

The New **ECONOMIST**

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-
PRACTICAL QUARTERLY JOURNAL,
PRECISE AND REVIEWED

N3, 2026, VOL 21, ISSUE 3

**Economy is the basis
of everything!**

ISSN 2667-9752 (ONLINE)

ISSN 1512-4649 (PRINT)

საერთაშორისო რეგულირებადი და
რეგულაციები ყოველკვარტალური
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

ეკონომიკა ყველაფრის საფუძველია!

ახალი

ეკონომიკისა

**The Magazine “The New Economist”
HAS BEEN REVIEWED:**

In “Georgian Reviewed Magazine” –
P.L.L.E. Institute of Techninform.
Identifiable in the **Google Scholar**
and **Research Gate** bases.

ACKNOWLEDGED TO BE REVIEWED BY:

- Georgian Academy of Business Sciences;
- Georgian Academy of Economical Sciences;
- I. Javakhishvili Tbilisi State University;
- Academy of Phasis;
- Ilia State University;
- Georgian Technical University;
- Grigol Robakidze University;
- Tbilisi Free University, (Business School ESM);
- Caucasus University;
- Sukhumi State University;
- Shota Rustaveli State University;
- Samtskhe-Javakheti State University;
- Shota Meskhia State University of Zugdidi;
- Akaki Tsereteli State University;
- Saint Andrew the First Called Georgian University
of the Patriarchate of Georgia;
- East European University;
- Odessa Mechnikov National University
(Odessa, Ukraine);
- Institute of Strategic Studies of the Caucasus
(Baku, Azerbaijan);
- State University of Belarus (Minsk);
- University of Kazakhstan of Economy,
Finances and International Trade (Nursultan).

**ADDRESS: 5 A. Jorjadze str.,
0105, Tbilisi, Georgia.**

Tel.: +995 (32) 2 990 576;

Mob.: +995 55 277 554; +995 (58) 944 800.

**ქართული „ახალი ეკონომისტი“
რეფერირებულია:**

სსიპ ინსტიტუტ ტექნიფორმის ელექტრონულ
გამოცემებში „ქართულ რეფერატულ ჟურნალში“.
იდენტიფიცირებადია **გუგლ სკოლარსა და**
რისერჩ გეიტსის ბაზებში.

რეფერირებულად აღიარებულია:

- საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია;
- საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა
აკადემია;
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ფაზისის აკადემია;
- ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
- გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
- თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი,
(ბიზნესის სკოლა ESM);
- კავკასიის უნივერსიტეტი;
- სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი;
- აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის ქართული
უნივერსიტეტი;
- აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი;
- ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული
უნივერსიტეტი (ქ. ოდესა, უკრაინა);
- კავკასიის სტრატეგიული კვლევის
ინსტიტუტი (ბაქო, აზერბაიჯანი);
- ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
(მინსკი);
- ყაზახეთის ეკონომიკის, ფინანსებისა და საგარეო
ვაჭრობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
(ნურსულტანი).

მისამართი: საქართველო,

0105, თბილისი, ა. ჯორჯაძის ქ. N5

ტელ.: +995 (32) 2 990 576;

მობ.: +995 (55) 277 554; +995 (58) 944 800.

E-mail: editor@neweconomist.com.ge; loidk@yahoo.com

web-site: www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

The New **ECONOMIST**

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL QUARTERLY JOURNAL,

PRECISE AND REVIEWED N3 (82), 2026, VOL.21, ISSUE 3.

LOID KARCHAVA - Editor-in-Chief and Head of Editorial Board;
Doctor of Business Administration,
Head of the Council of Scientists of Georgia;
Academician of the Georgian Academy of Business Sciences;
Academician of the Georgian Academy of Phasis..

EDITORIAL BOARD

Doctors of science, Professors:

GIORGI ABASHISHVILI; NINO ABESADZE; ANZOR ABRALAVA (Corresponding Member of Georgian National Academy of Science); IURI ANANIASHVILI; TEIMURAZ BABUNASHVILI (Prezident of the Georgian Academy of Business Sciences); GIVI BEDIANASHVILI; ROSTOM BERIDZE; SIMON GELASHVILI; RAMAZ GERLIANI; REVAZ GVELESIANI; VLADIMIR GRIGOLAIA (Moscow, Russian Federation); ALEKSEY DANILCHENKO (Belarusia State University); SHOTA VESHAPIDZE; NUGZAR TODUA; GOCHA TUTBERIDZE (Rector of Central European University); NATIA TURNAVA (President of the National Bank of Georgia); NAMIG YSAZADE (Baku, Azerbaijan); MERAB KAKULIA; REVAZ KVATASHIDZE; GIA KVASHILAVA (Prezident of the Academy of Phasis); MURTAZ KVIRKVAIA (Editor of the Scientific part, Kutaisi International University); VASIL KIKUTADZE; KAKHA KORZAIA (Rector of Caucasus International University); IRAKLI LEKVINADZE (Chairman, Georgian Competition and Consumer Agency (GCCA); The Rt Hon STEVEN LORD LLOYD-BAGRATIONI (University of Oxford, England); REVAZ LORDKIPANIDZE; EKATERINE LOMIA; LASHA MGELADZE; ELGUJA MEQVABISHVILI; DAVID

NARMANIA (Georgian National Energy and Water Supply Regulatory Commission (GNERC), Chairman); SOLOMON PAVLIASHVILI (Academician of Georgian National Academy of Science; Deputy Minister of Environmental Protection and Agriculture of Georgia); IURI PAPASKUA; AVTANDIL SILAGADZE (Academician of Georgian National Academy of Science); ALEKSANDRE SICHINAVA; GELA SVIRAVA; LASHA TABATADZE (Responsible Secretary); SLAVA FETELAVA; LEVAN KISTAURI; LAMARA QOQIAURI; RUSUDAN KUTATELADZE (Dean of Business-engineering Faculty of Georgian Technical University); TEMUR SHENGELIA; GIORGI SHIKHASHVILI; FAIA SHULENBAYEVA (University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); LALI CHAGELISHVILI; DAVID CHERKEZISHVILI (Rector of East European University); NIKO CHIKHLADZE; ELENE KHARABADZE; ETER KHARAISHVILI; VASIL KHIZANISHVILI; DAVID JALAGONIA (Chancellor of Sukhumi State University); JAMLET JANJGAVA (Deputy of Editor-in-Chief); MICHAEL JIBUTI (Academician of Georgian National Academy of Science, Prezident of the Georgian Academy of Economics Sciences); NANA JGHARKAVA.

ლოიდ ქარჩავა - მთავარი რედაქტორი და სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს თავმჯდომარე; საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი; ფაზისის აკადემიის წევრი.

სარედაქციო კოლეგია:

მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

გიორგი აბაშიშვილი; ნინო აბესაძე; ანზორ აბრალაშვილი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი); იური ანანიშვილი; თეიმურაზ ბაბუნაშვილი (საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); გივი ბაღიანაშვილი; როსტომ ბერიძე (პათუმის შ. რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); სიმონ ბელაშვილი; რამაზ ბერლიანი; რევაზ გველესიანი; ვლადიმერ ბრიგოლაია (მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია); ალექსანდრე დანილჩენკო (ბელარუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); შოთა ვაშაძე; ნუზურ თოდუა; გოჩა თუთუბარიძე (ევროპის ცენტრალური უნივერსიტეტის რექტორი); ნათია თურნავა (საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი); ნამიზ ისახაძე (ბაქო, აზერბაიჯანი); მერაბ კაპულია; რევაზ კვანტალია (მინერალური ნედლეულის კავკასიის ინსტიტუტის დირექტორი); გივი კვანთალია (ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი); მურთაზ კვირკვასია (სამეცნიერო ნაწილის რედაქტორი, ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); ვასილ კიკუტაძე; კახა კორძია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი); ირაკლი ლეძენაძე (საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოს თავმჯდომარე); ლორდი სტივენ ლორდ ლოიდ-გაბრატიონი (ოქსფორდის უნივერსიტეტი, ინგლისი); ეპატა-რინე ლომია; რევაზ ლორთქიფანიძე; ლაშა

მგელაძე; ელგუჯა მამუკაშვილი; დავით ნარმანი (საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის თავმჯდომარე); სოლომონ პავლიაშვილი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი; საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის მოადგილე); იური პაპასძე; ავთანდილ სილაბაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი); ალექსანდრე სიჭინავა; ბელა სვირაძე; ლაშა ტაბატაძე (პასუხისმგებელი მდივანი); სლავა ფატალაშვილი; ლევან ძისტაური; ლამარა ქოძიაური; რუსუდან ქუთათელაძე (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დეკანი); თეიმურაზ შენგელია; გიორგი შიხაშვილი; ფაია შულენბაიშვილი (ყაზახეთის რესპუბლიკა); ლალი ჩაბელიშვილი; დავით ჩარაიშვილი (ალმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი); ნიკო ჩიხლაძე; ელენე ხარაბაძე; ეთერ ხარაიშვილი; ვასილ ხიზანიშვილი; დავით ჯალაღონია (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კანცლერი); ჯამალ ჯანაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე); მიხეილ ჯიშუტი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი; საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ნანა ჯღარკაძე.

სტატიაზე, მის შინაარსზე პასუხისმგებელია ავტორი.

© ჟურნალი „The New Economist“, „ახალი ეკონომისტი“, 2026 წ.

© გამომცემლობა „ლოი“

ფასი 30 ლარი

EDITOR'S PAGE

Congratulations to the Catholicos-Patriarch of All Georgia	9
--	---

SCIENCE

Gia Kvashilava, Loid Karchava

Writing Systems, Mathematics, and Transaction Costs: Economic Development in Ancient Civilizations	18
---	----

Davit Basiashvili, Slava Fetelava

The Impact of the "New Deal" Policy on Competition	33
--	----

Nugzar Todua, Magda Magradze

The Influence of Exogenous and Endogenous Factors on the Choice of Georgian Universities by Foreign Students	40
---	----

Vasil Khizanishvili

Israeli Agriculture: Kibbutz, Moshav and State Policy	60
---	----

Vasil Kikutadze, Barbare Dateshidze

Meritocracy and Social Mobility: A Theoretical Perspective on Equality of Opportunity	72
--	----

Lasha Tabatadze

Unemployment, Poverty, and Income Inequality in Georgia: Major Socio-Economic Challenges	82
---	----

Tsira Bartia, Iuri Papaskua

Artificial Intelligence and the Transformation of Financial Management: Economic Efficiency, Professional Judgment, and Responsibility	87
---	----

Giorgi Baramidze

Legislative Gap as an Obstructing Factor to the Exercise of Property Rights in Georgian Private Law	102
--	-----

Shalva Malashkhia

Potential of Geobiotechnology for Processing Waste Generated by the Mining Industry of Georgia to Obtain Additional Mineral Resources	111
--	-----

JUBILE

Professor David Iakobidze is 80 years old -----	116
Professor Merab Kakulia is 65 years old -----	117
Professor Rostom Beridze is 65 years old -----	118

NEW BOOKS

Review of the monograph by Professor Eter Kharaishvili and Professor Badri Gechbaia: "Green Transformation in the Agri-Food Sector: The European Experience of Organic Farming and Georgia's Strategic Choice" -----	119
Review of the book by Omar Shurghaia, PhD in Economics: "Post-Soviet Georgia – Historical-Cultural Heritage: Economic Transformation and Contemporary Realities" -----	122

რედაქტორის გვარდი

მილოცვა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს----- 9

მეცნიერება

გია კვაშილავა, ლიონ ქარჩავა

წერიტი სისტემები, მათემატიკა და ტრანზაქციის ხარჯები:
ეკონომიკური განვითარება ძველ ცივილიზაციებში-----18

დავით ბასიაშვილი, სლავა ფეტილავა

„ახალი კურსის“ პოლიტიკის გავლენა კონკურენციაზე-----33

ნუგზარ თოდუა, მაგდა მაღრაძე

ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების გავლენა უცხოელი
სტუდენტების მიერ საქართველოს უნივერსიტეტების არჩევაზე-----40

ვასილ ხიზანიშვილი

ისრაელის სოფლის მეურნეობა: კიბუცი, მოშავი და სახელმწიფო პოლიტიკა -----60

ვასილ კიკუტაძე, გარბარე დათეშიძე

მერიტოკრატია და სოციალური მობილობა:
შესაძლებლობების თანასწორობის თეორიული პერსპექტივა -----72

ლაშა ტაბატაძე

უმუშევრობა, სიღარიბე და შემოსავლების უთანასწორობა საქართველოში:
ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები -----82

ცირა ბართია, იური პაპასჟუა

ხელოვნური ინტელექტი და ფინანსური მართვის ტრანსფორმაცია:
ეკონომიკური ეფექტიანობა, პროფესიული განსჯა და პასუხისმგებლობა -----87

გიორგი ბარამიძე

საკანონმდებლო ხარვეზი, როგორც საკუთრების უფლების განხორციელების
ხელშემშლელი ფაქტორი ქართულ კერძო სამართალში ----- 102

შალვა მაღაშვილი

გეობიოტექნოლოგიის შესაძლებლობები საქართველოს სამთო მრეწველობაში
ნარმოქმნილი ნარჩენების გადამუშავებისათვის
დამატებითი მინერალური რესურსების მისაღებად----- 111

იუზილე

პროფესორი დავით იაკობიძე 80 წლისაა----- 116
პროფესორი მერაბ კაკულია 65 წლისაა ----- 117
პროფესორი როსტომ ბერიძე 65 წლისაა----- 118

ახალი წიგნები

გამოხმაურება პროფესორ ეთერ ხარაიშვილისა და პროფესორ
ბადრი გეჩბაიას მონოგრაფიაზე: „მწვანე ტრანსფორმაცია
აგროსასურსათო სექტორში: ორგანული მეურნეობის ევროპული
გამოცდილება და საქართველოს სტრატეგიული არჩევანი“ ----- 119

რეცენზია ეკონომიკის აკადემიური დოქტორის
ომარ შურლაიას წიგნზე: „პოსტსაბჭოთა საქართველო -
ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა: ეკონომიკური
ტრანსფორმაცია და თანამედროვე რეალიები“ ----- 122

მილოცვა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს

2026 წლის 11 მაისს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდა სინოდის მიერ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩიეს მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა მეუფე შიო, რომელსაც პატრიარქის ტახტზე ეწოდა — შიო III.

ჟურნალ „The New Economist“ („ახალი ეკონომისტი“-ის სარედაქციო საბჭოს სახელით, ღრმა პატივისცემითა და გულწრფელი სიხარულით ვულოცავთ მის უწმიდესობასა და უნეტარესობას ამ უდიდეს პატივსა და განსაკუთრებულ ღვთივეკურთხეულ აღსაყდრებას — საქართველოს უძველესი სამოციქულო ეკლესიის საჭეთმპყრობელთა შორის გამორჩევას.

პატრიარქის მაღალი მსახურება არის არა მხოლოდ უდიდესი პატივი, არამედ უმძიმესი და უმნიშვნელოვანესი სულიერი პასუხისმგებლობა — ჯვარი, რომელიც რჩეულთ ეძლევათ ერისა და ეკლესიის წინაშე მსახურებისთვის. ვუსურვებთ მის უწმიდესობას, ღვთის მადლითა და ძალით, სიმტკიცითა და სიბრძნით, ღირსეულად ეტარებინოს ეს მძიმე ჯვარი და ერთგულად გაძლოდეს საქართველოს ეკლესიას მშვიდობის, ერთობისა და სულიერი განმტკიცების გზაზე.

აღვავლენთ ჩვენს ღოცვით სურვილს, რომ ყოვლადწმინდა სამების მადლი და წყალობა მუდამ სუფევდეს მის უწმიდესობაზე; უფალმა განუმტკიცოს ჯანმრთელობა და ძალა, განუბრწყინოს გული სიბრძნითა და სიყვარულით და დაუმკვიდროს სულიერი სიმტკიცე ამ უდიდესი მსახურების აღსასრულებლად.

ღმერთმა დალოცოს და გააძლიეროს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, უწმიდესი და უნეტარესი შიო III.

**ღირსეული პატრიარქის
ღირსეული მამკვიდრა**

ბრძენი ადამიანი ბრძანდებოდა უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, რაც თავისი ანდერძითაც დაადასტურა.

მისდამი მიძღვნილ გამოსათხოვარ წერილში, რომელიც ჩვენი ჟურნალის 2026 წლის პირველ ნომერში გამოქვეყნდა, ვისაუბრეთ იმ საქმეების შესახებ, რომლებიც ჩვენი თვალთ ვიხილეთ და მისმა უწმინდესობამ ნახევარსაუკუნოვანი მოღვაწეობის შედეგად აღასრულა.

ის იყო პატრიარქი, რომელსაც წილად ხვდა, ქვეყნისათვის ურთულეს პერიოდში ეტარებინა მძიმე ჯვარი – დანყებული საბჭოთა რეჟიმის ეპოქიდან დღემდე.

როგორც დღევანდელმა კათოლიკოს-პატრიარქმა,

ქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა შიო III-მ აღნიშნა:

„მისი გაკეთებული საქმეები რამდენიმე პატრიარქს ეყოფოდა“.

ნიშანდობლივია ის მაღლიერების გრძნობაც, რომელსაც ახალი პატრიარქი წინამორბედი პატრიარქის მიმართ იჩენს. ეს მისაბაძი მაგალითია ჩვენი დღევანდლობისა და მომავალი თაობებისთვის – თაობებს შორის მემკვიდრეობა საეკლესიო თუ საერო ცხოვრებაში უფროსისადმი პატივისცემითა და მაღლიერებით უნდა გადაეცემოდეს შემდგომ თაობას.

ასევე უნდა ხდებოდეს ხელისუფლებებს შორის ძალაუფლების მშვიდობიანი და ღირსეული გადაცემა. ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ ჩვენ ყველანი – სასულიერო პირები, საერო ადამიანები თუ სახელმწიფო მოხელეები – ვართ ერთ-ერთი რგოლი წარსულში არსებულსა და მომავალში, უსასრულოდ გასაგრძელებელ ჯაჭვში.

**სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტის
მოსაყდრის, სენაქისა და ჩხოროწყუს
მიტროპოლიტი შიოს (მუჯირი) მიერ
წარმომთმული სიტყვა კათოლიკოს-პატრი-
არქის ილია II-ის გარდაცვალების დღეს**

„დიდია დღეს სრულიად საქართველოს მწუხარება მისი უწმინდესობის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის გარდაცვალების გამო. არ გადავაჭარბებ თუ ვიტყვი, რომ ყველა მორწმუნე ადამიანს დღეს აქვს დაობლების შეგრძნება. იმდენად ვგრძნობდით ჩვენ მის მამობრივ სიყვარულს, ზრუნვას, ძალას, ღვთის ძალას, რომელიც ვლინდებოდა მის მსახურებაში, რომ ვართ ნამდვილად დაობლებულები. მე პირადად გიზიარებ ჩემს გრძნობას და განცდას და ვიცი, რომ ჩვენი დები, ძმები, უმრავლესობა ასე განიცდის. მაგრამ გვანუგეშებს ღვთის წყალობა და ის დიდი ღვანლი, რომელიც მოიღვანა მისმა უწმინდესობამ და ჩვენ დაგვიტოვა. მრავალი ქვეყნიდან გვწერენ სამძიმრის წერილებში და აღნიშნავენ მის მამობრივ საოცარ თვისებას, რომელიც ვრცელდებოდა არა მხოლოდ საქართველოზე, არამედ მთელს მსოფლიო მართლმადიდებელ საქრისტიანოზე. ეს დანაკარგი არ არის მხოლოდ საქართველოსთვის, არამედ მთელი მსოფლიოს საქრისტიანოსთვის. მე მიწნდა მოგისამძიმროთ დღეს ყველას მისი უწმინდესობის გარდაცვალების გამო. მას საოცარი თვისება ჰქონდა, მისი მამობრივი სიყვარული, ფიქრი და ლოცვა ეფინებოდა მთელს საქართველოს, თითოეულ ადამიანს, რომელსაც ოდესმე მასთან შეხება ჰქონია. საოცარი მაღლი ჰქონდა, რომ ამ ადამიანებში ახდენდა დიდ ფერისცვალებას, ცხოვრება მათი, ვისაც ჰქონია მასთან შეხება, უკეთესობისკენ იცვლებოდა. არ არის შემთხვევითი, რომ მან ღვთივ განისვენა დიდი მარხვის, ჯვრის თაყვანისცემის კვირაში, როდესაც ეკლესია თაყვანს სცემს თავგანწირული სიყვარულის ამ უმთავრეს ნიშანს და სიმბოლოს, პატიოსან, ცხოველმყოფელ ჯვარს. როგორც უკვე გაიგეთ, დასაფლავება იქნება კვირას, როდესაც ეკლესია აღნიშნავს იოანე კიბის აღმწერლის ხსენებას და გვმოდვრავს ჩვენ სულიერი კიბის შესახებ, რომელიც სათნოებათა გზით მიმყვანებელია განღმრთობისა და სულის ცხოვნებისკენ. ეს არ არის შემთხვევითი, მის უწმინდესობასა და უნეტარესობაში შერწყმული იყო მონამებრივი გზა, ღვანლი და სულიერ კიბეზე უმაღლესი საფეხურის მიღწევა. ეს არის სათნოებები, რომელიც მან მოიხვეჭა: დიდი სიყვარული, საოცარი სიმდაბლე, მოთმინება, სიბრძნე და სხვა.

ერთ-ერთი უმთავრესი მისი უზარმაზარი ღვანლიდან არის ის, რომ მან ჩაიბარა საქართველოს ეკლესია დამცრობილ, დაკნინებულ, დევნილ მდგომარეობაში, საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან გარიყულ მდგომარეობაში და დაგვიტოვა ჩვენ, მის შვილებს გაძლიერებული, აღშენებული, გამართული ეკლესია, რომელიც დღეს უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ქვეყნისა და საზოგადოების ცხოვრებაში. დიდი სიყვარულით ქედს ვიხრით მისი მამობრივი ღვანლის წინაშე და მადლობას ვუხდით მას ამისთვის.

ჩვენი გული მწუხარებასთან ერთად, ივსება სასოებითა და იმედით, რომ უფალი მას მართალთანა განუსვენებს სასუფეველში და მისი სახით ჩვენ შევიძინებთ კიდევ ერთი მეოხი, მფარველი ზეციური საქართველოდან, რომელიც შეგვეწევა ჩვენ, რომ გავაგრძელოთ ჩვენი საეკლესიო ცხოვრება, საერო ცხოვრება ისე, როგორც მას სურდა, ისე როგორც მან დაგვიბარა და გვიანდერძა, რომ შევძლოთ ერთსულოვნება, ურთიერთსიყვარული, ურთიერთშერიგება და იმ ღირებულებებზე საბოლოოდ მყარად დაბრუნება, რომლის აღორძინებაში

და გავრცელებაში უდიდესი როლი შეასრულა მისმა ღვაწლმა და მისმა ცხოვრებამ.

კიდევ ერთხელ გისამძიმრებთ, ღმერთმა შეუნდოს და ცათა სასუფეველში დაამკვიდროს მისი უწმინდესობის და უნეტარესობის სულს და ჩვენ შეგვაძლებინოს ღირსეულად აღვასრულოთ ეს დღეები, დაკავშირებული მის დასაფლავებასთან და ღირსეულად შევძლოთ გავაგრძელოთ ცხოვრება და ვისწავლოთ ცხოვრება მის გარეშე. ძნელია დღეს საქართველოსა და ეკლესიის წარმოდგენა კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის გარეშე, მაგრამ ის ჩვენთან არის და ჩვენთან იქნება ყოველთვის, ამის ჩვენ გვწამს და გვჯერა, ჩვენთან არს ღმერთი“.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტის მოსაყდრის, სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტი შიოს (მუჯირი) მიერ წარმომტმული სიტყვა კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის დაკრძალვის დღეს

დიდია ჩვენი მწუხარება და გულისტკივილი. მძიმე განსაცდელმა გააერთიანა სრულიად საქართველო: ერი თუ ბერი, დიდი თუ პატარა, ახლობელი თუ შორეული, მართლმადიდებელნი თუ სხვა აღმსარებლობის მქონენი. დაობლებულნი,

შვილებრივი სიყვარულით მუხლს ვიყრით და უდიდეს მადლობას ვწირავთ მის უწმინდესობასა და უნეტარესობას, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსს, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტს, დიდსა მეუფეს, მამასა ჩვენსა ილია II-ს. იგი დააკლდა არა მარტო ჩვენს ქვეყანას, არამედ მთელ საქრისტიანოს და, საერთოდ, მსოფლიოს.

მაგრამ ამ მძიმე წუთებში გვანუგეშებს მაცხოვრის საოცარი სიტყვები: „მე ვარ აღდგომა და ცხოვრება. რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, მო-ღათუ-კუდეს, ცხონდესვე“ (ინ. 11, 25); ამიტომაც ღვთისადმი სასოებით განვიმტკიცებთ გულს და გვწამს, რომ მისი უწმინდესობა, აგრძელებს რა სიცოცხლეს მარადიულობაში, ღვთის წინაშე თავისი მეოხებით მფარველობას არ მოგვაკლებს და უფრო მეტადაც შეგვეწევა. გვჯერა, ზეციურ სამყოფელში ჩვენ შევიძინეთ უდიდესი მსასოებელი.

49 წლის განმავლობაში ჩვენმა პატრიარქმა ბენვის ხიდზე მამამთავრული სიბრძნით ატარა ჩვენი ქვეყანა და მრავალ განსაცდელს გადაარჩინა. როგორც ბრძანებს მოციქული, „ღუანლი კეთილი მოიღვანა, სრბაჲ აღასრულა, სარწმუნოებაჲ დაიმარხა“ (2 ტიმ. 4, 7-8). მთელი მისი ამქვეყნიური ცხოვრება, იყო გზა მონამეობისა, ვითარცა „ზეცისა კაცისა და ქვეყანისა ანგელოზისა“, შეწირული „ღმერთს,

სამშობლოსა და ადამიანს“. ამ სამ საუნჯეს იგი მთელი ცხოვრება თავდაუზოგავად ემსახურა, რისი შედეგიც თაობებს გაჰყვება, როგორც მაგალითი ცოცხალი რწმენისა, სიმდაბლისა და სიბრძნისა.

მოგეხსენებათ, მან, როგორც პირველიერარქმა, მოღვაწეობა ურთულეს პერიოდში დაიწყო. ჩაიბარა ათეისტური რეჟიმისგან დევნილი, დაკნინებული, შევიწროებული ეკლესია.

მისი აღსაყდრებისას მოქმედი იყო 7 ეპარქია. გვყავდა 80-ამდე სასულიერო პირი, ფუნქციონირებდა 50-ამდე ეკლესია და სამლოცველო. დღეს გვაქვს 49 ეპარქია (მათ შორის - 7 საზღვარგარეთ); გვყავს 3000-ზე მეტი სასულიერო პირი (გარდაცვლილთა რიცხვი კი 700-ამდეა) და ფუნქციონირებს 2500-ზე მეტი ეკლესია-მონასტერი. მისი მოღვაწეობის ნაყოფია ყოვლადწმინდა სამების ეს დიდებული ტაძარიც.

ჩვენი პატრიარქის ძალისხმევით წმინდანად შეირაცხა არაერთი საეკლესიო და საერო მოღვაწე, გაიხსნა თბილისისა და გელათის სასულიერო აკადემია-სემინარიები, ასევე 4 სხვა სემინარია; ამოქმედდა საეკლესიო სკოლა-გიმნაზიები, საპატრიარქოს უნივერსიტეტები, ტელევიზია და რადიო, აღორძინდა საუკუნეების განმავლობაში მივიწყებული ქართული საეკლესიო გალობა და აღდგა საეკლესიო ხელოვნების ყველა დარგი.

უნწმინდესი და უნეტარესი ილია II-ის ძალისხმევით, მოხდა უძველესი დროიდან არსებული ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიისა და საპატრიარქო ტიტულის აღიარება მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ, რაც შემდეგ დაამოწმა ყველა ადგილობრივმა ეკლესიამ. უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო სახელმწიფოსა და მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის საკონსტიტუციო შეთანხმების დადება.

მისმა უწმინდესობამ დააწესა შეიდგზის ლოცვები, რასაც იგი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა, რადგან ეს ერს ლოცვაში აერთიანებს.

პატრიარქმა იტვირთა ნათლობა ყოველი მესამე და მომდევნო ბავშვისა, რითაც შეცვალა ქვეყნის დემოგრაფიული მდგომარეობა. დღეს მისი ნათლულების რიცხვი 50 000 აჭარბებს.

ალარაფერს ვამბობთ მრავალ სხვა საქველმოქმედო, მისიონერულ, სამეცნიერო თუ საგამომცემლო საქმიანობაზე...

ასე შეიქმნა გაძლიერებული, აღშენებული საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, რომელიც დღეს უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ქვეყნისა და საზოგადოების ცხოვრებაში.

სურვილი იმისა, რომ იგი დაკრძალულიყო

თბილისის სიონის საპატრიარქო ტაძარში, მას არაერთხელ აქვს გაცხადებული. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან აქედან დაიწყო მან პატრიარქობის მონამებრივი გზა. მოგეხსენებათ, აქ განისვენებენ მისი ინიციატივით წმინდანად შერაცხილი კათოლიკოს-პატრიარქებიც: კირიონი, ამბროსი, კალისტრატე, რომელთა შრომის გამორჩეულ გამგრძელებლად იქცა ჩვენი უწმინდესი და უნეტარესი...

არ არის შემთხვევითი, რომ დაკრძალვის დღე, წმინდა იოანე სინელის, სათნოებათა კიბის აღმწერლის, ხსენებას ემთხვევა. ამ სათნოებათა საფეხურებზე ამალვებით მისმა უწმინდესობამ მოიმუშაა უმთავრესი - სიყვარული; სიყვარული ღვთისა და სიყვარული ადამიანისა, რასაც უშუაველად გაცემდა...

და აი, შედეგიც - ყველანი მომსწრენი ვართ საოცარი ფაქტისა: 4 დღეა ზღვა ხალხი, დიდი თუ პატარა, უზარმაზარ ნაკადად მოედინება სამების საპატრიარქო ტაძრისკენ, რათა თავისი სიყვარული და პატივისცემა გამოხატონ დამაშვრალი სულიერი მამისადმი.

ეს, პირველ რიგში, არის მადლიერება ღვთისადმი, რომ ჩვენ ასეთი მწყემსმთავარი მოგვივლინა.

ვმადლობთ უფალს და თითოეულ თქვენგანს!

განსაკუთრებული მადლობა დღეს ამ ტაძრის გარეთ მდგარ ხალხს, რომელთაც არ მიეცათ მსახურებაში უშუალო მონაწილეობის საშუალება, მაგრამ სულიერად ჩვენთან ერთად იყვნენ და თავისი ლოცვებით გვაძლიერებდნენ.

თქვენო უწმინდესობავ და უნეტარესობავ, ილია II, გთხოვთ, დალოცეთ თქვენი ერი, თქვენი სამწყსო, დალოცეთ სრულიად საქართველო, საქართველოს ეკლესიის სისავსე, ყოველი ჩვენგანი, დალოცეთ მთელი მსოფლიო!

დაბოლოს, ჩვენს პატრიარქთან მიმართებით მიიწვევს, გავიმეორო წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის სიტყვები წმინდა ბასილი დიდის გარდაცვალების გამო თქმული: „მართალია, ჩვენ დაგვტოვე ამქვეყნად, განიხარე და იშვებდე უფალში მარადის“, ამინ!“

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევა და აღსაყდრება

2026 წლის 11 მაისს საქართველოს საპატრიარქოს სინოდის წევრებმა კენჭი უყარეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კანდიდატებს და ხმათა უმრავლესობით - 22 ხმით, არჩეულიქნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტის მოსაყდრე, სენაკისა და ჩხორონყუს მიტროპოლიტი შიო (მუჯირი) და მას

პატრიარქის ტახტზე ეწოდა **შიო III**.

არჩევნების შემდეგ თქმული სიტყვა

ძნელია ჩემთვის, ამ წუთებში, გამოვხატო თქვენს წინაშე ჩემი სულიერი განწყობა, ფიქრები, განცდა, რაც თან ახლავს იმ არჩევანს, რომელმაც წილად მარგუნა დიდი პატივიც და მძიმე ჯვარიც.

უპირველესად, მადლობას ვწირავ მაღალ ღმერთს ამ დიდი წყალობისთვის - რომელიც მოიღო ჩემს უღირსებაზე.

მადლობა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდა სინოდის მღვდელმთავრებს ჩემდამი გამოჩენილი ესოდენ დიდი ნდობისთვის.

თითოეულ ადამიანს, ვინც დაუღალავად იღვანა დღევანდელი კრების ღირსეულად წარმართვისთვის.

განსაკუთრებული მადლობა ქართველ ხალხს სიყვარულისთვის, ღოცვისა და თანადგომისთვის.

გაცნობიერებული მაქვს, ერთი მხრივ, ამ მოწოდების სიდიადე და პატივი, და მეორე მხრივ, ჩემი ადამიანური სიმცირე და უძლურება.

ვსასოებ ყოვლად მონყალე უფალს, ყოვლადწმიდა დედა ღვთისმშობლის, წმინდანთა დასს, ჩვენს

წინამორბედ კათოლიკოს-პატრიარქთა ღოცვას.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორის ღოცვას.

ილოცეთ ჩვენი ეკლესიის მომავლისთვის, რათა ერთობით, სიყვარულით და მშვიდობით ვადიდოთ უფალი და ღირსეულად გავაგრძელოთ ჩვენი მსახურება ეკლესიისა და ერის საკეთილდღეოდ.

ტრადიციის მიხედვით, გამორჩევის შემდეგ, პირველივე კვირას, თუ დიდ დღესასწაულზე, უკვე უნდა იმსახუროს კათოლიკოს-პატრიარქმა.

უახლოესი ასეთი დღესასწაული გახლავთ ხვალ - ეს არის წმინდა მოციქულ ანდრია პირველწოდებულის საქართველოში შემოსვლა და საქართველოს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობის დღესასწაული.

ამიტომ, ინტრონიზაცია შედგება ხვალ სვეტიცხოველში. მსახურება დაიწყება დილის 10:00 საათზე.

უწმინდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის ეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, შიო III
11.05.2026

**სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის შიო III-ის
ინტრონიზაცია - 12 მაისი, 2026 წელი**

**სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის
შიო III-ის ქადაგებების მოკლე შინაარსი**

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ახალი წინამძღოლის – უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, შიო III-ის – აღსაყდრების შემდგომ წარმოთქმულ ქადაგებებსა და საჯარო გამოსვლებში მკაფიოდ იკვეთება, როგორც სულიერი და ზნეობრივი, ისე ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საკითხები, რომელთა გააზრება და გადაწყვეტა ჩვენი სამშობლოს სულიერი სიმტკიცისა და ეროვნული გაძლიერებისთვის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია.

მისი უწმიდესობის ქადაგებები გამოირჩევა

სიღრმით, თანმიმდევრულობითა და მკაფიო მსოფლმხედველობით. პატრიარქი მარტივი, მაგრამ ამავე დროს, შინაარსობრივად ღრმა ენით გვიხსნის ცხოვნებისა და სულიერი სრულყოფილების გზას და ადამიანს მოუწოდებს ქრისტესთან პირადი ურთიერთობის, შინაგანი განახლების, სინანულისა და სიყვარულისაკენ.

**სულიერი განახლებისა
და ცხოვნების გზა**

კათოლიკოს-პატრიარქ შიო III-ის ქადაგებებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ადამიანის სულიერ ცხოვრებას. მისი სწავლების ცენტრში დგას ქრისტე – როგორც ადამიანის ცხოვნების, ჭეშმარიტი თავისუფლებისა და სულიერი სრულყოფილების ერთადერთი წყარო.

პატრიარქი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სინანულს, ურთიერთპატიებასა და სი-

ყვარულს. მისი გზავნილი ნათელია: ადამიანის სულიერი განახლება იწყება საკუთარი თავის შეცნობით, ცოდვის გაცნობიერებითა და ღვთისკენ გულწრფელი შემობრუნებით.

ამასთანავე, იგი ხშირად საუბრობს იმედზე და ღვთის განგებულებაზე, რითაც ადამიანს ახსენებს, რომ ყველაზე მძიმე განსაცდელშიც კი არ უნდა დაკარგოს რწმენა და სასოება.

ოჯახი, შობადობა და სიცოცხლის დაცვა

უწმინდესისა და უნეტარესის ქადაგებებში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია ოჯახის სინამდვილე და მისი განსაკუთრებული როლი, როგორც ადამიანის, ისე მთელი ერის ცხოვრებაში.

პატრიარქი ყურადღებას ამახვილებს საქართველოში არსებულ დემოგრაფიულ გამოწვევებზე, შობადობის შემცირებაზე და ოჯახის გაძლიერების აუცილებლობაზე. ამ კონტექსტში იგი მკაფიოდ

საუბრობს სიცოცხლის დაცვის მნიშვნელობაზე და აბორტს უმძიმეს ცოდვად განიხილავს.

მისი მოწოდება მხოლოდ სულიერი შეგონებით არ შემოიფარგლება. პატრიარქმა ხელისუფლების მიმართაც დასვა მნიშვნელოვანი საკითხი – **ხომ არ დადგა დრო, რომ სიცოცხლის დაცვის პრინციპები საკანონმდებლო დონეზე უფრო მკაფიოდ აისახოს.**

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ უწმინდესმა შიო III-მ განაცხადა, რომ გააგრძელებს გარდაცვლილი პატრიარქის, ილია II-ის მიერ დაწყებულ კეთილშობილურ ტრადიციას – მესამე და შემდგომი შვილების პატრიარქის მიერ ნათლობას.

ეს საქმე მხოლოდ ეკლესიური მსახურების ერთ-ერთი ფორმა არ არის. იგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან სულიერ და ეროვნულ ინიციატივას, რომელიც ხელს უწყობს ოჯახის გაძლიერებას, მრავალშვილიანობის ნახალისებასა და ჩვენი ქვეყნის წინაშე არსებული დემოგრაფიული გამოწვევების დაძლევას.

ეროვნული ერთიანობა და ქვეყნის სულიერი გააქტიურება

კათოლიკოს-პატრიარქ შიო III-ის სწავლებებში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ეროვნული ერთიანობის საკითხსაც.

მისი ქადაგებებიდან ჩანს მოწოდება ურთიერთდაპირისპირების დაძლევის, ერთმანეთის მოსმენისა და ურთიერთპატივისცემისაკენ. საზოგადოებრივი შერიგება, მშვიდობა და ურთიერთპატიება მისთვის არა მხოლოდ სოციალური კეთილდღეობის, არამედ ქრისტიანული ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია.

პატრიარქი გვახსენებს, რომ ქვეყნის სიძლიერე მხოლოდ ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ წარმატებაზე არ არის დამოკიდებული. სახელმწიფოს სიმტკიცის უმთავრესი საფუძველი არის სულიერად ძლიერი, განათლებული, პასუხისმგებელი და ერთმანეთის მოყვარული საზოგადოება.

ახალგაზრდობა და მომავალი თაობა

მისი უწმიდესობის ყურადღების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება ახალგაზრდების აღზრდაა.

ახალგაზრდობა ქვეყნის მომავალია და სწორედ ამიტომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მათთვის სწორი ღირებულებების, პასუხისმგებ-

ლობის, განათლებისა და სულიერი ფასეულობების გადაცემას.

პატრიარქის ქადაგებებში ხშირად იკვეთება მონოდება, რომ ახალგაზრდა თაობამ შეინარჩუნოს კავშირი საკუთარ სარწმუნოებასთან, კულტურასთან, ისტორიასა და ეროვნულ იდენტობასთან, ამავე დროს კი იყოს განათლებული, თანამედროვე და ღია სამყაროს წინაშე.

ეკლესიის ერთიანობა და საქართველოს სულიერი მისია

კათოლიკოს-პატრიარქის სწავლებებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ეკლესიის ერთიანობასაც. ეკლესიის ერთობა მისთვის არის არა მხოლოდ ადმინისტრაციული ან ინსტიტუციური ერთიანობა, არამედ ქრისტეში ერთობის გამოხატულება.

ამასთანავე, მისი ქადაგებებიდან იკვეთება საქართველოს განსაკუთრებული სულიერი მისიის განცდა. ჩვენი ქვეყნის ისტორია, წმინდანთა ღვაწლი და მრავალსაუკუნოვანი ქრისტიანული ტრადიცია, პატრიარქის სწავლებით, არა მხოლოდ წარსულის მემკვიდრეობაა, არამედ პასუხისმგებლობაც – მომავალ თაობებს გადავცეთ ის სულიერი საგანძური, რომელიც წინაპრებისგან მივიღეთ.

მეცნიერებისა და თეოლოგიის ჰარმონია

უწმიდესისა და უნეტარესის შიო III-ის ქადაგებების ერთ-ერთი გამორჩეული თავისებურება არის თეოლოგიური სიღრმისა და მსჯელობის ლოგიკური, ანალიტიკური ხასიათის ერთობლიობა.

მის სიტყვებში შეინიშნება არა მხოლოდ წმინდა წერილსა და საეკლესიო სწავლებაზე დაფუძნებული მსჯელობა, არამედ საკითხების თანმიმდევრული, მეცნიერული და არგუმენტირებული გააზრებაც.

ეს, გარკვეულწილად, ბუნებრივიც არის, რადგან პატრიარქი თავად არის თეოლოგიის მეცნიერი და ფლობს შესაბამის სამეცნიერო ხარისხს. მის პიროვნებაში განსაკუთრებულად საინტერესო სახით ერწყმის ერთმანეთს რწმენა, თეოლოგიური აზროვნება, მეცნიერება და თანამედროვე სამყაროს გამოწვევების გააზრების უნარი.

ამ ჰარმონიაში ვხედავთ ქრისტიანული აზროვნების იმ შესაძლებლობასაც, როდესაც რწმენა და

მეცნიერება არა დაპირისპირებულ, არამედ ერთმანეთის შემაჯავებელ სივრცეებად წარმოჩნდება.

დასკვნა

უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, შიო III-ის ქადაგებები გვიჩვენებს, რომ ეკლესიის წინამძღოლის მისია მხოლოდ საეკლესიო მსახურებით არ შემოიფარგლება. იგი მოიცავს ადამიანის სულიერ გაძლიერებას, ოჯახის დაცვას, ახალგაზრდობის სწორად აღზრდას, ეროვნული ერთიანობის განმტკიცებას, საზოგადოებრივი შერიგების ხელშეწყობასა და ქვეყნის სულიერი მომავლისთვის ზრუნვას.

მისი სწავლების მთავარი გზავნილები – ქრისტესთან სიახლოვე, სინანული, სიყვარული, ურთიერთპატიება, ოჯახის სინამდნე, სიცოცხლის პატივისცემა, ეროვნული ერთიანობა, ახალგაზრდობაზე ზრუნვა და ღვთისადმი სასოება – ერთმანეთთან ორგანულად არის დაკავშირებული და ქმნის ერთიან სულიერ ხედვას.

კიდევ ერთხელ გულითადად ვულოცავთ მის უწმიდესობასა და უნეტარესობას, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ შიო III-ს, ღვთის წინაშე ამ უმაღლეს და უმძიმეს მსახურებაში გამოჩენვასა და აღსაყდრებას.

ვუსურვებთ მას სიმტკიცეს, სიბრძნეს, ჯანმრთელობასა და სულიერ ძალას, რათა ღირსეულად იტვირთოს ის მძიმე ჯვარი, რომელიც ღვთისა და ერის წინაშე დაეკისრა.

ღმერთმა დალოცოს და გააძლიეროს ჩვენი პატრიარქი – უწმიდესი და უნეტარესი შიო III! ღმერთმა დალოცოს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია და სრულიად საქართველო! ღმერთმა მშვიდობით, ერთობითა და სიყვარულით აკურთხოს ჩვენი ერი და ჩვენი სამშობლო!

ლოიდ ქარჩავა

„The New Economist“ (ახალი ეკონომისტის)

მთავარი რედაქტორი, ბიზნესის
ადმინისტრირების დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს
თავმჯდომარე, საქართველოს ბიზნესის
მეცნიერებათა აკადემიის წევრი,
ფაზისის აკადემიის წევრი.

07.10.2026

WRITING SYSTEMS, MATHEMATICS, AND TRANSACTION COSTS: ECONOMIC DEVELOPMENT IN ANCIENT CIVILIZATIONS

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: July 21, 2026

Published: August 15, 2026

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-18

Gia Kvashilava

Professor, PhD in Mathematics,
PhD in Economics,
Caucasus International University,
President of the Academy of Phasis,
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

Loid Karchava

Doctor of Business Administration,
Associate Professor, Caucasus International
University.
Head of the Council of Scientists of Georgia.
ORCID ID: 0000-0003-2857-0235
E-mail: loidk@yahoo.com

ABSTRACT

This paper explores the role of writing systems and applied mathematics in shaping the economic institutions of ancient civilizations (such as Sumer and Egypt) and reducing transaction costs. The study focuses on the economic mechanisms through which information recording, quantitative accounting, standardized measurements, and mathematical computations facilitated more efficient economic organization in these societies.

The formation of writing systems and applied mathematics represents one of the most critical institutional innovations in human history. This process fundamentally transformed the mechanisms of economic coordination by enabling:

- *Systemic recording of information and legal formalization of economic transactions;*
- *Standardized processing of quantitative data;*
- *Significant reductions in the costs of searching for information, negotiating agreements, monitoring, and enforcing contracts—the core components of transaction costs.*

Grounded in transaction cost theory and the conceptual framework of New Institutional Economics, this research analyzes how literacy and mathematical knowledge enhanced economic coordination and resource allocation. Particular attention is given to the institutional functions of administrative record-keeping, systems of measurement, numerical systems, contract documentation, tax administration, and long-distance trade.

The objective of this study is to identify the specific economic mechanisms through which writing and

mathematics reduced transaction costs, and to evaluate how this process impacted economic growth, administrative efficiency, and trade expansion. The findings confirm that writing systems and applied mathematics were not merely cultural achievements, but fundamental institutional technologies of economic organization that significantly boosted state governance efficiency, strengthened market functionality, and established solid preconditions for long-term economic development.

Keywords: Writing systems, applied mathematics, transaction costs, institutional economics, economic history, administrative accounting, ancient civilizations.

REFERENCES:

1. Coase, R. H. (1937). The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), 386–405.
2. Coase, R. H. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 3, 1–44.
3. Goody, J. (1986). *The Logic of Writing and the Organization of Society*. Cambridge University Press.
4. Kvashilava, G. (2017). On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language. In: *2nd Academic International Conference on Social Sciences and Humanities (AICSSH 2017) Conference Proceedings*, Cambridge, UK, 65–73.
5. Kvashilava, G. (2019). On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language: ku-ro and ki-ro. *ATINER's Conference Paper Proceedings Series*, 1–22.
6. Kvashilava, G. (2021). On the Origin and Development of Economy, Mathematics and the Art of Writing. *The New Economist*, 16(1), 44–56.
7. Kvashilava, G. (2022). On Some Modern Directions for the Economics Research. *The New Economist*, 17(1), 49–55.
8. Kvashilava, G. (2023). On the Accounting Systems (According to Monuments of the Ancient Near East). *Proceedings of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*, 23, 28–34.
9. Kvashilava, G. (2024a). On the Development of Economic Relations and Origin of Graphic Signs (According to Archaeological Materials Dated Back to 3.3 Million–10,000 Years Ago). *The New Economist*, 19(2), 15–25.
10. Kvashilava G. (2024b), *The Role of the Development of Economic Relations in the Formation of Mathematics and Writing Sistem*, Doctoral Dissertation (PhD) in Economics, Georgian Technical University, Tbilisi, 2024, 163 pp. (in Georgian).
11. Kvashilava G. (2025a), *Research of Dynamic Systems Describing the Transformation of the Proto-Kartvelian Population*, Doctoral Dissertation (PhD) in Mathematics, Sokhumi State University, Tbilisi, 2025, 197 pp. (in Georgian).
12. Kvashilava, G. (2025b). The Origin and Development of Agriculture – The First Economic Revolution. *The New Economist*, 20(1), 60–70.
13. Kvashilava, G. (2025c). A Brief Overview of the Sumerian Economy (Based on Ancient Written Records). *The New Economist*, 20(3), 7–18.
14. Kvashilava, G. (2025d). On Decipherment of the Inscriptions of Linear A in the Common Kartvelian Language: Exploring Mathematical Materials. *Issues of Linguistics*, 18, 80–90.
15. Kvashilava, G. (2026). Economy and Writing Systems. *The New Economist*, 21(1), 12–19.
16. Karchava, L. (2009). Written Communication in Business, *The New Economist*, 4(3), 54–57.
17. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
18. North, D. C. (2005). *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton University Press.
19. Robson, E. (2008). *Mathematics in Ancient Iraq: A Social History*. Princeton University Press.
20. Schmandt-Besserat, D. (1992, I). *Before Writing. Volume I: From Counting to Cuneiform*. University of Texas Press.
21. Schmandt-Besserat, D. (1992, II). *Before Writing. Volume II: A Catalog of Near Eastern Tokens*. University of Texas Press.
22. Williamson, O. E. (1975). *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. Free Press.
23. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. Free Press.
24. Williamson, O. E. (1996). *The Mechanisms of Governance*. Oxford University Press.

წერიტოი სისტემეზი, მათემატიკა და ტრანზაქციის ხარჯეზი: ეკონომიკური განვითარება ძველ ცივილიზაციებში

გია კვაშილავა

პროფესორი, მათემატიკის დოქტორი,
ეკონომიკის დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი,
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

ლოიდ ქარჩავა

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი.
საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს
თავმჯდომარე.
ORCID ID: 0000-0003-2857-0235
ელ.ფოსტა: loidk@yahoo.com

აბსტრაქტი

ნაშრომი ეძღვნება წერიტოი სისტემეზისა და გამოყენებითი მათემატიკის როლის შესწავლას უძველესი ცივილიზაციების (შუმერი, ეგვიპტე და სხვ.) ეკონომიკური ინსტიტუტების ფორმირებასა და ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების პროცესში.

კვლევის საგანს წარმოადგენს ის ეკონომიკური მექანიზმები, რომელთა მეშვეობითაც ინფორმაციის ფიქსირების, რაოდენობრივი აღრიცხვის, სტანდარტიზებული საზომებისა და მათემატიკური გამოთვლების განვითარებამ უზრუნველყო ეკონომიკური ურთიერთობების უფრო ეფექტიანი ორგანიზება აღნიშნულ ცივილიზაციებში.

წერიტოი სისტემეზისა და გამოყენებითი მათემატიკის ჩამოყალიბება კაცობრიობის ისტორიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუციური ინოვაციაა. ამ პროცესმა საფუძვლიანად შეცვალა ეკონომიკური ურთიერთობების ორგანიზების მექანიზმები, რადგან შესაძლებელი გახდა:

- ინფორმაციის სისტემური დაფიქსირება და ეკონომიკური ოპერაციების სამართლებრივი ფორმალიზაცია;
- რაოდენობრივი მონაცემების სტანდარტიზებული დამუშავება; ან სტანდარტული
- ინფორმაციის მოძიების, შეთანხმებების გაფორმების, კონტროლისა და აღსრულების ხარჯების (ანუ ტრანზაქციის ხარჯების ძირითადი კომპონენტების) მნიშვნელოვანი შემცირება.

ნაშრომი ეფუძნება ტრანზაქციის ხარჯების თეორიასა და ახალი ინსტიტუციური ეკონომიკის კონცეპტუალურ ჩარჩოს. ამ თეორიულ მიდგომებზე დაყრდნობით გაანალიზებულია, თუ როგორ უწყობდა ხელს წერიტოი სისტემები და მათემატიკური ცოდნა ეკონომიკური კოორდინაციის გაუმჯობესებასა და რესურსების ეფექტიან განაწილებას.

კვლევაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ადმინისტრაციული აღრიცხვის, საზომი ერთეულების, რიცხვითი სისტემების, კონტრაქტების დოკუმენტირების, საგადასახადო ადმინისტრირებისა და საქალაქთაშორისო ვაჭრობის ინსტიტუციურ ფუნქციებს.

კვლევის მიზანია გამოავლინოს, თუ რა კონკრეტულ ეკონომიკური მექანიზმებით უწყობდა ხელს წერიტოი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება ტრანზაქციის ხარჯების შემცირებას და როგორ აისახებოდა ეს პროცესი ეკონომიკური ზრდის, ადმინისტრაციული ეფექტიანობისა და ვაჭრობის გაფართოების დინამიკაზე.

კვლევის შედეგად დასტურდება, რომ წერიტოი სისტემები და გამოყენებითი მათემატიკა მხოლოდ კულტურული მიღწევები კი არ იყო, არამედ წარმოადგენდა ეკონომიკური ორგანიზაციის ფუნდამენტურ ინსტიტუციურ ტექნოლოგიებს. მათ მნიშვნელოვნად გაზარდეს სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობა, განამტკიცეს ბაზრების ფუნქციონირება და შექმნეს გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების მყარი წინაპირობები.

საკვანძო სიტყვები: წერიტოი სისტემები, გამოყენებითი მათემატიკა, ტრანზაქციის ხარჯები, ინსტიტუციური ეკონომიკა, ეკონომიკის ისტორია, ადმინისტრაციული აღრიცხვა, ძველი ცივილიზაციები.

1. შესავალი

ეკონომიკური განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ საზოგადოების პროგრესი განისაზღვრებოდა არა მხოლოდ მატერიალური რესურსების მოცულობით, არამედ იმ ინსტიტუციური მექანიზმებითაც, რომლებიც ამ რესურსების ორგანიზებულ გამოყენებას უზრუნველყოფდა. სწორედ ამიტომ, ეკონომიკის ისტორიის კვლევებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფაქტორების ანალიზს, რომლებმაც ეკონომიკური ურთიერთობების კოორდინაცია უფრო ეფექტიანი გახადა და შეამცირა გაცვლის პროცესთან დაკავშირებული დანახარჯები.

ინსტიტუციური ეკონომიკის მიხედვით, ეკონომიკური სისტემების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი მამოძრავებელი ძალა ტრანზაქციის ხარჯების შემცირებაა. ამ ხარჯებში მოიაზრება ინფორმაციის მოძიება, მოლაპარაკებების წარმართვა, შეთანხმებების გაფორმება, მათი შესრულების კონტროლი და ვალდებულებების აღსრულება. რაც უფრო დაბალია აღნიშნული დანახარჯები, მით უფრო ფართოვდება ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობები, იზრდება ბაზრის მოცულობა და უმჯობესდება რესურსების განაწილების ეფექტიანობა.

უძველეს საზოგადოებებში ეკონომიკური ურთიერთობები დიდწილად ეფუძნებოდა ზეპირ შეთანხმებებს, პირად ნდობასა და ტრადიციულ სოციალურ ნორმებს. ასეთი სისტემა ეფექტიანი იყო მხოლოდ მცირე მასშტაბის საზოგადოებებში, სადაც მონაწილეთა რაოდენობა შეზღუდული იყო და ეკონომიკური ოპერაციები ძირითადად ადგილობრივ ხასიათს ატარებდა. ეკონომიკური სივრცის გაფართოებასთან ერთად აღნიშნულმა მექანიზმებმა ვეღარ უზრუნველყო ინფორმაციის სანდო გადაცემა, ვალდებულებების სტაბილური შესრულება და ადმინისტრაციული კონტროლის ეფექტიანობა.

ამ პრობლემების გადაჭრის მიმართულებით გადამწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა წერიითი სისტემების წარმოშობამ და განვითარებამ. ინფორმაციის წერილობითი დაფიქსირება ქმნიდა მუდმივ და გადამოწმებად მონაცემთა ბაზას, რომელიც ამცირებდა მეხსიერებაზე დამოკიდებულებას, ზღუდავდა ინფორმაციის დამახინჯების შესაძლებლობას და უზრუნველყოფდა ეკონომიკური საქმიანობის ადმინისტრირებას. პარალელურად მათემატიკური მეთოდების განვითარებამ შესაძლებელი გახადა რაოდენობრივი მონაცემების

სტანდარტიზაცია, გაზომვის ერთიანი სისტემების დამკვიდრება და ეკონომიკური გამოთვლების სიზუსტის ზრდა, რაც აუცილებელი წინაპირობა იყო, როგორც სახელმწიფო ფინანსების, ისე ვაჭრობის განვითარებისათვის.

ამორი ინსტიტუციური ინოვაციის ერთობლივმა მოქმედებამ საფუძველი ჩაუყარა ეკონომიკური მართვის სრულიად ახალ მოდელს. ადმინისტრაციული აღრიცხვა, საგადასახადო სისტემა, რესურსების განაწილება, შრომითი ვალდებულებების კონტროლი და შორ მანძილზე მიმდინარე სავაჭრო ურთიერთობები თანდათან დაეფუძნა დოკუმენტირებულ ინფორმაციასა და რაოდენობრივ ანალიზს. შედეგად ეკონომიკური ურთიერთობები გახდა უფრო სტაბილური, პროგნოზირებადი და ნაკლებად დამოკიდებული ინდივიდუალურ მეხსიერებასა თუ პირად ნდობაზე.

2. ლიტერატურის მიმოხილვა

წერიითი სისტემებისა და მათემატიკის ეკონომიკური მნიშვნელობის საკითხი სხვადასხვა სამეცნიერო დისციპლინის – ეკონომიკის ისტორიის, ინსტიტუციური ეკონომიკის, არქეოლოგიის, ისტორიული ანთროპოლოგიისა და მათემატიკის მეცნიერების ისტორიის – გადაკვეთაზე ყალიბდება. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ თემაზე რამდენიმე კვლევაა შესრულებული, მათი უმრავლესობა ყურადღებას ამახვილებს პრობლემის ცალკეულ ასპექტებზე, რის გამოც ჯერ კიდევ არაა ჩამოყალიბებული ერთიანი თეორიული მოდელი, რომელიც წერიითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარებას ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკურ თეორიასთან დააკავშირებდა (Kvashilava 2017; Kvashilava 2019; Kvashilava 2021; Kvashilava 2022; Kvashilava 2023; Kvashilava 2024a; Kvashilava 2024b; Kvashilava 2025a; Kvashilava 2025b; Kvashilava 2025c; Kvashilava 2025d; Kvashilava 2026).

ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკური ანალიზის საფუძველი რონალდ კოუზმა შექმნა (Coase 1937; Coase 1960). მან აჩვენა, რომ ეკონომიკური სისტემების ეფექტიანობა მხოლოდ წარმოების ხარჯებზე არაა დამოკიდებული; არანაკლებ მნიშვნელოვანია გაცვლის პროცესში წარმოქმნილი დანახარჯები, რომლებიც ინფორმაციის მოძიებას, შეთანხმებების მიღწევასა და მათი შესრულების უზრუნველყოფას უკავშირდება. კოუზის მიდგომამ ეკონომიკის მეცნიერებაში ინსტიტუტების როლი სრულიად ახალი კუთხით წარმოაჩინა, თუმცა მისი ანალიზი თანამედროვე ეკონომიკურ ორგანიზა-

ციებზე იყო ორიენტირებული და უძველესი ცივილიზაციების ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის ისტორიულ ევოლუციას არ განიხილავდა.

კოუზის თეორია შემდგომ განავითარა ოლივერ უილიამსონმა (Williamson 1975; Williamson 1985; Williamson 1996), რომელმაც ინსტიტუციური მონეტარის სხვადასხვა ფორმა ტრანზაქციის ხარჯების მინიმიზაციის მექანიზმად განმარტა. უილიამსონის ნაშრომებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კონტრაქტების, მართვის სტრუქტურებისა და ოპორტუნიზტული ქცევის პრობლემებს. მიუხედავად იმისა, რომ მისი კონცეფცია ინსტიტუციური ეკონომიკის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ თეორიად აღიარებული, იგი პრაქტიკულად არ ეხება იმ ისტორიულ პროცესებს, რომლებმაც თავად ინფორმაციის ფორმალიზაცია და ადმინისტრაციული აღრიცხვა შესაძლებელი გახადა.

ისტორიული განვითარების კონტექსტში ინსტიტუტების მნიშვნელობა განსაკუთრებით საფუძვლიანად შეისწავლა დუგლას ნორთმა (North 1990; North 2005). მისი ნაშრომები აჩვენებს, რომ ეკონომიკური ზრდის გრძელვადიანი დინამიკა დამოკიდებულია ინსტიტუციური წესრიგის ხარისხზე, საკუთრების უფლებების დაცვასა და ინფორმაციის გავრცელების ეფექტიანობაზე. ნორთი ხაზს უსვამს, რომ ინსტიტუტები ამცირებენ გაურკვევლობას და ზრდიან ეკონომიკური ურთიერთობების პროგნოზირებადობას, თუმცა იგი წერით სისტემებსა და მათემატიკურ ცოდნას ძირითადად ინსტიტუციური განვითარების საერთო კონტექსტში განიხილავს და არ ანალიზებს მათ, როგორც ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების დამოუკიდებელ მექანიზმებს.

წერითი სისტემების სოციალური და ადმინისტრაციული ფუნქციების შესწავლაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ჯექ გუდის ნაშრომს (Goody 1986). მან დამაჯერებლად აჩვენა, რომ დამწერლობის გავრცელებამ ძირითადად შეცვალა ცოდნის დაგროვების, ინფორმაციის გადაცემისა და ადმინისტრაციული ორგანიზაციის შესაძლებლობები. მისი კვლევები ცხადყოფს, რომ წერილობითი კომუნიკაცია ქმნის უფრო რთული სოციალური სტრუქტურების განვითარების საფუძველს. მიუხედავად ამისა, გუდის ანალიზი ძირითადად კულტურულ და სოციალურ შედეგებზეა ორიენტირებული და შედარებით ნაკლებ ყურადღებას უთმობს ეკონომიკური ეფექტიანობის რაოდენობრივ ასპექტებს.

დამწერლობის წარმოშობის ეკონომიკური

წინაპირობები განსაკუთრებით დეტალურად შეისწავლა დენის შმანდტ-ბესერატმა (Schmandt-Besserat 1992, I; Schmandt-Besserat 1992, II). მისი კვლევების მიხედვით, ლურსმული დამწერლობის წინამორბედი თიხის ფიგურების, სიმბოლური ჟეტონების სისტემა წარმოიშვა ეკონომიკური აღრიცხვის პრაქტიკული საჭიროებიდან. ამ დასკვნამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა დამწერლობის წარმოშობის თანამედროვე ინტერპრეტაციაზე, რადგან დაადასტურა, რომ ინფორმაციის ფიქსაციის უძველესი ფორმები მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ეკონომიკურ ადმინისტრირებასთან. თუმცა აღნიშნული კვლევები ძირითადად დამწერლობის გენეზისს ეხება და ნაკლებად განიხილავს მის გავლენას ეკონომიკური ინსტიტუტების შემდგომ განვითარებაზე.

ძველი შუამდინარეთის მათემატიკური კულტურის სოციალურ-ეკონომიკური ანალიზი განსაკუთრებული სიღრმითაა წარმოდგენილი ელენორ რობსონის ნაშრომში (Robson 2008). მისი კვლევები ცხადყოფს, რომ მათემატიკური ცოდნა ჩამოყალიბდა როგორც ადმინისტრაციული პრაქტიკის ორგანული ნაწილი და ფართოდ გამოიყენებოდა მიწის გაზომვაში, რესურსების განაწილებაში, გადასახადების განსაზღვრასა და ეკონომიკურ გამოთვლებში. ამასთანავე, რობსონის მთავარი ყურადღება მიმართულია მათემატიკური ცოდნის ისტორიის რეკონსტრუქციისკენ და არა იმ ეკონომიკური მექანიზმების თეორიული მოდელირებისკენ, რომელთა მეშვეობითაც ეს ცოდნა ეკონომიკურ ეფექტიანობას ზრდიდა.

განხილული ლიტერატურის ანალიზი აჩვენებს, რომ თითოეული ავტორი მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს პრობლემის ცალკეული ასპექტების გააზრებაში, თუმცა მათი კვლევები სხვადასხვა თეორიულ ჩარჩოშია შესრულებული და ერთმანეთთან სისტემურად არაა ინტეგრირებული. ინსტიტუციური ეკონომიკა განმარტავს, რატომ ამცირებს ეფექტიანი ინსტიტუტი ტრანზაქციის ხარჯებს; ისტორიული კვლევები აღწერს წერითი სისტემებისა და მათემატიკის წარმოშობას; არქეოლოგიური მასალები კი ადასტურებს ეკონომიკური აღრიცხვის პრაქტიკის არსებობას. მიუხედავად ამისა, დღემდე არაა შემუშავებული ერთიანი ანალიტიკური მოდელი, რომელიც ამ სამ მიმართულებას საერთო ეკონომიკურ თეორიაში გააერთიანებდა.

სწორედ აღნიშნული კვლევითი ხარვეზის შევსებას ისახავს მიზნად წინამდებარე ნაშრომი. მასში წერითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება

განიხილება, როგორც ურთიერთდაკავშირებული ინსტიტუციური ინოვაციები, რომლებიც ეკონომიკური კოორდინაციის ეფექტიანობას ზრდის ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების გზით. ამგვარი მიდგომა საშუალებას იძლევა ეკონომიკური ისტორიის, ინსტიტუციური ეკონომიკისა და უძველესი ცივილიზაციების კვლევები გაერთიანდეს ერთიან თეორიულ ჩარჩოში და უფრო სრულად აიხსნას ეკონომიკური განვითარების ადრეული ეტაპების შინაგანი მექანიზმები.

2.1. კვლევითი ხარვეზი და კვლევის წვლილი. წერითი სისტემებისა და მათემატიკის ეკონომიკური მნიშვნელობა ბოლო ათწლეულების განმავლობაში სხვადასხვა სამეცნიერო დისციპლინის ფარგლებში ინტენსიურად შეისწავლება. ინსტიტუციური ეკონომიკა განმარტავს ეკონომიკური ინსტიტუტების როლს ტრანზაქციის ხარჯების შემცირებაში, ეკონომიკური ისტორია იკვლევს უძველესი სახელმწიფოების ორგანიზაციულ განვითარებას, ხოლო არქეოლოგია და ისტორიული ფილოლოგია აღადგენენ დამწერლობისა და რიცხვითი სისტემების წარმოშობისა და გავრცელების პროცესს. მიუხედავად ამ მრავალმხრივი კვლევებისა, აღნიშნული მიმართულებები უმეტეს შემთხვევაში დამოუკიდებლად ვითარდება, რის გამოც დღემდე არაა ჩამოყალიბებული ინტეგრირებული ანალიტიკური ჩარჩო, რომელიც წერითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარებას ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკურ თეორიასთან სისტემურად დააკავშირებდა.

არსებული ლიტერატურის პირველი მნიშვნელოვანი შეზღუდვა დაკავშირებულია კვლევის დისციპლინურ ფრაგმენტაციასთან. ინსტიტუციური ეკონომიკის წარმომადგენლები, როგორც წესი, ყურადღებას ამახვილებენ ინსტიტუტების ფუნქციონირების ზოგად ეკონომიკურ კანონზომიერებებზე, თუმცა იშვიათად განიხილავენ იმ ისტორიულ პროცესებს, რომლებმაც ეკონომიკური ინფორმაციის ფორმალიზაცია შესაძლებელი გახადა. მეორე მხრივ, ისტორიკოსებისა და არქეოლოგების ნაშრომები დეტალურად აღწერს დამწერლობისა და მათემატიკური პრაქტიკის განვითარებას, მაგრამ ამ მოვლენებს უმეტესად ადმინისტრაციული, კულტურული ან ტექნოლოგიური ევოლუციის კონტექსტში განიხილავს და ნაკლებად აანალიზებს მათ ეკონომიკური ეფექტიანობის ფორმალური თეორიების საფუძველზე. შედეგად, ეკონომიკური და ისტორიული კვლევები ერთმანეთის პარალელურად ვითარდება, თუმცა მათ შორის თეორიული ინტეგრაცია კვლავ არასაკმარისია.

მეორე მნიშვნელოვანი შეზღუდვა ეხება ანალიზის ობიექტს. არსებული კვლევების უმრავლესობა წერითი სისტემებსა და მათემატიკას დამოუკიდებელ ფენომენებად განიხილავს. ერთ შემთხვევაში ყურადღება კონცენტრირებულია ადმინისტრაციულ დოკუმენტაციაზე, მეორე შემთხვევაში — მათემატიკური ცოდნის ისტორიაზე, ხოლო მესამე შემთხვევაში — ეკონომიკური ინსტიტუტების ზოგად ფუნქციებზე. ამგვარი მიდგომა არ იძლევა შესაძლებლობას შეფასდეს, როგორ მოქმედებდა ინფორმაციის წერილობითი ფიქსაცია და რაოდენობრივი სტანდარტიზაცია ერთიანი ინსტიტუციური მექანიზმის სახით. სწორედ მათი ურთიერთქმედება ქმნიდა ეკონომიკური კოორდინაციის იმ ხარისხობრივ ცვლილებას, რომელმაც შესაძლებელი გახადა ფართომასშტაბიანი ადმინისტრაციული მართვა, რესურსების სისტემური განაწილება და გრძელვადიანი ეკონომიკური დაგეგმვა.

მესამე შეზღუდვა მეთოდოლოგიური ხასიათისაა. ეკონომიკური ისტორიის მრავალ ნაშრომში წერითი სისტემებისა და მათემატიკის გავლენა აღწერილია ისტორიული ფაქტებისა და წყაროების საფუძველზე, თუმცა შედარებით იშვიათად ხდება ამ პროცესების ინტერპრეტაცია თანამედროვე ინსტიტუციური ეკონომიკის ანალიტიკური კატეგორიებით. ამის გამო ძველი ცივილიზაციების ეკონომიკური გამოცდილება ხშირად განიხილება უნიკალურ ისტორიულ მოვლენად და არა იმ ზოგადი ეკონომიკური კანონზომიერებების გამოვლენად, რომლებიც ეკონომიკური ინსტიტუტების ევოლუციას განსაზღვრავს.

წინამდებარე კვლევა სწორედ აღნიშნული თეორიული და მეთოდოლოგიური ხარვეზების გადალახვას ისახავს მიზნად. ნაშრომში პირველად შემოთავაზებული ინტეგრირებული ანალიტიკური მიდგომა, რომლის ფარგლებში წერითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება განიხილება, როგორც ეკონომიკური კოორდინაციის ორი ურთიერთდამოკიდებული ინსტიტუციური კომპონენტი. ეს მიდგომა საშუალებას იძლევა ერთიან კონცეპტუალურ სისტემაში გაერთიანდეს ინფორმაციის ფორმალიზაცია, რაოდენობრივი სტანდარტიზაცია, ადმინისტრაციული მართვა და ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების ეკონომიკური მექანიზმები.

კვლევის მეცნიერული სიახლე არ შემოიფარგლება მხოლოდ სხვადასხვა დისციპლინის შედეგ-

ბის გაერთიანებით. ნაშრომში დასაბუთებულია, რომ წერითი სისტემებისა და მათემატიკის ეკონომიკური ფუნქცია უნდა შეფასდეს არა როგორც დამხმარე ადმინისტრაციული ინსტრუმენტი, არამედ როგორც ეკონომიკური ინსტიტუტების ეფექტიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორი. ამგვარი ინტერპრეტაცია აფართოებს ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკური თეორიის გამოყენების სფეროს და აჩვენებს, რომ ინფორმაციის ფორმალიზაციისა და რაოდენობრივი სტანდარტიზაციის პროცესები ეკონომიკური განვითარების ისეთივე ფუნდამენტური მექანიზმებია, როგორიც საკუთრების უფლებები, კონტრაქტების აღსრულება ან საბაზრო ინსტიტუტების ჩამოყალიბება.

კვლევის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი წვლილი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ქმნის საერთო თეორიულ პლატფორმას ეკონომიკური ისტორიის, ინსტიტუციური ეკონომიკის, არქეოლოგიისა და მეცნიერების ისტორიის ინტეგრირებისათვის. ამ მიდგომის გამოყენება შესაძლებელს ხდის ისტორიული წყაროების ეკონომიკური ინტერპრეტაციის გაღრმავებას და საფუძველს უქმნის რაოდენობრივი კვლევების განვითარებას, სადაც ადმინისტრაციული დოკუმენტები, აღრიცხვის სისტემები და მათემატიკური პრაქტიკა შეფასდება როგორც ეკონომიკური ინსტიტუტების ევოლუციის გაზომვადი ინდიკატორები.

წარმოდგენილი კონცეპტუალური მოდელი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ძველი ეკონომიკური სისტემების კვლევისათვის. იგი ქმნის თეორიულ საფუძველს ინფორმაციის მართვის, ადმინისტრაციული ეფექტიანობისა და ინსტიტუციური განვითარების ისტორიული კანონზომიერებების შედარებითი ანალიზისათვის. ამგვარი პერსპექტივა ეკონომიკური ისტორიის კვლევას უკავშირებს თანამედროვე ინსტიტუციური ეკონომიკის ძირითად პრობლემატიკას და აჩვენებს, რომ ინფორმაციის სტრუქტურირების, სტანდარტიზაციისა და საზომობის საკითხები ეკონომიკური განვითარების უნივერსალურ ფაქტორებად რჩება ისტორიული ეპოქების მიუხედავად.

2.2. კვლევითი კითხვები და მიზნები. ლიტერატურის მიმოხილვამ აჩვენა, რომ არსებული კვლევები დეტალურად განიხილავს ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკურ თეორიას, წერითი სისტემების წარმოშობასა და მათემატიკური ცოდნის ისტორიულ განვითარებას, თუმცა ეს მიმართულებები იშვიათად ერთიანდება საერთო ინსტი-

ტუციურ-ეკონომიკურ ანალიზში. შესაბამისად, კვლევის მთავარი ამოცანაა იმის დადგენა, თუ რა ეკონომიკური მექანიზმებით იქცა ინფორმაციის წერილობითი ფორმალიზაცია და რაოდენობრივი სტანდარტიზაცია ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვან ინსტიტუციურ ფაქტორად.

ამ მიზნის მისაღწევად ნაშრომი პასუხობს შემდეგ კვლევით კითხვებს:

RQ1. რა ეკონომიკური მექანიზმებით ამცირებდა წერითი სისტემების განვითარება ტრანზაქციის ხარჯებს ძველ ცივილიზაციებში?

RQ2. როგორ უწყობდა ხელს მათემატიკური ცოდნისა და სტანდარტიზებული საზომი სისტემების ჩამოყალიბება ეკონომიკური კოორდინაციის ეფექტიანობის ზრდას?

RQ3. რატომ უნდა განიხილებოდეს წერითი სისტემები და მათემატიკა არა როგორც დამოუკიდებელი კულტურული მიღწევები, არამედ როგორც ურთიერთდაკავშირებული ინსტიტუციური ინოვაციები?

RQ4. როგორ აისახებოდა აღნიშნული ინსტიტუციური ცვლილებები სახელმწიფო ადმინისტრირების, ბაზრების გაფართოების, რესურსების განაწილებისა და გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის პროცესებზე?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად კვლევა ისახავს შემდეგ მიზნებს:

- შეიმუშაოს ინტეგრირებული თეორიული ჩარჩო, რომელიც გააერთიანებს ინსტიტუციური ეკონომიკისა და ეკონომიკური ისტორიის ძირითად მიდგომებს;
- გააანალიზოს წერითი სისტემებისა და მათემატიკის როლი ინფორმაციის ფორმალიზაციასა და ეკონომიკური ურთიერთობების ორგანიზებაში;
- დაადგინოს, როგორ უკავშირდება აღნიშნული ინსტიტუციური ინოვაციები ტრანზაქციის ხარჯების შემცირებას;
- შეაფასოს ამ პროცესების გავლენა ეკონომიკური ზრდის, სახელმწიფო მმართველობისა და ბაზრების განვითარების ისტორიულ დინამიკაზე.

კვლევა ეფუძნება შემდეგ ჰიპოთეზებს:

H1. წერითი სისტემების განვითარება ამცირებდა ინფორმაციის მოძიების, დოკუმენტირების, მონიტორინგისა და შეთანხმებების აღსრულების ხარჯებს, რაც ზრდიდა ეკონომიკური ურთიერთობების ეფექტიანობას.

H2. მათემატიკური ცოდნისა და სტანდარტიზებული საზომი სისტემების განვითარება

უზრუნველყოფდა ეკონომიკური მონაცემების ერთგვაროვან ინტერპრეტაციას, ამცირებდა გაზომვის შეცდომებს და აუმჯობესებდა რესურსების განაწილებას.

H3. წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის ერთობლივი გამოყენება ქმნიდა სინერგიულ ინსტიტუციურ ეფექტს, რომლის ეკონომიკური შედეგი აღემატებოდა თითოეული ინოვაციის ცალკეულ გავლენას.

H4. ტრანზაქციის ხარჯების შემცირება წარმოადგენდა იმ ძირითად მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც აღნიშნულმა ინსტიტუციურმა ინოვაციებმა ხელი შეუწყო სახელმწიფო ადმინისტრირების გაძლიერებას, ბაზრების გაფართოებასა და ეკონომიკურ ზრდას.

3. თეორიული საფუძვლები

3.1. ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკური თეორია. თანამედროვე ინსტიტუციურ ეკონომიკაში ტრანზაქციის ხარჯების თეორია ერთ-ერთ ცენტრალურ ანალიტიკურ ინსტრუმენტად მიიჩნევა, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია ეკონომიკური ინსტიტუტების წარმოშობისა და განვითარების ახსნა. ამ მიმართულების საფუძველი ჩამოაყალიბა რონალდ კოუზმა, რომელმაც აჩვენა, რომ ეკონომიკური საქმიანობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ საქონლისა და მომსახურების წარმოების დანახარჯებით. გაცვლის ნებისმიერი პროცესი დაკავშირებულია დამატებით დანახარჯებთან, რომლებიც აუცილებელია ეკონომიკური ურთიერთობების ორგანიზებისა და ფუნქციონირებისათვის. მოგვიანებით ოლივერ უილიამსონმა ეს მიდგომა განავითარა და ტრანზაქციის ხარჯები ეკონომიკური ინსტიტუტების ევოლუციის განმსაზღვრელ ფაქტორად წარმოაჩინა.

ტრანზაქციის ხარჯები მოიცავს იმ დანახარჯებს, რომლებიც წარმოიქმნება ეკონომიკური აგენტების ურთიერთქმედების ყველა ეტაპზე. მათ შორის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციის მოპოვებას, ეკონომიკური პარტნიორის შერჩევას, გარიგების პირობების შეთანხმებას, ხელშეკრულების შესრულების კონტროლსა და ვალდებულებების აღსრულების უზრუნველყოფას. აღნიშნული ხარჯები მნიშვნელოვნად იზრდება მაშინ, როდესაც ინფორმაცია არასრულია, გაზომვის სისტემა არაერთგვაროვანია, ხოლო შეთანხმებების შესრულების გარანტიები სუსტია.

ძველი ცივილიზაციების ეკონომიკური ორგა-

ნიზაციის შესწავლისას ტრანზაქციის ხარჯების თეორია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან სწორედ ამ საზოგადოებებში ჩამოყალიბდა პირველი ინსტიტუციური მექანიზმები, რომლებმაც ეკონომიკური ურთიერთობები პიროვნულ ნდობაზე ნაკლებად დამოკიდებული გახადა. წერიტი სისტემებისა და მათემატიკური ცოდნის განვითარება სწორედ ამ ისტორიულ პროცესში უნდა განვიხილოთ, როგორც ეკონომიკური კოორდინაციის ეფექტიანობის ამაღლების საშუალება.

3.2. ინფორმაცია, როგორც ეკონომიკური რესურსი. ინფორმაცია ეკონომიკურ სისტემაში დამოუკიდებელ რესურსს წარმოადგენს, რადგან მის ხარისხზე დამოკიდებულია გადაწყვეტილებების სისწორე, რესურსების განაწილების ეფექტიანობა და ეკონომიკური რისკების დონე. ინფორმაციის დეფიციტი ან არაზუსტობა ზრდის გაურკვევლობას, აფერხებს შეთანხმებების მიღწევას და ამცირებს გაცვლის ინტენსივობას.

წინარეისტორიულ საზოგადოებებში ინფორმაციის ძირითადი მატარებელი ზეპირი ტრადიცია იყო. ამგვარი სისტემა ეფექტიანად ფუნქციონირებდა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეკონომიკური ურთიერთობები შეზღუდულ სივრცეში ვითარდებოდა და მონაწილეთა რაოდენობა მცირე იყო. მოსახლეობის ზრდასთან, ადმინისტრაციული სისტემების გაფართოებასთან და რეგიონთაშორისი სავაჭრო კავშირების ჩამოყალიბებასთან ერთად, ზეპირი კომუნიკაცია ვეღარ უზრუნველყოფდა ეკონომიკური ინფორმაციის სიზუსტესა და სტაბილურობას.

ინფორმაციის მატერიალურ მატარებელზე დაფიქსირებამ ეკონომიკურ პროცესებს სრულიად ახალი თვისებები შესძინა. შესაძლებელი გახდა მონაცემების მრავალჯერადი გამოყენება, სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ერთეულს შორის მათი გადაცემა, სხვადასხვა პერიოდის ინფორმაციის შედარება და ეკონომიკური საქმიანობის დინამიკის შეფასება. ამგვარად, ინფორმაცია გადაიქცა სახელმწიფო მართვისა და ეკონომიკური დაგეგმვის ძირითად ინსტრუმენტად.

4. წერიტი სისტემები, როგორც ეკონომიკური ინსტიტუტი

4.1. ადმინისტრაციული აღრიცხვის ჩამოყალიბება. წერიტი სისტემების წარმოშობა უშუალოდ უკავშირდებოდა ეკონომიკური საქმიანობის ადმი-

ნისტირების საჭიროებას. უძველესი დამწერლობის ნიმუშების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ წარმოადგენს ლიტერატურულ ან რელიგიურ ტექსტებს; ისინი ასახავს მარაგების, სამუშაო ძალის, გადასახადების, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისა და სხვადასხვა სახის ვალდებულებების აღრიცხვას. ეს გარემოება ადასტურებს, რომ წერილი კულტურის საწყისი ეტაპი ეკონომიკური მართვის პრაქტიკული მოთხოვნებით იყო განპირობებული.

ცენტრალიზებული ადმინისტრაციის პირობებში აუცილებელი გახდა დიდი მოცულობის მონაცემების სისტემატური დამუშავება. სასაწყობო მეურნეობის ფუნქციონირება, შრომითი რესურსების განაწილება, პროდუქციის მიღება და გაცემა, სახელმწიფო რეზერვების კონტროლი და საგადასახადო ვალდებულებების აღრიცხვა უკვე აღარ შეიძლებოდა მხოლოდ ზეპირი ინფორმაციის საფუძველზე. წერილობითი დოკუმენტაცია უზრუნველყოფდა ეკონომიკური ოპერაციების ქრონოლოგიურ ფიქსაციას და ზრდიდა ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების სანდოობას.

ამ პროცესმა სახელმწიფო მმართველობას მისცა შესაძლებლობა, ეკონომიკური რესურსები არა მხოლოდ აღერიცხა, არამედ სისტემურად გაეანალიზებინა მათი მოძრაობა. სწორედ აქედან იწყება ეკონომიკური ადმინისტრირების პროფესიონალიზაცია, რომელმაც საფუძველი დაუდო ბიუროკრატიული ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას.

4.2. დოკუმენტირება და სამართლებრივი სტაბილურობა. ეკონომიკური ურთიერთობების მდგრადობა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული შეთანხმებების საიმედოობაზე. როდესაც გარიგების პირობები მხოლოდ ზეპირად არსებობს, მათი ინტერპრეტაცია ადვილად იცვლება, რაც ზრდის დავების ალბათობას და აფერხებს ეკონომიკურ თანამშრომლობას. წერილობითი დოკუმენტაცია ამ პრობლემას ინსტიტუციური გზით აგვარებდა.

ეკონომიკური ვალდებულებების წერილობით დაფიქსირება ქმნიდა ობიექტურ მტკიცებულებას, რომლის გამოყენებაც შესაძლებელი იყო როგორც ადმინისტრაციულ, ისე სასამართლო პრაქტიკაში. შედეგად მცირდებოდა კონტრაქტის პირობების თვითნებური შეცვლის შესაძლებლობა, იზრდებოდა მხარეთა პასუხისმგებლობა და მყარდებოდა სამართლებრივი უსაფრთხოების განცდა. ამან ხელი შეუწყო ისეთი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას, რომლებიც აღარ იყო დამოკიდებული მხოლოდ პირად ნაცნობობასა და

ადგილობრივ სოციალურ კავშირებზე.

წერილობითი კონტრაქტების გავრცელებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა შორ მანძილზე წარმოებულ ვაჭრობაში, სადაც გარიგების მონაწილეები ხშირად ერთმანეთისგან გეოგრაფიულად იყვნენ დაშორებული. დოკუმენტური გარანტიები ამცირებდა ეკონომიკურ რისკებს, ზრდიდა პარტნიორთა შორის ნდობას და ქმნიდა წინაპირობას სავაჭრო ქსელების გაფართოებისათვის.

ამრიგად, წერილი სისტემების ეკონომიკური მნიშვნელობა გაცილებით ფართო იყო, ვიდრე ინფორმაციის უბრალო დაფიქსირება. ისინი წარმოადგენდნენ ინსტიტუციურ მექანიზმს, რომელმაც ეკონომიკური ურთიერთობები უფრო ფორმალური, პროგნოზირებადი და სამართლებრივად დაცული გახადა, რაც ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების ერთ-ერთ უმთავრეს წინაპირობას წარმოადგენდა.

5. მათემატიკის განვითარება, როგორც ეკონომიკური ეფექტიანობის ინსტიტუციური საფუძველი

5.1. რაოდენობრივი აზროვნების ჩამოყალიბება და ეკონომიკური ორგანიზაცია. ეკონომიკური სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირება შეუძლებელია რაოდენობრივი ინფორმაციის სანდო დამუშავების გარეშე. ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობა დაკავშირებულია რესურსების მოცულობის განსაზღვრასთან, პროდუქციის რაოდენობრივ შეფასებასთან, შრომის შედეგების გაზომვასა და ღირებულების გამოთვლასთან. სწორედ ამ მოთხოვნებმა განაპირობა მათემატიკური ცოდნის თანდათანობითი განვითარება, რომელიც თავდაპირველად პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტას ემსახურებოდა, ხოლო მოგვიანებით ეკონომიკური ადმინისტრირების განუყოფელ ელემენტად ჩამოყალიბდა.

ძველ ცივილიზაციებში მათემატიკა არ წარმოიშვა აბსტრაქტული თეორიული ინტერესიდან. მისი განვითარება მჭიდროდ იყო დაკავშირებული სახელმწიფო მეურნეობის, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, მშენებლობის, გადასახადების ადმინისტრირებისა და სავაჭრო ოპერაციების საჭიროებებთან. რაოდენობრივი ანალიზის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მრავალფეროვანი ეკონომიკური რესურსების ერთიან სისტემაში მოქცევა და მათი ეფექტიანი მართვა.

რიცხვითი სისტემების სრულყოფამ ეკონომი-

მიკურ პროცესებში შეამცირა გაურკვევლობა, რადგან თითოეული ოპერაცია უკვე შეიძლებოდა გამოხატულიყო ზუსტი რაოდენობრივი მაჩვენებლებით. ამის შედეგად ეკონომიკური გადაწყვეტილებები ნაკლებად დაფუძნა სუბიექტურ შეფასებებს და უფრო მეტად — ობიექტურ მონაცემებს.

5.2. საზომი სისტემების სტანდარტიზაცია. ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა საზომი ერთეულების ერთიანობის დამკვიდრებას. თუ სხვადასხვა რეგიონში ერთი და იგივე პროდუქტი განსხვავებული ერთეულებით იზომებოდა, გაცვლის პროცესში მუდმივად წარმოიშობოდა გაურკვევლობა, რაც აფერხებდა სავაჭრო ოპერაციებს და ზრდიდა ეკონომიკურ რისკებს.

ძველ ეგვიპტეში, მესოპოტამიასა და ახლო აღმოსავლეთის სხვა სახელმწიფოებში თანდათან ჩამოყალიბდა სიგრძის, ფართობის, მოცულობისა და წონის სტანდარტიზებული სისტემები. ამან შესაძლებელი გახადა მიწის ნაკვეთების ზუსტი აღწერა, სასოფლო-სამეურნეო მოსავლიანობის შედარება, სამშენებლო სამუშაოების დაგეგმვა და პროდუქციის რაოდენობრივი შეფასება ერთიანი კრიტერიუმებით.

სტანდარტიზაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო სახელმწიფო ადმინისტრაციისათვის. როდესაც მთელი ქვეყნის მასშტაბით გამოიყენებოდა ერთნაირი საზომი ერთეულები, შესაძლებელი ხდებოდა საგადასახადო ვალდებულებების თანაბარი განსაზღვრა, რესურსების სამართლიანი განაწილება და ეკონომიკური მონაცემების ურთიერთშედარება. შედეგად იზრდებოდა სახელმწიფო მართვის სიზუსტე და მცირდებოდა ადმინისტრაციული შეცდომების ალბათობა.

5.3. არითმეტიკული გამოთვლები და სავაჭრო ურთიერთობები. ვაჭრობის გაფართოებასთან ერთად იზრდებოდა ეკონომიკური ოპერაციების სირთულეც. გაცვლის პროცესში საჭირო გახდა სხვადასხვა სახეობის საქონლის ღირებულების შედარება, რაოდენობების გადაყვანა განსხვავებულ საზომ ერთეულებში, ფასების განსაზღვრა და ანგარიშსწორების სისწორის შემოწმება. აღნიშნული ამოცანების გადაწყვეტა მათემატიკური მეთოდების გამოყენების გარეშე პრაქტიკულად შეუძლებელი იქნებოდა.

არითმეტიკული ოპერაციების სისტემატურმა გამოყენებამ მნიშვნელოვნად გაამარტივა სავაჭრო

საქმიანობა. შესაძლებელი გახდა ფასების სწრაფი გამოთვლა, გაცვლითი თანაფარდობების დადგენა, საერთო ღირებულების განსაზღვრა და პროდუქციის განაწილების ოპტიმიზაცია. ამან არა მხოლოდ დააჩქარა სავაჭრო ოპერაციები, არამედ შეამცირა შეცდომებით გამოწვეული დანაკარგებიც.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მათემატიკურ გამოთვლებს შორ მანძილზე წარმოებულ ვაჭრობაში, სადაც საქონლის მრავალფეროვნება, ტრანსპორტირების ხანგრძლივობა და შუამავლების მონაწილეობა ეკონომიკურ პროცესებს უფრო კომპლექსურს ხდიდა. რაოდენობრივი ანალიზი უზრუნველყოფდა სავაჭრო ოპერაციების გამჭვირვალობას და ხელს უწყობდა ეკონომიკური ურთიერთობების სტაბილურობას.

5.4. საგადასახადო ადმინისტრირება და სახელმწიფო ფინანსები. მათემატიკური ცოდნის პრაქტიკული მნიშვნელობა განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდებოდა სახელმწიფო ფინანსების მართვის პროცესში. გადასახადების აკრეფა, სახელმწიფო შემოსავლების აღრიცხვა, პროდუქციის გადანაწილება და საზოგადოებრივი პროექტების დაფინანსება ეფუძნებოდა ზუსტ რაოდენობრივ გამოთვლებს.

გადასახადების ოდენობის განსაზღვრა საჭიროებდა მიწის ფართობის, მოსავლიანობის, სამუშაო ძალისა და სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლების შეფასებას. მათემატიკური მეთოდები სახელმწიფო მმართველობას საშუალებას აძლევდა შეემუშავებინა უფრო თანმიმდევრული და პროგნოზირებადი ფისკალური პოლიტიკა, რაც ამცირებდა როგორც ადმინისტრაციულ გაურკვევლობას, ისე რესურსების არაეფექტიანი გამოყენების შესაძლებლობას.

ეკონომიკური მონაცემების სისტემატურმა დამუშავებამ შექმნა საფუძველი ფინანსური დაგეგმვისათვის. სახელმწიფო ინსტიტუტებს უკვე შეეძლოთ არა მხოლოდ მიმდინარე ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება, არამედ სამომავლო რესურსების განაწილების წინასწარი დაგეგმვაც, რაც საჯარო მმართველობის ხარისხს მნიშვნელოვნად აუმჯობესებდა.

5.5. მათემატიკა და ეკონომიკური რაციონალიზაცია. მათემატიკური ცოდნის გავრცელებამ ეკონომიკურ ურთიერთობებში დაამკვიდრა რაციონალური გადაწყვეტილების მიღების პრინციპი. რაოდენობრივი ანალიზის გამოყენება საშუალებას იძლეოდა ერთმანეთთან შედარებულიყო სხვადას-

ხვა ეკონომიკური ალტერნატივა, შეფასებულიყო მოსალოდნელი შედეგები და შეერჩა რესურსების გამოყენების ყველაზე ეფექტიანი გზა.

ამ პროცესმა ეკონომიკური საქმიანობა თანდათან გაათავისუფლა მხოლოდ ტრადიციასა და ემპირიულ გამოცდილებაზე დამოკიდებულებისაგან. გადაწყვეტილებების მიღებაში სულ უფრო მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა რაოდენობრივმა დასაბუთებამ, რამაც გაზარდა ეკონომიკური ორგანიზაციის პროგნოზირებადობა და ეფექტიანობა.

ამრიგად, მათემატიკის განვითარება ძველ ცივილიზაციებში მხოლოდ ტექნიკური ცოდნის დაგროვებას არ ნიშნავდა. იგი წარმოადგენდა ეკონომიკური ინსტიტუტების ფუნქციონირების აუცილებელ კომპონენტს, რომელიც უზრუნველყოფდა რესურსების რაოდენობრივ შეფასებას, სახელმწიფო ფინანსების ეფექტიან მართვას, სავაჭრო ოპერაციების ოპტიმიზაციასა და ეკონომიკური გადაწყვეტილებების რაციონალიზაციას. სწორედ ამ თვისებებმა აქცია მათემატიკა ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ინსტიტუციურ ფაქტორად.

6. წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის სინერგიული გავლენა ტრანზაქციის ხარჯების შემცირებაზე

6.1. ეკონომიკური კოორდინაციის ხარისხობრივი გარდაქმნა. წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარების მნიშვნელობა სრულად მხოლოდ მაშინ იკვეთება, როდესაც ისინი განიხილება არა ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ მიღწევებად, არამედ ურთიერთშემავსებელ ინსტიტუციურ მექანიზმებად. თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე ზრდიდა ეკონომიკური საქმიანობის ორგანიზების შესაძლებლობებს, თუმცა მათი ერთობლივი გამოყენება ქმნიდა სრულიად ახალ ადმინისტრაციულ და ეკონომიკურ გარემოს, რომელშიც გაცვლის პროცესები უფრო საიმედო, სტაბილური და პროგნოზირებადი ხდებოდა.

ეკონომიკური ურთიერთობების ეფექტიანობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ ინფორმაციის არსებობაზე, არამედ მის სიზუსტეზე, შედარებადობასა და გამოყენებადობაზე. წერიტი დოკუმენტაცია უზრუნველყოფდა ინფორმაციის შენახვასა და გაცემას, ხოლო მათემატიკური მეთოდები ამ ინფორმაციას რაოდენობრივ სტრუქტურას ანიჭებდა. ამ ორი ელემენტის ინტეგრაციამ შესაძლებელი

გახდა ეკონომიკური პროცესების სისტემური მართვა, რაც მანამდე არსებულ ზეპირ პრაქტიკებში მიუწვდომელი იყო.

6.2. ინფორმაციული გაურკვევლობის შემცირება. ნებისმიერი ეკონომიკური გადაწყვეტილება ეფუძნება ხელმისაწვდომ ინფორმაციას. როდესაც ინფორმაცია არასრული, წინააღმდეგობრივი ან ძნელად გადამოწმებადია, იზრდება შეცდომის ალბათობა და ეკონომიკური საქმიანობა უფრო მაღალ რისკთანაა დაკავშირებული. სწორედ ამიტომ ინფორმაციული გაურკვევლობის შემცირება ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ ძირითად წინაპირობას წარმოადგენს.

წერილობითი ჩანაწერები და რაოდენობრივი მონაცემების სტანდარტიზებული ფორმით წარმოდგენა ეკონომიკურ აგენტებს საშუალებას აძლევდა მიეღოთ გადაწყვეტილებები რეალურ მონაცემებზე დაყრდნობით. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო სახელმწიფო მეურნეობის, საგადასახადო ადმინისტრირების, სასაწყობო მართვისა და საქალაქთაშორისო ვაჭრობის პირობებში, სადაც ინფორმაციის მოცულობა მუდმივად იზრდებოდა. მონაცემთა სანდოობა ამცირებდა გაუთვალისწინებელი დანაკარგების რისკს და ზრდიდა ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების პროგნოზირების შესაძლებლობას.

6.3. შეთანხმებების ინსტიტუციური საიმედოობის ზრდა. ეკონომიკური ურთიერთობების მდგრადობა დიდწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად მაღალია მხარეთა ნდობა შეთანხმების შესრულების მიმართ. ინსტიტუციურად განვითარებულ სისტემებში ეს ნდობა აღარ ემყარება მხოლოდ პირად ურთიერთობებს, არამედ განისაზღვრება ობიექტური მექანიზმებით, რომლებიც გარიგების პირობების დაცვას უზრუნველყოფს.

ეკონომიკური ოპერაციების წერილობითი ფორმალიზაცია და მათი რაოდენობრივი პარამეტრების ზუსტად განსაზღვრა ამცირებდა ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას. ვალდებულებების მოცულობა, გადასაცემი საქონლის რაოდენობა, შესრულების ვადები და სხვა მნიშვნელოვანი პირობები მკაფიოდ განისაზღვრებოდა, რაც მხარეებს შორის წარმოშობილი უთანხმოების ალბათობას მნიშვნელოვნად ამცირებდა. შედეგად ეკონომიკური ურთიერთობები უფრო მდგრადი ხდებოდა, ხოლო გარიგებების განმეორებით განხორციელება ნაკლებ დამატებით დანახარჯს მოითხოვდა.

6.4. ადმინისტრაციული კონტროლის ეფექტიანობის ამაღლება. სახელმწიფოს ეკონომიკური შესაძლებლობები მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ადმინისტრაციული კონტროლის ხარისხზე. რაც უფრო სწრაფად და ზუსტად ხდება ეკონომიკური ინფორმაციის დამუშავება, მით უფრო ეფექტიანად ფუნქციონირებს სახელმწიფო მმართველობა.

წერიტი სისტემებისა და მათემატიკური გამოთვლების ერთობლივი გამოყენება საშუალებას იძლეოდა ეკონომიკური მონაცემები სხვადასხვა ადმინისტრაციული ერთეულიდან ერთიან სისტემაში გაერთიანებულიყო. ეს უზრუნველყოფდა სახელმწიფო რესურსების მოძრაობის მუდმივ მონიტორინგს, ფინანსური ნაკადების ანალიზს, საგადასახადო შემოსავლების შეფასებასა და ეკონომიკური გეგმების შესრულების კონტროლს. ამგვარ პირობებში მნიშვნელოვნად მცირდებოდა როგორც ინფორმაციის დაკარგვის, ისე ადმინისტრაციული შეცდომების ალბათობა.

გარდა ამისა, მონაცემების რეგულარული დაგროვება შესაძლებელს ხდიდა ეკონომიკური ტენდენციების გამოვლენას, რაც სახელმწიფო ინსტიტუტებს საშუალებას აძლევდა დროულად მოეხდინათ რესურსების გადანაწილება და ეფექტიანად ეპასუხათ ეკონომიკურ გამოწვევებზე.

6.5. ეკონომიკური ოპერაციების მასშტაბის გაფართოება. ეკონომიკური საქმიანობის განვითარებას ყოველთვის ახლავს მონაწილეთა რაოდენობის, საქონლის სახეობებისა და გაცვლის არეალის ზრდა. ასეთი პირობები წარმოშობს მართვის ახალ პრობლემებს, რომელთა გადაჭრაც მხოლოდ ორგანიზაციული შესაძლებლობების გაფართოებით ვერ ხერხდება. აუცილებელი ხდება ისეთი ინსტიტუციური მექანიზმების არსებობა, რომლებიც ზრდად ეკონომიკურ სისტემას სტაბილურობას შეუნარჩუნებს.

წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის ერთობლივი გამოყენება სწორედ ამ ფუნქციას ასრულებდა. მათი საშუალებით შესაძლებელი გახდა ათასობით ეკონომიკური ოპერაციის პარალელურად აღრიცხვა, დამუშავება და კონტროლი. შედეგად ეკონომიკური ურთიერთობები აღარ იყო შეზღუდული ადგილობრივი ბაზრებით ან მცირე ადმინისტრაციული ერთეულებით. სახელმწიფოებმა შეძლეს უფრო ფართო ტერიტორიების ეკონომიკური ინტეგრაცია, ხოლო სავაჭრო ქსელებმა — მრავალ რეგიონს შორის სტაბილური კავშირების დამყარება.

6.6. ინსტიტუციური ეფექტიანობის გრძელვადიანი შედეგები. ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების მნიშვნელობა არ შემოიფარგლება ცალკეული ეკონომიკური ოპერაციების გაიაფებით. როდესაც ეკონომიკური სისტემა მთლიანობაში ფუნქციონირებს ნაკლები დანახარჯებით, იზრდება რესურსების გამოყენების საერთო ეფექტიანობა, ფართოვდება ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობები და ძლიერდება ინსტიტუციური სტაბილურობა.

წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარებამ სწორედ ასეთი გრძელვადიანი ეფექტი გამოიწვია. მათი საფუძველზე ჩამოყალიბებულმა ადმინისტრაციულმა პრაქტიკამ შესაძლებელი გახდა ეკონომიკური ინსტიტუტების უწყვეტი განვითარება, სახელმწიფო ფინანსების გამყარება, სავაჭრო ქსელების გაფართოება და შრომის უფრო ღრმა სპეციალიზაცია. ამგვარად, აღნიშნული ინოვაციები იქცა იმ ისტორიულ საფუძველად, რომელმაც ეკონომიკური ორგანიზაცია ხარისხობრივად ახალ საფეხურზე გადაიყვანა და შემდგომი ცივილიზაციური განვითარებისათვის აუცილებელი ინსტიტუციური გარემო შექმნა.

7. ტრანზაქციის ხარჯების შემცირების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე

7.1. ეკონომიკური ზრდის ინსტიტუციური საფუძველები. ეკონომიკური ზრდა არ განისაზღვრება მხოლოდ წარმოების ფაქტორების რაოდენობრივი ზრდით. მისი მდგრადობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმ ინსტიტუციურ გარემოზე, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკური რესურსების ეფექტიან გადაადგილებას, კოორდინაციასა და გამოყენებას. როდესაც ეკონომიკურ ურთიერთობებში მცირდება ორგანიზაციული დანახარჯები, იზრდება წარმოებისა და გაცვლის ეფექტიანობა, რაც საბოლოოდ აისახება, როგორც მთლიან ეკონომიკურ აქტივობაზე, ისე საზოგადოებრივი კეთილდღეობის დონეზე.

ძველ ცივილიზაციებში ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმთავრესი წინაპირობა სწორედ ისეთი ინსტიტუციური მექანიზმების ჩამოყალიბება იყო, რომლებიც ამარტივებდა ეკონომიკური პროცესების მართვას. წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის საფუძველზე განვითარებულმა ადმინისტრაციულმა პრაქტიკამ ეკონომიკურ სისტემას შესძინა გაცილებით მაღალი ორგანიზებულობა, ვიდრე ამას მხოლოდ ტრადიციული სოციალური ურთიერთობები უზრუნველყოფდა.

7.2. სახელმწიფო ფისკალური შესაძლებლობების გაფართოება. სახელმწიფოს ეკონომიკური სიმძლავრე მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მისი ფისკალური შესაძლებლობებით. ეფექტიანი საგადასახადო ადმინისტრირება სახელმწიფოს აძლევდა საშუალებას, რეგულარულად მიეღო შემოსავლები, დაეფინანსებინა საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურა, შეენარჩუნებინა ადმინისტრაციული აპარატი და უზრუნველყო სამხედრო თუ სამეურნეო საქმიანობა.

ეკონომიკური ინფორმაციის სისტემურმა დამუშავებამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა სახელმწიფო ფინანსების მართვის ხარისხი. შემოსავლებისა და ხარჯების უფრო ზუსტმა აღრიცხვამ შესაძლებელი გახადა ბიუჯეტური რესურსების მიზნობრივი განაწილება, ფინანსური დისციპლინის განმტკიცება და სახელმწიფო პროექტების უფრო ეფექტიანი განხორციელება. ამან ხელი შეუწყო მმართველობითი ინსტიტუტების სტაბილიზაციას და სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციების გაფართოებას.

ფისკალური სისტემის გაძლიერება მხოლოდ შემოსავლების ზრდას არ ნიშნავდა. იგი ქმნიდა შესაძლებლობას, სახელმწიფო უფრო აქტიურად ჩართულიყო ეკონომიკური პროცესების ორგანიზებაში, მათ შორის, საირიგაციო სისტემების, გზების, ნავსადგურებისა და სხვა ინფრასტრუქტურული ობიექტების განვითარებაში, რომლებიც შემდგომში კერძო ეკონომიკური აქტივობის დამატებით სტიმულს წარმოადგენდა.

7.3. ბაზრების გაფართოება და სავაჭრო ინტეგრაცია. ინსტიტუციური განვითარება მნიშვნელოვნად ცვლიდა ბაზრების ფუნქციონირების მასშტაბებს. ეკონომიკური ურთიერთობები თანდათან სცდებოდა ადგილობრივ სივრცეს და მოიცავდა უფრო ფართო რეგიონებს, სადაც ერთმანეთთან ურთიერთობდნენ განსხვავებული პოლიტიკური, კულტურული და ეკონომიკური გარემოს მქონე საზოგადოებები.

სავაჭრო ქსელების გაფართოებას თან ახლდა საქონლის მრავალფეროვნების ზრდა, რესურსების უფრო ინტენსიური მიმოქცევა და რეგიონებს შორის ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერება. ამ პროცესმა გაზარდა ბაზრების მოცულობა, შექმნა ახალი მოთხოვნა სხვადასხვა სახის პროდუქციაზე და ხელი შეუწყო ეკონომიკური საქმიანობის დივერსიფიკაციას.

გაფართოებული ბაზრები ამავდროულად

ზრდიდა კონკურენციას, რაც მწარმოებლებს უბიძგებდა რესურსების უფრო ეფექტიანი გამოყენებისა და წარმოების ხარისხის გაუმჯობესებისაკენ. შედეგად ეკონომიკური ზრდა აღარ ეფუძნებოდა მხოლოდ წარმოების მოცულობის მატებას, არამედ სულ უფრო მეტად უკავშირდებოდა პროდუქტიულობის ზრდას.

7.4. შრომის სპეციალიზაციის გაღრმავება. ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შედეგი იყო შრომითი ფუნქციების დიფერენციაცია. ეკონომიკური საქმიანობის გართულებასთან ერთად შეუძლებელი გახდა, რომ ერთი და იგივე ადამიანს თანაბრად და ეფექტიანად შეესრულებინა ყველა ფუნქცია. თანდათან ჩამოყალიბდა პროფესიული სპეციალიზაცია, რომელმაც მნიშვნელოვნად გაზარდა წარმოების ეფექტიანობა.

სპეციალიზაციის პირობებში ცალკეული ეკონომიკური აგენტები კონცენტრირდებოდნენ საქმიანობის იმ სფეროებზე, სადაც შედარებით მაღალი პროდუქტიულობის მიღწევა შეეძლოთ. ამის შედეგად იზრდებოდა შრომის ხარისხი, უმჯობესდებოდა პროდუქციის სტანდარტები და მცირდებოდა ერთეულ პროდუქციაზე გაწეული დანახარჯები.

შრომის დანაწილების გაღრმავებამ ხელი შეუწყო ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების ზრდასაც. სხვადასხვა პროფესიული ჯგუფი ერთმანეთთან გაცვლის გზით აკმაყოფილებდა საკუთარ საჭიროებებს, რაც ეკონომიკურ სისტემას უფრო ინტეგრირებულსა და მდგრადს ხდიდა.

7.5. კაპიტალის დაგროვება და რესურსების ეფექტიანი განაწილება. ეკონომიკური სისტემის განვითარებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ჭარბი პროდუქტის დაგროვებასა და მის მიზნობრივ გამოყენებას. როდესაც რესურსების მოძრაობა უფრო ეფექტიანად კონტროლდებოდა, შესაძლებელი ხდებოდა წარმოების მიმდინარე საჭიროებების დაკმაყოფილების შემდეგ დარჩენილი პროდუქციის შენახვა და მისი გამოყენება მომავალი ეკონომიკური პროექტებისათვის.

დაგროვილი რესურსები გამოიყენებოდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაფართოების, ინფრასტრუქტურის განვითარების, ხელოსნური საქმიანობის მხარდაჭერისა და საქალაქთაშორისო ვაჭრობის დაფინანსებისათვის. ამ პროცესმა ეკონომიკურ სისტემას მისცა შესაძლებლობა, მხოლოდ

მიმდინარე მოხმარებაზე ორიენტირებული მეურნეობიდან გადასულიყო გრძელვადიან საინვესტიციო განვითარებაზე.

კაპიტალის დაგროვებას თან ახლდა რესურსების უფრო რაციონალური გადანაწილება. ეკონომიკური გადანაცვლებები სულ უფრო მეტად ეფუძნებოდა მოსალოდნელი სარგებლიანობის შეფასებას, რაც ზრდიდა ინვესტიციების ეფექტიანობას და ამცირებდა ეკონომიკური რესურსების არაპროდუქტიული გამოყენების მასშტაბებს.

7.6. ურბანიზაცია და ეკონომიკური კომპლექსურობის ზრდა. ეკონომიკური განვითარების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შედეგი იყო ურბანული ცენტრების გაძლიერება. ქალაქები თანდათან გადაიქცა ადმინისტრაციული, სავაჭრო, სანარმოო და ფინანსური საქმიანობის კონცენტრაციის ადგილებად, სადაც თავს იყრიდა ეკონომიკური რესურსების მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ურბანიზაცია ქმნიდა ხელსაყრელ პირობებს ტექნოლოგიური ცოდნის გავრცელების, პროფესიული გამოცდილების გაზიარებისა და ეკონომიკური ინოვაციების დანერგვისათვის. მოსახლეობის კონცენტრაცია ზრდიდა ბაზრის მოცულობას, ამარტივებდა საქონლისა და მომსახურების გაცვლას და ხელს უწყობდა ეკონომიკური საქმიანობის ახალი ფორმების წარმოშობას.

ეკონომიკური კომპლექსურობის ზრდასთან ერთად სახელმწიფო ინსტიტუტებიც უფრო მრავალფუნქციური ხდებოდა. ადმინისტრაციული მართვა, ფინანსური კონტროლი, ვაჭრობის რეგულირება და საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურის განვითარება ერთიან ეკონომიკურ სისტემაში ერთიანდებოდა, რაც გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების აუცილებელ საფუძველს ქმნიდა.

7.7. ისტორიულ-ეკონომიკური შეფასება. ძველი ცივილიზაციების გამოცდილება ადასტურებს, რომ ეკონომიკური პროგრესი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ინსტიტუციური ინოვაციების დანერგვასთან. ეკონომიკური სისტემების მდგრადობა განისაზღვრებოდა არა მხოლოდ ბუნებრივი რესურსებით ან მოსახლეობის რაოდენობით, არამედ იმ შესაძლებლობით, რომელიც საზოგადოებას ჰქონდა ეკონომიკური ურთიერთობების ეფექტიანად ორგანიზებისათვის.

ამ თვალსაზრისით, წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის გავრცელებამ საფუძველი ჩაუყარა ისეთ ეკონომიკურ გარემოს, სადაც რესურსების

მობილიზაცია, ადმინისტრაციული მართვა, ბაზრების გაფართოება, შრომის სპეციალიზაცია, კაპიტალის დაგროვება და ურბანიზაცია ურთიერთდაკავშირებულ პროცესებად ჩამოყალიბდა. სწორედ ამ პროცესების ერთობლიობამ უზრუნველყო ძველი მსოფლიოს ეკონომიკური სტრუქტურების თანდათანობითი გარდაქმნა და შექმნა საფუძველი შემდგომი ისტორიული განვითარებისათვის.

8. დასკვნა

წინამდებარე კვლევამ აჩვენა, რომ ძველი ცივილიზაციების ეკონომიკური განვითარების განმაპირობებელი ფაქტორების ანალიზი ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ წარმოების ტექნოლოგიების, ბუნებრივი რესურსების ან პოლიტიკური ორგანიზაციის შესწავლით. ეკონომიკური ევოლუციის სრულყოფილი ახსნა მოითხოვს იმ ინსტიტუციური მექანიზმების იდენტიფიცირებას, რომლებმაც ეკონომიკური კოორდინაციის ხარისხობრივი გარდაქმნა უზრუნველყვეს. ამ თვალსაზრისით, წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება უნდა შეფასდეს, როგორც ეკონომიკური ორგანიზაციის ფუნდამენტური ინსტიტუციური ინოვაცია, რომელმაც შექმნა ახალი შესაძლებლობები ინფორმაციის მართვის, ეკონომიკური ურთიერთობების ფორმალიზაციისა და ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების რაციონალიზაციისათვის.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ ეკონომიკური ინსტიტუტების ეფექტიანობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია ინფორმაციის წარმოების, დამუშავებისა და გამოყენების შესაძლებლობაზე. სწორედ ამ კონტექსტში იკვეთება წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის ურთიერთშემავსებელი ფუნქცია. მათი ინტეგრირებული გამოყენება ქმნიდა ისეთ ინსტიტუციურ გარემოს, რომელშიც ეკონომიკური პროცესები ემყარებოდა სტანდარტიზებულ მონაცემებს, ობიექტურ რაოდენობრივ შეფასებებსა და დოკუმენტურად დადასტურებულ ვალდებულებებს. ამან შესაძლებელი გახადა ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოება, ადმინისტრაციული სისტემების გართულება და სახელმწიფო მმართველობის ფუნქციური შესაძლებლობების ზრდა.

წამოშობის ერთ-ერთი მთავარი სამეცნიერო შედეგია იმის დასაბუთება, რომ წერიტი სისტემებისა და მათემატიკის ეკონომიკური მნიშვნელობა უნდა განიხილებოდეს არა მხოლოდ როგორც დამხმარე ტექნოლოგიური ან კულტურული ფაქტორი, არამედ როგორც დამოუკიდებელი ინსტიტუციური

კატეგორია, რომელიც პირდაპირ ზემოქმედებს ეკონომიკური სისტემის ორგანიზაციულ ეფექტიანობაზე. ამგვარი ინტერპრეტაცია აფართოებს ტრანზაქციის ხარჯების ეკონომიკური თეორიის გამოყენების არეალს და საშუალებას იძლევა, ძველი ცივილიზაციების ეკონომიკური ისტორია გაანალიზდეს თანამედროვე ინსტიტუციური ეკონომიკის კონცეპტუალური ჩარჩოს ფარგლებში.

კვლევის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ წერითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება განხილულია ერთიან ანალიტიკურ მოდელში, სადაც ორივე კომპონენტი ფუნქციონირებს ეკონომიკური კოორდინაციის ურთიერთდამოკიდებულ ინსტიტუციურ ელემენტებად. არსებული ისტორიული და ეკონომიკური ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ნაწილი ამ მოვლენებს ცალკეულ კულტურულ ან ადმინისტრაციულ პროცესებად განიხილავს, მაშინ როდესაც წინამდებარე კვლევა მათ აერთიანებს ეკონომიკური ეფექტიანობის საერთო მექანიზმში. აღნიშნული მიდგომა შესაძლებელს ხდის უფრო ღრმად აიხსნას, თუ რატომ შეძლეს ზოგიერთმა ძველმა სახელმწიფოებმა ეკონომიკური ორგანიზაციის უფრო მაღალი დონის მიღწევა, ვიდრე მათმა თანამედროვე საზოგადოებებმა.

კვლევის თეორიული მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ავითარებს ინსტიტუციური ეკონომიკის მიდგომას ისტორიულ-ეკონომიკური პროცესების ანალიზში და აჩვენებს, როგორ შეიძლება ინფორმაციის ფორმალიზაციისა და რაოდენობრივი სტანდარტიზაციის მექანიზმების ინტეგრირება ეკონომიკური განვითარების მოდელებში. წარმოდგენილი ანალიზი ქმნის საფუძველს ეკონომიკური ისტორიის, ინსტიტუციური ეკონომიკის, არქეოლოგიისა და ისტორიული ინფორმაციის ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის, სადაც წერილობითი წყაროები, ადმინისტრაციული პრაქტიკა და რაოდენობრივი მონაცემები განიხილება ერთიანი ანალიტიკური სისტემის ფარგლებში.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა სცილდება ძველი ეკონომიკური სისტემების ისტორიულ რეკონსტრუქციას. მიღებული შედეგები შეიძლება

გამოყენებულ იქნეს სახელმწიფო ადმინისტრირების, ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის, საჯარო ფინანსების, ციფრული მმართველობისა და ეკონომიკური ინსტიტუტების განვითარების თანამედროვე კვლევებში. ისტორიული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ინფორმაციის სტანდარტიზაცია, სანდო აღრიცხვა და რაოდენობრივი ანალიზი ეკონომიკური ეფექტიანობის უნივერსალურ საფუძვლებს წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა, თუ რომელ ეპოქაში ფუნქციონირებს კონკრეტული ეკონომიკური სისტემა.

შემდგომი კვლევებისათვის განსაკუთრებული პერსპექტივა იხსნება ეკონომიკური ისტორიის რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებით. მიზანშეწონილია ტრანზაქციის ხარჯების ცვლილების ფორმალისტული შეფასება სხვადასხვა ცივილიზაციის მაგალითზე, ინსტიტუციური განვითარების ეკონომეტრიკული მოდელების აგება და წერითი სისტემების გავრცელების ეკონომიკური შედეგების შედარებითი ანალიზი სივრცით-დროით ქრილში. ასევე, მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ისტორიული ადმინისტრაციული დოკუმენტების ციფრული მონაცემთა ბაზების გამოყენება ინსტიტუციური განვითარების დინამიკის შესასწავლად, რაც საშუალებას მისცემს მკვლევრებს ისტორიული ეკონომიკური პროცესები შეაფასონ არა მხოლოდ ხარისხობრივი, არამედ რაოდენობრივი მეთოდებითაც.

ამრიგად, ჩატარებული კვლევა ადასტურებს, რომ წერითი სისტემებისა და მათემატიკის განვითარება წარმოადგენდა ეკონომიკური ინსტიტუტების ევოლუციის ერთ-ერთ გადამწყვეტ ეტაპს. მათი მეშვეობით ჩამოყალიბებულმა ინფორმაციულმა და რაოდენობრივმა ინფრასტრუქტურამ უზრუნველყო ეკონომიკური კოორდინაციის ახალი ფორმების წარმოშობა, რაც შემდგომში იქცა სახელმწიფო ორგანიზაციის, ბაზრების ინტეგრაციისა და გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების აუცილებელ საფუძველად. ამ თვალსაზრისით, აღნიშნული ინსტიტუციური ინოვაციები არა მხოლოდ ძველი ცივილიზაციების ისტორიული მემკვიდრეობის ნაწილია, არამედ ეკონომიკური განვითარების უნივერსალური კანონზომიერებების გააზრების მნიშვნელოვანი თეორიული საფუძველიც.

THE IMPACT OF THE "NEW DEAL" POLICY ON COMPETITION

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: August 21, 2026

Published: September 15, 2026

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-33

Davit Basiashvili

Doctor of Economics (PhD),

Georgian Competition and Consumer Agency,
Project Manager of Training and Research Center

ORCID-ID-0009-0005-8129-5764

E-mail: dbasiashvili@yahoo.com

Slava Fetelava

Doctor of Economics (PhD), Lawyer,

Associate Professor

at Grigol Robakidze University

ORCID-ID-0009-0000-7120-1844

E-mail: slava.fetelava@gruni.edu.ge

ABSTRACT

The article examines the underlying causes of financial instability and economic decline during the Great Depression across various global economies (including Great Britain, France, Germany, Latin America, and Japan), with a primary focus on the United States. The study centers on the "New Deal" policy implemented by President Franklin D. Roosevelt's administration to mitigate the severe impact of the depression and restore economic stability.

*The paper presents a comprehensive analysis of the key policy components, reforms, and interventions carried out during the First and Second New Deals: Industrial & Competition Policy: The National Industrial Recovery Act (NIRA), the National Recovery Administration (NRA), and the implementation of "Codes of Fair Competition," which suspended antitrust laws to prevent aggressive price deflation; Banking & Financial Markets: The Emergency Banking Act, abandonment of the Gold Standard, the Securities Act, and the creation of the Securities and Exchange Commission (SEC); Agriculture, Taxation & Social Welfare: The Agricultural Adjustment Act, the Social Security Act, the National Labor Relations Act, the Revenue Act of 1935 ("Wealth Tax Act"), and the Undistributed Profits Tax. The authors highlight the constitutional and economic tensions caused by extensive state intervention, including Supreme Court rulings (such as *Schechter Poultry Corp. v. United States*). The paper concludes that while the New Deal brought short-term stabilization, its regulatory expansion starkly underscored the necessity of protecting market competition and free-enterprise principles—a debate that was revitalized by Friedrich August von Hayek's landmark 1944 work, *The Road to Serfdom*.*

Keywords: Great Depression, New Deal, Competition, Antitrust Law, Deflation, Regulation, Gold Standard, NRA.

REFERENCES:

1. <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>;
2. Friedman, Milton, and Anna J. Schwartz, A Monetary History of the United States, 1867–1960. Princeton: Princeton University Press, 1963;
3. Charles W. Calomiris Financial Factors in the Great Depression Journal of Economic Perspectives—Volume 7, Number 2—Spring 1993—Pages 61–85 ;
4. A. L. A. Schechter Poultry Corp. v. United States, 295 U.S. 495 (1935);
5. Meltzer, Allan H. (2004). A History of the Federal Reserve: 1913–1951. pp. 442–446 <https://www.ebsco.com/research-starters/history/revenue-acts>;
6. <https://www.ssa.gov/history/35act.htm>;
7. Revenue Act of 1935, https://en.wikipedia.org/wiki/Revenue_Act_of_1935;
8. Undistributed profits tax, https://en.wikipedia.org/wiki/Undistributed_profits_tax;
9. F.A. Hayek, The Road to Serfdom, p. 41;
10. Basiashvili Davit, The Practice of Deregulation of a Regulated Economy, The First International Scholarly and Practical Conference COMPETITION POLICY: CONTEMPORARY TRENDS AND CHALLENGES, The conference is dedicated to the 25th anniversary of competition policy in Georgia Proceedings Tbilisi 2017 pp. 36-41;
11. Basiashvili Davit, and Fetelava Slava, Grown Jewel Obligation and its Defense on Sustaining Competitive Equilibrium” Journal “The new Economist” N3,2025 pp. 34-41;
12. Fetelava Slava, Economic Aspects of Competition, The new Economist” N3-4,2019 pp. 22-26.
13. Karchava, L., Chiabrishvili, K., Goroshidze, G., Mgeladze, L., & Veshapidze, S. (2026). Indicators of effective use of the rich experience of academic staff. *The New Economist*, 20(4), 21-35.
14. Karchava, L., Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need? /ისევე საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება? *The New Economist*, 9 (3), 47-51.
15. Karchava, L., Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences / ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან, *The New Economist*, 13 (3), 69-71.
16. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K. (2023). Economic perspective of establishing strategic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.
17. Veshapidze, S., & Karchava, L. (2022). Contradictions of Globalization under the COVID-19 Pandemic. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(4), 152-157.
18. Karchava, L., Veshapidze, S., & Tsikelashvili, S. (2025). Georgia's Perspective in the Context of Developing Economic Relations between China and the European Union. *The New Economist*, 20(1), 8-23.
19. Karchava, L., Nanuashvili, I., Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2025). Georgia's Strategic Role in Eurasian Transport and Digital Logistics Transformation. *The New Economist*, 20(2), 40-53.
20. Otinashvili, R., Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2023). Impact of economic crime on the sustainable development of the state. *Three Seas Economic Journal*, 4(1), 10-17.
21. Gvelesiani, M., & Veshapidze, S. (2016). Values: Limits and Contradictions. *Globalization & Business*, 1, 35-39.

„ახალი კურსის“ პოლიტიკის გავლენა კონკურენციაზე

დავით ბასიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი(PhD), საქართველოს
კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის
სააგენტოს კვლევითი ცენტრის
პროექტის მენეჯერი
ORCID-ID - 0009-0005-8129-5764
E-mail: dbasiashvili@yahoo.com

სლავა ფეტელავა

ეკონომიკის დოქტორი (PhD), იურისტი,
ასოცირებული პროფესორი,
გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი
ORCID-ID-0009-0000-7120-1844
E-mail: slava.fetelava@gruni.edu.ge

აბსტრაქტი

ნაშრომში მიმოხილულია დიდი დეპრესიის პერიოდში არსებული ფინანსური რყევებისა და ეკონომიკური ვარდნის გამომწვევი მიზეზები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია, ლათინური ამერიკა, იაპონია) და განსაკუთრებით ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

სტატიის ძირითადი ფოკუსი მიმართულია აშშ-ის პრეზიდენტ ფრანკლინ დ. რუზველტის ადმინისტრაციის მიერ კრიზისის დასაძლევად გატარებულ „ახალი კურსის“ (New Deal) პოლიტიკაზე, მის კომპონენტებსა და შედეგებზე. ნაშრომში გაანალიზებულია „პირველი“ და „მეორე ახალი კურსის“ ფარგლებში განხორციელებული ისეთი საკანონმდებლო და ინსტიტუციური რეფორმები, რომლებიც შეეხო - 1) ინდუსტრიისა და კონკურენციის რეგულირებას. კერძოდ, მიმოხილულია „ეროვნული ინდუსტრიის აღდგენის აქტი“ (NIRA), ეროვნული აღდგენის ადმინისტრაციის (NRA) საქმიანობა და „სამართლიანი კონკურენციის კოდექსები“, რომლებმაც დროებით შეაჩერეს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა; 2) საბანკო და ფინანსური სექტორი. აქ მიმოხილულია „საგანგებო საბანკო საქმიანობის შესახებ აქტი“, „ფასიანი ქაღალდების შესახებ კანონი“ და ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომისიის (SEC) შექმნის საკითხები; 3) სოფლის მეურნეობა, საგადასახადო და სოციალური პოლიტიკა. ამ ნაწილში ნამსჯელია „ფერმერთა დახმარების აქტზე“, „სოციალური უზრუნველყოფის აქტზე“ (Social Security Act), „ეროვნული შრომითი ურთიერთობების შესახებ კანონზე“, „სიმდიდრის გადასახადის აქტზე“ და „გაუნაწილებელი მოგების გადასახადზე“.

სტატიაში ხაზგასმულია, რომ სახელმწიფო ჩარევამ და ცენტრალიზებულმა რეგულაციებმა აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს (მაგ. საქმე *Schechter Poultry Corp. v. United States*) და ლიბერალურად მოაზროვნე ეკონომისტების მკვეთრი კრიტიკა გამოიწვია. ავტორები ასკვნიან, რომ „ახალი კურსის“ პოლიტიკამ და მისმა საპასუხო დებატებმა მთელი სიცხადით წამოიწია თავისუფალი ბაზრისა და კონკურენციის დაცვის აუცილებლობა, რასაც შემდგომში ახალი იმპულსი მიანიჭა ფრიდრიხ ავგუსტ ფონ ჰაიეკის ცნობილმა ნაშრომმა — „გზა ბატონყმობისაკენ“ (1944).

საკვანძო სიტყვები: დიდი დეპრესია, „ახალი კურსი“, კონკურენცია, ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა, დეფლაცია, რეგულირება, ოქროს სტანდარტი.

შესავალი

ეკონომიკურმა, სამართლებრივმა და სოციალურმა წინაპირობებმა და პოლიტიკურმა ლანდშაფტმა, რომელსაც ადგილი ქონდა აშშ-ში დიდი კრიზისისა და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში, დიდად განაპირობა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში.

მოთხოვნის შემცირებამ, ფინანსურმა რყევებმა და მისი მართვის არცთუ სწორმა პოლიტიკამ გამოიწვია წარმოების ვარდნა. დეპრესიამ, მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანა მოიცვა. თუმცა, ეკონომიკური ვარდნის

თარიღები და მასშტაბები მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა ქვეყნების მიხედვით. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთი, იმის მიუხედავად, რომ გასული საუკუნის 20-იანი წლების მეორე ნახევრიდან აქტიურად ებრძოდა რეცესიას, მძიმე დეპრესიაში მხოლოდ 30-იანი წლების დამდეგს ჩავარდა. საფრანგეთის ეკონომიკასაც ჰქონდა ვარდნა გასული საუკუნის 30-იან წლების დასაწყისში, რამაც სამრეწველო წარმოების დონის დაცემა და ფასები მნიშვნელოვანი კლება გამოიწვია. ბრიტანეთის მსგავსად, გერმანიაშიც ეკონომიკის ვარდნის

პროცესი დაიწყო გასული საუკუნის 20-იანი წლების ბოლოს, კერძოდ, 1928 წლის დასაწყისში, რასაც იმავე წლის ბოლოდან მოჰყვა გარკვეული სტაბილიზაციის პერიოდი, თუმცა, 1929 წლის მესამე კვარტილიდან ეს პროცესი ისევ შემცირებისკენ წავიდა. ზოგადად, გერმანიაში სამრეწველო წარმოების კლება დაახლოებით ისეთივე იყო, როგორც შეერთებულ შტატებში. რაც შეეხება, ლათინური ამერიკის ქვეყნებს, მათი უმრავლესობა დეპრესიაში ჩავარდა მანამ სანამ აშშ-ში მოხდებოდა წარმოების შემცირება. ამასთან, ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანაში ადგილი ჰქონდა მძიმე დეპრესიას, ხოლო რიგ ქვეყნებში, მაგალითად - არგენტინასა და ბრაზილიაში, შედარებით მსუბუქ ეკონომიკურ ვარდნას. ასევე, იაპონიამაც განიცადა მსუბუქი დეპრესია, რომელიც შედარებით გვიან დაიწყო და შედარებით ადრე დასრულდა.¹

ძირითადი ტექსტი

კრიზისის დასაძლევად ქვეყნები იყენებდნენ გასხვავებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას. შესაბამისად, ჩვენს მიერ აქ მოკლედ იქნება წარმოჩენილი ის პოლიტიკა, რაც კრიზისი დაძლევის ფარგლებში იქნა გაატარებული ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლების მიერ. კერძოდ, მიმოვიხილავთ - აშშ-ს პრეზიდენტის ფ. დ. რუზველტის მიერ შემუშავებულ ე.წ. „ახალი კურსის“ პოლიტიკას, რაც წარმოადგენდა ფედერალური პროგრამების, რეფორმებისა და რეგულაციების სერიას და მიმართული იყო 1933-1939 წლებში დიდი დეპრესიის დამანგრეველი შედეგების წინააღმდეგ საბრძოლველად. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რუზველტის მიერ დიდი კრიზისის დროს გატარებული რეგულაციები აღქმული იყო როგორც სოციალიზმისკენ მიმავალი ტენდენციები და მან ხილული გახადა თავისუფალი ბაზრის და ინდივიდუალური პრინციპების დაცვის აუცილებლობა, როგორც შეერთებულ შტატებში, ასევე დასავლეთ ევროპაში.

რამდენადაც, 1929-1933 წლებში ამერიკის ინდუსტრია მოიცვა დეფლაციურმა პროცესმა, მისი მოწესრიგების ფარგლებში - ამერიკის სავაჭრო პალატის მიერ 1931 წელს წარდგენილ იქნა ანტიდეფლაციური პროგრამა, რომელიც ფასების სტაბილიზაციის მიზნით, ნებას აძლევდა სავაჭრო ორგანიზაციებს ეთანამშრომლათ მთავრობის ხელშეწყობით შექმნილ კარტელებთან, რაც, თავის მხრივ, წინააღმდეგობაში მოდიოდა ანტიმონოპოლიურ

კანონდებლობასთან. ადმინისტრაციას მიაჩნდა, რომ გადაჭარბებულმა კონკურენციამ და ტექნიკურმა პროგრესმა გამოიწვია ჭარბწარმოება და ხელფასებისა და ფასების შემცირება, რის გამოც საჭირო იყო მიწოდების შემცირება, წინასწარი დაგეგმვის გზით.

აშშ-ში, 1933-1935 წლებში გატარებულ კურსს, ისტორიკოსები „პირველ ახალ კურსს“ უწოდებდნენ. ის ფოკუსირებული იყო - 1) უმუშევრებისა და ღარიბებისთვის შეღავათების გაცემაზე, 2) ეკონომიკის ნორმალიზაციაზე და 3) ფინანსური სისტემის რეფორმირებაზე. ამასთან, ამ კურსის პოლიტიკის განსახორციელებლად 1933 წელს დაფუძნებულ იქნა - ეროვნული აღდგენის ადმინისტრაცია (National Recovery Administration NRA) და შემუშავებულ იქნა ეროვნული ინდუსტრიის აღდგენის აქტი National Industrial Recovery Act (NIRA), რომელიც ითვალისწინებდა - ერთის მხრივ, პროფკავშირებისთვის მეტი ძალაუფლების მინიჭებას, ხელფასების სტიმულირების საქმეში და მეორეს მხრივ, მავნე კონკურენციის შემცირებას. შესაბამისად, შეჩერებულ იქნა ანტიმონოპოლიური კანონები და კომპანიებს მიეცათ შესაძლებლობა შეექმნათ ინდუსტრიის მასშტაბით „სამართლიანი კონკურენციის კოდექსები“, რათა ეფექტურად დაედგინათ ფასები, ხელფასები, კვოტები და დაენესებინათ შეზღუდვები სხვა კომპანიების ალიანსებში შესვლაზე. ეს კოდექსები უნდა შემუშავებულიყო მომხმარებლების, კონკურენტებისა და დამსაქმებლების დასაცავად და ყოფილიყო საჯარო მოსმენის საგანი. ამასთან, თანამშრომლებს უნდა ჰქონოდათ ორგანიზებისა და კოლექტიური მოლაპარაკებების უფლება და დასაქმების პირობად არ შეიძლებოდა მოეთხოვათ შრომით ორგანიზაციაში გაწევრიანება ან მისგან თავის შეკავება.

ზოგადად, National Recovery Administration (NRA) იყო ერთ-ერთი ყველაზე საკამათო პროგრამა „ახალი კურსის“ ფარგლებში, რადგან მისი მოქმედება პირდაპირ უკავშირდებოდა კონკურენციის პრინციპებს და ანტიმონოპოლიურ კანონმდებლობას. ცხადია, NRA-ს ხელშეწყობით ინდუსტრიების მიერ შექმნილი - „სამართლიანი კონკურენციის კოდექსები“ ეწინააღმდეგებოდნენ (აჩერებდნენ/აფერხებდნენ) კონკურენციას და ემსახურებოდნენ ეკონომიკის ცენტრალიზებულ რეგულირებას. ეროვნული აღდგენის ადმინისტრაციის მიერ შეიმუშავებული იქნა 557 ძირითადი და 208 დამატებითი კოდექსი, რომლებიც დაახლოებით

¹ <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>

22 მილიონ დასაქმებულს შეეხო. კომპანიებს, რომლებიც NRA-ს კოდექსებს იზიარებდნენ, უფლება მიეცათ, გამოეჩინათ „ლურჯი არნივის“ ემბლემა, რაც NRA-სთან თანამშრომლობის სიმბოლო იყო. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ეს კოდექსები ნაჩქარევად იყო შედგენილი და ასახავდა მსხვილი ბიზნესის ინტერესებს (მომხმარებლისა და მცირე ბიზნესმენის ხარჯზე), მათ მაინც გააუმჯობესეს შრომის პირობები ზოგიერთ ინდუსტრიაში. ასევე, ხელი შეუწევს პროფკავშირების მოძრაობას.

თავის მხრივ, NRA გაუქმდა აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს 1935 წლის გადაწყვეტილებით, სადაც სასამართლომ ის არაკონსტიტუციურად ცნო (საქმე: Schechter Poultry Corp. v. United States), რადგანაც მიიჩნია, რომ ადმინისტრაცია არღვევდა ძალაუფლების განაწილების პრინციპებს და ზღუდავდა თავისუფალ კონკურენციას. კერძოდ, სასამართლოს განმარტებით - „ეროვნული ინდუსტრიული აღდგენის“ 1933 წლის 16 ივნისის აქტის მე-3 მუხლით, პრეზიდენტზე საკანონმდებლო უფლებამოსილების დელეგირება არაკონსტიტუციური იყო¹. თუმცა, ამის მიუხედავად, ისიც ფაქტია, რომ - მისი მრავალი დებულება შემდგომი პერიოდის საკანონმდებლო ნორმებში მაინც იქნა შეტანილი და მისი მემკვიდრეობა დღესაც იგრძნობა აშშ-ს შრომის კანონმდებლობასა და ბიზნესის რეგულაციებში.

ამასთან, მართალია „პირველმა ახალმა კურსმა“ ხელი შეუწყო ეკონომიკის დასტაბილურებას, თუმცა, 1935 წლიდან, აქციათა ფასები კვლავ დეპრესიამდელ დონემდე იყო მისული და უმუშევრობაც - 20 პროცენტს აღემატებოდა. შესაბამისად, უკვე 1938 წლამდე პერიოდში - „მეორე ახალი კურსის“ ფარგლებში შემოღებულ იქნა დამატებითი რეგულაციები და კანონები. ასევე, გაძლიერდა არსებული (ეროვნული აღდგენის ადმინისტრაცია (NRA) - რომელმაც ინდუსტრიებს საშუალება მისცა შეექმნათ „სამართლიანი კონკურენციის კოდექსები“) და შეიქმნა დამატებითი ახალი ადმინისტრირების ორგანოები. კერძოდ, 1) სამუშაოთა პროგრესის ადმინისტრაცია (WPA) - რომელიც ორიენტირებული იყო სამუშაო ადგილების შექმნასა და ხანდაზმულების, მუშებისა და ღარიბების პირობების გაუმჯობესე-

ბაზე და 2) ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომისია (SEC), რომელიც იცავდა ინვესტორებს საფონდო ბირჟის ბოროტად გამოყენებისგან.

ცხადია, 1929 წლის 29 ოქტომბერს დაწყებული დიდი დეპრესიის ერთ-ერთი მიზეზი იყო უოლ-სტრიტის კრაზი, რაც უკავშირდებოდა იმას, რომ - ფასიანი ქაღალდები ფედერალურ დონეზე არ იყო რეგულირებადი და ადგილი ქონდა ფულის მასის 30 პროცენტთან შემცირებას². შესაბამისად, იმ ეკონომიკურ აგენტებს, რომლებიც ახორციელებდნენ ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობას, ეძლეოდათ სპეკულაციის შესაძლებლობა, რამაც განაპირობა საინვესტიციო და საბანკო სექტორში მნიშვნელოვანი დანაკარგები, რასაც მოჰყვა ბანკების გაკოტრება და ბაზრიდან გაძევება³.

სწორედ, ამ კრიზის დასაძლევად, „ახალი კურსის“ პირველი ეტაპის რეფორმები მიმართულ იყო - ფისკალური, საბანკო და მონეტარული პოლიტიკის გატარებაზე, რომლის ფარგლებში ამ რეფორმების მომხრეებმა, ხაზინის დეპარტამენტის წარმომადგენელ ჰენრი მორგენტაუსთან ერთად გაიზიარეს იმ ეპოქის ეკონომისტების უმეტესობის მოსაზრება დაბალანსებული ბიუჯეტის შესახებ, რითაც უარყვეს კეინსიანური არგუმენტი სახელმწიფო ხარჯების, როგორც ეკონომიკის აღდგენის საშუალება.

1933 წელს რუზველტმა კონგრესს წარუდგინა „საგანგებო საბანკო საქმიანობის შესახებ კანონი“, რომელიც ითვალისწინებდა საჭიროების შემთხვევაში ფედერალური სესხებით ხაზინის ზედამხედველობის ქვეშ სტაბილური ბანკების ხელახლა გახსნის შესაძლებლობას, რასაც მიღებიდან მოკლე პერიოდში (ერთი თვის ვადაში) საბანკო სისტემის სტაბილიზაცია მოყვა (საბანკო სექტორს დაბრუნდა დაგროვილი ვალუტა და ოქრო). კრიზისამდე შტატებში მოქმედებდა ოქროს სტანდარტი, რომლის თანახმად, დოლარი ოქროში კონვერტირებადი იყო. თავის მხრივ, ოქროს სტანდარტს, რომელიც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას ფიქსირებული ვალუტის გაცვლითი კურსის ქსელთან აკავშირებდა, გადამწყვეტი როლი ჰქონდა ამ კრიზისის სხვა ქვეყნებზე გადაცემაში. ამდენად, აშშ-ში დიდი დეპრესიიდან გამოსვლა დიდწილად ოქროს სტანდარტის მიტოვებამ და შემდგომმა მონეტარულმა ექსპა-

1 A. L. A. Schechter Poultry Corp. v. United States, 295 U.S. 495 (1935)

2 Friedman, Milton, and Anna J. Schwartz, A Monetary History of the United States, 1867– 1960. Princeton: Princeton University Press, 1963.

3 Charles W. Calomiris Financial Factors in the Great Depression Journal of Economic Perspectives—Volume 7, Number 2—Spring 1993—Pages 61–85

ნსიამ განაპირობა. თუმცა, ისიც ცხადია, რომ სხვადასხვა ქვეყნებში ეკონომიკურ ვარდნაზე სხვა მრავალმა ფაქტორმაც იმოქმედა.

ამასთან, რადგანაც ფედერალურ სარეზერვო სისტემის მიერ დეფლაციასთან ბრძოლის მიზნით, ეკონომიკის სტიმულირებისთვის დაბალი საპროცენტო განაკვეთის გამოყენება გამოიწვევდა ოქროს გადინებას, მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება მისი (ოქროს) ექსპორტის აკრძალვის თაობაზე. ყველას, ვისაც ოქროს მონეტების მნიშვნელოვანი რაოდენობა ჰქონდა, ვალდებული იყო, ის აშშ დოლარის არსებულ ფიქსირებულ ფასად გაეცვალა. ხაზინა აღარ იხდიდა ოქროს დოლარებში და ოქრო აღარ ითვლებოდა კერძო და საჯარო კონტრაქტებში ვალების გადახდის კანონიერ საშუალებად. დოლარს თავისუფლად მიმოქცევის უფლება მიეცა სავალუტო ბაზრებზე ოქროს გარანტირებული ფასის გარეშე. 1934 წელს „ოქროს რეზერვის შესახებ“ კანონის მიღებით, ოქროს ნომინალური ფასი 20,67 დოლარიდან 35 დოლარამდე შეიცვალა. ამ ზომებმა ფედერალურ რეზერვს საშუალება მისცა, გაეზარდა მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობა ეკონომიკისთვის საჭირო დონემდე¹. სწორედ, ამ პრობლემის მოწესრიგების მიზნით, 1933 წელს მიღებულ იქნა - „ფასიანი ქაღალდების შესახებ“ ფედერალური კანონი, ხოლო მომდევნო 1934 წლიდან ფუნქციონირება დაიწყო - აშშ-ის ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომისიამ, რამაც უზრუნველყო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვასთან დაკავშირებული კორპორატიული ქმედებების ბოროტად გამოყენების თავიდან აცილება.

გასული საუკუნის 20-იან წლებში, ინვესტიციების, მექანიზაციისა და სასუქების გამოყენების მოცულობის ზრდამ, ხელი შეუწყო ფერმერული წარმოების დონის ამაღლებას (ზრდას). სასოფლო-სამეურნეოპროდუქტების ჭარბი წარმოების გამო, ფერმერები ამ პერიოდში მძიმე კრიზისმა მოიცვა, რაც დიდმა დეპრესიამ კიდევ უფრო გაამწვავა და 1933 წლის დასაწყისში სასოფლო-სამეურნეო ბაზრები თითქმის კოლაფსის წინაშე აღმოჩნდნენ. ამ პერიოდში, სასოფლო წარმოების პროდუქციაზე ფასები იმდენად დაბალი იყო, რომ ის არ ყოფნიდა ბაზრებამდე ტრანსპორტირებასაც კი. ამასთან, სოფლის მოსახლეობის უმეტესობა უკიდურეს სიღარიბეში ცხოვრობდა, განსაკუთრებით სამხრეთში,

რაც აუცილებელ გამოსწორებას საჭიროებდა. უფრო მეტიც, ეს პრობლემა კარგად ჰქონდა რა გაცნობიერებული აშშ-ს ხელისუფლებას, პრეზიდენტი რუზველტი თვლიდა, რომ ეკონომიკის გაჯანსაღებაში, ფერმერული მეურნეობის ფასების ზრდა მთავარი ინსტრუმენტი უნდა ყოფილიყო, მიუხედავად იმისა, რომ ეს გამოიწვევდა ქალაქში მცხოვრები მოსახლეობისათვის საკვებ პროდუქტებზე ფასების ზრდას. ამ მიზნით, 1933 წელს მიღებულ იქნა „ფერმერთა დახმარების აქტი“ (ასახავდა მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაციების მოთხოვნებს), რითაც მთავრობა აკომპენსირებდა ფერმერებს, წარმოების მოცულობის შემცირებისა და ხელოვნური დეფიციტის შექმნის მიზნით, რასაც საბოლოო ჯამში უნდა გაეზარდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ფასები. ამ კანონმდებლობამ ფერმერების საშუალო შემოსავალი 1937 წლისთვის თითქმის გააორმაგა.

„ახალი კურსის მეორე ეტაპი“, რომელიც მოიცავდა 1935-1936 წლებს უფრო პროგრესული და საკამათო იყო, ვიდრე 1933-1934 წლების „პირველი ახალი კურსი“. 1935 წლის და შესაძლოა თავად „ახალი კურსის“ ყველაზე მნიშვნელოვანი პროგრამა „სოციალური უზრუნველყოფის აქტი“ (Social Security Act)² იყო, რომელიც მოიცავდა სოციალური დახმარებების მუდმივ ფართო სპექტრს - საპენსიო უზრუნველყოფას, უმუშევრების დაზღვევას, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონეთა სოციალურ დახმარებებს და ობოლი ბავშვების დახმარებებს.

შრომითი ურთიერთობების დასარეგულირებლად კონგრესის მიერ 1935 წელს მიღებულ იქნა - „ეროვნული შრომითი ურთიერთობების შესახებ“ კანონი, რომელიც ზრუნველყოფდა პროფკავშირების მეშვეობით დამქირავებლებთან შრომითი და სახელფასო ურთიერთობის რეგულირებას. „ახალი კურსის მეორე ეტაპზე“ ადგილი ქონდა მომხმარებელთა უფლებების დაცვას, რომელიც მრავალ ადმინისტრაციულ აქტში იქნა ასახული. ეს განსაკუთრების ეხებოდა კომუნალური მომსახურების სფეროში მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკითხებს.

1935 წელს აშშ-ს პრეზიდენტის მოთხოვნით მიღებულ იქნა - „სიმდიდრის გადასახადის აქტი“ (1935 წლის „შემოსავლების აქტი“), რომლის მიზანი იყო 5 მილიონ დოლარზე

1 Meltzer, Allan H. (2004). A History of the Federal Reserve: 1913-1951. pp. 442-446

2 <https://www.ssa.gov/history/35act.htm>

მეტ შემოსავალზე 79%-იან საშემოსავლო გადასახადს დაწესება.¹ ასევე, 1936 წელს შემოღებულ იქნა „გაუნაწილებელი მოგების გადასახადი“ - undistributed profits tax (UP), რითაც განისაზღვრა შენარჩუნებული კორპორაციული მოგების დაბეგრვის მექანიზმები. ამ გადასახადის შემოღების არსი მდგომარეობდა იმაში, რომ ბიზნესი აეძულებინათ, მოგება დივიდენდებსა და ხელფასებში გაენაწილებინათ, მისი დაზოგვის ან რეინვესტირების ნაცვლად. აქტი საკამათო იყო რუზველტის ადმინისტრაციის შიგნითაც, კერძოდ, შეერთებული შტატების ფინანსთა სამინისტროშიც, რამეთუ ამ გადასახადის შემოღების მოწინააღმდეგეთა მოსაზრებით, ის (UP გადასახადი) მძიმედ დაანგებოდა და დააზარალებდა მცირე ბიზნესს, რადგანაც მათ კაპიტალის მოზიდვის ნაკლები შესაძლებლობა ქონდათ, მსხვილ ბიზნესთან შედარებით (მოგების გარკვეული პროცენტის ბიზნესში რეინვესტირებისთვის შენარჩუნებით). საბოლოოდ, ეს კანონი გაუქმებულ იქნა 1939 წელს.²

„ახალი კურსის“ მართვის პრინციპები, აშშ-ის ეკონომიკაზე არათუ შეანარჩუნებული იქნა მეორე მსოფლიო ომის დროს, არამედ უფრო ფართო ხასიათი მიიღო, რაც განპირობებული იყო სამხედრო შესყიდვებით.

„ახალ კურსს“, თავიდანვე ჰყავდათ მოწინააღმდეგეები რესპუბლიკელების, მდიდარი ამერიკელებისა და კორპორაციების ლიდერების სახით. მათი აზრით, თავისუფალი ბაზრის საქმიანობაში სახელმწიფოს ჩარევა, რეგულაციები და ფასების კონტროლი ეწინააღმდეგება თავისუფალ სამყაროს, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს ინდივიდის და მენარეობის თავისუფლება. ისინი თვლიდნენ, რომ რეგულაციები, რომლებიც ზღუდავენ ბაზრის თავისუფლებას და ზრდიან სახელმწიფოს როლს ეკონომიკაში, ქმნიან გეგმიური ეკონომიკის საფუძველს. გეგმიური ეკონომიკა საჭიროებს ცენტრალიზებულ ძალაუფლებას, რაც საფრთხეს უქმნის პიროვნულ თავისუფლებას. ცენტრალური დაგეგმვა არის სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ფილოსოფია, რომელიც პირდაპირ დაპირისპირებაში მოდიოდა თავისუფალი სამყაროს პოლიტიკურ ფილოსოფიასთან - ინდივიდუალიზმთან და ეკონომიკურ თავისუფლებასთან, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს კონკურენცია.

დასკვნა

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ „ახალი კურსის“ პოლიტიკის გამოცდილება აჩვენებს, თუ რამდენად რთულია ეკონომიკური კრიზისის დროს სახელმწიფოს ჩარევასა და თავისუფალ კონკურენციას შორის ბალანსის დაცვა, რის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს აშშ-ს ხელისუფლების მიერ გასული საუკუნის 30-იან და 40-იან წლებში წარმოებული ეკონომიკური პოლიტიკა. ფაქტია ისიც, რომ აშშ-ს ადმინისტრაცია გასული საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში ცდილობდა ეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევას კონკურენციის გარკვეული შეზღუდვით, ფასებისა და ხელფასების რეგულირებით, თუმცა, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში „ახალი ეკონომიკური კურსის“ ფარგლებში მიღებულმა რეგულაციებმა, მთელი სიცხადით წარმოაჩინა, საბაზრო ეკონომიკის საფუძველების - კონკურენციის დაცვის აუცილებლობა. ამ ყველაფერს კი ახალი სული ჩაბერა ნობელის პრემიის ლაურეატის - ფრიდრიხ ავგუსტ ფონ ჰაიეკის მიერ 1944 წელს გამოქვეყნებულმა ნაშრომმა - „გზა ბატონყმობისაკენ“, სადაც ხაზგასმულია, რომ „...კონკურენციის სასარგებლო ფუნქციონირებისთვის შესაფერისი ჩარჩოს შექმნის ამოცანა ჯერ კიდევ შორს არ წასულა... სახელმწიფოები მისგან სხვადასხვათა-ვსებელი პრინციპით კონკურენციის ჩანაცვლებას გადაუდგნენ. საკითხი აღარ იყო კონკურენციის ამოქმედება და მისი დამატება, არამედ მისი სრული ჩანაცვლება... დაგეგმვის თანამედროვე მოძრაობა კონკურენციის წინააღმდეგ მოძრაობაა, ახალი დროშაა, რომლის ქვეშაც კონკურენციის ყველა ძველი მტერი გაერთიანდა და მიუხედავად იმისა, რომ ყველანაირი ინტერესი ახლა ცდილობს ამ დროშის ქვეშ აღადგინოს პრივილეგიები, რომლებიც ლიბერალურმა ეპოქამ ნაშალა... დაგეგმვის სოციალისტურმა პროპაგანდამ აღადგინა პატივისცემა ლიბერალურად მოაზროვნე ადამიანებს შორის კონკურენციის წინააღმდეგ... ეფექტურად გააქარწყლა ჯანსაღი ეჭვი, რომელსაც კონკურენციის ჩახშობის ნებისმიერი მცდელობა იწვევდა.“³

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ „ახალი კურსის“ გამოცდილებიდან ერთ-ერთი მთავარი გაკვეთილი არის ის, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკური ჩარევა ეფექტიანია მაშინ, როდესაც იგი დროებით პრობლემებზე რეაგირებასთან ერთად ხელს უწყობს სამართლიან კონკურენციას.

1 Revenue Act of 1935, https://en.wikipedia.org/wiki/Revenue_Act_of_1935

2 Undistributed profits tax, https://en.wikipedia.org/wiki/Undistributed_profits_tax

3 F.A. Hayek, The Road to Serfdom, გვ. 41

THE INFLUENCE OF EXOGENOUS AND ENDOGENOUS FACTORS ON THE CHOICE OF GEORGIAN UNIVERSITIES BY FOREIGN STUDENTS

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: August 25, 2026

Published: September 17, 2026

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-40

Nugzar Todua

Doctor of Economics Science,
Professor and Head of Marketing Department,
Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
E-mail: nugzar.todua@tsu.ge

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1486-2141>

Magda Magradze,

PhD Student,
Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
E-mail: magradzem@gmail.com
Cell: (+995 577) 90 07 77

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3796-1859>

ABSTRACT

Problem Relevance and Research Context. The globalization of higher education and the internationalization of educational markets have intensified competition among Higher Education Institutions (HEIs) worldwide. In the modern knowledge-based economy, attracting and retaining high-potential international students represents a strategic pillar of institutional sustainability and national policy. A student's selection of a university and academic program constitutes one of the most critical, complex, and multi-stage financial, professional, and psychological decisions in an individual's life, directly determining prospective employment, career trajectory, and social mobility. According to OECD data, international student mobility is expanding rapidly across the globe: in 2022, 4.6 million international students were enrolled in OECD countries, reaching 6.7 million by 2026. Within this global paradigm, Georgia is increasingly positioning itself as a regional international educational hub. Official data from the National Statistics Office of Georgia indicates that 37,125 international students were enrolled in Georgia during the 2024–2025 academic year, with enrollment surging by 19.7% for the 2025–2026 academic year. Amid this rapid growth, identifying the exogenous and endogenous determinants that drive foreign students to choose Georgian universities is of paramount academic and practical urgency.

Three fundamental research gaps exist in the current literature: (1) existing studies predominantly evaluate selection factors in isolation without providing an integrated structural model; (2) the crucial role of Student

Attitude (ATT) as a central psychological mediator that converts external stimuli into decision-making readiness is frequently ignored; and (3) comprehensive empirical investigations focusing on emerging and transition economies, specifically within the Georgian higher education landscape, remain scarce.

Research Objective. The primary objective of this empirical study is to investigate the exogenous and endogenous factors influencing international students' selection of Georgian universities within an integrated theoretical framework combining the Theory of Planned Behavior, the Theory of Reasoned Action and Social Cognitive Career Theory, incorporating Student Attitude (ATT) and the Decision-Making Process (DM) as sequential psychological mediators.

Methodology and Sample Profile. This study utilized a quantitative research design. The target population comprised international students enrolled in accredited higher education institutions in Georgia (37,125 students). With a 95% confidence level and a 5% margin of error, the required sample size was determined to be 384 respondents. Non-probability convenience sampling was employed.

Data collection was conducted using a structured questionnaire with a 5-point Likert scale (1 = Strongly Disagree to 5 = Strongly Agree). A pilot test was executed in May 2025, followed by mass data collection from June to August 2025. Via social media platforms and email outreach, 501 respondents were contacted, yielding 397 completed surveys (79.2% response rate). Following data cleaning and removal of invalid questionnaires, the final statistical analysis was conducted on $N = 371$ valid respondents using SPSS-31 and SmartPLS 4.

Sample Demographic Profile: Females accounted for 59.3% and males 40.7%. Age distribution was concentrated in the 18–22 age bracket (72.8%) and 23–25 age group (20.2%). Respondents originated from diverse countries including India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nigeria, Egypt, Sudan, Jordan, Israel, Ukraine, Turkey, the UK, the USA, and others. Furthermore, 60.9% were enrolled in public universities and 39.1% in private institutions. The measurement instrument comprised 39 optimized indicators structured across 10 latent constructs.

Empirical Findings: OLS Regression and PLS-SEM Results. Outer Measurement Model Assessment: The scale demonstrated high internal consistency and reliability: Cronbach's alpha (α) ranged from 0.535 to 0.715, while Composite Reliability (CR) spanned from 0.761 to 0.825 (exceeding the 0.70 threshold). Outer indicator factor loadings (λ) exceeded critical benchmarks (0.60–0.70). Convergent validity was established as Average Variance Extracted values exceeded 0.50 across all constructs ($0.518 \leq AVE \leq 0.613$). Discriminant validity was confirmed via the Fornell-Larcker criterion ($\sqrt{AVE} > \text{inter-construct correlations}$) and the Heterotrait-Monotrait ratio (all pairwise HTMT < 0.85 ; max HTMT-SF, EF = 0.718).

Ordinary Least Squares (OLS) Multiple Regression Analysis:

- Model 1 (DV = ATT): $R = 0.764$, $R^2 = 0.584$, Adjusted $R^2 = 0.574$, $F = 75.42$, $DW = 1.968$, $p < 0.001$. The seven antecedent factors collectively explained 58.4% of the variance in Student Attitude. Institutional Attractions (IA: $B = 0.271$, $SE = 0.049$, $\beta = 0.285$, $t = 5.531$, $p < 0.001$, $VIF = 1.342$) and Academic Factors (AF: $B = 0.238$, $SE = 0.049$, $\beta = 0.248$, $t = 4.857$, $p < 0.001$, $VIF = 1.315$) exerted the strongest direct positive effects, followed by Marketing Factors (MF: $\beta = 0.226$, $p < 0.001$), Country Attractions (CA: $\beta = 0.214$, $p < 0.001$), Economic Factors (EF: $\beta = 0.198$, $p < 0.001$), Personal Factors (PF: $\beta = 0.175$, $p < 0.001$), and Social Factors (SF: $\beta = 0.162$, $p = 0.001$).
- Model 2 (DV = DM): $R = 0.612$, $R^2 = 0.375$, Adjusted $R^2 = 0.373$, $F = 229.20$, $DW = 1.912$, $p < 0.001$ (ATT $\rightarrow$ DM: $B = 0.628$, $SE = 0.041$, $\beta = 0.612$, $t = 15.139$, $p < 0.001$).
- Model 3 (DV = MCH): $R = 0.684$, $R^2 = 0.468$, Adjusted $R^2 = 0.466$, $F = 336.05$, $DW = 1.945$, $p < 0.001$ (DM $\rightarrow$ MCH: $B = 0.712$, $SE = 0.039$, $\beta = 0.684$, $t = 18.332$, $p < 0.001$).
- Diagnostic Checks: Durbin-Watson values ($DW \approx 2.0$) confirmed residual independence. Low VIF values ($1.215 \leq VIF \leq 1.342 < 3.0$) confirmed the absence of multicollinearity.

PLS-SEM Structural Evaluation and Hypothesis Testing (Bootstrapping with 5,000 resamples): All nine direct hypotheses (H1–H9) were supported at $p \leq 0.001$.

Theoretical and Practical Significance. Theoretical Significance: This study makes a pivotal contribution to higher education marketing and consumer behavior literature by extending Ajzen's Theory of Planned Behavior (TPB) into an integrated dual-mediation model. It empirically validates the sequential mechanism (Antecedents $\rightarrow$ Attitude $\rightarrow$ Decision-Making $\rightarrow$ Final Choice), bridging the gap between external macro/micro stimuli and actual student enrollment behavior. Furthermore, the combined deployment of OLS regression and PLS-SEM model-

ing (39 purified items, 5000 resamples) offers a robust methodological template for investigating international student choice in emerging destination markets.

Practical Significance: The findings provide institutional leadership, international admissions offices, and marketing executives with an actionable framework for student recruitment. By understanding the predictor hierarchy (β) and Cohen's f^2 effect sizes, universities can strategically allocate resources toward high-impact areas—primarily Institutional Attractions ($\beta = 0.285$) and Academic Quality ($\beta = 0.248$). Marketing teams gain empirical backing to optimize digital campaigns and social media communication ($\beta = 0.226$). Finally, policy-makers can utilize these insights to enhance national country branding and destination safety positioning ($\beta = 0.214$) to boost regional competitiveness.

Keywords: Exogenous factors, endogenous factors, behavior of foreign students, university selection, marketing research.

REFERENCES

1. Abbas, J., Alturki, U., Habib, M., Aldraiweesh, A., & Al-Rahmi, W. M. (2021). Factors affecting students in the selection of country for higher education: A comparative analysis of international students in Germany and the UK. *Sustainability*, 13(18), 10065. <https://doi.org/10.3390/su131810065>
2. Ahmad, S. Z., Buchanan, F. R., & Ahmad, N. (2016). Examination of students' selection criteria for international education. *International Journal of Educational Management*, 30(6), 1088-1103. <https://doi.org/10.1108/IJEM-11-2015-0147>
3. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
4. Al-Abdallah, G., & Ababakr, K. (2025). Exploring the Mediating Effect of Digital Versus Traditional Marketing Communication on Students' Selection of Higher Education Institutions in Developing Countries. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2025(1), 5510524. <https://doi.org/10.1155/2025/5510524>
5. Albaom, M. A., Sidi, F., Jabar, M. A., Abdullah, R., Ishak, I., Yunikawati, N. A., & Ali, D. A. (2022). The moderating role of personal innovativeness in tourists' intention to use Web 3.0. *Sustainability*, 14(21), Article 13935. <https://doi.org/10.3390/su142113935>
6. Alves, H., & Raposo, M. (2010). The influence of university image on student behaviour. *International Journal of Educational Management*, 24(1), 73-85. <https://doi.org/10.1108/09513541011013060>
7. Amaro, D. M., Marques, A. M. A., & Alves, H. (2019). The impact of choice factors on international students' loyalty mediated by satisfaction. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 16(2), 211-233. <https://doi.org/10.1007/s12208-019-00228-3>
8. Ammigan, R., & Jones, E. (2018). Improving the student experience: Learning from a comparative study of international student satisfaction. *Journal of Studies in International Education*, 22(4), 283-301. <https://doi.org/10.1177/1028315318773137>
9. Ammigan, R., Dennis, J. L., & Jones, E. (2021). The differential impact of learning experiences on international student satisfaction and institutional recommendation. *Journal of International Students*, 11(2), 299-321. <https://doi.org/10.32674/jis.v11i2.2038>
10. Arrivabene, L. S., Vieira, P. R. D. C., & Mattoso, C. L. D. Q. (2019). Impact of service quality, satisfaction and corporate image on loyalty: A study of a publicly traded for-profit university. *Services Marketing Quarterly*, 40(3), 189-205. <https://doi.org/10.1080/15332969.2019.1630174>
11. Asif, M., Awan, M. U., Khan, M. K., & Ahmad, N. (2013). A model for total quality management in higher education. *Quality & Quantity*, 47(4), 1883-1904. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9632-9>
12. Aslan, Y., & Koçak, O. (2023). How do family influence on career choices and perceived social support affect students' life satisfaction in Turkey? *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 21(3), 551-570. <https://doi.org/10.1007/s10775-023-09602-1>
13. Atento, A. G., & Atento, R. G. (2025). Social media marketing and enrollment intent among college-bound learners. *Journal of Enterprise Strategy and Management Innovation*, 3(1), 45-62. <https://doi.org/10.65166/bcn4pt87>
14. Babakhani, N., Paas, L., & Dolnicar, S. (2023). Do instructional manipulation checks measure inattention or miscomprehension? *International Journal of Social Research Methodology*, 26(6), 773-784. <https://doi.org/10.1080/13645579.2022.2111064>
15. Bakri, R., Sobirov, B., Astuti, N. P., Ahmar, A. S., & Singh, P. K. (2026). Marketing strategies in higher education institutions: a systematic literature review. *Cogent Business & Management*, 13(1), Article 2656064.

<https://doi.org/10.1080/23311975.2026.2656064>

16. Buari, N. H., Zulkefley, N. A., & Abdalwahid, A. J. (2023). Career Choice Factors and Clinical Performance Among Health Sciences Students. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*, 8(24), 183–190. <https://doi.org/10.21834/ebpj.v8i24.4617>

17. Cabrera, A. F., & La Nasa, S. M. (2000). Understanding the college-choice process. *New Directions for Institutional Research*, 2000(107), 5–22. <https://doi.org/10.1002/ir.10701>

18. Casidy, R., & Wymer, W. (2015). The impact of brand strength on satisfaction, loyalty and WOM: An empirical examination in the higher education sector. *Journal of Brand Management*, 22(2), 117–135. <https://doi.org/10.1057/bm.2015.6>

19. Cayetano-Penman, J., Malik, G., Hampton, K., & Zhong, Y. (2021). Conceptualizing a Program Aimed at Empowering Beginning International Health Science Students. *Journal of Comparative & International Higher Education*, 13(1), 22–43. <https://doi.org/10.32674/jcihe.v13i1.1994>

20. Chee, C. M., Butt, M. M., Wilkins, S., & Ong, F. S. (2016). Country of origin and country of service delivery effects in transnational higher education. *Journal of Marketing for Higher Education*, 26(1), 86–102. <https://doi.org/10.1080/08841241.2015.1103352>

21. Cho, H., Yoo, S.-K., & Park, C. J. (2021). The relationship between stress and life satisfaction of Korean university students. *Asia Pacific Education Review*, 22(3), 385–400. <https://doi.org/10.1007/s12564-021-09676-y>

22. Cynthia, R., & Chong, P. Y. (2023). Factors Influencing International Students' Choice to Study at Malaysian Private Higher Education Institutions. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 8(5), e002281–e002281. <https://doi.org/10.33094/mjssh.v8i5.2281>

23. Dao, M. T. N., & Thorpe, A. (2015). What factors influence Vietnamese students' choice of university? *International Journal of Educational Management*, 29(5), 666–681. <https://doi.org/10.1108/IJEM-08-2014-0110>

24. de Silva, T. (2024). Preferences for undergraduate university programs in Sri Lanka: Evidence from a costless application system. *Higher Education*, 87(4), 839–858. <https://doi.org/10.1007/s10734-023-01039-3>

25. Denisov, D. S., & Sigarev, A. V. (2026). On factors affecting applicants' university choice: the Faculty of Economics at LMSU case. *Urban Studies*

and Public Administration, 12(1), 12–28. <https://doi.org/10.25136/2409-7802.2026.1.78629>

26. Falloon, G. (2020). From digital literacy to digital competence: The teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development*, 68(5), 2449–2472. <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4>

27. Fernandes, C., Ross, K., & Meraj, M. (2013). Understanding student satisfaction and loyalty in the UAE HE sector. *International Journal of Educational Management*, 27(6), 613–630. <https://doi.org/10.1108/IJEM-07-2012-0082>

28. Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). Belief, attitude, intention and behaviour: An introduction to theory and research. Addison-Wesley.

29. GeoStat. (2026). Higher Education. <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/61/higher-education>

30. Girardin, F., Blal, I., & Lunardo, R. (2024). The role of brand authenticity for higher education institutions. *Journal of Marketing for Higher Education*, 34(2), 1056–1076. <https://doi.org/10.1080/08841241.2023.2172642>

31. Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2022). *A primer on partial least squares structural equation modelling (PLS-SEM)*. SAGE.

32. Heffernan, T., Wilkins, S., & Butt, M. M. (2018). Transnational higher education: The importance of institutional reputation, trust and student-university identification. *International Journal of Educational Management*, 32(2), 227–240. <https://doi.org/10.1108/IJEM-05-2017-0122>

33. Hemsley-Brown, J., & Oplatka, I. (2015). University choice: What do we know, what don't we know and what do we still need to find out? *International Journal of Educational Management*, 29(3), 254–274. <https://doi.org/10.1108/IJEM-10-2013-0150>

34. Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115–135. <https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8>

35. Heslop, L. A., Papadopoulos, N., & Bourk, M. (1998). An interregional and intercultural perspective on subcultural differences in product evaluations. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 15(2), 113–127. <https://doi.org/10.1111/j.1936-4490.1998.tb00156.x>

36. Hoang, V. H., & Ngo, Q. D. (2025). Embracing the digital frontier: Unveiling the moderating role of

personal innovativeness on university choice decisions in Vietnam. *SAGE Open*, 15(1), 1–18. <https://doi.org/10.1177/21582440251329600>

37. Hunaiti, Z., & Altamimi, L. S. (2026). Exploring the factors contributing to the decline in the international student supply chain to UK universities in 2024. *Journal of International Students*, 16(15), 112–130. <https://doi.org/10.32674/3hzsxh31>

38. Hung, N. T. (2021). Higher education in business: a model for international students' choice. *Business Process Management Journal*, 27(6), 1804–1821. <https://doi.org/10.1108/BPMJ-11-2020-0504>

39. Huong, D. T. T., & Hoang, P. M. (2025). Factors Influencing Students' Decision to Choose an Economics-Specialized University: A Study in Thai Nguyen City, Viet Nam. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 9(3), 2530–2538. <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.90300198>

40. Jahanshahi, A. A., & Polas, M. R. H. (2023). Moving toward digital transformation by force: Students' preferences, happiness, and mental health. *Electronics*, 12(10), Article 2187. <https://doi.org/10.3390/electronics12102187>

41. Jain, R., Sahney, S., & Sinha, G. (2013). Developing a scale to measure students' perception of service quality in the Indian context. *The TQM Journal*, 25(3), 276–294. <https://doi.org/10.1108/17542731311307456>

42. James-MacEachern, M., & Yun, D. (2017). Exploring factors influencing international students' decision to choose a higher education institution: A comparison between Chinese and other students. *International Journal of Educational Management*, 31(3), 343–363. <https://doi.org/10.1108/IJEM-11-2015-0149>

43. Kaynakoğlu, B., Akçay, S., Küsen Sel, H., & Yırtık, H. N. (2025). Factors Influencing University and Program Choices Among Health Sciences Students. *Journal of University Research*, 8(3), 475–484. <https://doi.org/10.32329/uad.1700412>

44. Khechine, H., & Lakhal, S. (2018). Technology as a double-edged sword: From behavior prediction with UTAUT to students' outcomes. *Journal of Information Technology Education: Research*, 17, 63–102. <https://doi.org/10.28945/4022>

45. Kilpatrick, S., Burns, G., Katersky, R. S., Kerrison, M., & Fischer, S. (2020). Parents Matter: Empowering Parents to Inform Other Parents of Post-Year 10 Pathway Options. *Australian and International Journal of Rural Education*, 30(3), 21–35. <https://doi.org/10.47381/aijre.v30i3.275>

46. Knight, J. (2016). Transnational education re-

modeled: Toward a common TNE framework and definitions. *Journal of Studies in International Education*, 20(1), 34–47. <https://doi.org/10.1177/1028315315602927>

47. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>

48. Lapina, I., Roga, R., & Mürsepp, P. (2016). Quality of higher education: International students' satisfaction and learning experience. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 8(3), 263–278. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-04-2016-0029>

49. Latif, K. F., Latif, I., Sahibzada, U. F., & Ullah, M. (2019). In search of quality: Measuring higher education service quality (HiEduQual). *Total Quality Management & Business Excellence*, 30(7-8), 768–791. <https://doi.org/10.1080/14783363.2017.1338133>

50. Mahmoud, M. A., Oppong, E., Twimasie, D., Hussein, M. M., Kastner, A. N. A., & Oppong, M. (2020). Culture and country choice of international students: Evidence from Ghana. *Journal of Marketing for Higher Education*, 30(1), 105–124. <https://doi.org/10.1080/08841241.2019.1688001>

51. Malhotra, N. (2020). Marketing research: An applied orientation. 7th ed., Upper Saddle River, N.J.; London: Pearson Education.

52. Mazzarol, T., & Soutar, G. N. (2002). “Push-pull” factors influencing international student destination choice. *International journal of educational management*, 16(2), 82–90. <https://doi.org/10.1108/09513540210418403>

53. Migin, M. W., Falahat, M., Yajid, M. S. A., & Khatibi, A. (2015). Impacts of Institutional Characteristics on International Students' Choice of Private Higher Education Institutions in Malaysia. *Higher Education Studies*, 5(1), 31–42. <https://doi.org/10.5539/hes.v5n1p31>

54. Mseleku, Z. (2022). Beyond Hard Barriers: Lack of Aspiration as a Soft Barrier to Access Higher Education Amongst Youth. *South African Journal of Higher Education*, 36(6), 112–128. <https://doi.org/10.20853/36-6-4516>

55. Newsome, L. K., & Cooper, P. (2016). International Students' Cultural and Social Experiences in a British University: “Such a hard life [it] is here”. *Journal of international students*, 6(1), 195–215. <https://doi.org/10.32674/jis.v6i1.517>

56. Nilsson, P. A., & Ripmeester, N. (2016). International student expectations: Career opportunities and employability. *Journal of International Students*, 6(2),

614-631. <https://doi.org/10.32674/jis.v6i2.355>

57. Nuseir, M. T., & El Refae, G. A. (2022). Factors influencing the choice of studying at UAE universities: an empirical research on the adoption of educational marketing strategies. *Journal of Marketing for Higher Education*, 32(2), 215-237. <https://doi.org/10.1080/08841241.2020.1805561>

58. OECD (2026). *Education at a Glance 2025*. https://www.oecd.org/en/publications/2025/09/education-at-a-glance-2025_c58fc9ae.html

59. Olmos-Gómez, M. d. C., Luque-Suárez, M., Becerril-Ruiz, D., & Cuevas-Rincón, J. M. (2021). Gender and Socioeconomic Status as Factors of Individual Differences in Pre-University Students' Decision-Making. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), Article 1344. <https://doi.org/10.3390/ijerph18031344>

60. Panxhi, M., Zeneli, G., Hoti, A., & Benga, A. (2025). Mapping Student Choice in Higher Education: Economic, Social and Infrastructure Effects in Albania. *Journal of Educational and Social Research*, 15(2), 112-128. <https://doi.org/10.36941/jesr-2025-0202>

61. Rutter, R., Roper, S., & Lettice, F. (2016). Social media interaction, the university brand and recruitment performance. *Journal of Business Research*, 69(8), 3096-3104. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.01.025>

62. Sahu, P. K., & Kumar, R. V. (2026). Navigating the digital landscape: The impact of social media on higher education enrolment and beyond. *Knowledge Management & E-Learning*, 18(2), 1-18. <https://doi.org/10.34105/j.kmel.2026.18.012>

63. Sakalasooriya, M. (2025). Exploring University Choice Factors Among School Leavers in Selected Sri Lankan Districts: A Second-Order Confirmatory Factor Analysis. *Human Behavior, Development and Society*, 26(1), 156-171. <https://doi.org/10.62370/hbds.v26i1.278627>

64. Sentosa, B. M., Pradesti, A., & Khusaini, K. (2025). Determinants of Private University Choice in Banten: The Role of Institutional Reputation and Location. *Jurnal Pendidikan Progresif*, 15(1), 88-104. <https://doi.org/10.23960/jpp.v15i1.1082>

65. Serpil, H. (2026). From Outcome Expectations to Institutional Preferences: Understanding University Choice From the Perspective of Social Cognitive Career Theory. *Journal of University Research*, 9(2), 131-146. <https://doi.org/10.32329/uad.1937338>

66. Siddiqui, N. (2017). Parental Education as a Determinant of School Choice: A Comparative Study of

School Types in Pakistan. *Research in Education*, 99(1), 3-18. <https://doi.org/10.1177/0034523717725862>

67. Sim, A. K., Tan, K. L., Sia, J. K. M., & Hii, I. S. (2020). Students' choice of international branch campus in Malaysia: a gender comparative study. *International Journal of Educational Management*, 35(1), 87-107. <https://doi.org/10.1108/IJEM-10-2019-0382>

68. Stephenson, A., Heckert, D., & Yerger, D. (2016). College choice and the university brand: Exploring the consumer decision framework. *Higher Education*, 71, 489-503. <https://doi.org/10.1007/s10734-015-9919-1>

69. Sultan, P., & Wong, H. Y. (2019). How service quality affects university brand performance, university brand image and behavioural intention. *Journal of Brand Management*, 26(3), 332-347. <https://doi.org/10.1057/s41262-018-0131-3>

70. Todua, N., & Kartsivadze, G. (2026). Students' perceptions of ChatGPT integration in higher education. *The New Economist*, 20(4), 36-49. <https://doi.org/10.36962/NEC20042025-36>

71. Wilkins, S., & Huisman, J. (2025). Country-branded universities: A framework for country brand authenticity in transnational higher education. *Studies in Higher Education*, 50(4), 676-693. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2351099>

72. Wilkins, S., Hazzam, J., Islam Khan, M. Z., Elsayed, M. F., & El-Said, O. (2026). The influences of country brand authenticity in transnational higher education: student satisfaction at country-branded universities. *Higher Education Research & Development*, 45(7), 2205-2222. <https://doi.org/10.1080/07294360.2026.2639620>

73. Wilkins, S., Huisman, J., Islam Khan, M. Z., & Elmoshnb, M. (2025). Measuring institutions' country brand authenticity in transnational higher education. *Higher Education Research & Development*, 44(5), 1242-1258. <https://doi.org/10.1080/07294360.2025.2462020>

74. Wong, P., Ng, P. M. L., Lee, D., & Lam, R. (2020). Examining the impact of perceived source credibility on attitudes and intentions towards taking advice from others on university choice. *International Journal of Educational Management*, 34(4), 709-724. <https://doi.org/10.1108/IJEM-06-2019-0190>

75. Yue, Y., Gong, L., & Ma, Y. (2024). Factors influencing international student inward mobility in China: A comparison between students from BRI and non-BRI countries. *Educational Studies*, 50(5), 597-615. <https://doi.org/10.1080/03055698.2021.2023023>

**ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების გავლენა
უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს
უნივერსიტეტების არჩევაზე**

ნუგზარ თოდუა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის პროფესორი,
მარკეტინგის კათედრის ხელმძღვანელი
ელ.ფოსტა: nugzar.todua@tsu.ge
მობ: (+995 593) 32 16 55

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1486-2141>

მაგდა მალრაძე

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის დოქტორანტი
ელ.ფოსტა: magradzem@gmail.com
მობ: (+995 577) 90 07 77
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3796-1859>

పాఠశాల

წინამდებარე კვლევის მიზანია უმაღლესი განათლების გლობალიზაციის პირობებში უცხოელი სტუ-
დენტების მიერ უნივერსიტეტების შერჩევის კომპლექსური შეფასება დაგეგმილი ქცევის თეორიის ინტე-
გრირებულ ჩარჩოში. კვლევა ეფუძნება ემპირიულ მონაცემთა ბაზას ($N = 371$ რესპონდენტი). მონაცემთა
ანალიზი განხორციელდა მრავალჯერადი წრფივი რეგრესიისა და PLS-SEM სტრუქტურული განტოლებების
მოდელირების მეთოდით (5000-იანი ბუტსტრეპინგით) 39 ოპტიმიზებულ ინდიკატორზე დაყრდნობით.
გაზომვის მოდელმა დაადასტურა მაღალი საიმედოობა ($CR = 0.761-0.825$), კონვერგენტული ვალიდურობა
($AVE = 0.518-0.613$) და დისკრიმინანტული ($HTMT < 0.85$) ვალიდურობა. OLS და PLS-SEM ანალიზმა დაადა-
სტურა ცხრა ჰიპოთეზა ($p \leq 0.001$). უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე ($ATT, R^2 = 0.584$) ყველაზე
ძლიერ გავლენას ახდენს ინსტიტუციური მიმზიდველობა ($\beta = 0.285$) და აკადემიური ფაქტორები ($\beta =$
 0.248), რასაც მოსდევს მარკეტინგული ფაქტორები ($\beta = 0.226$) და ქვეყნის მიმზიდველობის ფაქტორები (β
 $= 0.214$). დამოკიდებულება მძლავრად განაპირობებს გადანყვეტილების მიღების პროცესს ($DM, \beta = 0.612,$
 $R^2 = 0.375$). თავის მხრივ, გადანყვეტილების მიღება უშუალოდ განსაზღვრავს საბოლოო არჩევანს (MCH, β
 $= 0.684, R^2 = 0.468$). კვლევა ადასტურებს ორმაგი მედიაციური ჯაჭვის ეფექტიანობას და იძლევა პრაქტი-
კულ გზამკვლევს საერთაშორისო ბაზარზე უნივერსიტეტების სტრატეგიული პოზიციონირებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ეგ ზოგენური ფაქტორები, ენდოგენური ფაქტორები, უცხოელი სტუდენტების ქცევა, უნივერსიტეტების არჩევა, მარკეტინგული კვლევა.

1. შესავალი

უმაღლესი განათლების გლობალიზაციამ და საგანმანათლებლო ბაზრების ინტერნაციონალიზაციამ უნივერსიტეტებს შორის კონკურენცია უპრეცედენტოდ გაამძაფრა (Wilkins & Huisman, 2025). თანამედროვე ცოდნის ეკონომიკაში მაღალი აკადემიური პოტენციალის მქონე სტუდენტების მოზიდვა და შენარჩუნება მარტოოდენ ადმინისტრაციული ამოცანა როდია, არამედ სახელმწიფო პოლიტიკისა და ინსტიტუციური მდგრადობის სტრატეგიული საყრდენია (Knight, 2016). სტუდენტის მიერ უნივერსიტეტისა და კონკრეტული აკადემიური პროგრამის შერჩევა წარმოადგენს ინდივიდის ცხოვრებაში ერთ-ერთ ყველაზე კრიტიკულ, კომპლექსურ და მრავალეტაპიან ფინანსურ, პროფესიულ და ფსიქოლოგიურ გადანყვტილებას (Cabrera & La Nasa, 2000; Hemsley-Brown & Oplatka,

2015). ეს არჩევანი განსაზღვრავს არა მხოლოდ ახალგაზრდის სამომავლო დასაქმებას და კარიერულ ზრდას, არამედ მის სოციალურ მოტილობას, პიროვნულ განვითარებასა და საზოგადოებრივ სტატუსს განაპირობებს (Aslan & Koçak, 2023).

ბოლო წლებში ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფად გავრცელებამ აპლიკანტების საინფორმაციო ქცევა და გადწყვეტილების მიღების დინამიკა ფუნდამენტურად შეცვალა (Falloon, 2020; Hoang & Ngo, 2025; Sahu & Kumar, 2026). დღევანდელი სტუდენტები უნივერსიტეტების შეფასებისას ეყრდნობიან მრავალკომპონენტიან კრიტერიუმებს, სადაც ტრადიციულ აკადემიურ რეპუტაციასა და სწავლის საფასურს ემატება ქვეყნის ბრენდის ავთენტურობა, ციფრული ინფრასტრუქტურა, „მწვანე კამპუსის“ მდგრადი განვითარების ინიციატივები, სოციალური მედიის ინტერაქტიულობა და

პერსონალური ინოვაციურობა (Albaom et al., 2022; Girardin et al., 2024; Atento & Atento, 2025; Wilkins et al., 2026). შესაბამისად, სტუდენტების მიერ გადაწყვეტილების მიღების მექანიზმების კომპლექსური შესწავლა საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიერ მარკეტინგული სტრატეგიების ფორმირების, მობილობის პოლიტიკის შემუშავებისა და აკადემიური დაგეგმვისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია (Ammigan et al., 2021; Bakri et al., 2026).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ მსოფლიოში საერთაშორისო სტუდენტური მობილობა ბოლო ათწლეულებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა და გლობალური განათლების სისტემის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი გახდა. OECD-ის მონაცემებით, საერთაშორისო სტუდენტური მობილობა ბოლო წლებში საგრძნობლად იზრდება. 2022 წელს OECD-ის ქვეყნებში 4.6 მილიონზე მეტი საერთაშორისო მობილური სტუდენტი სწავლობდა, ხოლო 2025 წელს მათმა რაოდენობამ 6.7 მილიონს მიაღწია და მომავალშიც ზრდის ტენდენციას შეინარჩუნებს (OECD, 2026). უკანასკნელ ხანებში მსოფლიო ბაზარზე საქართველოც სულ უფრო აქტიურად პოზიციონირდება, როგორც საერთაშორისო საგანმანათლებლო ჰაბი, რის შედეგადაც უცხოელი სტუდენტების რაოდენობა მნიშვნელოვნად მატულობს. კერძოდ, 2024-2025 სასწავლო წელს ქვეყანაში 37 125 საერთაშორისო სტუდენტი სწავლობდა, ხოლო 2025-2026 წელს მათი რაოდენობა 19.7%-ით გაიზარდა (GeoStat, 2026). ასეთ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფაქტორების შესწავლას, რომლებიც უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების არჩევაზე გავლენას ახდენს.

მოუხედავად იმისა, რომ უნივერსიტეტის შერჩევის პროცესის ირგვლივ არსებული ლიტერატურა საკმაოდ ფართოა, მაინც იკვეთება რამდენიმე ფუნდამენტური თეორიული და ემპირიული ხარვეზი. უპირველეს ყოვლისა, ნაშრომთა უმეტესობა ზემოაღნიშნულ ფაქტორებს იზოლირებულად განიხილავს და არ გვთავაზობს ერთიან, ინტეგრირებულ მოდელს, რომელიც კომპლექსურად გააერთიანებს გარე სტიმულებს, შინაგან ფსიქოლოგიურ პროცესებს და საბოლოო ქცევას (Panxhi et al., 2025; Sakalasooriya, 2025; Huong & Hoang, 2025; Denisov & Sigarev, 2026; Serpil, 2026). გარდა ამისა, არსებულ კვლევებში იგნორირებულია დამოკიდებულების, როგორც უმნიშვნელოვანესი მედიატორის როლი. ლიტერატურის უმეტესობა გარე ფაქტორებს პირდაპირ აკავშირებს საბოლოო არჩევანთან. ნაკლები

ყურადღება ეთმობა სტუდენტების დამოკიდებულებას, როგორც ცენტრალური მედიატორული როლის როლს, რომელიც გარე სტიმულებს გადაწყვეტილების მიღების მზაობად გარდაქმნის (Dao & Thorpe, 2015; Hoang & Ngo, 2025). დაბოლოს, პრაქტიკულად არ არსებობს მყარი ემპირიული კვლევები, რომლებიც აღნიშნულ კომპლექსურ კავშირებს შეისწავლიდა განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების საგანმანათლებლო სივრცეში, კერძოდ, საქართველოში, სადაც უმაღლესი განათლების ბაზარი უმნიშვნელოვანეს რეფორმებს და ტრანსფორმაციებს განიცდის (Todua & Kartsivadze, 2026). ამ თეორიული და ემპირიული ხარვეზების აღმოფხვრის მიზნით, წინამდებარე კვლევის მიზანია უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს უნივერსიტეტების არჩევაზე მოქმედი ფაქტორების მეცნიერული შესწავლა. კვლევა ეყრდნობა ინტეგრირებულ მოდელს, რომელიც აერთიანებს ენდოგენურ ფაქტორებს და ენდოგენურ ფაქტორებს, სადაც სტუდენტთა დამოკიდებულება და გადაწყვეტილების მიღება ინტეგრირებულია როგორც თანმიმდევრული ფსიქოლოგიური მედიატორები, რომლებიც საბოლოო არჩევან სგანაპირობებს. დასახული მიზნის მისაღწევად კვლევაში ჩამოყალიბდა სამი საკვლევი კითხვა (RQ):

RQ 1: როგორ გავლენას ახდენს ეგზოგენური ფაქტორები (ქვეყნისა და უნივერსიტეტის მიმზიდველობა) და ენდოგენური ფაქტორები (აკადემიური, სოციალური, ეკონომიკური, მარკეტინგული და პერსონალური ასპექტები) უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე?

RQ 2: როგორ გავლენას ახდენს უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულება მათი გადაწყვეტილების მიღებაზე?

RQ 3: როგორ გავლენას ახდენს უცხოელი სტუდენტების მიერ გადაწყვეტილების მიღება მათ არჩევანის გაკეთებაზე?

2. ლიტერატურის მიმოხილვა და კვლევის ჰიპოთეზების განვითარება

წინამდებარე კვლევის თეორიული საფუძველია სამი ფუნდამენტური თეორიის ინტეგრაცია. ესენია გონივრული მოქმედების თეორია (Theory of Reasoned Action - TRA; Fishbein & Ajzen, 1975), დაგეგმილი ქცევის თეორია (Theory of Planned Behavior - TPB; Ajzen, 1991) და სოციალურ-კოგნი-

ტური კარიერული თეორია (Social Cognitive Career Theory - SCCT; Serpil, 2026). TRA და TPB თეორიების მიხედვით, ინდივიდის საბოლოო ქცევა, უშუალოდ, განპირობებულია მისი ქცევითი განზრახვით და კოგნიტური გადაწყვეტილების მიღების პროცესით, რომელზეც მოქმედებს სამი ძირითადი კონსტრუქტი: დამოკიდებულება, სუბიექტური ნორმები/სოციალური გავლენა და აღქმული ქცევითი კონტროლი (Dao & Thorpe, 2015; Fernandes et al., 2013). თავის მხრივ, SCCT ჩარჩო (Serpil, 2026) განმარტავს, თუ როგორ გარდაიქმნება ინდივიდის მოლოდინები და გარემო ფაქტორები (მაგალითად, ქვეყნისა და ინსტიტუციური მიმზიდველობა, ეკონომიკური და აკადემიური ფაქტორები) შინაგან განწყობად და პროფესიულ არჩევნად (Aslan & Koçak, 2023; Babakhani et al., 2023).

სტუდენტის ფსიქოლოგიური დამოკიდებულება წარმოადგენს ცენტრალურ მედიატორულ კონსტრუქტს TPB თეორიულ ჩარჩოში (Ajzen, 1991). იგი გარდაქმნის ყველა ეგზოგენურ და ენდოგენურ ფაქტორს შინაგან კოგნიტურ და ემოციურ მზაობად (Girardin et al., 2024; Hoang & Ngo, 2025; Serpil, 2026). დადებითი დამოკიდებულება ასახავს სტუდენტის მიერ უნივერსიტეტის აღქმულ ღირებულებას, ნდობასა და ინსტიტუციურ იდენტიფიკაციას (Heffernan et al., 2018; Sultan & Wong, 2019). სტრუქტურული განტოლებების მოდელირება ადასტურებს, რომ გარე ფაქტორების გავლენა საბოლოო ქცევაზე უმეტესწილად არაპირდაპირია და სწორედ დამოკიდებულების მედიაციით ხორციელდება (Henseler et al., 2015).

ქვეყნის მიმზიდველობა წარმოადგენს პირველად მაკროდონის ფაქტორს, განსაკუთრებით, საერთაშორისო უმაღლეს განათლებაში (Chee et al., 2016; Knight, 2016). საგანმანათლებლო დანიშნულებით ქვეყნის შერჩევისას აპლიკანტები აფასებენ ამ ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობას, პოლიტიკურ უსაფრთხოებას, ცხოვრების ზოგად ხარისხს და პოსტსასწავლო პერიოდში დასაქმების სამართლებრივ შესაძლებლობებს (Wilkins & Huisman, 2025; Hunaiti & Altamimi, 2026). უახლესი კვლევები ხაზს უსვამს ქვეყნის ბრენდის ავთენტურობის კონცეფციას, სადაც მიმღები ქვეყნის კულტურული იდენტობა, ენობრივი გარემო და საერთაშორისო რეპუტაცია სტუდენტებში პოზიტიურ განწყობას ქმნის (Wilkins et al., 2025; Wilkins et al., 2026). გარდა ამისა, გეოგრაფიული სიახლოვე და კულტურული თავსებადობა ამცირებს აღქმულ რისკებს და ადაპტაციის სტრესს (Cayetano-Penman et al., 2021). ამდე-

ნად, ქვეყნის მიმზიდველობა მოქმედებს როგორც პირველადი ფილტრი, რომელიც სტუდენტს საგანმანათლებლო ალტერნატივის მიმართ დადებითად განაწყობს. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზა (H):

H1: ქვეყნის მიმზიდველობა დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

ინსტიტუციური მიმზიდველობა ეგზოგენური ფაქტორია, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება უნივერსიტეტის ბრენდის ღირებულებას, აკადემიურ პრესტიჟს და ინფრასტრუქტურას (Alves & Raposo, 2010; Sentosa et al., 2025). წამყვან გლობალურ რეიტინგებში დაკავებული პოზიციები, საერთაშორისო აკრედიტაციები და ცნობადი აკადემიური ტრადიციები მოქმედებს როგორც ხარისხის ძლიერი სიგნალი აპლიკანტებისა და მათი ოჯახებისთვის (Casidy & Wymer, 2015; Denisov & Sigarev, 2026). ინსტიტუციურ მიმზიდველობას აძლიერებს კამპუსის მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობა, თანამედროვე ლაბორატორიები, ბიბლიოთეკები, საცხოვრებელი პირობები და „მწვანე კამპუსის“ ინიციატივები (Latif et al., 2019; Girardin et al., 2024). უნივერსიტეტის პოზიტიური იმიჯი ამცირებს საგანმანათლებლო მომსახურების შერჩევისთან დაკავშირებულ გაურკვევლობას და აყალიბებს ემოციურ ნდობას (Heffernan et al., 2018; Arrivabene et al., 2019). აქედან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H2: ინსტიტუციური მიმზიდველობა დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

აკადემიური ფაქტორები, ტრადიციულად, უნივერსიტეტის შერჩევის ფუნდამენტურ ბირთვად მიიჩნევა. იგი მოიცავს სწავლების ხარისხს, აკადემიური პროგრამების მრავალფეროვნებას, პედაგოგების კვალიფიკაციას და შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან კურიკულუმის თანხვედრას (Asif et al., 2013; Kaynakoğlu et al., 2025). სტუდენტები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ სპეციალობის შინაარსს, ინტერდისციპლინურ შესაძლებლობებს და პრაქტიკული უნარების განვითარებას (Cabrera & La Nasa, 2000; Huong & Hoang, 2025). ციფრულ ეპოქაში აკადემიურ ფაქტორებს დაემატა ელექტრონული სწავლების პლატფორმები, ჰიბრიდული სასწავლო ფორმატები და სასწავლო პროცესში ხელოვნური ინტელექტის ინსტრუმენტების ინტეგრაცია (Khechine & Lakhal, 2018; Falloon, 2020). მაღალი აკადემიური სტანდარტები და სწავლის

აღქმული ხარისხი პირდაპირ განსაზღვრავს სტუდენტის აკადემიურ კმაყოფილებას და დადებით დამოკიდებულებას (Lapina et al., 2016; Ammigan & Jones, 2018; de Silva, 2024). ზემოაღნიშნული მსჯელობა საშუალებას გვაძლევს, ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H3: აკადემიური ფაქტორები დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

სოციალური ფაქტორები ასახავს სტუდენტების გადანაცვეტილებაზე სოციალური გარემოსა და რეფერენტული ჯგუფების გავლენას, რაც TPB და TRA თეორიებში ცნობილია სუბიექტური ნორმების სახელითა (Fishbein & Ajzen, 1975; Ajzen, 1991). მშობლების საგანმანათლებლო გამოცდილება, ოჯახის სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსი, თანატოლების რჩევები, მასწავლებლებისა და საგანმანათლებლო კონსულტანტების რეკომენდაციები ძლიერ სოციალურ კაპიტალს ქმნის (Siddiqui, 2017; Aslan & Koçak, 2023). აპლიკანტები ხშირად ეყრდნობიან ახლობლებისა და მოქმედი სტუდენტების გამოცდილებას, როგორც ინფორმაციის ყველაზე სანდო წყაროს (Wong et al., 2020; Panxhi et al., 2025; Bakri et al., 2026). სოციალური აღიარებისა და ოჯახური მოლოდინების დაკმაყოფილების სურვილი მნიშვნელოვნად აყალიბებს სტუდენტის დამოკიდებულებას ამა თუ იმ სასწავლებლის მიმართ (Kilpatrick et al., 2020; Olmos-Gómez et al., 2021). ამრიგად, წამოყენებულია შემდეგი ჰიპოთეზა:

H4: სოციალური ფაქტორები დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

ეკონომიკური ფაქტორები ერთ-ერთ ყველაზე პრაგმატული და კრიტიკული ცვლადია, განსაკუთრებით, დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ოჯახების აპლიკანტებისთვის (Mseleku, 2022; Huong & Hoang, 2025). იგი მოიცავს სწავლის საფასურს, ცხოვრების ხარჯებს, სტიპენდიებისა და ფინანსური დახმარების პაკეტების ხელმისაწვდომობას, აგრეთვე სწავლის პარალელურად დასაქმების შესაძლებლობებს (Fernandes et al., 2013; Hunaiti & Altamimi, 2026). აპლიკანტები და მათი ოჯახები ახდენენ ინვესტიციის უკუგების კალკულაციას, კერძოდ, მომავალ დასაქმებასა და შემოსავლების პოტენციალს მოსალოდნელ ფინანსურ დანახარჯებთან ადარებენ (Jain et al., 2013; Serpil, 2026). ხელმისაწვდომი სწავლის საფასური და მოქნილი დაფინანსების სისტემა მნიშვნელოვნად ზრდის უნივერსიტეტის მიმზიდველობასა და დადებით

დამოკიდებულებას. ამასთან დაკავშირებით, შემოთავაზებულია შემდეგი ჰიპოთეზა:

H5: ეკონომიკური ფაქტორები დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

მარკეტინგული ფაქტორები მოიცავს ინსტიტუციური კომუნიკაციის, ბრენდინგის, პრომოციისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის აქტივობების მთლიანობას (Atento & Atento, 2025; Bakri et al., 2026). ციფრულ ეპოქაში ტრადიციული ბეჭდვითი მასალები ჩაანაცვლა სოციალური მედიის მარკეტინგმა, ოფიციალური ვებგვერდების ინტერაქტიულობამ, ვირტუალურმა ტურებმა და ონლაინ ღია კარის დღეებმა (Rutter et al., 2016; Sahu & Kumar, 2026). მარკეტინგული კომუნიკაციის ოპერატიულობა, ინფორმაციის სიზუსტე და მიზნობრივი შეტყობინებები აპლიკანტსა და უნივერსიტეტს შორის საინფორმაციო ასიმეტრიას ამცირებს (Sakalasooriya, 2025). ეფექტური ციფრული მარკეტინგი ზრდის ბრენდის ცნობადობას და პოზიტიურ პროფესიულ აღქმას აყალიბებს (Atento & Atento, 2025; Sahu & Kumar, 2026). ზემოაღნიშნული არგუმენტები იძლევა საშუალებას, წამოვაყენოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H6: მარკეტინგული ფაქტორები დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

პერსონალური ფაქტორები ასახავს ინდივიდის შინაგან ფსიქოლოგიურ და დემოგრაფიულ მახასიათებლებს: პირად ინტერესებს, აკადემიურ მისწრაფებებს, თვითეფექტიანობას და კარიერულ ამბიციებს (Buari et al., 2023; Kaynakoğlu et al., 2025). გარდა ამისა, ციფრულ ეპოქაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს პერსონალური ინოვაციურობა — ინდივიდის მზაობა და ინტერესი, გამოსცადოს და აითვისოს ახალი ტექნოლოგიები (Hoang & Ngo, 2025). მაღალი ინოვაციურობის მქონე სტუდენტები უფრო მეტად ინტერესდებიან ტექნოლოგიურად განვითარებული, თანამედროვე სასწავლო გარემოთი (Albaom et al., 2022; Jahanshahi & Polas, 2023). უნივერსიტეტის პროფილთან პიროვნული ღირებულებებისა და აკადემიური მიზნების თანხვედრა მყარ შინაგან მოტივაციას და პოზიტიურ დამოკიდებულებას განაპირობებს (Cho et al., 2021). შესაბამისად, შეგვიძლია წამოვაყენოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H7: პერსონალური ფაქტორები დადებითად მოქმედებს უცხოელი სტუდენტების მიერ ამ ქვეყნის უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულებაზე.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესი წარმოადგენს აქტიურ ქცევით ფაზას, როდესაც სტუდენტი ახდენს ალტერნატივების სისტემურ ძიებას, ინფორმაციის გაფილტვრას, შედარებას და პრიორიტეტების დალაგებას (Cabrera & La Nasa, 2000; Sakalasooriya, 2025). ეს პროცესი ეყრდნობა ინდივიდის მიერ ინფორმაციის წყაროების შეფასებას და აღქმული რისკების მინიმიზაციას (Wong et al., 2020; Babakhani et al., 2023; Denisov & Sigarev, 2026). ჩამოყალიბებული პოზიტიური განწყობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესს აჩქარებს და ეფექტიანს ხდის, აგრეთვე კოგნიტურ დისონანსს ამცირებს და სტუდენტს საბოლოო მოქმედებისათვის ამზადებს (Stephenson et al., 2016). ზემოაღნიშნულ მსჯელობას მივყავართ შემდეგ ჰიპოთეზამდე:

H8: უცხოელი სტუდენტების მიერ უნივერსიტეტებისადმი დამოკიდებულება დადებითად მოქმედებს მათ მიერ გადაწყვეტილების მიღებაზე.

საბოლოო არჩევანის გაკეთება წარმოადგენს კვლევის მოდელის საბოლოო დამოკიდებულ ცვლადს (Hoang & Ngo, 2025; Huong & Hoang, 2025). იგი ასახავს სტუდენტის რეალურ ქცევას — კონკრეტულ უნივერსიტეტში განაცხადის შეტანას, ჩარიცხვას და რეგისტრაციის ადმინისტრაციული პროცედურის დასრულებას (Denisov & Sigarev, 2026). ეს ნაბიჯი არის ყველა წინმსწრები გარე სტიმულის, ფსიქოლოგიური განწყობისა და კოგნი-

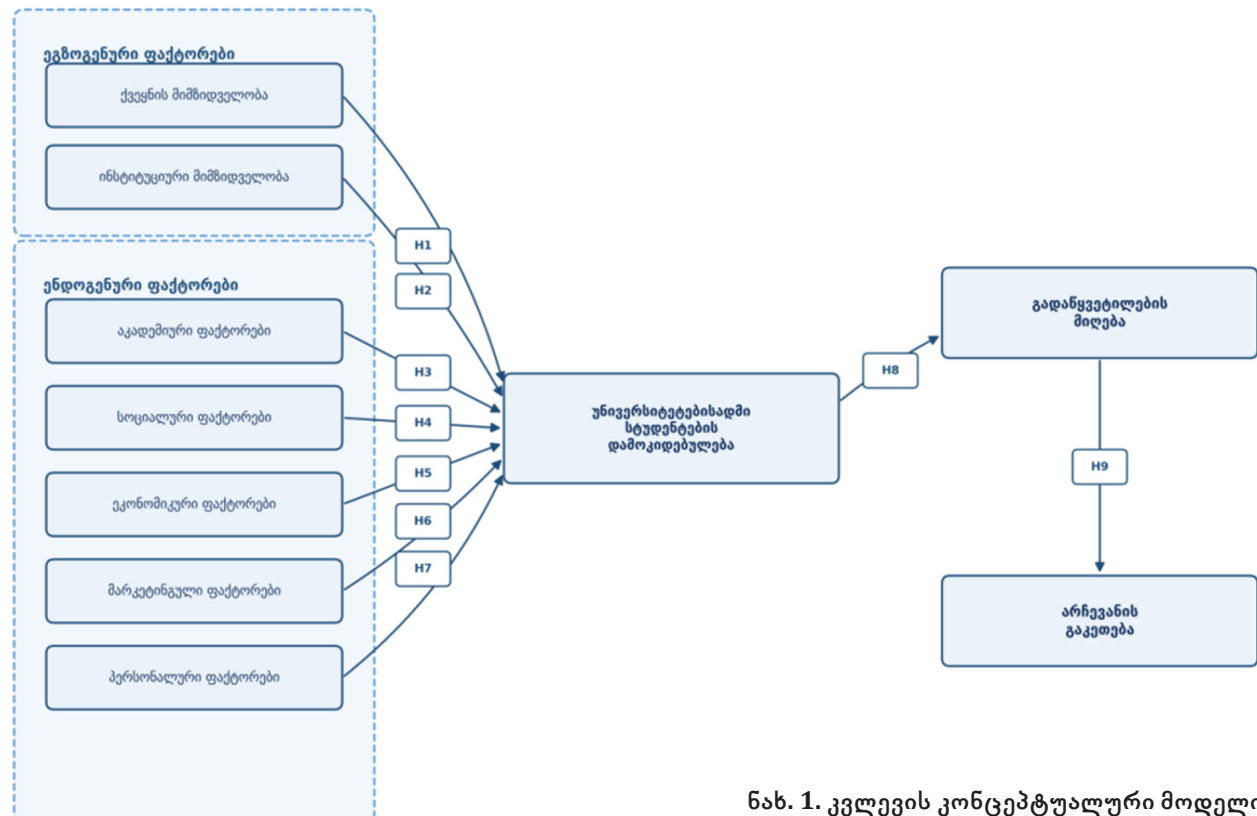
ტური შეფასების ლოგიკური კულმინაცია (Fishbein & Ajzen, 1975; Serpil, 2026). ზემოაღნიშნული არგუმენტები იძლევა შესაძლებლობას, წამოვყენოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H9: უცხოელი სტუდენტების მიერ უნივერსიტეტთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღება დადებითად მოქმედებს მათ საბოლოო არჩევანზე.

ზემოთ ჩატარებული ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე შევიმუშავეთ კონცეპტუალური მოდელი, რომელიც უცხოელი სტუდენტების მიერ საქართველოს უნივერსიტეტების არჩევაზე მოქმედი ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების გავლენას აღწერს (იხ. ნახ.1).

3. კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომში გამოყენებულია რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი. ვინაიდან კვლევის მიზანია ცოდნის მიღება იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორები უცხოელი სტუდენტების მიერ უნივერსიტეტების არჩევაზე და ამ შედეგების განზოგადება შერჩეულ მიზნობრივ ჯგუფზე, რაოდენობრივი მეთოდი ამისათვის საუკეთესოა (Malhotra, 2020). დასახული მიზნიდან გამომდინარე, კვლევაში გამოყენებულია სტრუქტურულიზებული ანკეტა, რომელიც მოიცავს კითხვებს რესპონდენტის პროფილის შესახებ და

ნახ. 1. კვლევის კონცეპტუალური მოდელი

კონსტრუქციებს საკვლევი ჰიპოთეზების შესამოწმებლად. ანკეტაში გამოყენებული კითხვები დაეფუძნა იმ ავტორების მოსაზრებებს, რომლებიც მოხსენებულა წინამდებარე ნაშრომის ლიტერატურის მიმოხილვის ნაწილში. ანკეტაში გამოყენებულია ლიკერტის ხუთბალიანი სკალა (1=სრულიად არ ვეთანხმები, 2=არ ვეთანხმები, 3=ნეიტრალური ვარ, 4=ვეთანხმები, 5=სავსებით ვეთანხმები). კვლევის კონსტრუქცია, შესაბამისი ცვლადებით, საზომი ინდიკატორებითა და წყაროებით, წარმოდგენილია 1-ელ ცხრილში.

ცხრილი 1. კვლევის კონსტრუქცია

ცვლადები	კოდები	საზომი ინდიკატორები	წყარო
ქვეყნის მიმზიდველობა (Country Attractions/CA)	CA1	საქართველოში ცხოვრება და სწავლა უსაფრთხოა	Newsome & Cooper (2016); Mahmoud et al. (2020)
	CA2	საქართველოში კომფორტული კლიმატია	
	CA3	საქართველოში მაქვს სოციალური კავშირები	
	CA4	საქართველოში ჩემთვის მოსაწონი საჭმლის მოძიება ადვილია	
ინსტიტუციური მიმზიდველობა (Institutional Attractions/ IA)	IA1	საქართველოში არსებულ უნივერსიტეტებს აქვთ მაღალი საერთაშორისო რეპუტაცია	Ahmad et al. (2016); James-MacEachern & Yun (2017)
	IA2	საქართველოს არსებული უნივერსიტეტების პროგრამებს აქვს საერთაშორისო აკრედიტაცია	
	IA3	საქართველოში შემოიღო ვისწავლო ისეთ საგანმანათლებლო პროგრამაზე, რომელიც ჩემს სამშობლოში არაა	
	IA4	საქართველოში შემოიღო მივიღო ისეთი განათლება, რომელიც დასაქმებაში დამეხმარება	
	IA5	საქართველოში მიღებული განათლება ჩემს სამშობლოში ფასობს	
აკადემიური ფაქტორები (Academic Aactors/AF)	AF1	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომლებსაც აქვთ შესანიშნავი რეპუტაცია განათლების ხარისხისა და კვლევების შესაძლებლობის თვალსაზრისით	Abbas et al. (2021); Cynthia & Chong (2023)
	AF2	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომლებიც განათლების სფეროში ინოვაციურია	
	AF3	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომლებიც გვთავაზობს საგანმანათლებლო პროგრამების ფართო სპექტრს	
	AF4	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომლებიც გვთავაზობს საერთაშორისო აკრედიტაციის მქონე პროგრამებს	
სოციალური ფაქტორები (Social Factors/SF)	SF1	საქართველოში არაა ადამიანების დისკრიმინაცია (რასის, რელიგიის და სქესის მიხედვით)	Abbas et al. (2021)
	SF2	საქართველოში ადამიანები უცხოელების მიმართ მეგობრული და კეთილგანწყობილნი არიან	
	SF3	საქართველოში ადამიანების ცხოვრების წესი საინტერესოა	

ეკონომიკური ფაქტორები (Economic Factors/EF)	EF1	საქართველოში ცხოვრების საფასური ხელმისაწვდომია	Cynthia & Chong (2023); Yue et al. (2024)
	EF2	საქართველოს უნივერსიტეტებში სწავლის საფასური ხელმისაწვდომია	
	EF3	საქართველოს უნივერსიტეტებში სწავლის საფასურის გადახდა მოქნილია	
მარკეტინგული ფაქტორები (Marketing Factors/MF)	MF1	უნივერსიტეტების შესახებ ინფორმაცია მივიღე ციფრული სარეკლამო საშუალებებიდან (სოციალური მედია, ვებგვერდები, ბლოგები და სხვა)	Abbas et al. (2021); Nuseir & El Refae (2022); Al-Abdallah & Ababakr (2025)
	MF2	უნივერსიტეტების შესახებ ინფორმაცია მივიღე ახლობლებისგან/მეგობრებისგან	
	MF3	უნივერსიტეტების შესახებ ინფორმაცია მივიღე კურსდამთავრებულებისგან/ამჟამინდელი სტუდენტებისგან	
	MF4	მე დავესწარი სტუდენტების გათვითცნობიერების შესახებ ჩემს ქვეყანაში ორგანიზებულ ღონისძიებას	
	MF5	ინფორმაცია მივიღე განათლების ფორუმზე/გამოფენაზე	
პერსონალური ფაქტორები (Personal Factors/PF)	PF1	მე ვირჩევ ისეთ უნივერსიტეტს, რომელიც საკუთარი სტატუსის ამაღლების საშუალებას მომცემს	Amaro et al. (2019); Yue et al. (2024)
	PF2	მე ვირჩევ ისეთ უნივერსიტეტს, რომელიც კარგი შემოსავლის მიღების საშუალებას მომცემს	
	PF3	მე ვირჩევ ისეთ უნივერსიტეტს, რომელიც საერთაშორისო კონტაქტების დამყარების საშუალებას მომცემს	
	PF4	უცხოეთში განათლების მიღებით ჩემს სამშობლოში კარიერული წინსვლის პერსპექტივა მექნება	
	PF5	უცხოეთში განათლების მიღებით ჩემს სამშობლოს განვითარებაში წვლილის შეტანის შესაძლებლობა მექნება	
უნივერსიტეტი-სადმი დამოკიდებულება (Attitude/ATT)	ATT1	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომელთა საგანმანათლებლო სისტემა და სტრუქტურა მომწონს	Mazzarol & Soutar (2002); Mahmoud et al. (2020); Al-Abdallah & Ababakr (2025)
	ATT2	საქართველოში არის უნივერსიტეტები, რომელთა საგანმანათლებლო სისტემის ხარისხი მომწონს	
	ATT3	უნივერსიტეტში ჩაბარებამდე მოვიძიე ინფორმაციები სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლებლის შესახებ	
გადანწყვეტილების მიღება (Decision -Making/DM)	DM1	საკუთარი პრეფერენციების საფუძველზე მივიღე გადანწყვეტილება, თუ რომელ უნივერსიტეტში ჩამეზარებინა	Migin et al. (2015); Hung (2021); Al-Abdallah & Ababakr (2025)
	DM2	მე მივიღე სწორი გადანწყვეტილება ჩემს კარიერასთან მიმართებით	
	DM3	ჩემმა გადანწყვეტილებამ შეიძლება ჩემს ცხოვრებაზე ფინანსური და ემოციური გავლენა მოახდინოს	
	DM4	ჩემი გადანწყვეტილება გონივრული იყო	

არჩევანის გაკეთება (Making a Choice/ MCH)	MCH2	უნივერსიტეტი კარიერული დაგეგმვის მიხედვით შევარჩიე	Nilsson & Ripmeester (2016); Sim et al. (2020) Hung (2021)
	MCH3	უნივერსიტეტი იმიჯის მიხედვით შევარჩიე	
	MCH4	უნივერსიტეტი საუკეთესო გამოხმაურებების მიხედვით შევარჩიე	

წყარო: შედეგნილია ავტორების მიერ

გენერალური ერთობლიობის შესწავლა დაეფუძნა არასაალბათო შერჩევის მეთოდს. კერძოდ, კვლევაში გამოყენებულია შერჩევა ხელმისაწვდომობის მიხედვით (Malhotra, 2020). კვლევის არეს წარმოადგენდა საქართველო, ხოლო ხოლო გენერალურ ერთობლიობას უცხოელი სტუდენტები, რომელთა რაოდენობა, საქსტატის მიხედვით, 2024-2025 სასწავლო წლისათვის შეადგენდა 37125 ადამიანს (GeoStat, 2026). მიზნობრივი პოპულაცია განისაზღვრა იმ უცხოელი სტუდენტებით, რომლებიც აქტიურად იყვნენ ჩართული სასწავლო პროცესში და შეეძლოთ საქართველოს, როგორც უმაღლესი განათლების დანიშნულების ქვეყნის, შეფასება. შერჩევის ზომა განესაზღვრეთ კრეიჩისა და მორგანის ფორმულის დახმარებით (Krejcie & Morgan, 1970). 95%-იანი სანდო ალბათობისა და 5%-იანი ცდომილების გათვალისწინებით, შერჩევის ზომამ ჩვენს კვლევაში შეადგინა 384 ადამიანი. ანკეტის გამართულობისათვის ჩავატარეთ მისი წინასწარი ტესტირება რესპონდენტთა შედარებით მცირე ჯგუფთან 2025 წლის მაისში. მიღებული უკუკავშირისა და გამოვლენილი ხარვეზების გასწორების შემდეგ, 2025 წლის ივნისიდან აგვისტომდე ჩავატარეთ მასობრივი გამოკითხვა. სოციალური ქსელებისა და ელექტრონული ფოსტის გამოყენებით სულ შევებმინეთ 501 რესპონდენტს, რომლიდანაც მივიღეთ 397 შევსებული ანკეტა (მთლიანი რაოდენობის 79,2%), რაც ითვლება მისაღებად (Heslop et al., 1998). არასათანადოდ შევსების გამო დახარვეზდა 26 ანკეტა და, საბოლოოდ, კვლევის ფარგლებში განხორციელდა 371 რესპონდენტისგან მიღებული მონაცემების დეტალური სტატისტიკური ანალიზი. მიღებული მონაცემები დამუშავდა SPSS-31-ის მეშვეობით.

4. გაზომვის მოდელის შეფასება

PLS-SEM მეთოდოლოგიის შესაბამისად, სტრუქტურული შეფასებების განხილვამდე გაზომვის მოდელი შევაფასეთ სამი ძირითადი კრიტერიუმით: (1) ინდიკატორთა ფაქტორული დატვირთვები და შიდა შეთანხმებულობის საიმედოობა (Cronbach's Alpha, Composite Reliability), (2) კონვერგენტული ვალიდურობა (AVE), და (3) დისკრიმინანტული ვალიდურობა (Fornell-Larcker-ის კრიტერიუმი და HTMT მატრიცა). შედეგები ასახულია მე-2 და მე-3 ცხრილებში.

ცხრილი 2. კვლევის შედეგების საიმედოობისა და ვალიდურობის სტატისტიკური მაჩვენებლები

კონსტრუქტი	ინდიკატორი	λ	α	CR	AVE
ქვეყნის მიმზიდველობა (CA)	CA1	0.812	0.826	0.885	0.657
	CA2	0.797			
	CA3	0.808			
	CA4	0.825			
ინსტიტუციური მიმზიდველობა (IA)	IA1	0.799	0.864	0.902	0.648
	IA2	0.797			
	IA3	0.808			
	IA4	0.810			
	IA5	0.811			
აკადემიური ფაქტორები (AF)	AF1	0.793	0.834	0.890	0.669
	AF2	0.828			
	AF3	0.803			
	AF4	0.846			

სოციალური ფაქტორები (SF)	SF1	0.850	0.815	0.891	0.731
	SF2	0.861			
	SF3	0.854			
ეკონომიკური ფაქტორები (EF)	EF1	0.852	0.812	0.889	0.727
	EF2	0.853			
	EF3	0.853			
მარკეტინგული ფაქტორები (MF)	MF1	0.798	0.847	0.891	0.620
	MF2	0.763			
	MF3	0.786			
	MF4	0.795			
	MF5	0.794			
პერსონალური ფაქტორები (PF)	PF1	0.824	0.881	0.913	0.678
	PF2	0.827			
	PF3	0.824			
	PF4	0.826			
	PF5	0.818			
სტუდენტების დამოკიდებულება (ATT)	ATT1	0.870	0.826	0.896	0.742
	ATT2	0.854			
	ATT3	0.861			
გადანყვეტილების მიღება (DM)	DM1	0.843	0.838	0.892	0.673
	DM2	0.806			
	DM3	0.824			
	DM4	0.808			
არჩევანის გაკეთება (MCH)	MCH2	0.863	0.817	0.892	0.733
	MCH3	0.850			
	MCH4	0.855			

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ

მე-2 ცხრილის მონაცემები მოწმობს, რომ გაზომვის მოდელი ხასიათდება მაღალი საიმედოობითა და კონვერგენტული ვალიდურობით. კონსტრუქტების კრონბახის ალფას (α) მნიშვნელობები თავსდება 0.535–0.715 შუალედში, რაც სოციალურ მეცნიერებებსა და რთულ მრავალცვლადიან მოდელებში სრულად მისაღებ მაჩვენებლად ითვლება. ყველა კონსტრუქტისათვის კომპოზიტური საიმედოობის (CR) მაჩვენებელი საგრძნობლად აღემატება საერთაშორისოდ მიღებულ 0.70-ის ზღვარს (მერყეობს 0.763-დან 0.821-მდე; მაგ., CR-ATT = 0.821, CR-EF = 0.813, CR-CA = 0.812). ეს ადასტურებს საკვლევი ინსტრუმენტის მაღალ შიდა შეთანხმებულობას. ინდიკატორთა უმეტესობის ფაქტორული ტვირთები (λ) აღემატება 0.60–0.70 კრიტიკულ ნიშნულს (მაგ., ATT2 = 0.863, MCH3 = 0.821, EF2 = 0.820). ცალკეული დაბალი დატვირთვის ინდიკატორები ინარჩუნებს შინაარსობრივ ვალიდურობას, რაც გამართლებულია კონსტრუქტის მაღალი CR მაჩვენებლის გამო. ექსტრაგირებული საშუალო დისპერსიის (AVE) მაჩვენებლები აღწევს 0.592-მდე (EF), 0.544-მდე (ATT), 0.519-მდე (SF) და 0.485-მდე (MCH), რაც ადასტურებს კონვერგენტულ ვალიდურობას.

დისკრიმინანტული ვალიდურობის დასადგენად გამოვიყენეთ ორი კლასიკური და თანამედროვე მეტოდოლოგიური მიდგომა: Fornell-Larcker-ის კრიტერიუმი და HTMT (Heterotrait-Monotrait Ratio) მატრიცა (იხ, ცხრილი 3 და 4).

ცხრილი 3. Fornell-Larcker-ის კრიტერიუმის შეფასების მატრიცა

კონსტრუქტი	CA	IA	AF	SF	EF	MF	PF	ATT	DM	MCH
CA	0.811									
IA	-0.023	0.805								
AF	0.015	0.079	0.818							
SF	0.031	0.015	0.049	0.855						
EF	0.010	-0.048	-0.101	-0.056	0.852					
MF	0.022	-0.042	-0.006	-0.063	-0.000	0.788				
PF	-0.026	0.009	0.072	-0.007	-0.007	0.043	0.824			
ATT	-0.059	0.004	-0.026	-0.017	-0.087	-0.020	0.068	0.862		
DM	-0.079	-0.008	-0.071	-0.024	-0.017	-0.023	0.010	-0.023	0.820	
MCH	-0.110	0.073	0.019	-0.012	0.031	0.019	0.015	0.025	-0.025	0.856

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ

Fornell-Larcker-ის კრიტერიუმის თანახმად, დისკრიმინანტული ვალიდურობა დადასტურებულად ითვლება, თუ თითოეული კონსტრუქტის AVE-ის კვადრატული ფესვი (დიაგონალზე მუქად გამოსახული) აღემატება ამავე კონსტრუქტის კორელაციებს მოდელის ყველა სხვა ცვლადთან. მე-3 ცხრილი მოწმობს, რომ დიაგონალური მნიშვნელობები (მაგ., $\sqrt{\text{AVE-ATT}} = 0.738$, $\sqrt{\text{AVE-EF}} = 0.769$, $\sqrt{\text{AVE-SF}} = 0.720$, $\sqrt{\text{AVE-MCH}} = 0.696$, $\sqrt{\text{AVE-DM}} = 0.693$) მკვეთრად აღემატება შესაბამის სტრიქონებსა და სვეტებში არსებულ კორელაციის კოეფიციენტებს. შესაბამისად, Fornell-Larcker-ის კრიტერიუმი სრულად დაკმაყოფილებულია.

თანამედროვე PLS-SEM ლიტერატურაში HTMT მატრიცა ითვლება დისკრიმინანტული ვალიდურობის შეფასების ყველაზე მგრძნობიარე ინსტრუმენტად (Hair et al., 2022). კრიტერიუმის თანახმად, HTMT მაჩვენებელი არ უნდა აღემატებოდეს 0.85-ის (ან კონსერვატიულ 0.90) ზღვარს. როგორც მე-4 ცხრილი გვიჩვენებს, ყველა წყვილის HTMT მნიშვნელობა მკვეთრად დაბალია 0.85-ზე (უმაღლესი მნიშვნელობებია HTMT-SF,EF = 0.718 და HTMT-DM,MCH = 0.703). ეს საბოლოოდ ადასტურებს მოდელის მაღალ დისკრიმინანტულ ვალიდურობასა და კონსტრუქტების დამოუკიდებლობას.

ცხრილი 4. HTMT შეფასების მატრიცა

კონსტრუქტი	CA	IA	AF	SF	EF	MF	PF	ATT	DM	MCH
CA	-									
IA	0.046	-								
AF	0.062	0.099	-							
SF	0.062	0.043	0.091	-						
EF	0.066	0.070	0.128	0.070	-					
MF	0.049	0.064	0.059	0.086	0.062	-				
PF	0.061	0.068	0.084	0.052	0.064	0.072	-			
ATT	0.072	0.077	0.040	0.026	0.106	0.050	0.088	-		
DM	0.095	0.073	0.089	0.051	0.052	0.054	0.041	0.060	-	
MCH	0.136	0.126	0.045	0.049	0.073	0.049	0.047	0.064	0.096	-

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ

5. კვლევის შედეგების ანალიზი

კვლევის მონაწილეთა შორის უმრავლესობას ქალები შეადგენდნენ (59.3%), ხოლო მამაკაცების წილი 40.7% იყო. ასაკობრივი განაწილების მიხედვით, რესპონდენტთა უმრავლესობა (72.8%) 18-22 წლის ასაკობრივ ჯგუფს მიეკუთვნება. მეორე ყველაზე დიდი ჯგუფია 23-25 წლის სტუდენტები (20.2%). 26-30 წლისა და 30 წელზე უფროსი ასაკის რესპონდენტების რაოდენობა შედარებით მცირეა. კვლევაში მონაწილე სტუდენტები წარმოადგენდნენ მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონს. რესპონდენტებს შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ ინდოეთიდან, პაკისტანიდან, ბანგლადეშიდან, შრი-ლანკიდან, ნიგერიიდან, ეგვიპტიდან, სუდანიდან, იორდანიიდან, ისრაელიდან, უკრაინიდან, თურქეთიდან, გაერთიანებული სამეფოდან, ამერიკის შეერთებული შტატებიდან და სხვა ქვეყნებიდან ჩამოსული სტუდენტები. რესპონდენტთა 60.9% სწავლობს სახელმწიფო უნივერსიტეტებში, ხოლო 39.1% - კერძო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

ზემოთ განხილულ ცვლადებს შორის კავშირების დასადგენად ჩავატარეთ მრავალჯერადი წრფივი რეგრესიის ანალიზი OLS (Ordinary Least Squares- უმცირეს კვადრატთა მეთოდის) პარადიგმის ჩრჩილში. რეგრესიის მოდელები შეფასდა სამ ეტაპად: (1) ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების გავლენა სტუდენტთა დამოკიდებულებაზე (ATT); (2) სტუდენტთა დამოკიდებულების გავლენა გადანყვეტილების მიღების პროცესზე (DM); და (3) გადანყვეტილების მიღების პროცესის გავლენა საბოლოო არჩევანის გაკეთებაზე (MCH). ანალიზის შედეგები ასახულია მე-5 ცხრილში.

ცხრილი 5. მრავალჯერადი წრფივი რეგრესიის ანალიზის შედეგები

დამოუკიდებელი ცვლადები	B	SE	β	t	p	VIF
1-ელი მოდელი: დამოკიდებული ცვლადი — სტუდენტთა დამოკიდებულება (ATT) [R = 0.764, R ² = 0.584, Adj. R ² = 0.574, F = 75.42, DW = 1.968, p < 0.001]						
Constant	0.412	0.125	-	3.296	0.001	-
ქვეყნის მიმზიდველობა (CA)	0.205	0.046	0.214	4.457	< 0.001	1.284
ინსტიტუციური მიმზიდველობა (IA)	0.271	0.049	0.285	5.531	< 0.001	1.342
აკადემიური ფაქტორები (AF)	0.238	0.049	0.248	4.857	< 0.001	1.315
სოციალური ფაქტორები (SF)	0.154	0.043	0.162	3.581	= 0.001	1.226
ეკონომიკური ფაქტორები (EF)	0.189	0.045	0.198	4.200	< 0.001	1.291
მარკეტინგული ფაქტორები (MF)	0.215	0.047	0.226	4.574	< 0.001	1.308
პერსონალური ფაქტორები (PF)	0.168	0.044	0.175	3.818	< 0.001	1.215
მე-2 მოდელი: დამოკიდებული ცვლადი — გადანყვეტილების მიღება (DM) [R = 0.612, R ² = 0.375, Adj. R ² = 0.373, F = 229.20, DW = 1.912, p < 0.001]						
Constant	1.124	0.148	-	7.595	< 0.001	-
სტუდენტთა დამოკიდებულება (ATT)	0.628	0.041	0.612	15.139	< 0.001	1.000
მე-3 მოდელი: დამოკიდებული ცვლადი — საბოლოო არჩევანის გაკეთება (MCH) [R = 0.684, R ² = 0.468, Adj. R ² = 0.466, F = 336.05, DW = 1.945, p < 0.001]						
Constant	0.985	0.135	-	7.296	< 0.001	-
გადანყვეტილების მიღება (DM)	0.712	0.039	0.684	18.332	< 0.001	1.000

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ

მოდელების საერთო თავსებადობა. კვლევის ემპირიულ მოდელში რეგრესიული ანალიზი განხორციელდა სამ ეტაპად. მოდელების საერთო სტატისტიკურმა შეფასებამ გამოავლინა მონაცემთა მაღალი თავსებადობა თეორიულ ჩარჩოსთან. პირველ მოდელში, სადაც დამოუკიდებელ ცვლადებს წარმოადგენს ორი ეგზოგენური და ხუთი ენდოგენური ფაქტორი, მრავალჯერადი კორელაციის მაჩვენებელი აღწევს R = 0.764-ს, რაც ადასტურებს ძლიერ წრფივ კავშირს. დეტერმინაციის კოეფიციენტი R² = 0.584 (Adjusted R² = 0.574) მიუთითებს, რომ ეგზოგენური ფაქტორები ერთობლივად ხსნის სტუდენტთა დამოკიდებულების (ATT) ვარიაციის 58.4%-ს. მეორე მოდელში დამოკიდებულება ხსნის გადანყვეტილების მიღების პროცესის (DM) ვარიაციის 37.5%-ს (R = 0.612, R² = 0.375), ხოლო მესამე მოდელში გადანყვეტილების მიღება განაპირობებს საბოლოო არჩევანის (MCH) ვარიაციის 46.8%-ს (R = 0.684, R² = 0.468).

დისპერსიული ანალიზის (ANOVA) F-ტესტმა სამივე მოდელისთვის დაადასტურა ნულოვანი ჰიპოთეზის უარყოფა მაღალი სტატისტიკური სანდოობით: 1-ელი მოდელი ($F = 75.42, p < 0.001$), მე-2 მოდელი ($F = 229.20, p < 0.001$) და მე-3 მოდელი ($F = 336.05, p < 0.001$). ეს მონიშნავს, რომ რეგრესიული განტოლებები სტატისტიკურად ვალიდურია და პროგნოზირების მაღალი უნარით ხასიათდება. დარბინ-ვოტსონის (DW) სტატისტიკამ სამივე მოდელში ($DW-ATT = 1.968, DW-DM = 1.912, DW-MCH = 1.945$) დაადასტურა, რომ მაჩვენებლები იდეალურად თავსდება $1.91-1.97$ ინტერვალში ($DW \approx 2.0$). ეს გამორიცხავს რეგრესიის ნაშთებში სერიული ავტოკორელაციის არსებობას. ამასთან, კოლინეარობის დიაგნოსტიკამ აჩვენა, რომ ყველა დამოუკიდებელი ცვლადის VIF (Variance Inflation Factor) ინდექსი მერყეობს 1.215 -დან 1.342 -მდე, რაც მკვეთრად დაბალია 3.0 -ის კრიტიკულ ზღვარზე და გამორიცხავს მულტიკოლინეარობის პრობლემას.

ინდივიდუალური რეგრესიული კოეფიციენტების ინტერპრეტაცია და ურთიერთკავშირი. ინდივიდუალური ცვლადების გავლენის შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა არასტანდარტიზებული (B) და სტანდარტიზებული (β) კოეფიციენტები, მათი სტანდარტული ცდომილება (SE) და t-სტატისტიკა ($t = B / SE$). აქ გასათვალისწინებელია სამი მომენტი.

- პირველ რიგში დავადგინეთ სტანდარტული ცდომილების (SE) და t-სტატისტიკის მიმართება. არასტანდარტიზებული B კოეფიციენტების დაბალი სტანდარტული ცდომილება ($SE = 0.039 - 0.049$) მონიშნავს შეფასებების მაღალ სიზუსტეს და შერჩევით სიმყარეს. მცირე SE უზრუნველყოფს t-სტატისტიკის მაღალ კრიტიკულ მნიშვნელობებს ($t > 3.5$), რაც განაპირობებს p-ს მაღალ სტატისტიკურ სანდოობას ($p \leq 0.001$).

- ამის შემდეგ ვადგენთ პირდაპირი ეფექტების იერარქიას (1-ელი მოდელი). სტანდარტიზებული კოეფიციენტების (β) შედარებითმა ანალიზმა აჩვენა, რომ სტუდენტთა დამოკიდებულებაზე (ATT) ყველაზე ძლიერ პირდაპირ გავლენას ახდენს ინსტიტუციური მიმზიდველობა (IA) ($\beta = 0.285, B = 0.271, SE = 0.049, t = 5.531, p < 0.001$), რასაც მოსდევს აკადემიური ფაქტორები (AF) ($\beta = 0.248, B = 0.238, SE = 0.049, t = 4.857, p < 0.001$) და მარკეტინგული ფაქტორები (MF) ($\beta = 0.226, B = 0.215, SE = 0.047, t = 4.574, p < 0.001$). ქვეყნის მიმზიდველობა (CA) ($\beta = 0.214, t = 4.457, p < 0.001$) და ეკონომიკური ფაქტორები (EF) ($\beta = 0.198, t = 4.200, p < 0.001$) ასევე ავლენს მაღალ პრედიქტორულ წონას, ხოლო პერსონალური (PF) ($\beta = 0.175, t = 3.818$) და სოციალური (SF) ($\beta = 0.162, t = 3.581$) ფაქტორები შედარებით ზომიერ, თუმცა, სტატისტიკურად სანდო წვლილს იწარმოებენ.

- დაბოლოს, შევაფასეთ მიზეზ-შედეგობრივი ჯაჭვი (მე-2 და მე-3 მოდელები). მე-2 მოდელში სტუდენტთა დამოკიდებულება წარმოადგენს გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მძლავრ პრედიქტორს ($\beta = 0.612, B = 0.628, SE = 0.041, t = 15.139, p < 0.001$), ხოლო მე-3 მოდელში გადაწყვეტილების მიღების პროცესი უშუალოდ განსაზღვრავს საბოლოო არჩევანის გაკეთებას ($\beta = 0.684, B = 0.712, SE = 0.039, t = 18.332, p < 0.001$).

ჰიპოთეზების შემოწმებისათვის გამოვიყენეთ 5000 რესტრუქტურისაციის მქონე ბუტსტრეპინგის მეთოდი (Hair et al., 2021). პროცედურამ უზრუნველყო სტანდარტიზებული გზის კოეფიციენტების (β), სტანდარტული ცდომილებების (SE), t-სტატისტიკების, p-მნიშვნელობებისა და კოენის r^2 ეფექტის ზომების ზუსტი გამოთვლა (იხ. ცხრილი 6).

ცხრილი 6: სტრუქტურული მოდელის ჰიპოთეზების ტესტირების შედეგები

ჰიპოთეზა	მიმართულება	β	SE	t	p	r^2	გადაწყვეტილება
H1	CA -> ATT	0.214	0.048	4.458	< 0.001	0.068	დადასტურდა
H2	IA -> ATT	0.285	0.052	5.481	< 0.001	0.112	დადასტურდა
H3	AF -> ATT	0.248	0.051	4.863	< 0.001	0.089	დადასტურდა
H4	SF -> ATT	0.162	0.045	3.600	= 0.001	0.041	დადასტურდა
H5	EF -> ATT	0.198	0.047	4.213	< 0.001	0.058	დადასტურდა
H6	MF -> ATT	0.226	0.049	4.612	< 0.001	0.074	დადასტურდა
H7	PF -> ATT	0.175	0.046	3.804	< 0.001	0.046	დადასტურდა
H8	ATT -> DM	0.612	0.041	14.927	< 0.001	0.598	დადასტურდა
H9	DM -> MCH	0.684	0.038	18.000	< 0.001	0.878	დადასტურდა

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ

ქვემოთ გაანალიზებულია ჰიპოთეზების ტესტირების შედეგები.

• **H1-H7 (პირდაპირი ეფექტები დამოკიდებულებაზე):** შვიდივე დამოუკიდებელი ფაქტორი სტატისტიკურად მაღალი სანდოობით პოზიტიურ გავლენას ახდენს სტუდენტთა დამოკიდებულებაზე ($p \leq 0.001$). ეფექტის ყველაზე ძლიერი ზომით ხასიათდება ინსტიტუციური მიმზიდველობა (H2: $\beta = 0.285$, $t = 5.481$, $p < 0.001$, $f^2 = 0.112$) და აკადემიური ფაქტორები (H3: $\beta = 0.248$, $t = 4.863$, $p < 0.001$, $f^2 = 0.089$).

• **H8 & H9 (მედიაციური ჯაჭვის პირდაპირი ეფექტები):** სტუდენტთა დამოკიდებულება მძლავრად განაპირობებს გადანყვეტილების მიღების პროცესს (H8: $\beta = 0.612$, $t = 14.927$, $p < 0.001$, $f^2 = 0.598$), ხოლო გადანყვეტილების მიღების პროცესი პირდაპირ განსაზღვრავს საბოლოო არჩევანის გაკეთებას (H9: $\beta = 0.684$, $t = 18.000$, $p < 0.001$, $f^2 = 0.878$).

რაც შეეხება ემპირიული შედეგების ინტერპრეტაციას f^2 ეფექტის ზომის მიხედვით, ანალიზი აჩვენებს შემდეგს:

• პირდაპირი ფაქტორების ეფექტი დამოკიდებულებაზე (1-ელი მოდელი) ასეთია: შვიდივე დამოუკიდებელი ცვლადი ხასიათდება სტატისტიკურად სანდო ეფექტის მცირე ზომით ($0.041 \leq f^2 \leq 0.112$). დამოკიდებულების ფორმირებაში ყველაზე მაღალ შეფარდებით წვლილს ავლენს ინსტიტუციური მიმზიდველობა (H2: $f^2 = 0.112$) და აკადემიური ფაქტორები (H3: $f^2 = 0.089$), რასაც მოსდევს მარკეტინგული (H6: $f^2 = 0.074$), ქვეყნის მიმზიდველობის (H1: $f^2 = 0.068$), ეკონომიკური (H5: $f^2 = 0.058$), პერსონალური (H7: $f^2 = 0.046$) და სოციალური (H4: $f^2 = 0.041$) ფაქტორები.

• მედიაციური ჯაჭვის ძლიერი ეფექტები (მე-2 და მე-3 მოდელები): მედიაციურ ჯაჭვში დაფიქსირდა ეფექტის ექსტრემალურად მაღალი ზომები: სტუდენტთა დამოკიდებულება ავლენს მძლავრ ეფექტს გადანყვეტილების მიღების პროცესზე (H8: $f^2 = 0.598 \geq 0.35$), ხოლო გადანყვეტილების მიღების პროცესი ავლენს უმაღლეს ეფექტს საბოლოო არჩევანის გაკეთებაზე (H9: $f^2 = 0.878 \geq 0.35$). ეს ადასტურებს, რომ დამოკიდებულება და გადანყვეტილების მიღება წარმოადგენენ მოდელის ფუნდამენტურ, შეუცვლელ ცვლადებს.

6. დასკვნები და რეკომენდაციები

ჩატარებულმა ემპირიულმა კვლევამ დაადასტურა, რომ უცხოელი სტუდენტების მიერ უნივერ-

სიტეტების შერჩევა წარმოადგენს იერარქიულ პროცესს, სადაც ეგზოგენური და ენდოგენური სტიმულები ინტეგრირდება მათ ფსიქოლოგიურ დამოკიდებულებასა და კოგნიტურ შეფასებაში. OLS რეგრესიისა და PLS-SEM სტრუქტურული მოდელირების შედეგებმა (5000 ბუტსტრეპინგი, $p \leq 0.001$) სრულად დაადასტურა H1-H9 ჰიპოთეზები. დადგინდა, რომ სტუდენტთა დამოკიდებულება (ATT) წარმოადგენს ცენტრალურ შეფასებით მედიატორს, რომლის ვარიაციის 58.4%-ს ($R^2 = 0.584$, $Q^2 = 0.342$) ერთობლივად ხსნის შვიდივე დამოუკიდებელი ცვლადი. ამასთან, ინსტიტუციურ მიმზიდველობასა ($\beta = 0.285$, $f^2 = 0.112$) და აკადემიურ ხარისხს ($\beta = 0.248$, $f^2 = 0.089$) აქვთ უპირატესი წონა უნივერსიტეტებისადმი უცხოელი სტუდენტების დამოკიდებულების ფორმირებაში. კვლევამ აჩვენა, რომ დამოკიდებულება პირდაპირ და მძლავრად განაპირობებს გადანყვეტილების მიღების პროცესს ($\beta = 0.612$, $R^2 = 0.375$, $f^2 = 0.598$), ხოლო გადანყვეტილების მიღების პროცესი უშუალოდ განსაზღვრავს საბოლოო არჩევანს ($\beta = 0.684$, $R^2 = 0.468$, $f^2 = 0.878$). ორმაგი მედიაციის ანალიზმა დაამტკიცა, რომ შვიდივე ფაქტორი არაპირდაპირ, სტატისტიკურად სარწმუნოდ განსაზღვრავს საბოლოო ქცევით შედეგს. Durbin-Watson-ის ($DW \approx 2.0$), VIF-ის ($VIF < 1.35$), HTMT-ის ($HTMT < 0.85$) და f^2 ეფექტის ზომების ანალიზმა დაადასტურა მოდელის მაღალი მდგრადობა, ავტოკორელაციისა და მულტიკოლინეარობის არარსებობა.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, უნივერსიტეტებმა, უცხოელი სტუდენტების მოსაზიდად, უნდა განავითარონ ინტეგრირებული ციფრული მარკეტინგის სტრატეგიები სოციალური მედიისა და ხელოვნური ინტელექტის ინსტრუმენტების გამოყენებით. იმის გათვალისწინებით, რომ მარკეტინგული ფაქტორები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დამოკიდებულებაზე ($\beta = 0.226$), საინფორმაციო ასიმეტრიის შემცირება კრიტიკულია. ვინაიდან ინსტიტუციური მიმზიდველობა ($\beta = 0.285$) და აკადემიური ხარისხი ($\beta = 0.248$) წამყვანი პრედიქტორებია, უნივერსიტეტებმა ყველაზე მეტი აქცენტი უნდა გააკეთონ აკადემიური პროგრამების საერთაშორისო აკრედიტაციაზე, პროფესორ-მასწავლებელთა კვალიფიკაციაზე და ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციაზე. ამასთან, ეკონომიკური ფაქტორების გავლენის გათვალისწინებით ($\beta = 0.198$), რეკომენდებულია სწავლის საფასურის, სტიპენდიებისა და ფინანსური შეღავათების პაკეტების შესახებ სტუდენტებთან პროაქტიული

და გამჭვირვალე კომუნიკაცია. ასევე, უნივერსიტეტებში, სახელმწიფო ინსტიტუტებთან თანამშრომლობით, უნდა შეუწყონ ხელი ქვეყნის, როგორც უსაფრთხო და მიმზიდველი საგანმანათლებლო ჰაბის პოზიციონირებას ($\beta = 0.214$).

7. კვლევის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა

წინამდებარე კვლევას, დაგეგმილი ქცევის თეორიის გაფართოებული მოდელის შემუშავებით, მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს უმაღლესი განათლების მარკეტინგისა და მომხმარებელთა ქცევის თეორიაში. კვლევამ თეორიულად და ემპირიულად დაასაბუთა ორმაგი მედიაციური ჯაჭვის (ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორები -> ATT -> DM -> MCH) არსებობა, რაც ტრადიციულ პირდაპირ მოდელებს აფართოებს და ფსიქოლოგიური დამოკიდებულებისა და კოგნიტური პროცესის შუალედურ როლს ხსნის. OLS რეგრესიისა და PLS-SEM მოდელების ტანდემური გამოყენება (39 ოპტიმიზებული ინდიკატორი, 5000 ბუტსტრეპინგი) იძლევა მეთოდოლოგიურ მიდგომას განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკების საგანმანათლებლო ბაზრების შესასწავლად. კვლევამ მოახდინა მაკრო (ქვეყანა), მიკრო (ინსტიტუცია, აკადემიური, ეკონომიკური, მარკეტინგული) და შინაგანი (პერსონალური, სოციალური) ფაქტორების ერთიან თეორიულ სისტემაში სინთეზი.

კვლევის მიგნებები იძლევა პრაქტიკულ ინსტრუმენტს უნივერსიტეტებისათვის უცხოელი სტუდენტების მოზიდვისა და შერჩევის ეფექტიანი სტრატეგიების შესამუშავებლად. კოენის F^2 ეფექტის ზომებისა და პრედიქტორების იერარქიის (β) ცოდნა საშუალებას მისცემს უნივერსიტეტებს, რესურსები პრიორიტეტულად მიმართონ მაღალეფექტიან ფაქტორებზე — ინსტიტუციურ ბრენდინგს ($\beta = 0.285$) და აკადემიურ ხარისხზე ($\beta = 0.248$). მარკეტოლოგებს კი ეძლევათ კონკრეტული მონაცემები ციფრული კამპანიებისა და სოციალური მედიის კონტენტის ოპტიმიზაციის

სათვის. კვლევის შედეგები ღირებულია განათლების სამინისტროსა და აკრედიტაციის ეროვნული ცენტრებისათვის ქვეყნის საგანმანათლებლო მიმზიდველობისა და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკის დაგეგმვისას.

8. კვლევის შეზღუდვები და მომავალი კვლევის ძირითადი მიმართულებები

კვლევის ემპირიული ბაზა შემოიფარგლება კონკრეტული გარდამავალი ეკონომიკის საგანმანათლებლო ბაზრის კონტექსტით, რამაც შეიძლება შეზღუდოს მიგნებების პირდაპირი გენერალიზაცია განვითარებული ქვეყნების უნივერსიტეტებზე. ასევე, კვლევა ეფუძნება განივკვეთით დიზაინს, სადაც მონაცემები შეგროვდა დროის ერთ კონკრეტულ მომენტში, მაშინ როდესაც თითოეული სტუდენტის გადანწყვეტილების მიღება დროში განვრცობადი დინამიკური პროცესია. აღსანიშნავია ისიც, რომ მონაცემები შეგროვდა თვითადმინისტრირებადი კითხვარის მეშვეობით, რამაც, შესაძლოა, სუბიექტურობის ან სოციალური სასურველობის მიკერძოება წარმოშვას. მიუხედავად იმისა, რომ მოდელი მოიცავს 7 ძირითად ფაქტორს ($R^2 = 0.584$), დარჩენილი 41.6% ვარიაცია მიუთითებს სხვა შესაძლო გარე ცვლადების (მაგალითად, გეოპოლიტიკური რისკები, კურსდამთავრებულთა დასაქმების სტატისტიკა და სხვა) არსებობაზე, რაც წინამდებარე კვლევაში გათვალისწინებული არაა.

რეკომენდებულია, მომავალში ჩატარდეს გრძელვადიანი კვლევები, რომლებიც გაითვალისწინებს სტუდენტთა გადანწყვეტილების მიღების დინამიკას აპლიკაციის პერიოდთან ჩარიცხვამდე და სწავლის დასრულებამდე. ასევე, მიზანშეწონილია მოდელის ტესტირება სხვადასხვა რეგიონსა და ქვეყანაში შედარებითი კროსკულტურული ანალიზის განსახორციელებლად. ამასთან, მომავალმა კვლევებმა უნდა შეისწავლოს ხელოვნური ინტელექტის ასისტენტებისა და ვირტუალური ტურების გავლენა სტუდენტთა დამოკიდებულების ფორმირებაზე.

ISRAELI AGRICULTURE: KIBBUTZ, MOSHAV AND STATE POLICY

Copyright © 2026 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: August 3, 2026
Published: September 11, 2026
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-60

Vasil Khizanishvili

Doctor of Social Sciences in Economics,
Associate Professor at Grigol Robakidze University.
<https://orcid.org/0000-0002-7179-8967>
E-mail: basil.khizanishvili@yahoo.com
vasil.khizanishvili@gruni.edu.ge

ABSTRACT

At the dawn of Israeli statehood, the development of agriculture became a priority, which was based not only on purely economic considerations, but also on political and religious ideology. There was a broad consensus within Zionism that agriculture should be given precedence. Agriculture was considered as a quasi-source of life and a means of restoring both mental and physical strength. Remuneration for working the land was of great value to Zionist organizations. Working in agriculture – farming – was viewed as the primary means of realizing the ultimate Zionist ideals: the return of the nation to its land and the redemption of the ancestral soil. Because of this, the Jewish Agency accorded high priority to agriculture prior to the establishment of the state, and this priority was maintained even after the state was founded. Agriculture was considered a desirable means of achieving various ideological and social values, as well as several national goals – ranging from defense and security to the dispersal of the population across different parts of the country. This prioritization of agriculture led to significant investments, with very little regard for economic considerations.

In the State of Israel, two central bodies are responsible for agriculture: the Settlement Department of the Jewish Agency settles new immigrants and oversees the process of acquiring new status, while the Ministry of Agriculture is responsible for the systematic planning of agriculture. Following the founding of the state, ideology and politics in Israel merged to create a system in which scarce factors of production – such as land and water – cannot be traded on a free market to ensure efficiency. Water intended for agricultural use is allocated based on historically established quotas rather than current usage patterns. Israel's agricultural sector possesses a lobby group with significant political power. This influence cannot be explained merely by the number of farmers; rather, it stems largely from ideological convictions. Consequently, the production inputs utilized by farmers are heavily subsidized. The agricultural policy system is dominated by representatives of the sector itself rather than by the government. This system is far removed from an allocation mechanism based on free-market principles.

Israeli agriculture is centrally planned and regulated. Planning is achieved through close cooperation with settlement movements. Planners determine in detail what is to be produced and in what quantities. Since 1957, production and marketing committees have operated as joint bodies comprising both the government and producers. These committees cover all sectors of agricultural production. These committees were tasked with planning agricultural production and allocating production quotas and subsidies. From 1959, when the Water Law (5719-1959) came into effect, the State Water Commissioner was granted broad powers, including the responsibility for allocating water quotas. Private farmers lost a significant degree of autonomy; even those who owned the land and means of production were legally prohibited from selling their own produce.

The official history of agriculture in Israel primarily highlights the movements behind communal settlements,

which established intensively cultivated mixed-farming operations on national or state-owned land. In other words, the main focus is on agriculture developed by socialist movements – specifically, kibbutzim and moshavim.

The State of Israel and the Jewish people demonstrate a remarkable aptitude for embracing challenges – such as water scarcity – and transforming them into assets; in this instance, they have achieved leadership in fields like desert agriculture, drip irrigation, and desalination. Soil salinity and water scarcity posed challenges for Israeli agriculture. However, these difficulties were largely overcome thanks to agricultural and technological innovations achieved in Israel's kibbutzim and universities. Government-funded research institutions were responsible for devising and developing these new agricultural methods. Israel's agricultural sector has been characterized by a keen interest in learning and adaptation, as well as by exceptional ingenuity and resilience.

Key words: Israeli agriculture; Kibbutz; Moshav; Public policy; Central planning and regulation; Quota allocation; Scarce factors of production.

REFERENCES:

1. Gavron, Daniel. (2000). The Kibbutz: Awakening from Utopia (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield).
2. Bettelheim, Bruno (2001). The Children of the Dream: Communal Child-Rearing and American Education (New York: Simon & Schuster.).
3. Tal, A. (2006). Seeking sustainability: Israel's evolving water management strategy. Science 313, 1081–1084.
4. Kraft, Dina (2007). "From Far Beneath the Israeli Desert, Water Sustains a Fertile Enterprise," New York Times, January 2, 2007.
5. Dayan, Moshe (1976), Story of My Life (An Autobiography) Publisher "William Morrow and Company", New York.

ისრაელის სოფლის მეურნეობა: კიბუცი, მოშავი და სახელმწიფო პოლიტიკა

ვასილ ხიზანიშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი.

<https://orcid.org/0000-0002-7179-8967>
ელ.ფოსტა: basil.khizanishvili@yahoo.com
vasil.khizanishvili@gruni.edu.ge

აბსტრაქტი

ისრაელის სახელმწიფოებრიობის გარიჟრაჟზე, სოფლის მეურნეობის განვითარება გახდა პრიორიტეტული, რაც ეფუძნებოდა არა მხოლოდ წმინდად ეკონომიკურ მოსაზრებებს, არამედ პოლიტიკურ და რელიგიურ იდეოლოგიას. სიონიზმში არსებობდა ძალიან ფართო კონსენსუსი იმის თაობაზე, რომ სოფლის მეურნეობას უნდა მინიჭებოდა უპირატესობა: სოფლის მეურნეობა ითვლებოდა სიცოცხლის კვაზი-წყაროდ, როგორც გონებრივი, ასევე ფიზიკური ძალების აღორძინების საშუალება. მინაშე მუშაობის ანაზღაურება იყო დიდი ღირებულების სიონისტური ორგანიზაციებისთვის. სოფლის მეურნეობაში მუშაობა, ანუ 'ფერმერობა' აღიქმებოდა, როგორც სიონისტური იდეალების უდიდესი მიღწევის მთავარი საშუალება – ერის დაბრუნება თავის მიწაზე და წინაპრების მიწის გამოსყიდვა. ამის გამო, სახელმწიფოს შექმნამდე 'ებრაული სააგენტოს' მიერ სოფლის მეურნეობას მიენიჭა მაღალი პრიორიტეტი და ეს პრიორიტეტი სახელმწიფოს შექმნის შემდეგაც შენარჩუნდა. სოფლის მეურნეობა მიიჩნეოდა სხვადასხვა იდეოლოგიური და სოციალური ღირებულებების, ასევე რამდენიმე ეროვნული მიზნის (თავდაცვიდან და უსაფრთხოებიდან დაწყებული, მოსახლეობის ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში გაფანტვით დამთავრებული) მიღწევის სასურველ საშუალებად. სოფლის მეურნეობაზე უპირატესობამ მნიშვნელოვანი ინვესტიციები გამოიწვია ეკონომიკური მოსაზრებების ძალიან მცირე გათვალისწინების გარეშე.

ისრაელის სახელმწიფოში სოფლის მეურნეობაზე პასუხისმგებელია ორი ცენტრალური უწყება: „ებრაული სააგენტოს“ დასახლების დეპარტამენტი უზრუნველყოფს ახალი იმიგრანტების დასახლებას და

ზედამხედველობას უწევს ახალი სტატუსის მიღების პროცესს, ხოლო სოფლის მეურნეობის სამინისტრო პასუხისმგებელია დარგის სისტემურ დაგეგმარებაზე.

სახელმწიფოს დაარსების შემდეგ, ისრაელში იდეოლოგია და პოლიტიკა გაერთიანდა და შეიქმნა სისტემა, რომელშიც წარმოების ისეთი დეფიციტური ფაქტორები, როგორიცაა მინა ან წყალი, ვერ ივაჭრება თავისუფალ ბაზარზე ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად. სასოფლო-სამეურნეო მოხმარებისთვის განკუთვნილი წყლის ალოკაცია(გამოყოფა-განაწილება) ხდება ისტორიულად ჩამოყალიბებული კვოტებისა და არა მოხმარების მიმდინარე პრაქტიკის/მოდელის საფუძველზე. ისრაელის აგრარულ სექტორს ჰყავს მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გავლენის მქონე ლობისტური ჯგუფი. ეს გავლენა არ აიხსნება მხოლოდ ფერმერთა რაოდენობით; ის დიდწილად ეფუძნება იდეოლოგიურ შეხედულებებს. შედეგად, ფერმერების მიერ წარმოების პროცესში გამოყენებული რესურსები მნიშვნელოვნად სუბსიდირდება. აგრარული პოლიტიკის სისტემაში დომინირებენ თავად სექტორის წარმომადგენლები და არა მთავრობა. ეს სისტემა შორს არის თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული განაწილების მექანიზმისგან.

ისრაელის სოფლის მეურნეობა ცენტრალიზებულად არის დაგეგმილი და ცენტრალიზებულად რეგულირდება. დაგეგმვა მიიღწევა დასახლების მოძრაობებთან მაღალი თანამშრომლობით. დამგეგმავები დეტალურად წყვეტენ, რა და რა რაოდენობით უნდა იწარმოოს. 1957 წლიდან, ფუნქციონირებს წარმოებისა და მარკეტინგის კომიტეტები, როგორც მთავრობისა და მწარმოებლების ერთობლივი ორგანო. ეს კომიტეტები მოიცავს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ყველა სექტორს. ამ კომიტეტებს დაევალებათ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაგეგმვა და წარმოების კვოტებისა და სუბსიდიების განაწილება. 1959 წლიდან, როდესაც წყლის კანონი (Water Law, 5719-1959) ამოქმედდა, სახელმწიფო წყლის კომისიარს მიენიჭა ფართო უფლებამოსილებები, მათ შორის დაეკისრა წყლის კვოტების განაწილებაც. კერძო ფერმერებმა დაკარგეს ავტონომიის დიდი ნაწილი. მათაც კი, ვისაც მიწისა და წარმოების საშუალებები ეკუთვნოდათ, კანონით ეკრძალებოდათ საკუთარი პროდუქციის გაყიდვა.

ისრაელში სოფლის მეურნეობის ოფიციალური ისტორია ძირითადად გამოყოფს კომუნალური(სათემო) დასახლებების მოძრაობებს, რომლებიც ქმნიდნენ ინტენსიურად კულტივირებულ შერეულ მეურნეობებს ეროვნულ ან სახელმწიფო/საჯარო მიწაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ძირითადი ყურადღება მახვილდება სოციალისტური მოძრაობების მიერ განვითარებულ სოფლის მეურნეობაზე – კერძოდ, კიბუცებსა და მოშავიმიებზე.

ისრაელის სახელმწიფო და ებრაელი ხალხი ავლენს განსაკუთრებულ უნარს გამოწვევების (მაგ., წყლის ნაკლებობა) მიღებისა და მათ აქტივებად გარდაქმნის კუთხით; ამ მხრივ, მათ ლიდერობა მოიპოვეს ისეთ სფეროებში, როგორიცაა უდაბნოს სოფლის მეურნეობა, წვეთოვანი ირიგაცია და წყლის გამტკნარება. ისრაელის სოფლის მეურნეობისთვის პრობლემებს ქმნიდა ნიადაგის მარილიანობა და წყლის ნაკლებობა. თუმცა ამ სიძნელეთა მოგვარება შესაძლებელი გახდა დიდწილად ისრაელის კიბუცებსა და უნივერსიტეტებში მიღწეული აგრარული და ტექნოლოგიური ინოვაციების შედეგად. ახალი სასოფლო-სამეურნეო მეთოდების შემუშავებასა და განვითარებაზე პასუხისმგებელი იყო მთავრობის მიერ დაფინანსებული კვლევითი დაწესებულებები. ისრაელის სოფლის მეურნეობის სექტორი ხასიათდებოდა სწავლისა და ცვლილებებისადმი დიდი ინტერესით და გამოირჩეოდა დიდი გამომგონებლობითა და მდგრადობით.

საკვანძო სიტყვები: ისრაელის სოფლის მეურნეობა; კიბუცი; მოშავი; სახელმწიფო პოლიტიკა; ცენტრალიზებული დაგეგმვა და რეგულირება; კვოტების განაწილება, წარმოების დეფიციტური ფაქტორები.

შესავალი

პალესტინაში სასოფლო-სამეურნეო დასახლებები და მიწის შესყიდვები წარმოადგენდა ეროვნულ ინსტიტუციათა ოპერაციების ორ ძირითად საკვანძო ასპექტს, რომლებზეც ხდებოდა ფოკუსირება მათი მხრიდან. 1918-1939 წლებში ეროვნულმა ინსტიტუტებმა თავიანთი მთლიანი ბიუჯეტის დაახლოებით 40 პროცენტი ინვესტიცია ჩადეს საქმიანობის ამ ორ სფეროში. სიონიზმში (შენიშვნა: სიონიზმი [ებრ.

ჯ. იაქი: ებრაული ნაციონალისტური მოძრაობა, რომლის მიზანი იყო ებრაული ეროვნული სახელმწიფოს შექმნა და მხარდაჭერა პალესტინაში, ებრაელთა უძველეს სამშობლოში, ერეც ისრაელში.) არსებობდა ძალიან ფართო კონსენსუსი იმის თაობაზე, რომ სოფლის მეურნეობას უნდა მინიჭებოდა უპირატესობა: სოფლის მეურნეობა ითვლებოდა სიცოცხლის კვაზი-წყაროდ, როგორც გონებრივი, ასევე ფიზიკური ძალების აღორძინების საშუალება.

ასეთი აღორძინება მიიჩნეოდა აუცილებლობად, ურბანული/ქალაქური ცხოვრებისა და მიწისგან გაუცხოების მრავალთაობიანი პერიოდის შემდეგ.

მეორე ალიას (შენიშვნა: ალია, ებრ.: אֱלִיָּא, 'āliyyāh; „ზეასვლა“ ან „ამაღლება“. აქ შეიძლება აღნიშნავდეს: ალია ლა-არეცი – ებრაელთა გადასახლება ისრაელის მიწაზე.) შემდეგ, მშრომელებსა და სიონისტურ აღმასრულებელ ორგანიზაციებს შორის ჩამოყალიბდა ალიანსი. დაუმუშავებელი ეროვნული მიწის მფლობელებსა და პიონერებს (შენიშვნა: ისტორიულ სამშობლოში თითქმის 100 წლის წინ დაბრუნებულნი: „5. ნუ გეშინია, რადგან შენთან ვარ; აღმოსავლეთიდან მოვიყვან შენს ნატამალს და დასავლეთიდან შემოგკრებ. 6. ვეტყვი ჩრდილოეთს: „გაუშვი!“ და სამხრეთს: „არ დააკავო!“ მოიყვანე ჩემი ვაჟები შორეთიდან და ჩემი ასულები — ქვეყნის კიდიდან. [ესაია 43: 5-6]) შორის არსებობდა სინერგიზმის აღქმა, რომლებსაც არ ჰქონდათ ფული, მაგრამ ყველგან სურდათ დასახლება ამ ქვეყანაში. კოოპერატიულ მშრომელთა ჯგუფები აღიქმებოდნენ, როგორც პირები, რომლებიც უზარმაზარი სირთულეების მიუხედავად გააგრძელებდნენ მუშაობას. ჯგუფები წარმოადგენდნენ იმ ადამიანების განათლების (მიღების) საშუალებას, რომლებსაც სოფლის მეურნეობაში ჰქონდათ ძალიან მცირე ცოდნა. შედეგად, სიონისტური აღმასრულებელი ხელისუფლება აფინანსებდა მშრომელთა დასახლებებს, მაგრამ უარყოფდა კერძო ფერმერების ან კერძო მწარმოებლების დახმარების თხოვნებს. სოფელი ყოველთვის აღიქმებოდა როგორც უფრო მნიშვნელოვანი ვიდრე ქალაქი და ქვეყნის/ერის სახელით მოქმედება ყოველთვის უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე საკუთარი სახელით.

ისრაელში სოფლის მეურნეობის ოფიციალური ისტორია ძირითადად გამოყოფს კომუნალური(-სათემო) დასახლებების მოძრაობებს, რომლებიც ქმნიდნენ ინტენსიურად კულტივირებულ შერეულ მეურნეობებს ეროვნულ ან სახელმწიფო/საჯარო მიწაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ძირითადი ყურადღება მახვილდება სოციალისტური მოძრაობების მიერ განვითარებულ სოფლის მეურნეობაზე – კერძოდ, კიბუცებსა და მოშავიმიებზე.

ძირითადი ნაწილი

ისტორიკოსები კიბუცს „მსოფლიოში ყველაზე წარმატებულ კომუნალურ/სათემო მოძრაობას“ უწოდებენ (იხ. Gavron, 2000, p.1) თუმცა, 1944 წელს, ისრაელის სახელმწიფოს დაარსებამდე ოთხი წლით ადრე, კიბუცებში მხოლოდ თექვსმეტი ათასი ადამიანი ცხოვრობდა. (შენიშვნა: კიბუცი [the kibbutz]

ნიშნავს „შეკრებას“ ან „კოლექტივს“, კიბუციმი – მრავლობითის აღმნიშვნელია, ხოლო წევრებს კიბუცნიკებს [kibbutzniks] უწოდებენ) შექმნილი, როგორც სასოფლო-სამეურნეო დასახლებები, რომლებიც კერძო საკუთრების გაუქმებასა და სრული თანასწორობის მიღწევას ეძღვნებოდა, მოძრაობა მომდევნო ოცი წლის განმავლობაში გაიზარდა ოთხმოცი ათას ადამიანამდე, რომლებიც 250 თემში ცხოვრობდნენ, მაგრამ ეს მაინც ისრაელის მოსახლეობის მხოლოდ 4 პროცენტი იყო. მიუხედავად ამისა, ამ დროისთვის კიბუცები ისრაელის პარლამენტის, ქნესეთის წევრების დაახლოებით 15 პროცენტს და ისრაელის თავდაცვის ძალების ოფიცრებისა და პილოტების კიდევ უფრო დიდ ნაწილს შეადგენდნენ. 1967 წლის ექვსდღიან ომში დაღუპული რვაასი ისრაელის თავდაცვის ჯარისკაცთა მეოთხედი კიბუცნიკები იყვნენ – მათი წილი მოსახლეობაში ექვსჯერ მეტი იყო. (იხ. Bettelheim, 2001, pp. 15-17.)

კიბუცები იყო როგორც ჰიპერკოლექტიური, ასევე ჰიპერდემოკრატიული. თვითმმართველობის ყველა საკითხი, დაწყებული იმით, თუ რომელი მოსავალი უნდა მოენიათ და დამთავრებული იმით, – ექნებოდათ თუ არა წევრებს ტელევიზორები, დაუსრულებლად განიხილებოდა.

კიბუცის აღზევება ნაწილობრივ ისრაელის კიბუცებსა და ისრაელის უნივერსიტეტებში მიღწეული აგრარული და ტექნოლოგიური ინოვაციების შედეგია. დამფუძნებლების ეპოქის უკიდურესი გაჭირვებიდან და ურყევი იდეოლოგიებიდან, ასევე მიწის დამუშავებიდან მოწინავე (უახლეს/ულტრათანამედროვე) ინდუსტრიაზე გადასვლა შეიძლება დავინახოთ ჰაცერიმის (the Hatzirim) მსგავს კიბუცში. ეს კიბუცი, ათ სხვა იზოლირებულ და პატარა ავანპოსტთან ერთად დაარსდა 1946 წლის ოქტომბრის ერთ ღამეს, როდესაც ჰაგანამ [The Haganah] (ებრ.: חֲגָנָה, რომანიზებული: ha-Haganah, სიტყვასიტყვით „თავდაცვა“ / „The Defense“), რომელიც სახელმწიფოს შექმნამდე წარმოადგენდა მთავარ სიონისტურ პარამილიტარულ [გასამხედროებულ] ორგანიზაციას/ებრაულ მილიციას გადაწყვიტა სამხრეთ ნეგევის უდაბნოს სტრატეგიულ პუნქტებში ყოფნა. ერთი წელი დასჭირდა, სანამ ხუთი ქალისგან და ოცდახუთი კაცისგან შემდგარმა ჯგუფმა მოახერხა ექვს დიუმიანი მილის გაყვანა, რომელიც წყალს ორმოცი მილის დაშორებით მდებარე ტერიტორიიდან მოამარაგებდა. 1948 წლის დამოუკიდებლობის ომის დროს კიბუცს თავს დაესხნენ და წყალმომარაგება შეუწყდა. ომის შემდეგაც კი, ნიადაგი იმდენად მარილიანი და ძნელად დასამუშავებელი აღმოჩნდა, რომ 1959 წლისთვის კიბუცის წევრებმა ჰაცერიმის

დახურვასა და უფრო სტუმართმოყვარე ადგილას გადასვლაზე დაიწყეს მსჯელობა. თუმცა, საზოგადოებამ გადაწყვიტა გაენიანინა ლმდეგობა, რადგან გაირკვა, რომ ნიადაგის მარილიანობის პრობლემები არა მხოლოდ ჰაყერიმს, არამედ ნეგევის მიწების უმეტესობასაც ეხებოდა. ორი წლის შემდეგ, ჰაყერიმის კიბუცნიკებმა მოახერხეს ნიადაგის იმდენად გამორეცხვა, რომ მათ შეძლებოდათ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანა. თუმცა, ეს მხოლოდ დასაწყისი იყო ჰაყერიმის წინაშე მდგარი სირთულეთა დაძლევისა როგორც პერსონალური კუთხით, ისე ქვეყნის მასშტაბით.

1965 წელს წყლის ინჟინერმა, სიმჩა ბლასმა (Simcha Blass), ჰაყერიმს მიმართა იდეით გამოგონების შესახებ, რომლის კომერციულიზაციაც სურდა: წვეთოვანი ირიგაცია. ეს იყო დასაწყისი იმისა, რაც საბოლოოდ Netafim-ად იქცა, – გლობალური წვეთოვანი ირიგაციის კომპანია.

პროფესორ რიკარდო ჰაუსმანის (Professor Ricardo Hausmann) აზრით, ყველა ქვეყანას გააჩნია წყება სირთულეთა და დაბრკოლებათა, მაგრამ ისრაელის შემთხვევაში, გასაოცარია მისი მიდრეკილება გამოწვევების (როგორცაა წყლის ნაკლებობა) მიღებისა და მათი გადაჭრის მიმართ, მათი აქტიუებად გადაქცევის უნარი (ამ შემთხვევაში, ლიდერობა უდაბნოს სოფლის მეურნეობის, წვეთოვანი ირიგაციისა და გამტკნარების სფეროებში). კიბუცი თავიდანვე იყო ამ პროცესის ავანგარდში. კიბუცების წინაშე არსებული გარემოსდაცვითი სირთულეები/გამოწვევები საბოლოო ჯამში წარმოუდგენლად ნაყოფიერი იყო, ისევე როგორც ისრაელის უსაფრთხოებისთვის – საფრთხეები. მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენებით სამხედრო პრობლემების გადასაჭრელად – მათ შორის ხმის ამოცნობის, კომუნიკაციების, ოპტიკის, აპარატურის, პროგრამული უზრუნველყოფის და ა.შ. – გამოყოფილი კვლევისა და განვითარების დიდი რაოდენობით ხარჯები დაეხმარა ქვეყანას სამოქალაქო მაღალტექნოლოგიური სექტორის ამუშავებაში, მომზადებასა და შენარჩუნებაში.

ქვეყნისთვის ის ნაკლი, რომ მისი ტერიტორიის ნაწილი უდაბნოთი იყო დაკავებული, იქცა უპირატესობად. ქვეყნის 95 პროცენტი კლასიფიცირდება, როგორც ნახევრად არიდული, არიდული ან ჰიპერარიდული, რაც წლიური ნალექების დონით განისაზღვრება (შეფასება-გაზომვა). მართლაც, ისრაელის დაარსების დროისთვის ნეგევის უდაბნო თითქმის მთლიანად ჩრდილოეთით იყო გადაჭიმული იერუსალიმსა და თელ-ავივს შორის გზამდე. ნეგევი კვლავ ისრაელის უდიდესი რეგიონია, თუმცა მისი გაფართოება შეჩერდა, რადგან მისი ჩრდილოეთი

ნაწილი ამჟამად სასოფლო-სამეურნეო მიწდერე-ბითა და გაშენებული ტყეებით არის დაფარული. მათი დიდი ნაწილი მიიღწა ჰაყერიმის დროიდან მოყოლებული, ინოვაციური წყლის პოლიტიკის წყალობით. ისრაელი ამჟამად მსოფლიოში ლიდერობს ჩამდინარე წყლების გადამუშავებაში. (იხ. Tal, 2006.)

ნეგევის უდაბნოში მდებარე კიბუცი მაშაბეი სადე (ებრ. מִשְׁבֵּי שָׁדַי ინგლ. Mashabei Sadeh) კიდევ უფრო შორს წავიდა: კიბუცნიკებმა იპოვეს გზა წყლის გამოსაყენებლად, რომელიც არაერთხელ უსარგებლოდ იყო მიჩნეული. მათ ამოთხარეს ათი საფეხურით მოედნის ფართობის 1/4 – თითქმის ნახევარი მილის სიგრძის – და აღმოაჩინეს თბილი და მლაშე/მარილიანი წყალი. ეს არ მოჩანდა დიდ მიგნებად მანამ, სანამ არ შეხვდნენ ნეგევის ახლო-მდებარე ბენ-გურიონის უნივერსიტეტის პროფესორ, სამუელ აპელბაუმს (Samuel Appelbaum) და არ მოისმინეს მისი მოსაზრება. მეცნიერი მიხვდა, რომ ასეთი წყალი იდეალური იქნებოდა თბილი წყლის თევზის (warm-water fish) გასამრავლებლად.

„არ იყო მარტივი ხალხის დარწმუნება, რომ უდაბნოში თევზის მოშენებას აზრი აქვს“, – ბრძანებს აპელბაუმი, თევზის ბიოლოგი (a fish biologist) – „მაგრამ მნიშვნელოვანია იმ აზრის უარყოფა, რომ არიდული მიწა უნაყოფო, უსარგებლო მიწაა.“ (Kraft, 2007.)

კიბუცნიკებმა დაიწყეს ოთხმოცდათვრამეტ გრადუსიანი წყლის აუზებში გადატუმბვა, რომლებიც სავსე იყო ტილაპიით, ბარამუნდით, ზღვის ქორჭილათი და ზოლიანი ქორჭილათი კომერციული წარმოებისთვის. თევზის აუზებში (ტბორებში/წყალსაცავებში) გამოყენების შემდეგ, წყალი, რომელიც ახლა შეიცავდა ნარჩენ პროდუქტებს, რაც წარმოადგენდა შესანიშნავ სასუქს, შემდეგ გამოიყენებოდა ზეთისხილისა და ფინიკის ხეების მოსარწყავად. კიბუცმა ასევე მიაგნო ბოსტნეულისა და ხილის მოყვანის გზებს, რომლებიც პირდაპირ მიწისქვეშა წყალშემკრები ფენიდან ირწყევებოდა.

1950-იანი წლების შუა პერიოდისთვის ცხადი გახდა, რომ მიწისა და წყლის ნაკლებობა ზღუდავდა სოფლის მეურნეობის სამომავლო ზრდას. ამ დროისთვის ფერმერებს უკვე შეეძლოთ თითქმის ყველა საკვები პროდუქტით ადგილობრივი მოთხოვნის დაკმაყოფილება. სოფლის მეურნეობის ზრდის ტემპი წელიწადში 5-6 პროცენტამდე შემცირდა.

განვითარების მიზნებისთვის განკუთვნილი ბიუჯეტის ძირითადი ნაწილი სოფლის მეურნეობისა და წყლის განვითარების პროექტებზე დაიხარჯა. მაგალითად, 1952-53 წლებში სოფლის მეურნეობა და წყალმომარაგების განვითარება ბიუჯეტის 56

პროცენტს შეადგენდა, წარმოებაზე გამოყოფილ 11 პროცენტთან მიმართებით. ეს ბიუჯეტი ძირითადად აშშ-ის ExIm ბანკის სესხიდან და 1951 წლიდან აშშ-ის საფონდო ბირჟაზე მიმოქცევაში არსებული ისრაელის მთავრობის ობლიგაციებიდან მიღებული თანხებით დაფინანსდა.

ისრაელის სოფლის მეურნეობა ძალიან სწრაფად გაიზარდა როგორც წარმოების, ასევე პროდუქტიულობის მხრივ. 1960-65 წლებში სოფლის მეურნეობაში შრომის პროდუქტიულობა წლიურად 8.2 პროცენტით გაიზარდა; 1966-72 წლებში – 8.6 პროცენტით. 1989 წელს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა პროცენტული მაჩვენებელი იყო 4.7 %.

ისრაელის სოფლის მეურნეობა ცენტრალიზებულად არის დაგეგმილი და ცენტრალიზებულად რეგულირდება. დაგეგმვა მიიღწევა დასახლების მოძრაობებთან მაღალი თანამშრომლობით. დამგეგმავები დეტალურად წყვეტენ, რა და რა რაოდენობით უნდა წარმოიქმნას. მათ მოშავში ინდივიდუალური სახლებიც კი დააპროექტეს (შენიშვნა: მოშავი[moshav] (ებრ. מוֹשָׁב; მრ. რ. מוֹשָׁבִים – „მოშავი“[moshavim], რაც „დასახლებებს“[‘settlements’] ან „სოფლებს“[‘villages’] ნიშნავს) არის ისრაელელი ებრაელების კოოპერატიული სასოფლო-სამეურნეო დასახლების ტიპი, რომელიც ინდივიდუალური მეურნეობებისგან შედგება და რომლის შექმნის პიონერებიც/ინიციატორებიც იყვნენ ლეიბორისტი სიონისტები[Labour Zionists].).

1957 წლიდან, როდესაც მოშე დაიანი(Mosche Dajan) დაინიშნა სოფლის მეურნეობის მინისტრად[1959-1964] (პირველი ასეთი მინისტრი, რომელიც არ იყო კიბუცის წევრი), მან შექმნა წარმოებისა და მარკეტინგის კომიტეტები, როგორც მთავრობისა და მწარმოებლების ერთობლივი ორგანო. იგი მოიცავდა სოფლის მეურნეობის წარმოების ყველა დარგს. ეს კომიტეტები ცდილობდნენ სოფლის მეურნეობის წარმოების დაგეგმვას და საწარმოო კვოტებისა და სუბსიდიების განაწილებას. (შენიშვნა: ე.ი. სოფლის მეურნეობა სრულად ფუნქციონირებს წარმოებისა და მარკეტინგის საბჭოების სისტემის ფარგლებში, რომლებიც გამოიყენება წარმოების დაგეგმვისთვის კვოტების განაწილებით. ამ საბჭოებს ასევე აქვთ მონოპოლიური ძალაუფლება მარკეტინგზე.) 1959 წლიდან, როდესაც წყლის კანონი(იხ. <https://faolex.fao.org/docs/pdf/isr1321>, Water Law, 5719-1959) ამოქმედდა, სახელმწიფო წყლის კომისარს მიენიჭა ფართო უფლებამოსილებები, მათ შორის დაეკისრა წყლის კვოტების განაწილება. კერძო ფერმერებმა დაკარგეს ავტონომიის დიდი ნაწილი. მათაც კი, ვისაც

მინისა და წარმოების საშუალებები ეკუთვნოდა, მაგალითად, ზოგიერთ ციტრუსის მწარმოებელს, კანონით ეკრძალებოდა საკუთარი პროდუქციის გაყიდვა, რაც ნებადართული იყო მხოლოდ სპეციალურად განსაზღვრული შესაფუთი სახლებისთვის. ფერმერს არ აქვს უფლება გაყიდოს თავისი პროდუქცია ლიცენზირებული მარკეტერების გარდა. ისინი ასევე გამოყოფენ სუბსიდიებს და აქვთ კანონიერი უფლება, აღასრულონ კვოტები. სუბსიდიები რეგიონული შემსყიდველი ორგანიზაციების მეშვეობით ხორციელდება.

ისრაელის სახელმწიფოში სოფლის მეურნეობაზე პასუხისმგებელია ორი ცენტრალური უწყება: „ებრაული სააგენტოს“ დასახლების დეპარტამენტი უზრუნველყოფს ახალი იმიგრანტების დასახლებას და ზედამხედველობას უწევს ახალი სტატუსის მიღების პროცესს, ხოლო სოფლის მეურნეობის სამინისტრო პასუხისმგებელია დარგის სისტემურ დაგეგმარებაზე. ორივე სუბიექტი ყოველთვის არ თანხმდებოდა პრიორიტეტებზე. თუმცა, 1951-52 წლებში, სოფლის მეურნეობის მინისტრი ლევი ეშკოლი(Levi Eshkol) ცდილობდა სოფლის მეურნეობის დაგეგმვაში ეკონომიკური ეფექტიანობის თვალსაზრისის დამკვიდრებას. მაგრამ, სოფლის მეურნეობის ლობის ძლიერი პოლიტიკური ძალაუფლება ძალიან ართულებდა ნებისმიერი ცვლილების შეტანას. ბევრი ლიდერი დიდხანს უარს ამბობდა ოპერაციების მომგებიანობის, როგორც მათი გაგრძელების კრიტერიუმის მიღებაზე. მათთვის, სასოფლო სამეურნეო ტიპის დასახლებას კვლავ ჰქონდა აბსოლუტური ღირებულება. ის უნდა გაზომილიყო მოსახლეობის გაფანტვაში მისი წვლილით, მინის მიტოვებული ნაწილების/ნაკვეთების ათვისებით(მათ შორის მათზე დასახლებით) ან უსაფრთხოების მოსაზრებებით და არა მომგებიანობით.

მინაზე მუშაობის ანაზღაურება იყო დიდი ღირებულების სიონისტური ორგანიზაციებისთვის. სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა, ანუ ფერმერობა აღიქმებოდა, როგორც სიონისტური იდეალების უდიდესი მიღწევის მთავარი საშუალება – ერის დაბრუნება თავის მინაზე და წინაპრების მინის გამოსყიდვა. ამის გამო, სახელმწიფოს შექმნამდე „ებრაული სააგენტოს“ მიერ სოფლის მეურნეობას მიენიჭა მაღალი პრიორიტეტი და ეს პრიორიტეტი სახელმწიფოს შექმნის შემდეგაც შენარჩუნდა. სოფლის მეურნეობა სხვადასხვა იდეოლოგიური და სოციალური ღირებულებების, ასევე რამდენიმე ეროვნული მიზნის – თავდაცვიდან და უსაფრთხოებიდან დაწყებული, მოსახლეობის ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში გაფანტვით დამთავრებული

– მიღწევის სასურველ საშუალებად ითვლებოდა. სოფლის მეურნეობაზე უპირატესობამ მნიშვნელოვანი ინვესტიციები გამოიწვია ეკონომიკური მოსაზრებების ძალიან მცირე გათვალისწინების გარეშე. (შენიშვნა: ებრაული სააგენტო [the Jewish Agency]; წარსულში ცნობილი როგორც პალესტინის ებრაული სააგენტო [the Jewish Agency for Palestine] მსოფლიოში უდიდესი ებრაული არაკომერციული ორგანიზაციაა. იგი დაარსდა 1929 წელს, როგორც მსოფლიო სიონისტური ორგანიზაციის [the World Zionist Organization, WZO] ოპერატიული განყოფილება. ორგანიზაცია ხელს უწყობს დიასპორაში მცხოვრები ებრაელების ისრაელში იმიგრაციას და ზედამხედველობას უწევს მათ ინტეგრაციას ისრაელის სახელმწიფოში. 1948 წლიდან მოყოლებული, „ებრაული სააგენტოს“ მონაცემებით, მან ისრაელში 3 მილიონი იმიგრანტი ჩაიყვანა. „ისრაელის ებრაული სააგენტო“ პარალელური ორგანიზაციაა, რომლის მიზნები, მახასიათებლები და ხელმძღვანელობა მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული სიონისტური ორგანიზაციის შესაბამის ასპექტებთან როგორც ისრაელის სახელმწიფოს დაარსებამდე, ისე – სხვადასხვა ხარისხით – მის შემდეგაც.)

1950 წელს, მაშინდელმა მინისტრმა ლევი ეშ-კოლმა წარმოადგინა სოფლის მეურნეობის განვითარების პირველი გეგმა, რომელშიც შემოთავაზებული იყო, რომ ფერმერებს ისრაელში დასაქმებულთა 26 პროცენტი უნდა შეადგენდეს. 1953 წელს შვიდწლიანი გეგმა სოფლის მეურნეობას ავტარქიულ (აქ: თვითდაკმაყოფილების/თვითკმარობის) ზომებზე აფუძნებდა და ვარაუდობდა, რომ ისრაელი აწარმოებდა ზეითუნის ზეთს და შაქარს, რაც შიდა მოხმარებისთვის იყო საჭირო. ასევე ვარაუდობდა, რომ ისრაელელი ფერმერები ქვეყანაში საჭირო საკვებისა და ფურაჟის მთელ რაოდენობას და ხორბლის ნახევარს აწარმოებდნენ.

ებრაული სააგენტოსთვის გაგზავნილ მემორანდუმებში კერძო მწარმოებლებიც კი თანხმდებოდნენ, რომ სოფლის მეურნეობას ახალი სახელმწიფოს მშენებლობაში ეკავა ყველაზე მნიშვნელოვანი როლი. ისინი იმედოვნებდნენ, რომ წარმოების მნიშვნელობა აღიარებული იქნებოდა ეკონომიკურ განვითარებაშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის მეურნეობის დიდი ნაწილი მოწყობილი და მოწესრიგებული იყო დასახლების ორგანიზაციების მიერ, ციტრუსის ბაღები ძირითადად კერძო კაპიტალით იყო გაშენებული და განვითარებული. მათი ფართობი 1925 წლის ბოლოს 11,500 დუნამიდან 1926 წლის ბოლოს 17,000 დუნამამდე გაიზარდა; 1927 წლის ბოლოს

24,000 დუნამამდე; 1928 წლის ბოლოს 31,000 დუნამამდე; და 1929 წლის ბოლოს 46,000 დუნამამდე (იხ. Statistical Handbook of Jewish Palestine, 1947.). (შენიშვნა: დუნამი მომდინარეობს თურქული სიტყვიდან dönüm [ასევე იწერება როგორც dunum ან donum] – დასავლეთ აზიაში გავრცელებული მიწის ფართობის საზომი ერთეულია. გამოიყენებოდა ყოფილი ოსმალეთის იმპერიის ზოგიერთ ნაწილში, მათ შორის ისრაელში, სადაც იგი დაახლოებით 900 კვადრატულ მეტრს უდრის). ამავდროულად, სოციალისტური მოძრაობების მიერ ორგანიზებული სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების რაოდენობა გაიზარდა: 1918 წელს 12-დან 1921 წელს 19-მდე და 1925 წელს 25-მდე. კოლექტიური დასახლებების რაოდენობა 1932 წელს 59-მდე, 1937 წელს 95-მდე, 1939 წელს 134-მდე და 1945 წელს 179-მდე გაიზარდა. 1941-42 წლებისთვის შერეულ მეურნეობებში 50 000 ადამიანი მუშაობდა, რომლებიც 534 089 დუნამს ამუშავებდნენ. დამუშავებული სასოფლო-სამეურნეო მიწებიდან 62.5 პროცენტი იყო ეროვნული მიწები, 24.2 პროცენტი – პალესტინის ებრაული კოლონიზაციის ასოციაციის (ინგლ. The Palestine Jewish Colonization Association, PJCA; ებრაულად: חברה להתיישבות יהודית בארץ-ישראל) საკუთრებაში, 2.7 პროცენტი იყო სხვა დასახლების ორგანიზაციების საკუთრება და მიწის მხოლოდ 10.6 პროცენტი – კერძო საკუთრება.

დღეს ისრაელში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის უმეტესობას კვლავ „მშრომელთა დასახლებები“ ახორციელებენ სამი განსხვავებული კომუნალური ტიპის ორგანიზაციებში: კიბუცი, მოშავი და კომუნალური მოშავი. ასევე არსებობს კერძო მეურნეობები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული ჰისტადრუტთან. (შენიშვნა: ჰისტადრუტი [Histadrut]: სრულიად ახალი საყოველთაო მშრომელთა ფედერაცია [ებრ. הסתדרות העובדים הכללית החדשה] და 1994 წლამდე შრომის საყოველთაო ფედერაცია ისრაელის მიწაზე [the General Federation of Labour in the Land of Israel, ებრ. ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל], არის ისრაელის ეროვნული პროფკავშირის ცენტრი [Israel's national trade union center] და წარმოადგენს ისრაელის პროფკავშირისტთა უმრავლესობას. მანდატურის ქვეშ მყოფ პალესტინაში 1920 წლის დეკემბერში დაარსებული ორგანიზაცია მალევე გახდა იშუვის [the Yishuv] – სახელმწიფოს დაარსებამდე რეგიონში მცხოვრებ ებრაელთა ერთობლიობა/თემი) ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ინსტიტუტი. დღეს მას 800 000 წევრი ჰყავს.)

1947 წლის ბოლოსთვის კიბუცის წევრების რიცხვი მნიშვნელოვნად შემცირდა. სოფლის მოსახლეობის უმეტესობას წარმოადგენდნენ ახალი

იმიგრანტები, რომლებიც არ იყვნენ მზად კიბუცში ეცხოვრათ. კიბუცის ძირითად რეზერვუარს აღმოსავლეთ ევროპაში ქმნიდნენ სიონისტური ახალგაზრდული მოძრაობების წევრები. ეს რეზერვუარი ჰოლოკოსტის დროს ფერფლად იქცა. ერთადერთი დარჩენილი რეზერვუარი, ისრაელში დაბადებული ახალგაზრდული მოძრაობების წევრები იყვნენ. (შენიშვნა: „ჰოლოკოსტი“/holocaust, ძველბერძნული 'holókaustos'-დან, რაც „სრულად დაწვას“ ნიშნავს ან „შოა“/Shoah, Shoa, ებრაული hašmāh, რაც „კატასტროფას“ ან „დიდ უბედურებას“ აღნიშნავს, გულისხმობს გერმანიის ნაცისტური რეჟიმის მიერ მეორე მსოფლიო ომის დროს განხორციელებულ გენოციდს, რომელიც მიმართული იყო იმ პერიოდში ევროპაში მცხოვრები ებრაელების დაახლოებით ორი მესამედის – ჯამში 5,6-დან 6,3 მილიონამდე ადამიანის – ნინაღმდეგ.)

ახალ იმიგრანტებისთვის თავისუფალი არჩევანის საშუალება რომ მიეცათ, სავარაუდოდ, ისინი მოშავის წევრობას არ აირჩევდნენ. თუმცა, ახალ იმიგრანტებს იშვიათად ეკითხებოდნენ (და ითვალისწინებდნენ მათ აზრს). ისინი ახალ მოშავიშემში შეჰყავდათ, მაგალითად, თელ-ავივის დასავლეთით მდებარე მთისწინეთსა და იერუსალიმს შორის მდებარე მთიან დერეფანში და უზრუნველყოფდნენ მათ სოფლის მეურნეობის ინსტრუქტორებით, რომლებიც ეხმარებოდნენ თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო მეთოდების შესწავლა-ათვისებაში. ისინი მოშავის წევრებად იქცნენ და ასევე ექვემდებარებოდნენ მის წესდებას, რომელიც შექმნილი იყო მისი დამფუძნებლების პიონერი თაობისთვის, რომლებსაც არ ჰქონდათ საზოგადოებრივი ცხოვრების იდეოლოგიური მომზადება. შედეგად, გაჩნდა დიდი რაოდენობით ახალი იმიგრანტების მოშავიშემები, რომელთაგან ბევრმა ვერ მიაღწია ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას. 1980-იანი წლების ბოლოს ეს მოშავიშემები კვლავ იყვნენ ორგანიზებულნი „ძველი“ სახელმწიფოებრივი პერიოდის მოშავიშემებისგან განსხვავებულ ასოციაციაში.

მოშავა(Moshava) არის რევოლუციამდელი რუსეთის სოფლის მსგავსი ტიპის სასოფლო-სამეურნეო დასახლება/სოფელი, სადაც თითოეული ფერმერი ფლობს მიწას და წარმოების ფაქტორებს. ამ ფონზე იკვეთება კიბუცის წონის შედარებითი შემცირება და მოშავის მნიშვნელოვანი ზრდა, ასევე – სოფლების რაოდენობის შედარებითი სტაგნაცია.(შენიშვნა: „მოშავა“[moshava], ებრ. מושבה; მრ. რ. „მოშავოტ“, moshavot – מושבות; სიტყვასიტყვით: „კოლონია“, colony) იყო პალესტინის [ამჟამად ისრაელის] რეგიონში ებრაული სასოფლო-სამეურნეო დასახლების

ფორმა, რომელიც „ძველი იშუვის“[the Old Yishuv] [ადგილობრივი ებრაული თემის წევრებმა დააარსეს 1870-იანი წლების ბოლოს და ებრაული სიონისტური იმიგრაციის პირველი ორი ტალღის – „პირველი ალიასა“ და „მეორე ალიას“ – დროს.)

ყველა მუშაკთა დასახლება დაკავშირებულია ჰისტადრუტის სასოფლო-სამეურნეო ცენტრთან. სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების ცენტრალიზებული ორგანიზაცია სათავეს იღებს 1920-იან წლებიდან. კიბუცებზე „Nir“-ის (ინგლ. the Nir Shitufi Association, ებრ.: אגודת ניר שיתופי, 'ნირ შიტუფი'-ს ასოციაცია, გაერთიანება „სასოფლო-სამეურნეო ცენტრის“[the Agricultural Center] ეგიდით, რომელიც დაფუძნდა ისრაელის მიწაზე ებრაული დასახლებების შექმნისა და განვითარების დასაფინანსებლად.) ლეგიტიმაცია იქნა აღიარებული და მას ვეტოს უფლება მიენიჭა. მას შემდეგ, ისრაელი მსოფლიოში უნიკალურია იმით, რომ მისი სასოფლო-სამეურნეო დასახლებები პოლიტიკური ქოლგის ქვეშაა, სადაც პოლიტიკური პარტია ძლიერ დომინირებს და მათ შეეძლოთ (და კვლავაც შეუძლიათ) მიწისა და წარმოების საშუალებების მიღება. სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების განაწილებას ახორციელებს კომიტეტი, რომელიც პოლიტიკური მოსაზრებების საფუძველზე წყვეტს, თუ რომელი დასახლების მოძრაობისთვის გამოიყოფა მიწის ნაკვეთი('land block'). ინდივიდს, ან თუნდაც პოლიტიკურ ჯგუფს, არ გადაეცემა მიწა ან წარმოების საშუალებები. მხოლოდ დასახლების მოძრაობებს შეიძლება მიეცეთ მიწისა და წარმოების საშუალებების გამოყოფის შესაძლებლობა. ეს მოძრაობები მიეკუთვნება პოლიტიკურ პარტიებს ან სულ მცირე დაკავშირებულია მათთან. მოძრაობებმა უზრუნველყო, რომ ახალი იმიგრანტებიც იმოქმედებდნენ კოოპერაციული მარკეტინგისა და ორმხრივი გარანტიების იგივე ტიპის იდეოლოგიური სისტემის ფარგლებში, რომელიც აღსრულდა მოშავიშემის კანონის მიღების შემდეგ.

კომუნალური დასახლებების დასახმარებლად შეიქმნა რეგიონული შემსყიდველი ორგანიზაციები. თავდაპირველად, ისინი მიზნად ისახავდნენ ხარჯების შემცირებას მთელი რეგიონის მსყიდველობით უნარზე კონცენტრირებით. ამ ორგანიზაციებიდან პირველი დაარსდა 1938 წელს იორდანის ხეობაში. დღეს, შემსყიდველი ორგანიზაციების მეშვეობით გადაირიცხება ფერმერებისთვის განკუთვნილი ყველა სუბსიდია. ისინი აგრეთვე იღებენ მარკეტინგული ორგანიზაციებისთვის განხორციელებული გაყიდვიდან მიღებულ შემოსავალს.

პოლიტიკური პარტიის, შემსყიდველი ორგანიზაციისა და დასახლებების მოძრაობების იდეოლო-

გიურმა იდენტობამ ხელი შეუწყო ძალიან ძლიერი და თანმიმდევრული ლობისტური ძალის შექმნას, რომელიც კვეთს ნებისმიერ პარტიულ ხაზს. ამ ძალამ გამოიწვია სამთავრობო დახმარების მაღალი დონე. სამთავრობო დახმარების ხელმისაწვდომობამ, თავის მხრივ შეამცირა ეფექტური ფერმერების წინააღმდეგობა იმის მიმართ, რასაც ისინი ფულის ფლანგვად ან გაუმართლებელ სისტემად აღიქვამდნენ.

კერძო ფერმერები ორგანიზებული არიან მსგავსი წესით, ჰყავთ საკუთარი შემსყიდველი ორგანიზაცია, ცენტრალიზებული მარკეტინგული ორგანო და უკრძალავენ ინდივიდუალურ ფერმერს პროდუქციის დამოუკიდებლად რეალიზაციას.

მანდატის პერიოდში (მანდატურის პალესტინა/პალესტინის მანდატი[Mandatory Palestine], იგივე – პალესტინის მანდატური ტერიტორია[the Mandate for Palestine], [ოფიციალურად ცნობილი როგორც „პალესტინა“] წარმოადგენდა ბრიტანულ ადმინისტრაციულ ტერიტორიას პალესტინის რეგიონში 1920-დან 1948 წლამდე. 1922 წლიდან, ერთა ლიგის გადამწყვეტილების საფუძველზე, იგი წარმოადგენდა მანდატურ ტერიტორიას და მას მართავდა ბრიტანეთი „პალესტინის მანდატის“ ფარგლებში. მანდატურ პალესტინას ხელმძღვანელობდა კოლონიათა სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი ბრიტანელი უმაღლესი კომისარი.), წელიწადში დაახლოებით ოთხი დასახლება არსდებოდა. სახელმწიფოს არსებობის პირველი ოთხი წლის განმავლობაში ყოველწლიურად ფუძნდებოდა დაახლოებით 70 დასახლება, ძირითადად მოშავიმი(moshavim), ხოლო მომდევნო ექვს წელიწადში – დაახლოებით 20. 1948 წლის ბოლოს ისრაელში 104 მოშავიმი და კომუნალური მოშავიმი და 177 კიბუცი იყო, ხოლო 1961 წლის მაისისთვის – 366 მოშავიმი და კომუნალური მოშავიმი და 228 კიბუცი. 1988 წლის ბოლოსთვის მოშავეებისა და კომუნალური მოშავეების რაოდენობამ 456-ს მიაღწია, კიბუცების რაოდენობა კი 270 იყო.

1980-იან წლებში სოფლის მეურნეობის სექტორი სერიოზული კრიზისის წინაშე იდგა არაეფექტური დაგეგმვის, ადგილობრივი ბაზრის შთანთქმის უნარის გაჯერებისა და ექსპორტის გაზრდის სირთულეების შედეგად. მოშავიმის წევრების დაახლოებით 50-60 პროცენტი არ მუშაობდა სოფლის მეურნეობაში. გარდა ამისა, ყველა ერთეულის 26 პროცენტი იყენებდა წყლისა და მიწის დაახლოებით 60 პროცენტს და აწარმოებდა მოშავიმის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის 75 პროცენტს. ცხადია, „წმინდა“(სახით არსებულ) საბაზრო ეკონომიკაში ბევრ ნაკლებად ეფექტურ მწარმოებელს მოუწევდა

საქმიანობის მიტოვება. ისრაელის პოლიტიკური ეკონომიკის სისტემაში არაეფექტურობები ახერხებენ გადარჩენას ეფექტური მწარმოებლებისა და გადასახადის გადამხდელების მიერ ჯვარედინი სუბსიდირების გზით. (შენიშვნა: ჯვარედინი სუბსიდირება[cross subsidization] არის ერთი ტიპის მომხმარებლებისთვის უფრო მაღალი ფასების დაწესების პრაქტიკა, რათა ხელოვნურად შემცირდეს ფასები მეორე ჯგუფის მომხმარებლებისთვის. სახელმწიფო სავაჭრო სანარმოები, რომლებსაც მონოპოლიური კონტროლი აქვთ სოფლის მეურნეობის ექსპორტის მარკეტინგზე, დროგამოშვებით ამტკიცებენ, რომ მათ ჯვარედინი სუბსიდირების განხორციელებას აბრალებენ, მაგრამ მათი საქმიანობის გამჭვირვალობის ნაკლებობა ართულებს, თუ არა შეუძლებელს ხდის იმის დადგენას, არის თუ არა ეს ასე.) კიბუცებში ადგილი ჰქონდა წარმოებაზე მასშტაბურ გადასვლას: კიბუცის მოძრაობის მიერ შექმნილი ღირებულების დაახლოებით 60 პროცენტი წარმოებაზე მოდის. ასეთი ცვლილების განხორციელება მოშავის წესდებით იყო უფრო რთული.

კიბუცის წევრები ისრაელში ითვლებიან ელიტად. მათი რიცხვი ლეიბორისტული პოლიტიკური პარტიების ცენტრალურ კომიტეტებში ან ქნესეტსა და მთავრობაში ძალიან მაღალია, მოსახლეობაში მათი პროცენტული წილის პროპორციულად. სასოფლო-სამეურნეო ლობი სხვა და სხვა გზით მუშაობს თავისი ამომრჩეველების სასარგებლოდ. 1920 წლიდან, კერძო სოფლის მეურნეობისთვის საბიუჯეტო სახსრების გამოყოფა იყო მინიმალური და ფინანსური რესურსების მეზღუდვების მხრივ, ის როგორც წესი, პირველი რიგის კანდიდატი იყო ბიუჯეტის შემცირების შემთხვევაში. დასახლების მოძრაობის იდეოლოგიური დომინირების გამო, მთავრობა არ ერეოდა მათ საქმეებში, მაგრამ მათზე გასცემდა კაპიტალის, მიწისა და წყლის სუბსიდიებს. ისრაელის დასახლებები პოლიტიკურად ორიენტირებულია და ისრაელის სტატისტიკური რეზიუმე აჩვენებს ამ პოლიტიკურ ორგანიზაციულ კავშირებს.(იხ. The Statistical Abstract of Israel, 1988, pp. 52-53).

სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა მოითხოვს წარმოების ოთხი ფაქტორის გამოყენებას: კაპიტალი, შრომა, მიწა და წყალი. ისრაელში წარმოების თითოეულ ამ ფაქტორში პოლიტიკური გავლენა უკიდურესად მაღალია. სოფლის მეურნეობის განვითარების დაფინანსებას უზრუნველყოფს მთავრობა და ებრაული სააგენტო. საწყისი კაპიტალი გაიცა სასოფლო-სამეურნეო ცენტრის მეშვეობით, კერძო ჰეისოდის ფონდებიდან(Keren Hayesod funds). სასოფლო-სამეურნეო კრედიტი მოდის მთავრობის

საკუთრებაში არსებული და ფერმერული მოძრაობების მიერ დომინირებული სოფლის მეურნეობის ბანკიდან (ებრ. **בנק חקלאות**, ინგლ. Bank of Agriculture,). სახელმწიფო ასევე აფინანსებდა ინფრასტრუქტურას, საცხოვრებელს, წარმოების საშუალებების შეძენასა და შემდგომ გაუმჯობესებას. მათი ყველა დაფინანსება მაღალსუბსიდირებულია. ის გამოიყოფა დასახლებების შემსყიდველი ორგანიზაციის მეშვეობით მოშავისთვის ან კიბუცისთვის და არა რომელიმე ინდივიდუალური ფერმერისთვის. დასახლებებმა, რომლებსაც სესხების დაფარვა უჭირდათ, იღებდნენ კონვერსიის სესხებს (შენიშვნა: კონვერსიის სესხები [conversion loans] გულისხმობს სახელმწიფო სესხების პირობების ცვლილებას პროცენტის შემცირებითა და გადახდის ვადის გადანეით. ის არის სწრაფად დამტკიცებადი და სტანდარტულზე უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთით). რადგან ბევრი მათგანი მოშავში დიდი მოშავების გარეშე ჩამოიყვანეს, ისინი არ იყვნენ მზად იდეოლოგიური პასუხისმგებლობისთვის. ათობით ახალი დასახლება იყო მიტოვებული. ათასობით ადამიანმა დატოვა მოშავი და არ გადაიხდა მოძრაობის წინაშე ვალი. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრმა დასახლებამ წარმოების რეკორდულ დონეს მიაღწია, სხვები განიცდიდნენ სოციალურ და ეკონომიკურ დეზოლაციას (საზოგადოებრივ და მეურნეობრივ გაპარტახებას). ეფექტურ ფერმერებს არ შეეძლოთ არაეფექტური ფერმერების წარმოების (და წყლის) უფლებების ყიდვა. ცალკეულ მოშავიებში არსებული რამოდენიმე კრიზისი „გადაიჭრა“ კონვერსიის სესხების გაცემის გზით.

სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული მუშახელი იშუვის პერიოდში ძირითადად იდეოლოგიური რწმენების/შეხედულებების გამო შეუერთდა დასახლებულ ერთეულებს. ისრაელის სახელმწიფოში ახალი იმიგრანტები ნამდვილად არ იყვნენ **იდეოლოგიურად მიდრეკილნი**. მიუხედავად ამისა, კიბუცის მოსახლეობის უმეტესობა იდეოლოგიური რწმენების/შეხედულებების გამო ცხოვრობს გარკვეულ ჩარჩოებში მოქცეული. კიბუცის ორგანიზაციული სტრუქტურა უფრო მდგრადი და მოქნილი აღმოჩნდა წარმოებაში ტრანსფორმაციის მისაღწევად, ვიდრე მოშავის.

რამდენიმე ახალი მოშავიში ერთი გაფართოებული ოჯახის წევრების ძლიერი კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდა. რადგან ყველა ანგარიში მოშავის ასოციაციის მეშვეობით გადის და რადგან ყველა სუბსიდია რეგიონალური შემსყიდველი ორგანიზაციების მეშვეობით ხორციელდება, ასოციაციაზე კონტროლი მნიშვნელოვან ძალაუფლებას უზრუნვე-

ლყოფს. სანამ ასოციაციას რამდენიმე იდეოლოგიურად ინდოქტრინირებული (/იდეოლოგიზირებული) პირი მართავდა, მათთვის სისტემა მუშაობდა. თუმცა, ბევრ ახალ მოშავიში სისტემა ბოროტად გამოიყენებოდა. უფრო ეფექტური მოშავის წევრები იღებდნენ სისტემის უთანასწორობას, რადგან ზოგადად ითვლებოდა, რომ ვალები კონსოლიდირდებოდა (/ერთიანდებოდა) ან გადაიხდებოდა მთავრობის ან ებრაული სააგენტოს მიერ.

სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა რიცხვმა პიკს 1961 წელს მიაღწია – 127,600. მას შემდეგ ის კლებულობს და ყველაზე დაბალ ნიშნულს 1982 წელს – 84 200-ს აღწევს.

ფაქტობრივად, მთელი სასოფლო-სამეურნეო მიწა სახელმწიფოს საკუთრებაა და გლეხებზე გრძელვადიანი იჯარით არის გაცემული. იშუვის პერიოდში მიწის შეძენას უდიდესი პოლიტიკური და იდეოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონდა. კერენ კაიემეტი (შენიშვნა: [Keren Kayemeth], იგივე, ებრაული ეროვნული ფონდი/The Jewish National Fund, ებრ.: **קרן קיימת לישראל**, საყოველთაოდ ცნობილია აკრონიმით KKL-JNF ან მარტივად JNF.) იყო პასუხისმგებელი მიწის შეძენაზე და ყველა სხვადასხვა მხარე თანხმდებოდა, რომ მიწა საჯარო საკუთრებაში უნდა ყოფილიყო და არ უნდა გაყიდულიყო. ეს იდეა მომდინარეობს ეროვნული, მაგრამ ძირითადად მორალური შეხედულებებიდან, რომელიც ბიბლიურ დიქტატს უკავშირდება: „მიწა სამუდამოდ არ გაიყიდება, რადგან ჩემია მიწა“ (იხ. ლევიანნი, 25:23). ასევე არსებობდა შიში, რომ კერძო საკუთრება არაბი მშრომელების უპირატესობას გამოიწვევდა. მიწის იჯარის ფასი ყოველთვის გაცილებით დაბალი იყო, ვიდრე საბაზრო ფასი. შესაბამისად, ამგვარი საიჯარო ხელშეკრულება შესაძლოა შეიცავდეს მრავალ შეზღუდვას.

1902 წელს დაარსებიდან 1920 წლის ოქტომბრამდე კერენ კაიემეტმა შეიძინა 24,940 დუნამი მიწის ფართობი, ხოლო 1937 წლის ბოლოსთვის – დამატებით 362,685 დუნამი. PJCA-მ შეიძინა დაახლოებით 470,000 დუნამი. 1960 წლიდან ყველა სახელმწიფო და კერენ კაიემეტის მიწას, პალესტინის ებრაული კოლონიზაციის ასოციაცია (The Palestine Jewish Colonization Association, PJCA) და ისრაელის მიწის ადმინისტრაცია (the Israel Land Authority) მართავს. ეს ორგანო ისრაელში არსებული მიწის 90 პროცენტზე მეტს მართავს. იჯარის ხარჯები ძალიან დაბალია; არავის არასდროს გამოუთვლია მიწადმოსარგებლისთვის გაცემული იმპლიციტური სუბსიდია [An implicit subsidy] (შენიშვნა: ი. ს. არის ირიბი სუბსიდია, როდესაც მთავრობა სხვა

ტიპის ქმედებებს ახორციელებს, რომლებსაც იგივე ეფექტი აქვთ რაც პირდაპირ სუბსიდიას [A direct subsidy]. პ. ს. არის, როდესაც მთავრობა კერძო ბიზნესის სუბსიდირებისთვის გასცემს ფულს. მთავრობას შეუძლია დაანოსოს დამცავი ტარიფები, რაც ამცირებს საზღვარგარეთიდან კონკურენციას და საშუალებას აძლევს ადგილობრივ მწარმოებლებს გაზარდონ ფასები და მიიღონ უფრო მაღალი სარგებელი. ან ადმინისტრაციულ სააგენტოებს შეუძლიათ გაატარონ პოლიტიკა, რომელიც ზოგიერთ ბიზნესს ხელს უშლის, მაგრამ სხვებს [როგორც წესი, უფრო დიდებს] უსამართლო საბაზრო უპირატესობას ანიჭებს. ამრიგად, ძვირადღირებულმა რეგულაციებმა შეიძლება გაართულოს მცირე საწარმოებისთვის ბიზნესის შენარჩუნება/ბიზნესში დარჩენა, მაშინ როდესაც მსხვილ კორპორაციებს შეუძლიათ ამ რეგულაციების [შედეგად გამოწვეული] ხარჯების გაწევა.).

ფერმერს აქვს მიწის გამოყენების უფლება, მაგრამ გარკვეულ საკუთრების უფლებებს ტოვებს საზოგადოების ხელში. ინდივიდუალურ ფერმერს არ შეუძლია მიწის გირავნობის საგნად გამოყენება/იპოთეკით დატვირთვა – სესხის მისაღებად ის „მოშავის“ (კოოპერატიული დასახლების) ურთიერთთავედებობაზე არის დამოკიდებული. ეს შეზღუდვა ამცირებს ფერმერთა სპეციალიზაციის უნარს. თავისუფალი ბაზრის სისტემაში ეფექტური ფერმერები მიწას (ან მიწის იჯარის უფლებას) ნაკლებად ეფექტური ფერმერისგან მიიღებდნენ. ისრაელში ასეთი ბაზარი უკანონოა. ასევე უკანონოა წყლის კვოტების გაყიდვა.

წყალი, რა თქმა უნდა, სოფლის მეურნეობის ძირითადი დანახარჯია (input – წარმოების გამოყენებული საშუალება). ის სოფლის მეურნეობის გაფართოების მთავარ შემზღუდველ ფაქტორად იქცა, რადგან ისრაელი უკიდურესად მშრალი ქვეყანაა და წყალშემკრები ფენები მათი შევსების დონის მიღმა გამოყენებული. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულები ისრაელში არსებული წყლის რესურსის დაახლოებით სამ მეოთხედს მოიხმარენ. ისრაელში წყლის უმსხვილესი მიმწოდებელია მეკოროტი (Mekorot), რომელიც წყლის მთლიანი მოცულობის 58 პროცენტს აწარმოებს, დიდი ეროვნული მილსადენის ჩათვლით. (შენიშვნა: მეკოროტი [Mekorot], ებრ.: מְקוֹרוֹת, სიტყვასიტყვით: „წყაროები“, „Sources“, იგივე „მეკოროტ უოთერ კომპანი“, Mekorot Water Company Ltd. არის ისრაელის სასმელი წყლით მომარაგების ეროვნული კომპანია. დაარსდა სახელწოდებით „ხევრატ ჰა-მაიმი“, the „Hevrat ha-Mayim“ „Water ompany“, „წყლის კომპანია“ 1937 წლის 15 თებ-

რვალს.) ამ მილსადენს წყალი გადააქვს გალილის ტბიდან ნეგევის არიდულ ტერიტორიაზე.

კანონით, ისრაელში წყლის მთელი მოცულობა/რაოდენობა სახელმწიფო საკუთრებაა. მთავრობა არეგულირებს და ხელმძღვანელობს წყლის გამოყენებას კვოტების სისტემის მეშვეობით. ყველა წყლის საწარმოს ფუნქციონირებას გეგმავს სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ორგანო; ხოლო სოფლის მეურნეობის სამინისტროს წყლის კომისარი პასუხისმგებელია წყლის რესურსის ყოველმხრივ მართვაზე. წყლის რესურსის წარმოების ღირებულება მნიშვნელოვნად განსხვავდება ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში. წყლის შესახებ კანონმა (1995) [The Water Law (1995)] შექმნა ბალანსირების ფონდი წყლის ფასების ჯვარედინი სუბსიდირებისთვის ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში. ჯვარედინი სუბსიდირების გარდა, წყალი ასევე სუბსიდირდება ბიუჯეტიდან, წყლის ღირებულების ისტორიული ხარჯების საფუძველზე გაანგარიშებით და წყლის წარმოებაში დარიცხული ელექტროენერგიის ფასის სუბსიდირებით.

ისრაელში წყლის შედარებით დაბალმა ფასმა მასზე მოთხოვნა იმდენად გაზარდა, რომ საფრთხე შეუქმნა წყალშემკრებ ფენებს. სახელმწიფო მაკონტროლებელმა/კონტროლერმა წყლის მდგომარეობას ვრცელი ანგარიში მიუძღვნა, სადაც აღნიშნა, რომ სანაპირო ზოლში შემავალი წყალშემკრები ფენა „ბოლო 20 წლის განმავლობაში ისე გამოიყენებოდა, რომ მის მომავალს საფრთხეს უქმნიდა“ (იხ. State Controller Annual Report, number 37, p. 543). სოფლის მეურნეობის წარმომადგენლები კვლავ მოითხოვენ წყლის გამტკნარებაში ან კანალიზაციის გაწმენდაში მეტი ინვესტიციის ჩადებას. წყლის ფასსა და გამოყენებულ რაოდენობას შორის ამკარა კავშირზე ბევრი საუბრის მიუხედავად, წყლის ძლიერი სუბსიდირება გრძელდება. იდეოლოგიური და პოლიტიკური მიზეზების გამო, წყლის ფასი მთელ ისრაელში თანაბარია.

სახელმწიფოს დაარსების შემდეგ, ისრაელში იდეოლოგია და პოლიტიკა გაერთიანდა და შეიქმნა სისტემა, რომელშიც წარმოების ისეთი დეფიციტური ფაქტორები, როგორიცაა მიწა ან წყალი, ვერ ივაჭრება თავისუფალ ბაზარზე ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად. სასოფლო-სამეურნეო მოხმარებისთვის განკუთვნილი წყალი ნაწილდება ისტორიულად დაფუძნებული კვოტების და არა არსებული გამოყენების სტრუქტურის მიხედვით. კიბუციზმში (the kibbutzim) წყლის კვოტა აღემატება მათ წილს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობაში. კიბუციზმებმა ასევე მიიღეს იმაზე მეტი მიწა, ვიდრე მათი [სამუშაო ძალის] წილი იყო [საერთო] დასაქმებაში. შედეგად, ისინი

სპეციალიზირდნენ წყალმომთხოვნ პროდუქტებზე (water-intensive products).

როდესაც მოშე დაიანი იყო სოფლის მეურნეობის მინისტრი, მან შეამცირა წყლის კვოტები კიბუცებისთვის და გაზარდა მოშავებისთვის. თავის მემუარებში ის ამტკიცებდა, რომ კიბუცში საშუალო საწარმოო ერთეულს ჰქონდა 105 დუნამი და იღებდა 24,300 კუბურ მეტრ წყალს, ხოლო მოშავში ეს იყო 36.7 დუნამი 10,600 კუბური მეტრი წყლით. ის აცხადებდა, რომ კიბუცის წყლის კვოტა 17,100 კუბურ მეტრამდე შეამცირა (იხ. Dayan, 1976, p. 379).

1970-იან წლებში კიბუციმები ინარჩუნებდნენ ამაყი და მდიდარი კეთილშობილთა წრის იმიჯს. „ახალ“ მოშავიშემ (სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ დაარსებულს) გამოუჩნდათ საკუთარი ლიდერები. ერთ-ერთი შედეგი იყო ის, რომ ლეიბორისტულ პარტიასთან დაკავშირებული მოშავიშემების მხოლოდ 49 პროცენტმა მისცა მათ ხმა, ლეიბორისტულ პარტიასთან დაკავშირებული კიბუცის წევრების 90 პროცენტისგან განსხვავებით.

დასკვნა

ამგვარად, ისრაელის სოფლის მეურნეობას ჰყავს ძალიან მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ძალაუფლების მქონე ლობისტური ჯგუფი. ასეთი ძალაუფლება ფერმერების რაოდენობით ვერ აიხსნება. ეს ბევრად უფრო იდეოლოგიური შეხედულებების შედეგია. შედეგად, ფერმერების მიერ გამოყენებული წარმოების ფაქტორები მნიშვნელოვნად არის სუბსიდირებული. ახალი სასოფლო-სამეურნეო მეთოდები შემუშავდა და განვითარდა მთავრობისგან დაფინანსებული კვლევითი დაწესებულებების მიერ.

ისრაელის სოფლის მეურნეობის სექტორი ხასიათდებოდა სწავლისა და ცვლილებებისადმი დიდი ინტერესით და გამოირჩეოდა დიდი გამომგონებლობითა და მდგრადობით. აქ სწრაფად მოხდა ადაპტაცია რამდენიმე მნიშვნელოვან ტექნოლოგიურ რევოლუციასთან. აღნიშნულ სექტორში შესაძლებელი გახდა პროდუქტიულობის დონის ზრდა და ახალი პროდუქტის გავრცელების ძალიან სწრაფი ტემპის მიღწევა.

იდეოლოგიური პოზიციიდან გამომდინარე, სოფლის მეურნეობაში ფასწარმოქმნის პოლიტიკა მიმართულია ფერმერთა შემოსავლების ქალაქის მცხოვრებთა შემოსავლებთან თანაბარი დონის

შენარჩუნებისკენ. ეს მიზანი მიიღწევა მწარმოებელთა კარტელების მეშვეობით: წარმოების კვოტების ალოკაციით თავიდან აიცილება ჭარბი პროდუქციის წარმოქმნა, ხოლო ფერმერისთვის მინიმალური ფასის გადახდის შემდეგ, ჭარბი მიწოდება რეგულირებული მართვის გზით განეიტრალდება. სოფლის მეურნეობის დაგეგმვის ცენტრი იღებს წყლისა და მიწის ალოკაციის ინსტიტუციურ მოწყობას, რომელიც მშრომელთა დასახლების ორგანიზაციულ მახასიათებლებს წარმოადგენს. ფერმერები წარმოების კვოტებს იღებენ არა პირდაპირ, არამედ სხვადასხვა ორგანიზაციების მეშვეობით. თითქმის ყველა ფერმერი არის მოშავის ან კიბუცის წევრი. ეს ერთეულები რეგიონული შესყიდვების ორგანიზაციის ნაწილია – ორგანიზაციისა, რომელიც იქცა მსხვილ ბიუროკრატიულ სტრუქტურად; იგი საკუთარ ინტერესებს ემსახურება და აფართოებს საკუთარ (და იმავდროულად ცუდად მმართულ) საწარმოებს. მათ ზემოთ არის თერთმეტი „დასახლების მოძრაობა“ – წარმოების ფაქტორებისა და სუბსიდიების ალოკაცია. მათი წარმომადგენლები მონოპოლიური წარმოებისა და მარკეტინგის საბჭოების დირექტორები არიან. ყველა დასახლების ორგანიზაცია „სოფლის მეურნეობის ცენტრს“ ემორჩილება და Nir-ს (როგორც ზემოთ აღინიშნა) აქვს ვეტოს უფლება თითოეულ კიბუცსა და მოშავში. მარკეტინგი (დისტრიბუცია/კომერცია/რეკლამირება/პრომოუშენი) მხოლოდ 'ლიცენზირებული მარკეტერებისთვის' არის ნებადართული. სისტემის ფარგლებში, ინდივიდუალური ფერმერი იღებს საბაზრო ფასის ნარჩენს. სხვადასხვა ორგანიზაცია, რომელთაგან თითოეული მონოპოლიური ძალაუფლებით სარგებლობს, შემოსავლიდან აკლებს ხარჯებს. საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის გრძნობის გარდა, მათ მენეჯერებს არ აქვთ არანაირი ეკონომიკური სტიმული, შეამცირონ ხარჯები. ყველა სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაციის თანამშრომელთა რაოდენობა ფერმერების რაოდენობას დაახლოებით ოთხჯერ აღემატება. სოფლის მეურნეობის პოლიტიკურ სისტემაში დომინირებენ ამ სექტორის წარმომადგენლად დანიშნული პირები და არა მთავრობა. ეს სისტემა ძალიან შორს არის თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე დაფუძნებული ალოკაციის მექანიზმისგან.

MERITOCRACY AND SOCIAL MOBILITY: A THEORETICAL PERSPECTIVE ON EQUALITY OF OPPORTUNITY

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: August 1, 2026

Published: August 26, 2026

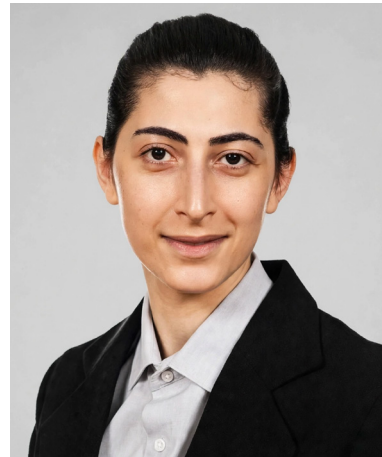
Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-72

Vasil Kikutadze

Doctor of Economics,
Professor, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University
ORCID ID: 0000-0001-6628-1579
E.mail: Vasil.kikutadze@tsu.ge

Barbare Dateshidze

Chigwell School (Great Britain)
2th grade student
ORCID ID: 0009-0002-1729-1767
E.mail: bdateshidze27@chigwell-school.org

ABSTRACT

In contemporary social and political discourse, meritocracy is regarded as the principle according to which an individual's social and economic standing ought to be determined by their knowledge, skills, effort, and achievements, rather than by social origin or inherited advantages. Although the meritocratic principle is frequently associated with fairness, the feasibility of its realization under conditions of structural and socioeconomic inequality is increasingly and actively examined in contemporary scholarly literature. The aim of the present article is to analyze the theoretical relationship among meritocracy, equality of opportunity, and social mobility. Particular attention is devoted to equality of opportunity as an essential precondition for the implementation of the meritocratic principle, and to social mobility as one of the significant dimensions for assessing the influence of social origin on individual life outcomes. The article further examines the role of education in fostering social mobility, as well as the socioeconomic and structural factors that constrain equal opportunity among individuals. The theoretical discussion demonstrates that a social order formally grounded in merit cannot, in itself, ensure equality of opportunity if individuals' formation of knowledge, skills, and capabilities is significantly shaped by their initial socioeconomic circumstances. Accordingly, the evaluation of meritocracy requires consideration not only of individual achievement and effort, but also of the social and institutional conditions within which such achievements are formed.

Keywords: meritocracy; social mobility; equality of opportunity; social inequality; education.

REFERENCES:

1. Ciani, E., & Balestra, C. (2022). *Current challenges to social mobility and equality of opportunity*. Paris: OECD. doi:<https://doi.org/10.1787/a749ffbb-en>
2. Costa, D. (2026). *meritocracy*. Retrieved August 14, 2026, from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/money/meritocracy>
3. CRRC. (2024). *Caucasus Barometer 2024 Georgia*. Retrieved from Caucasus Research Resource Center: <https://caucasusbarometer.org/en/cb2024ge/GET-JOB/>
4. Dekkers, M., Erkelenz, M., Hoeben, L., Lenchard, C., & Kalaitzi, S. (2022, December 30). Meritocracy and inequality – exploring a complex relationship. *Art of Healing*, 37(2), 13-22. doi:<https://doi.org/10.4467/18982026SZL.22.009.16670>
5. Freeman, S. (2023). "original Position". In U. Nodelman, & E. Zalta (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Metaphysics Research Lab, Stanford University. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/original-position/>
6. Jackson-Cole, D., & Goldmeier, G. (2023). Meritocracy. In M. Duarte, K. Losleben, & K. Fjørtoft, *Gender Diversity, Equity, and Inclusion in Academia: A Conceptual Framework for Sustainable Transformation* (pp. 98-107). London: Routledge. doi:<https://doi.org/10.4324/9781003363590-11>
7. Karchava, L., Chiabrishvili, K., Goroshidze, G., Mgeladze, L., & Veshapidze, S. (2026). Indicators of effective use of the rich experience of academic staff. *The New Economist*, 20(4), 21-35.
8. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K. (2023). Economic perspective of establishing strategic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.
9. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K. (2023). Economic perspective of establishing strategic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.
10. Markovits, D. (2020). *The Meritocracy Trap: How America's Foundational Myth Feeds Inequality, Dismantles the Middle Class, and Devours the Elite*. New York: Penguin Publishing Group. Retrieved from <https://books.google.ge/books?id=2720EAAAQBAJ>
11. Mason, A. (2003). Social justice: the place of equal opportunity. In A. Mason, & R. Bellamy, *Political concepts* (pp. 28-40). Manchester University Press. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt155jbcx.7>
12. Nash, P. (1961). Review of *The Rise of the Meritocracy, 1870-2033: An Essay on Education and Equality*, by M. Young. *History of Education Quarterly*, 1(4), 40-42. doi:<https://doi.org/10.2307/367489>
13. OECD. (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>
14. Ortiz-Ospina, E., Arriagada, P., Rohenkohl, B., Roser, M., & Hasell, J. (2023). *Economic Inequality*. Our World in Data. Retrieved from <https://ourworldindata.org/economic-inequality>
15. Pelloni, A. (2022). Review of *The Meritocracy Trap*, Penguin Random House; *The Tyranny of Merit*, by D. Markovits, M. Sandel, & A. Lane. *Journal of Economics*, 136(3), 269-276. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/48810414>
16. Polacko, M. (2021). Causes and consequences of income inequality - an overview. *Statistics, Politics and Policy*, 12(2), 341-357. doi:<https://doi.org/10.1515/spp-2021-0017>
17. Rawls, J. (1971). *The Theory of Justice* (Original Edition ed.). Harvard University Press. doi:<https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9z6v>
18. Sandel, M. (2020). *Tyranny of merit : What's become of the common good?* London: Penguin Books Limited. Retrieved from <https://books.google.ge/books?id=QqfIDwAAQBAJ>
19. Sandel, M. (2021). How Meritocracy Fuels Inequality - Part I The Tyranny of Merit: An Overview. *American Journal of Law and Equality*, 4-14. doi:https://doi.org/10.1162/ajle_a_00024
20. Tiwari, S., Cancho, C., & Meyer, M. (2018). *South Caucasus in Motion: Economic and Social Mobility in Armenia, Azerbaijan and Georgia*. World Bank Group. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/925501524552803321/pdf/125622-NWP-PUBLIC-POV135-PRWP8329.pdf>
21. Trudy, M. (2019). *Wealth inequality* | EBSCO. Retrieved from EBSCO Information Services, Inc. | www.ebsco.com: <https://www.ebsco.com/research-starters/economics/wealth-inequality>
22. Young, M. (1958). *The Rise of the Meritocracy, 1870-2033: An Essay on Education and Equality*. London: Thames and Hudson.
23. Young, M. (2001, June 29). *Down With Meritocracy*. Retrieved August 16, 2026, from The Guardian: <https://www.theguardian.com/politics/2001/jun/29/comment>

მერიტოკრატია და სოციალური მობილობა: შესაძლებლობების თანასწორობის თეორიული პერსპექტივა

ვასილ კიკუტაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი
ORCID ID: 0000-0001-6628-1579
E.mail: Vasil.kikutadze@tsu.ge

ბარბარე დათეშიძე

Chigwell School (დიდი ბრიტანეთი)
მე-12 კლასის მოსწავლე
ORCID ID: 0009-0002-1729-1767
E.mail: bdateshidze27@chigwell-school.org

აბსტრაქტი

მერიტოკრატია თანამედროვე სოციალურ და პოლიტიკურ დისკურსში განიხილება როგორც პრინციპი, რომლის მიხედვითაც ინდივიდის სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა უნდა განისაზღვრებოდეს მისი ცოდნით, უნარებით, ძალისხმევითა და მიღწევებით და არა სოციალური წარმომავლობითა თუ მემკვიდრეობით მიღებული უპირატესობებით. მიუხედავად იმისა, რომ მერიტოკრატიული პრინციპი ხშირად ასოცირდება სამართლიანობასთან, თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში სულ უფრო აქტიურად განიხილება მისი რეალიზების შესაძლებლობა სტრუქტურული და სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობის პირობებში. წინამდებარე სტატიის მიზანია მერიტოკრატიას, შესაძლებლობების თანასწორობასა და სოციალურ მობილობას შორის თეორიული ურთიერთმიმართების გაანალიზება. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შესაძლებლობების თანასწორობას, როგორც მერიტოკრატიული პრინციპის განხორციელების მნიშვნელოვან წინაპირობას, და სოციალურ მობილობას, როგორც ინდივიდის ცხოვრებისეულ შედეგებზე სოციალური წარმომავლობის გავლენის შეფასების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან განზომილებას. სტატია, ასევე, განიხილავს განათლების როლს სოციალური მობილობის ხელშეწყობაში და იმ სოციალურ-ეკონომიკურ და სტრუქტურულ ფაქტორებს, რომლებიც ზღუდავს ინდივიდების თანაბარ შესაძლებლობებს. თეორიული განხილვა აჩვენებს, რომ ფორმალურად დამსახურებაზე დაფუძნებული სოციალური წესრიგი თავისთავად ვერ უზრუნველყოფს შესაძლებლობების თანასწორობას, თუ ინდივიდების ცოდნის, უნარებისა და შესაძლებლობების ჩამოყალიბებაზე მნიშვნელოვნად მოქმედებს მათი საწყისი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. შესაბამისად, მერიტოკრატიის შეფასება საჭიროებს არა მხოლოდ ინდივიდუალური მიღწევებისა და ძალისხმევის, არამედ იმ სოციალური და ინსტიტუციური პირობების გათვალისწინებასაც, რომლებშიც ეს მიღწევები ყალიბდება.

საკვანძო სიტყვები: მერიტოკრატია; სოციალური მობილობა; შესაძლებლობების თანასწორობა; სოციალური უთანასწორობა; განათლება.

INTRODUCTION

In contemporary societies, the question of the just distribution of social and economic success is closely bound up with the principle of meritocracy. According to the meritocratic approach, an individual's position within the social hierarchy ought to be determined by their knowledge, skills, effort, and achievements, rather than by social origin, inherited privileges, or personal connections. In this sense, meritocracy rests upon the idea that individuals should have the opportunity to realize their own potential and to advance socially and economically in accordance with their merit.

The practical implementation of the meritocratic

principle, however, becomes problematic under conditions in which individuals begin life with substantially different social and economic resources. A family's socioeconomic status, access to quality education and healthcare, and other structural factors influence the formation of the very knowledge, skills, and capabilities that subsequently serve as the basis for the assessment of "merit" itself. Accordingly, formally equal competition does not always entail genuine equality of opportunity. Under such conditions, explaining an individual's achievements solely in terms of personal effort and ability risks disregarding the social environment within which these capacities were formed.

This problem links meritocracy to the questions of equality of opportunity and social mobility. Equality of opportunity implies that an individual's life prospects should not be predetermined by their social origin, while social mobility reflects individuals' capacity to alter their socioeconomic position and to overcome the influence of their initial social standing. Social mobility analysis therefore constitutes an important theoretical basis for assessing the extent to which a merit-based social order corresponds to the principle of equality of opportunity.

The aim of the present article is to analyze the theoretical relationship among meritocracy, equality of opportunity, and social mobility. The article focuses on the social and economic conditions that influence the formation of individuals' capabilities and their social mobility, and examines the role of education as one of the principal mechanisms of social mobility. Through the analysis of these questions, the article aims to demonstrate that the evaluation of meritocracy cannot be confined to individual achievement alone, but must also take into account the social and institutional environment within which such achievements are formed.

RESEARCH METHODOLOGY

The study is based on a theoretical-conceptual approach and an analysis of the scholarly literature. Within the scope of the research, existing theoretical and empirical literature on meritocracy, equality of opportunity, and social mobility is analyzed, along with relevant studies and reports produced by international organizations. On the basis of this literature analysis, the theoretical relationship among these concepts is examined, together with the principal factors determining social mobility, with particular attention to education, socioeconomic status, and inequality of opportunity. The study does not involve the collection of primary empirical data and is instead based on the theoretical and comparative analysis of secondary sources.

LITERATURE REVIEW

In discussions of meritocracy, one of the key concepts is that of merit, which refers to an individual's possession of the knowledge, experience, and competence appropriate to the social role they occupy in society (Costa, 2026). According to meritocracy, it is precisely these factors that should determine an individual's social and economic success. A person

deserves a given outcome insofar as they possess the relevant skills and abilities, rather than because they benefit from inherited or other forms of privilege. In a society founded upon this concept, high-ranking positions are occupied by the most competent and experienced individuals, who, according to meritocratic logic, "deserve" their positions. At the same time, under this definition of merit, individuals occupying relatively lower positions likewise "deserve" their circumstances, since they lack the competencies and capabilities required to attain a higher standing (Sandel, *How Meritocracy Fuels Inequality - Part I The Tyranny of Merit: An Overview*, 2021). On the one hand, this concept appears just, since an individual's success or failure depends on their personal effort and abilities rather than on inherited advantages. Thus, labor and talent are directly reflected in socioeconomic outcomes, and the system presents itself as a fair order in which career advancement or decline is determined by individual merit.

However, critics have called into question the fairness of this principle, arguing that, owing to the structural and social inequalities present in contemporary societies, individuals have unequal access to education, healthcare, and other significant institutions and resources that substantially influence the formation of their abilities and skills. The term "meritocracy" itself first gained popular currency after its use in 1958 by the British sociologist Michael Young in his book *The Rise of the Meritocracy* (Jackson-Cole & Goldmeier, 2023). The author depicts a future society in which social status is no longer determined by origin or class, but by the formula: merit = intelligence + effort (Nash, 1961). Michael Young himself was a critic of this system. In his view, meritocracy creates a new elite that believes its success to be "deserved," which engenders arrogance and self-satisfaction, while those who lose out come to associate their failure directly with their own shortcomings (Young, *The Rise of the Meritocracy, 1870-2033: An Essay on Education and Equality*, 1958). The term subsequently acquired a positive, almost ideal-like meaning in political discourse, a development that troubled Young himself. In 2001, he published an article titled "Down with Meritocracy," in which he criticized Tony Blair's government for attributing a positive meaning to the word (Young, *Down With Meritocracy*, 2001). A similar line of argument to Michael Young's has been developed in depth by Harvard University professor Michael Sandel in his book

The Tyranny of Merit, and by Yale University professor Daniel Markovits in his book *The Meritocracy Trap*. Both authors call into question the widespread belief that an individual's success is solely the fruit of their talent and industriousness (Pelloni, 2022). According to Sandel, meritocracy often obscures the fact that most successful individuals achieve their outcomes thanks to factors beyond their control. Nevertheless, the system convinces them that their success is entirely their own doing, which ultimately fosters arrogance and, in certain cases, even negative attitudes toward the less successful. Consequently, those who fail to achieve success frequently blame only themselves for their failure (Sandel, *Tyranny of merit: What's become of the common good?*, 2020). Daniel Markovits, for his part, explains how meritocracy has itself become an unjust system: affluent families are able to invest in their children's development resources that are inaccessible to lower-income families, with the result that "merit" itself becomes the product of unequally distributed experience (Markovits, 2020). Both authors ultimately arrive at the same conclusion: meritocracy, despite being founded on the principle of equal opportunity, in practice produces the opposite outcome - rather than eliminating existing inequality, it serves to entrench and deepen it (Pelloni, 2022).

Children born into families of a high social stratum are afforded greater opportunities from the outset than those born to middle- or lower-class families. Unequal access to quality education and economic resources produces a situation in which individuals born into affluent families enjoy considerably higher chances of achieving success, even in the absence of such privileges as nepotism¹ or cronyism² (Costa, 2026). A system in which socioeconomic outcomes are directly contingent upon social origin, nepotism, or cronyism is discriminatory; however, even in the absence of these factors, members of a higher social stratum, owing to superior resources and opportunities, more frequently develop the skills and competencies that increase

the likelihood of success. Meritocracy may thus be employed to justify or conceal existing structural inequality. As a result, individuals tend to perceive their failures as a matter of purely personal responsibility, just as they attribute their successes solely to their own effort, notwithstanding the fact that their outcomes are significantly shaped by their initial social and economic circumstances. In this way, under conditions of unequal starting opportunities, meritocracy may function not as a mechanism for reducing inequality but as one that deepens it (Dekkers, Erkelenz, Hoeben, Lenchard, & Kalaitzi, 2022). Furthermore, contemporary scholars such as Michael Sandel and Michael Young note that meritocracy's emphasis on "merit" is excessively narrow, since its assessment is frequently grounded solely in certain intellectual or academic capacities, the determination and evaluation of which are not always objective (Sandel, *Tyranny of merit: What's become of the common good?*, 2020). For these reasons, a growing tendency can be observed in contemporary academic literature that calls into question the fairness of such a "merit-based" social order.

For the assessment of merit-based social justice within a society, the concept of social mobility proves to have more practical applicability. The academic literature treats social mobility as the capacity of individuals to move within the hierarchy of income or social status. Such movement may be upward or downward and may manifest itself in changes to either income or social position. Social mobility addresses the extent to which an individual's success or failure is independent of their social origin. According to this principle, a person's initial financial position ought not to determine their future opportunities and achievements (Tiwari, Cancho, & Meyer, 2018). It is precisely in this context that the idea of equality of opportunity arises, according to which circumstances such as a family's socioeconomic status, sex, ethnic origin, or place of residence should not influence an individual's subsequent outcomes - for instance, their income or academic achievement.

Social mobility is most often defined in terms of changes in income, occupation, education, or social status, occurring either over the course of an individual's own life (intragenerational mobility) or across different generations (intergenerational mobility). Social mobility encompasses not only the improvement of one's social status - that is, upward mobility - but also downward changes, namely downward mobility. Such changes may be absolute, in the sense that an individual

1 Nepotism - nepos (nepotis): the favoritism shown by officials toward their relatives and close associates in matters of appointment or preferment; (Dictionary of Foreign Words, 1989)

2 Cronyism - the practice whereby people in positions of power or authority grant privileges to their close associates on the basis of personal acquaintance rather than merit or competence. (The Transition to Democracy and Active Citizenship: Training Materials, comp. Malkhaz Begiashvili, David Bostoganashvili, Diana Lezhava, et al. - Tbilisi, 2007)

finds themselves in a better or worse socioeconomic position relative to their parents (Ciani & Balestra, 2022).

Social mobility is also regarded as a mechanism for reducing long-term inequality. In this respect, attention is directed to the extent to which social mobility diminishes persistent income inequality over time. The higher the level of social mobility, the lower the probability that economic advantages or disadvantages will be transmitted unchanged from one generation to the next (Tiwari, Cancho, & Meyer, 2018).

Accordingly, social mobility is frequently employed as an indicator of equality of opportunity, insofar as it reflects the degree to which an individual's life outcomes are determined by their abilities and effort rather than by family origin or inherited advantages. Within discussions of meritocracy, social mobility assumes particular significance, as it enables an assessment of the extent to which individuals are able to achieve social and economic advancement on the basis of their own merit. A society characterized by a high level of social mobility is generally considered more meritocratic, since under such conditions success depends less on inherited privilege and more on individual talent and effort. Conversely, a low level of social mobility may indicate the presence of structural barriers that significantly constrain individuals' opportunities for career advancement.

EQUALITY OF OPPORTUNITY AND SOCIAL MOBILITY

Equality of opportunity denotes a social and political arrangement in which individuals, irrespective of sex, ethnicity, social status, or other circumstances, enjoy equal access to the fundamental resources and opportunities necessary for the attainment of success. Among such resources, quality education and healthcare are of particular importance. Under conditions of equality of opportunity, an individual's life prospects are less dependent upon their family's financial standing.

In the study of social mobility, particular attention is devoted to its two principal forms: intragenerational and intergenerational mobility. Intragenerational mobility describes the change in an individual's socioeconomic position over the course of their own life, whereas intergenerational mobility reflects the extent to which children's socioeconomic position differs from that of their parents (Tiwari, Cancho, & Meyer, 2018).

Intergenerational social mobility is of particular importance, as it is closely linked to equality of opportunity and inclusive economic growth. In a society where an individual's life outcomes depend significantly on their parents' income, education, or social status, the level of mobility is low. The analysis of intragenerational mobility, in turn, allows one to distinguish sustained economic advancement from merely temporary improvement. For example, a statistical reduction in poverty may occur, yet if a significant portion of the population readily falls back into poverty as a result of economic shocks, this does not indicate a high and sustained level of mobility. Intragenerational mobility analysis therefore provides important information regarding the sustainability of a country's development (Tiwari, Cancho, & Meyer, 2018). At the same time, the analysis of social mobility enables policymakers to identify those groups that remain systematically disadvantaged. Such groups may be affected by geographic isolation, low levels of education, health problems, or other structural barriers. Accordingly, the study of social mobility constitutes an important instrument for the formulation of policies that promote inclusive economic growth and a more equitable distribution of opportunity.

In contemporary political philosophy, particular influence is exerted by the principle of Fair Equality of Opportunity, as formulated by John Rawls. According to Rawls, formal equality alone is not sufficient. It is necessary that individuals of equal talent and motivation should, irrespective of social origin, genuinely enjoy equal chances of attaining desirable positions and social status. This idea rests upon his well-known thought experiment, the "Veil of Ignorance," according to which individuals select the principles governing the social order without knowing what social position they themselves will occupy within it (Freeman, 2023). Rawls's veil-of-ignorance principle is closely connected to the idea of equality of opportunity. If individuals do not know in advance the social, economic, or cultural circumstances into which they will be born, it would be rational for them to choose a society in which life opportunities are equally distributed. Under such conditions, no individual would find their life prospects determined solely by the circumstances of their birth. Accordingly, individuals situated behind the veil of ignorance would, in all likelihood, favor institutions that ensure equal access to quality education, healthcare, and other essential resources (Mason, 2003). Equal-

ity of opportunity may thus be regarded as one of the principles that rational individuals would choose in order to establish a just society (Rawls, 1971).

It is precisely equality of opportunity that enables individuals to attain desired outcomes on the basis of their own abilities and effort, including the improvement of their social and economic standing - that is, social mobility. When opportunities are equally distributed within a society, individuals possess relatively equal chances of advancement, and their life outcomes are less dependent on family origin and inherited advantages. Accordingly, equal starting opportunities constitute one of the most important preconditions for high social mobility. Conversely, where access to quality education, healthcare, economic resources, and other significant opportunities is unequal, social origin exerts a considerable influence on individuals' life outcomes. Under such conditions, social mobility diminishes, since members of lower socioeconomic strata have fewer opportunities to improve their circumstances. As a result, the likelihood increases that social and economic status will be transmitted from one generation to the next within the society. For this reason, social mobility is frequently regarded as the practical expression of equality of opportunity and as one of the principal indicators of the effectiveness of meritocracy. The higher the level of social mobility within a society, the more likely it is that individuals' success is attributable to their talent, effort, and achievements rather than to inherited privilege. Equal opportunity and social mobility are therefore very closely linked.

Thus, a close theoretical relationship exists between equality of opportunity and social mobility. Equality of opportunity creates the conditions for social mobility, while the level of social mobility makes it possible to assess the extent to which social origin determines an individual's subsequent socioeconomic position. Within the context of meritocracy, this relationship is of particular significance, since the evaluation of a merit-based social order requires consideration not only of an individual's ultimate achievements, but also of the initial conditions and opportunities within which those achievements were formed.

EDUCATION AS A KEY MECHANISM OF SOCIAL MOBILITY

In contemporary academic literature, education is regarded as one of the most significant mechanisms of social mobility. Education provides individuals

with the means to acquire the qualifications necessary for securing better employment, higher income, and elevated social status. The literature frequently characterizes education as a so-called "social elevator," enabling individuals to move into higher social strata. OECD research indicates that higher levels of educational attainment are generally associated with higher income, better employment outcomes, and a greater likelihood that individuals will improve upon their parents' socioeconomic position (OECD, 2018). At the same time, contemporary literature emphasizes that the impact of education on social mobility depends not only on the attainment of education itself, but also on the quality of that education and the equality of access to it. Where access to quality education is concentrated primarily among higher socioeconomic strata, education may function not to reduce social inequality but rather to reinforce it. For this reason, education is considered a foundation for social mobility only when access to it is broadly and equitably ensured. Furthermore, with respect to intergenerational mobility, education is one of the principal factors through which social advantages or disadvantages are transmitted from one generation to the next. A higher level of education increases an individual's capacity to obtain better-paid employment and, ultimately, to create better opportunities for their own offspring. Education is therefore a significant determinant not only of individual but also of intergenerational social mobility. Countries that have historically invested more in public education tend to exhibit higher levels of educational mobility (see Diagram 1). It should be noted that what matters is not merely the overall volume of resources allocated to education, but also their effective use and a targeted approach toward disadvantaged groups. Accordingly, the effectiveness of such policy is not limited to increased expenditure alone but depends on the targeted allocation of effective programs (OECD, 2018).

Thus, education constitutes one of the fundamental foundations of social mobility, as it can mitigate the influence of social origin on individual life outcomes and create conditions in which social and economic success is more closely linked to knowledge, skills, and effort rather than inherited advantages. However, this function of education can be fully realized only when access to quality education is not substantially determined by an individual's initial socio-economic status. Consequently, the role of education in the process of

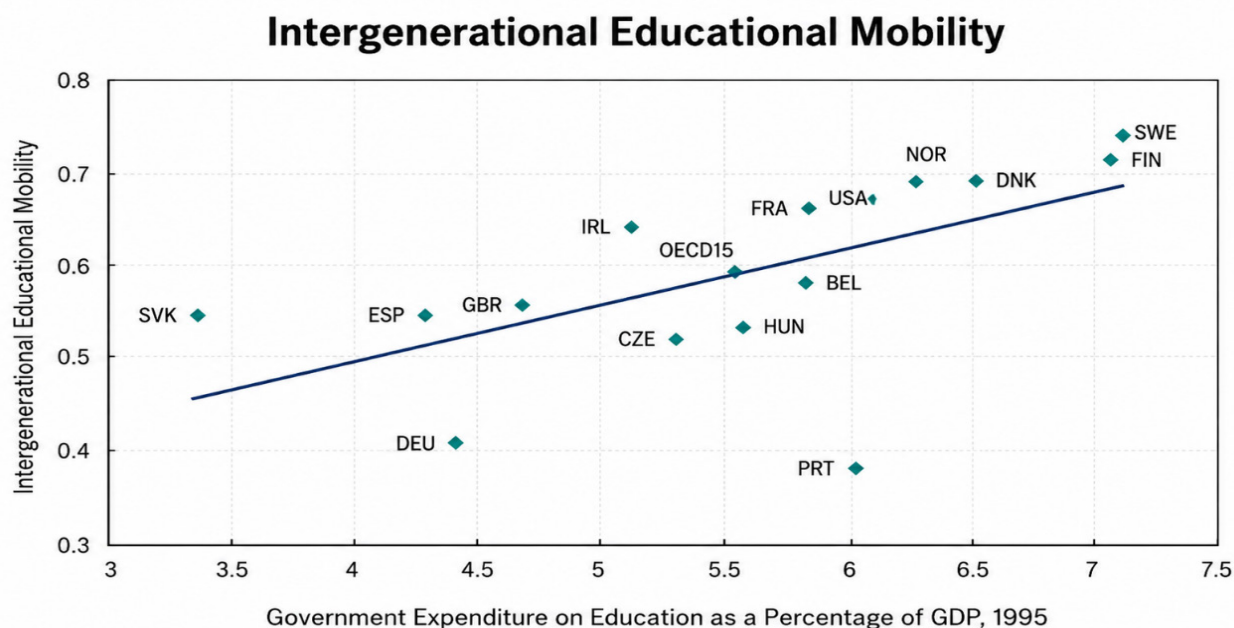

Diagram 1. Relationship between intergenerational educational mobility indicators in 2018 and government expenditures on education in 1995 (as a percentage of GDP).

Source: (OECD, 2018)

social mobility is directly connected to the principle of equality of opportunity.

STRUCTURAL BARRIERS TO SOCIAL MOBILITY

Social mobility and equality of opportunity are significantly shaped by the social and economic environment in which individual capabilities are formed. Although the principle of meritocracy links social and economic success to knowledge, skills, and effort, the development of these attributes is itself contingent upon various social and economic factors. In this regard, particular importance attaches to the socio-economic status of the family, the distribution of income and wealth, access to education and healthcare, and other resources that influence the formation of human capital.

Family Socio-Economic Status and Inequality of Opportunity. Family socio-economic status represents one of the most significant initial determinants of individual development and exerts a substantial influence on future opportunities and life outcomes. Access to education, healthcare, and other essential resources varies across socio-economic strata, resulting in unequal distribution of capabilities among individuals.

High-income families, compared to low-income families, possess greater capacity to invest in their children's development. Such investments may include

quality education, healthcare, supplementary educational programs, and other resources that foster the acquisition of knowledge, skills, and competencies. From an economic perspective, these investments enhance children's human capital, which in turn can shape their professional opportunities and future economic standing (OECD, 2018).

Conversely, families with lower socio-economic status often face more limited opportunities to invest in their children's education and development, particularly with respect to access to high-quality educational resources. As a result, family socio-economic conditions may directly affect children's academic performance and subsequent opportunities. This process is influenced both by the resources available within the family and by the scale and effectiveness of state investments in education and child development.

A similar relationship is observed in the sphere of health. Family socio-economic status affects living conditions, nutrition quality, access to medical services, and other aspects of daily life. Children raised in low socio-economic households may encounter less favorable environments, which can negatively impact their health. Health-related inequalities, in turn, may influence both academic achievement and future professional opportunities.

Thus, family socio-economic status plays a critical

role in shaping individual human capital, as it is closely tied to access to education, healthcare, and other essential resources. Accordingly, initial socio-economic inequality may be transformed into inequality of opportunity, ultimately constraining the prospects for social mobility.

Income and Wealth Inequality. Income inequality refers to the unequal distribution of earnings among individuals and social groups within society. While certain differences in income are characteristic of market economies - reflecting demand and supply, qualifications, professional skills, and other economic factors - significant disparities in income remain one of the major socio-economic challenges in contemporary societies. Research indicates that many countries exhibit high levels of income concentration and inequality, as reflected in various indicators, including the Gini coefficient (Ortiz-Ospina, Arriagada, Rohenkohl, Roser, & Hasell, 2023).

Multiple factors contribute to income inequality, notably changes in labor markets driven by globalization and technological development. The market value of different skills and qualifications is not uniform, leading to income disparities across professions and social groups (Polacko, 2021).

Income inequality is particularly consequential for equality of opportunity. Access to education and other essential resources is often linked to family financial circumstances. Under conditions of high income inequality, low-income families may have fewer opportunities to provide quality education, supplementary learning resources, and healthcare for their children. In contrast, high-income families are better positioned to invest in their children's human capital, thereby shaping future academic, professional, and economic opportunities (Polacko, 2021).

Alongside income inequality, wealth inequality is also a critical factor. Wealth inequality refers to the unequal distribution of assets and financial resources among individuals and families. Concentration of wealth provides certain groups with additional economic and social advantages. Moreover, wealth is not merely a source of current well-being; it enables the intergenerational transfer of economic resources and related advantages (Trudy, 2019).

Accordingly, income and wealth inequality can become significant structural barriers to social mobility. When family economic conditions determine access to quality education, healthcare, and other essential re-

sources, the influence of social origin on individual life opportunities intensifies. In such contexts, inequality manifests not only in divergent economic outcomes but also transforms into inequality of opportunity, creating conditions for the intergenerational transmission of advantages and disadvantages.

Social networks and informal practices also exert considerable influence on career opportunities, often shaping prospects for employment, promotion, and professional development. For example, according to a 2024 survey conducted by CRRC in Georgia, 27 percent of respondents (the largest share) believe that social connections are the primary determinant of securing a good job, while only 27 percent identify education as the main prerequisite (CRRC, 2024). Among informal practices, nepotism, cronyism, and patronage are particularly prevalent.

Thus, career advancement is not determined solely by knowledge, skills, and effort. Individuals with connections to influential networks often gain access to opportunities unavailable to those lacking such ties. As a result, social networks can become a significant advantage in the labor market.

CONCLUSIONS

The analysis of the theoretical interrelation between meritocracy, equality of opportunity, and social mobility demonstrates that the evaluation of a merit-based social order cannot be confined solely to individual achievements, knowledge, skills, and effort. The realization of the meritocratic principle critically depends on the social and institutional conditions within which individual capabilities are formed. Accordingly, assessing the fairness of meritocracy requires not only examining the extent to which social and economic outcomes are based on individual merit, but also considering whether individuals had equal opportunities to acquire and realize such merit.

From this perspective, equality of opportunity constitutes a key prerequisite for a meritocratic social order. Formal equality alone cannot ensure fair competition if individuals' initial socio-economic conditions differ substantially. Unequal access to education, healthcare, and other essential resources affects the formation of human capital and, consequently, future social and economic opportunities. Under such circumstances, the influence of social origin may persist even when the distribution of social positions formally adheres to the principle of merit.

Social mobility provides an important dimension for evaluating this relationship. Intergenerational mobility, in particular, allows for an assessment of the extent to which an individual's socio-economic status depends on the initial conditions of their family. Low levels of mobility may indicate the presence of structural barriers and the intergenerational reproduction of economic and social advantages. At the same time, social mobility should not be equated with meritocracy; rather, it reflects broader social and institutional contexts that shape the influence of social origin on life outcomes.

Education emerges as one of the primary mechanisms of social mobility, though its impact depends on both quality and equitable access. Under conditions of equal access, education can reduce the influence of social origin and provide individuals with opportunities for socio-economic advancement. Conversely, when

access to quality education is largely determined by family resources, education may function as a mechanism for reproducing existing social advantages and disadvantages.

Thus, meritocracy, equality of opportunity, and social mobility are closely interconnected yet conceptually distinct. The existence of a meritocratic order cannot be evaluated solely on the basis of whether social and economic success formally derives from individual achievement. It is essential to account for the structural conditions that shape individuals' ability to acquire and develop the knowledge, skills, and competencies that are subsequently valued as "merit." Without genuine equality of opportunity, the meritocratic principle may fail to ensure fair social mobility and, under certain conditions, may even contribute to the reproduction of inequality. Therefore, the theoretical assessment of meritocracy

UNEMPLOYMENT, POVERTY, AND INCOME INEQUALITY IN GEORGIA: MAJOR SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES

Copyright © 2026 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: August 11, 2026
Published: September 1, 2026
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-82

Lasha Tabatadze

PhD in Business Administration
Professor, at Ilia State University
ORCID ID: /0000-0001-5059-7536
E.mail: lasha.tabatadze@iliauni.edu.ge

ABSTRACT

Despite substantial economic reforms and periods of economic growth, Georgia continues to face serious socio-economic challenges related to unemployment, poverty, and income inequality. These issues remain among the most significant barriers to sustainable and inclusive economic development. High unemployment rates, especially among young people and rural populations, contribute to labor migration, economic insecurity, and social vulnerability. At the same time, poverty and unequal income distribution continue to limit social mobility and economic opportunities for large segments of the population. This article examines the primary causes and consequences of unemployment, poverty, and income inequality in Georgia. Particular attention is devoted to recent statistical indicators from 2022–2025, structural weaknesses within the labor market, regional disparities, inflationary pressures, and the unequal distribution of economic resources. The paper also analyzes the relationship between economic growth and social welfare in the context of Georgia's transition economy. Furthermore, the article discusses policy recommendations aimed at improving employment opportunities, reducing poverty, and promoting inclusive economic growth. The study concludes that sustainable socio-economic development in Georgia requires comprehensive structural reforms, investment in education and human capital, regional economic diversification, and effective social protection policies.

Keywords: Unemployment, poverty, income inequality, economic policy, social inequality.

REFERENCES:

1. Asian Development Bank. (2023). *Asian development outlook 2023: Georgia*. Asian Development Bank. <https://www.adb.org/publications/asian-development-outlook-april-2023>
2. Cornia, G. A., & Kiiski, S. (2001). Trends in income distribution in the post-World War II period: Evidence and interpretation. *WIDER Discussion Paper*, 89, 1–45.
3. Geostat. (2024). *Employment and unemployment statistics of Georgia*. National Statistics Office of Georgia. <https://www.geostat.ge/en>
4. Geostat. (2025). *Indicators of poverty and Gini coefficients – 2024*. National Statistics Office of Georgia. <https://www.geostat.ge/en>
5. Geostat. (2026). *Indicators of living conditions and poverty statistics – 2025*. National Statistics Office of Georgia. <https://www.geostat.ge/en>
6. International Labour Organization. (2022). *World employment and social outlook trends 2022*. International Labour Organization. <https://www.ilo.org>
7. International Monetary Fund. (2023). *Georgia: Staff report for the Article IV consultation*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
8. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *Multi-dimensional review of Georgia*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org>
9. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2021). *Economic development* (13th ed.). Pearson.
10. United Nations Development Programme. (2022). *Human development report: Georgia*. UNDP. <https://www.undp.org>
11. World Bank. (2022). *Poverty and equity brief: Georgia*. World Bank. <https://www.worldbank.org>
12. World Bank. (2023). *Georgia economic update: Navigating economic uncertainty*. World Bank. <https://www.worldbank.org>

13. Yemtsov, R. (2001). *Inequality and income distribution in Georgia* (IZA Discussion Paper No. 252). Institute of Labor Economics. <https://ideas.repec.org/e/c/pye27.html>

14. Karchava, L., Chiabrishvili, K., Goroshidze, G., Mgeladze, L., & Veshapidze, S. (2026). Indicators of effective use of the rich experience of academic staff. *The New Economist*, 20(4), 21-35.

15. Karchava, L., Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need? /ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება? *The New Economist*, 9 (3), 47-51.

16. Karchava, L., Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences / ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან, *The New Economist*, 13 (3), 69-71.

17. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K. (2023). Economic perspective of establishing strate-

gic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.

18. Veshapidze, S., & Karchava, L. (2022). Contradictions of Globalization under the COVID-19 Pandemic. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(4), 152-157.

19. Karchava, L., Veshapidze, S., & Tsikelashvili, S. (2025). Georgia's Perspective in the Context of Developing Economic Relations between China and the European Union. *The New Economist*, 20(1), 8-23.

20. Karchava, L., Nanuashvili, I., Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2025). Georgia's Strategic Role in Eurasian Transport and Digital Logistics Transformation. *The New Economist*, 20(2), 40-53.

21. Otinashvili, R., Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2023). Impact of economic crime on the sustainable development of the state. *Three Seas Economic Journal*, 4(1), 10-17.

22. Gvelesiani, M., & Veshapidze, S. (2016). Values: Limits and Contradictions. *Globalization & Business*, 1, 35-39.

უმუშევრობა, სიღარიბე და შემოსავლების უთანასწორობა საქართველოში: ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები

ლაშა ტაბატაძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ORCID ID: 0000-0001-5059-7536

ელ.ფოსტა: lasha.tabatadze@iliauni.edu.ge

აბსტრაქტი

მიუხედავად არსებითი ეკონომიკური რეფორმებისა და ეკონომიკური ზრდის პერიოდებისა, საქართველო კვლავაც უმუშევრობასთან, სიღარიბესთან და შემოსავლების უთანასწორობასთან დაკავშირებული სერიოზული სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევების წინაშე დგას. ეს საკითხები მდგრადი და ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ბარიერად რჩება. უმუშევრობის მაღალი დონე, განსაკუთრებით ახალგაზრდებსა და სოფლის მოსახლეობაში, ხელს უწყობს შრომით მიგრაციას, ეკონომიკურ დაუცველობას და სოციალურ დაუცველობას. ამავდროულად, სიღარიბე და შემოსავლების არათანაბარი განაწილება კვლავ ზღუდავს სოციალურ მობილობას და ეკონომიკურ შესაძლებლობებს მოსახლეობის დიდი ნაწილისთვის. ეს სტატია იკვლევს უმუშევრობის, სიღარიბისა და შემოსავლების უთანასწორობის ძირითად მიზეზებსა და შედეგებს საქართველოში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა 2022-2025 წლების ბოლოდროინდელ სტატისტიკურ მაჩვენებლებს, შრომის ბაზარზე არსებულ სტრუქტურულ სისუსტეებს, რეგიონულ უთანასწორობას, ინფლაციურ ზეწოლას და ეკონომიკური რესურსების არათანაბარ განაწილებას. ნაშრომი ასევე აანალიზებს ეკონომიკური ზრდასა და სოციალურ კეთილდღეობას შორის ურთიერთობას საქართველოს გარდამავალი ეკონომიკის კონტექსტში. გარდა ამისა, სტატიაში განხილულია პოლიტიკის რეკომენდაციები, რომლებიც მიზნად ისახავს დასაქმების შესაძლებლობების გაუმჯობესებას, სიღარიბის შემცირებას და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას. კვლევა ასკვნის, რომ საქართველოში მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება მოითხოვს ყოვლისმომცველ სტრუქტურულ რეფორმებს, განათლებასა და ადამიანურ კაპიტალში ინვესტიციებს, რეგიონულ ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას და ეფექტურ სოციალური დაცვის პოლიტიკას.

საკვანძო სიტყვები: უმუშევრობა, სიღარიბე, შემოსავლების უთანასწორობა, ეკონომიკური პოლიტიკა, სოციალური უთანასწორობა.

INTRODUCTION

Since gaining independence after the collapse of the Soviet Union, Georgia has undergone significant political and economic transformation. Market-oriented reforms, privatization, liberalization of trade, and integration into the global economy contributed to macroeconomic stabilization and periods of economic growth. International institutions frequently recognize Georgia for its business environment and economic liberalization policies. However, despite these achievements, important socio-economic problems remain unresolved. Among the most serious challenges facing the Georgian economy are unemployment, poverty, and income inequality. Although economic growth indicators have improved during recent years, the benefits of growth have not been distributed equally throughout society. Large segments of the population continue to experience financial insecurity, unstable employment, and limited economic opportunities. Unemployment remains a central issue within the Georgian labor market. Youth unemployment, informal employment, and underemployment continue to affect many citizens, especially in rural regions. Furthermore, labor migration has become an important socio-economic phenomenon, as many Georgians seek employment abroad in order to improve their living conditions and support their families through remittances. Poverty also continues to affect vulnerable social groups despite government assistance programs and economic reforms. Inflation, rising living costs, and unequal regional development contribute to persistent financial difficulties among low-income households. Income inequality further complicates socio-economic development. Economic resources and investment opportunities remain concentrated mainly in Tbilisi and several urban centers, while many rural regions experience lower levels of infrastructure development, employment opportunities, and public services. The purpose of this article is to examine the major causes and consequences of unemployment, poverty, and income inequality in Georgia using recent statistical data from 2022–2025 and to discuss possible policy recommendations for achieving more inclusive and sustainable economic development.

RESEARCH METHODOLOGY

This article employs a qualitative and analytical research methodology based on the examination of academic literature, statistical reports, economic studies, and institutional publications related to Georgia's

socio-economic development. The study relies primarily on secondary data collected from the National Statistics Office of Georgia (Geostat), the World Bank, the International Monetary Fund (IMF), the United Nations Development Programme (UNDP), the Asian Development Bank (ADB), and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Additional academic literature concerning labor markets, poverty, and income inequality was also analyzed. The research methodology includes descriptive analysis, comparative analysis, and interpretation of macroeconomic and social indicators from 2022–2025. Particular attention is devoted to unemployment rates, poverty indicators, employment statistics, and the Gini coefficient as a measure of income inequality. The objective of the methodology is to provide a comprehensive understanding of the structural socio-economic challenges facing Georgia and to identify potential strategies for reducing inequality and improving social welfare.

UNEMPLOYMENT IN GEORGIA

Unemployment remains one of the most significant socio-economic problems in Georgia. Although the country has experienced economic growth in recent years, labor market development has not been sufficient to create stable and productive employment opportunities for the entire population. According to the National Statistics Office of Georgia, the unemployment rate in Georgia decreased from 17.3% in 2022 to 16.4% in 2023 and further declined to 13.9% in 2024. In 2025, the unemployment rate remained approximately unchanged at 13.9%. Employment indicators improved during the same period. In 2025, approximately 1.4 million people were employed in Georgia, including about 961,000 hired employees and 426,000 self-employed individuals. However, many employment opportunities remain concentrated in low-productivity sectors and informal economic activities. One of the major causes of unemployment is the mismatch between educational qualifications and labor market requirements. Many graduates possess theoretical knowledge but lack practical skills demanded by employers. Consequently, businesses often experience difficulties finding qualified workers while many young people remain unemployed. Youth unemployment remains particularly problematic. Individuals aged 15–19 continue to experience the highest unemployment rates in the country. Limited industrial development and the dominance of low-productivity service sectors also

contribute to employment instability. Another important issue concerns regional disparities. Tbilisi offers considerably more employment opportunities than rural and mountainous regions. As a result, internal migration toward urban centers has increased over recent years. Labor migration abroad remains a major socio-economic phenomenon. Many Georgian citizens seek employment opportunities in European countries, Turkey, and Russia. Remittances sent by migrants contribute significantly to household incomes and foreign currency inflows; however, migration may also create demographic and labor-force challenges.

Table 1. Unemployment Rate in Georgia (2022–2025)

Year	Unemployment Rate (%)	Number of Unemployed (thousand persons)
2022	17.3%	267.9
2023	16.4%	261.7
2024	13.9%	227.0
2025	13.9%	224.0

Source: GeoStat (2025); National Bank of Georgia (2025).

POVERTY IN GEORGIA

Poverty continues to represent a major challenge despite improvements in macroeconomic indicators and government social assistance programs. Economic growth has reduced poverty rates in recent years, but financial vulnerability remains widespread among low-income households. According to Geostat, the share of the population living below the absolute poverty line decreased from 15.6% in 2022 to 11.8% in 2023 and further declined to 9.4% in 2024. In 2025, the absolute poverty rate decreased further to 7.1%. Despite these improvements, poverty remains significantly higher in rural regions than in urban areas. In 2024, rural poverty reached 11.9%, compared to 7.8% in urban settlements. In 2025, the rural poverty rate decreased to 9%, while the urban poverty rate reached 6%. Several factors contribute to poverty in Georgia. Unemployment and low wages remain among the most important causes. Even employed individuals often experience low-income conditions that are insufficient to maintain an adequate standard of living. Inflation and rising prices for food, housing, utilities, and healthcare place additional pressure on vulnerable social groups. Although inflation rates stabilized after the global post-

pandemic economic crisis, many households continue to struggle with rising living costs. Regional inequality also intensifies poverty. Economic development and investment remain concentrated primarily in Tbilisi, while many regions face weaker infrastructure, lower productivity, and limited access to quality education and healthcare. The COVID-19 pandemic and global economic instability demonstrated the vulnerability of Georgia’s economy. Restrictions on tourism and economic activity negatively affected employment and household incomes, increasing dependence on government support and remittances.

Table 2. Poverty Rate in Georgia (2022–2025)

Year	Absolute Poverty Rate (%)	Urban Poverty (%)	Rural Poverty (%)
2022	15.6%	12.3%	20.6%
2023	11.8%	9.4%	15.6%
2024	9.4%	7.8%	11.9%
2025	7.1%	6.0%	9.0%

Source: GeoStat (2025); National Bank of Georgia (2025).

INCOME INEQUALITY IN GEORGIA

Income inequality remains another important socio-economic challenge within Georgian society. Economic growth has not equally benefited all social groups, resulting in unequal access to income, employment opportunities, education, and social mobility. One of the most important indicators used to measure inequality is the Gini coefficient. According to Geostat, the Gini coefficient based on total incomes decreased to 0.35 in 2024 and further declined to 0.34 in 2025, indicating a moderate reduction in income inequality. Nevertheless, substantial disparities between social groups and regions continue to persist. Regional inequality represents one of the clearest forms of economic disparity. Tbilisi dominates economic activity, investment, and employment opportunities, while many rural and mountainous regions remain economically underdeveloped. This imbalance contributes to migration toward the capital and deepens regional inequality. The labor market also contributes significantly to unequal income distribution. Workers employed in highly skilled sectors such as finance, information technology, and international business generally receive considerably higher salaries than individuals employed in agricul-

ture or low-skilled service sectors. Unequal access to education and professional development opportunities further intensifies inequality. Rural populations often experience weaker educational infrastructure and fewer professional training opportunities compared to urban populations. Income inequality may negatively affect both social stability and long-term economic growth. High inequality reduces social mobility, weakens consumer purchasing power among low-income households, and may contribute to social dissatisfaction and political polarization.

RELATIONSHIP BETWEEN UNEMPLOYMENT, POVERTY, AND INEQUALITY

Unemployment, poverty, and income inequality are closely interconnected socio-economic problems. High unemployment reduces household incomes and increases the risk of poverty, while poverty limits access to quality education and professional development opportunities. Income inequality intensifies these challenges by creating unequal access to economic resources and opportunities. Vulnerable populations frequently face barriers related to healthcare, education, and employment, perpetuating cycles of poverty and social exclusion. The relationship between these problems becomes especially visible during periods of economic crisis. Inflation, exchange-rate instability, and external economic shocks disproportionately affect low-income households and unemployed individuals. As a small open economy, Georgia remains vulnerable to international economic instability and geopolitical tensions. External economic shocks may negatively affect employment, investment, and household incomes, thereby increasing social inequality.

POLICY RECOMMENDATIONS

Addressing unemployment, poverty, and income inequality in Georgia requires comprehensive and long-term economic policies. One of the most important priorities is improving education and vocational training systems. Educational institutions should better reflect labor market demands by emphasizing practical skills,

technological competencies, and innovation. Economic diversification is also essential for sustainable employment creation. Strengthening industrial production, agriculture, technology sectors, and small and medium-sized enterprises may contribute to higher productivity and stable job opportunities. Regional development policies should focus on improving infrastructure, transportation, and investment opportunities outside Tbilisi. Balanced regional growth may reduce migration pressures and improve living standards in rural areas. Social protection programs remain important for supporting vulnerable populations; however, long-term poverty reduction depends primarily on productive employment and sustainable economic participation. Finally, strengthening institutions, improving governance, and ensuring political stability are essential for attracting investment and promoting sustainable economic development.

Conclusion

Unemployment, poverty, and income inequality remain among the most serious socio-economic challenges facing Georgia. Although the country has achieved important economic progress and statistical improvements during recent years, structural weaknesses continue to limit inclusive development and social welfare. Recent statistical data from 2022–2025 demonstrate moderate improvements in unemployment and poverty indicators. Nevertheless, regional disparities, low productivity, labor migration, and unequal access to economic opportunities continue to create social and economic vulnerabilities. The study demonstrates that economic growth alone is insufficient to ensure social welfare and inclusive development. Sustainable socio-economic progress requires comprehensive reforms focused on education, labor market development, regional investment, economic diversification, and effective social protection. Reducing unemployment, poverty, and income inequality is essential not only for improving living standards but also for strengthening long-term economic stability, social cohesion, and national development in Georgia.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE TRANSFORMATION OF FINANCIAL MANAGEMENT: ECONOMIC EFFICIENCY, PROFESSIONAL JUDGMENT, AND RESPONSIBILITY

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: August 7, 2026

Published: September 12, 2026

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-87

Tsira Bartia

Executive Manager of the Committee
on Innovation and Professional Development,
Federation of Auditors, Accountants and
Financial Managers of Georgia
ORCID: 0009-0008-7671-2553
E-mail: cira.bartia@gmail.com

Iuri Papaskua

Academic Doctor of Economics,
Professor at Sokhumi State University
ORCID: 0000-0002-7849-2426
E-mail: papaskuaiuri@gmail.com

ABSTRACT

The paper examines the functional transformation of financial management through the use of artificial intelligence and its relationship with economic efficiency, professional judgment, and responsibility. The study aims to assess the economic efficiency of AI use, identify changes in the functions of financial professionals, and define the boundaries of professional responsibility in the decision-making process. The research is based on a critical review and assessment of scientific literature and international professional and regulatory documents. The methods employed include analysis, synthesis, comparison, systematization, and logical generalization.

The findings indicate that the economic efficiency of artificial intelligence is determined by the relationship between the benefits obtained and the total costs associated with its use and depends on the scale of the business entity, the volume of financial operations, data quality, and the conditions under which the technology is applied. The use of artificial intelligence reduces the volume of repetitive operations, accelerates information processing, expands analytical and forecasting capabilities, and shifts the primary focus of financial professionals from technical data processing toward evaluating results and substantiating decisions. The study demonstrates that the expansion of automated analysis does not diminish the role of professional judgment or responsibility. The final decision, the evaluation of the information obtained, and responsibility for its consequences remain within the competence of the human professional. The complementarity of artificial intelligence and professional competence improves the quality and economic efficiency of financial management.

Keywords: artificial intelligence; financial management; economic efficiency; professional judgment; professional responsibility; financial decision-making.

JEL Classification: M41, M15, G30, O33.

REFERENCES:

1. Sutton, S. G., Holt, M., & Arnold, V. (2016). "The reports of my death are greatly exaggerated"—Artificial intelligence research in accounting. *International Journal of Accounting Information Systems*, 22, 60–73. <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2016.07.005>
2. Kokina, J., & Davenport, T. H. (2017). The emergence of artificial intelligence: How automation is changing auditing. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14(1), 115–122. <https://doi.org/10.2308/jeta-51730>
3. Moll, J., & Yigitbasioglu, O. (2019). The role of internet-related technologies in shaping the work of accountants: New directions for accounting research. *The British Accounting Review*, 51(6), 100833. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2019.04.002>
4. International Federation of Accountants. (2022). *Exploring the IESBA Code: A focus on technology—Artificial intelligence*. IFAC.
5. European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*.
6. OECD. (2024). *Regulatory approaches to artificial intelligence in finance* (OECD Artificial Intelligence Papers No. 24). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f1498c02-en>
7. OECD. (2021). *Artificial intelligence, machine learning and big data in finance: Opportunities, challenges, and implications for policy makers*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/98e761e7-en>
8. Leitner-Hanetseder, S., Lehner, O. M., Eisl, C., & Forstenlechner, C. (2021). A profession in transition: Actors, tasks and roles in AI-based accounting. *Journal of Applied Accounting Research*, 22(3), 539–556. <https://doi.org/10.1108/JAAR-10-2020-0201>
9. Abbas, K. (2026). Management accounting and artificial intelligence: A comprehensive literature review and recommendations for future research. *The British Accounting Review*, 58(2), 101551. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2025.101551>
10. Han, H., Shiwakoti, R. K., Jarvis, R., Mordi, C., & Botchie, D. (2023). Accounting and auditing with blockchain technology and artificial intelligence: A literature review. *International Journal of Accounting Information Systems*, 48, 100598. <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2022.100598>
11. Zamain, N. S. A., & Subramanian, U. (2024). The impact of artificial intelligence in the accounting profession. *Procedia Computer Science*, 238, 849–856. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.06.102>
12. Cao, Y., & Zhang, W. (2025). How AI is shaping accounting and finance. *The British Accounting Review*, Article 101650. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2025.101650>
13. Jarrahi, M. H. (2018). Artificial intelligence and the future of work: Human–AI symbiosis in organizational decision making. *Business Horizons*, 61(4), 577–586. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.03.007>
14. Association of Chartered Certified Accountants. (2025). *AI monitor: Risk and responsibility*. ACCA.
15. Lehner, O. M., Ittonen, K., Silvola, H., Ström, E., & Wührleitner, A. (2022). Artificial intelligence based decision-making in accounting and auditing: Ethical challenges and normative thinking. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 35(9), 109–135. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-09-2020-4934>
16. Association of Chartered Certified Accountants, & Chartered Accountants Australia and New Zealand. (2021). Ethics for sustainable AI adoption: Connecting AI and ESG. ACCA.
17. Zagaidze, V., & Karchava, L. (2026). Artificial Intelligence and Data-Driven Policy in Economic Governance: Opportunities and Risks. *The New Economist*, 21(1), 85–92.
18. Talakvadze, G., & Archvadze, I. (2026). Functions and Dynamics of Artificial Intelligence in Modern Conditions. *The New Economist*, 21(1), 46–56.
19. Gognadze, T. (2026). Pros and Cons of Artificial Intelligence (AI) Usage. *The New Economist*, 21(2), 28–34.

ხელოვნური ინტელექტი და ფინანსური მართვის ტრანსფორმაცია: ეკონომიკური ეფექტიანობა, პროფესიული განსჯა და პასუხისმგებლობა

ცირა ბართია

აუდიტორთა, ბუღალტერთა და ფინანსურ
მენეჯერთა ფედერაციის სტანდარტების
ინოვაციებისა და პროფესიული
განვითარების კომიტეტის აღმასრულებელი
მენეჯერი

<https://orcid.org/0009-0008-7671-2553>

E-mail: cira.bartia@gmail.com

იური პაპასკუა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
აკადემიური დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი,

<https://orcid.org/0000-0002-7849-2426>

E-mail: papaskuaiuri@gmail.com

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით ფინანსური მართვის ფუნქციური ტრანსფორმაცია და მისი კავშირი ეკონომიკურ ეფექტიანობასთან, პროფესიულ განსჯასა და პასუხისმგებლობასთან. კვლევის მიზანია ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება, ფინანსური სპეციალისტის ფუნქციების ცვლილების გამოვლენა და გადანყვევტილების მიღების პროცესში პროფესიული პასუხისმგებლობის საზღვრების განსაზღვრა. კვლევა ეფუძნება სამეცნიერო ლიტერატურის, საერთაშორისო პროფესიული და მარეგულირებელი დოკუმენტების შესწავლასა და კრიტიკულ შეფასებას; გამოყენებულია ანალიზის, სინთეზის, შედარების, სისტემატიზაციისა და ლოგიკური განზოგადების მეთოდები.

კვლევის შედეგად დადგენილია, რომ ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა განისაზღვრება მიღებული სარგებლისა და მისი გამოყენებისთვის საჭირო სრული დანახარჯების თანაფარდობით და დამოკიდებულია სამენარმეო სუბიექტის მასშტაბზე, ფინანსური ოპერაციების მოცულობაზე, მონაცემთა ხარისხსა და ტექნოლოგიის გამოყენების პირობებზე. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ამცირებს განმეორებადი ოპერაციების მოცულობას, აჩქარებს ინფორმაციის დამუშავებას, აფართოებს ანალიზისა და პროგნოზირების შესაძლებლობებს და ფინანსური სპეციალისტის საქმიანობის ძირითად დატვირთვას მონაცემთა ტექნიკური დამუშავებიდან მიღებული შედეგების შეფასებისა და გადანყვევტილების დასაბუთებისკენ გადააქვს. დასაბუთებულია, რომ ავტომატიზებული ანალიზის გაფართოება პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის შემცირებას არ იწვევს. საბოლოო გადანყვევტილება, მიღებული ინფორმაციის შეფასება და მისი შედეგებზე პასუხისმგებლობა ადამიანის კომპეტენციაში რჩება. ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული კომპეტენციის ურთიერთშევესება აუქმობებს ფინანსური მართვის ხარისხსა და ეკონომიკურ ეფექტიანობას.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი; ფინანსური მართვა; ეკონომიკური ეფექტიანობა; პროფესიული განსჯა; პროფესიული პასუხისმგებლობა; ფინანსური გადანყვევტილება.

JEL კლასიფიკაცია: M41, M15, G30, O33.

შესავალი

ფინანსური მართვის ციფრული ტრანსფორმაცია ბოლო წლებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების სწრაფ გაფართოებას უკავშირდება. ფინანსური მონაცემების მოცულობის ზრდა, მათი დამუშავების სიჩქარისადმი მოთხოვნა და გადანყვევტილებების დასაბუთებისთვის საჭირო ანალიტიკური ინფორმაციის გართულება სამენარმეო სუბიექტებს ახალი ტექნოლოგიური შესაძლებლო-

ბების გამოყენებისკენ უბიძგებს. ხელოვნური ინტელექტი ფინანსურ საქმიანობაში უკვე გამოიყენება მონაცემთა ავტომატიზებული დამუშავების, გადანყვევტილების გამოვლენის, პროგნოზირების, რისკების შეფასებისა და გადანყვევტილებების ანალიტიკური მხარდაჭერისთვის [1; 2; 18; 19].

ფინანსური მართვის პროცესში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ცვლის სპეციალისტის მიერ შესასრულებელი სამუშაოს სტრუქტურას.

მონაცემთა მოძიების, სისტემატიზაციის, შედარებისა და პირველადი ანალიზის ნაწილის ავტომატიზაცია პროფესიონალს შესაძლებლობას აძლევს, მეტი ყურადღება დაუთმოს მიღებული შედეგების შეფასებას, მათ ინტერპრეტაციას, ალტერნატიული გადაწყვეტილებების შედარებასა და ფინანსური გადაწყვეტილების დასაბუთებას. ამგვარად, ხელოვნური ინტელექტის ფუნქცია არ უკავშირდება ფინანსური სპეციალისტის ჩანაცვლებას; იგი აფართოებს მის ანალიტიკურ შესაძლებლობებს და პროფესიული საქმიანობის ძირითად დატვირთვას მონაცემთა ტექნიკური დამუშავებიდან მათი შეფასებისა და გადაწყვეტილების მომზადებისკენ გადააქვს [2; 3].

ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების ზრდასთან ერთად განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს პროფესიული განსჯა. ფინანსური მონაცემების ავტომატიზებული ანალიზის შედეგად მიღებული ინფორმაცია თავისთავად არ წარმოადგენს საბოლოო მმართველობით გადაწყვეტილებას. მისი გამოყენება მოითხოვს ეკონომიკური გარემოს გათვალისწინებას, გამოყენებული მონაცემებისა და დაშვებების გადამოწმებას და შესაძლო შედეგების პროფესიულ ინტერპრეტაციას. სწორედ ამ ეტაპზე რჩება ადამიანის როლი გადამწყვეტი: ხელოვნური ინტელექტი აფართოებს ანალიზის შესაძლებლობებს, ხოლო პროფესიონალი განსაზღვრავს მიღებული ინფორმაციის სანდოობას, შესაბამისობასა და გადაწყვეტილებისთვის გამოყენების მიზანშეწონილობას. პროფესიული კვლევებიც მიუთითებს, რომ AI-ის შესაძლებლობების ზრდა პროფესიულ განსჯას არ აუქმებს და, პირიქით, ზრდის კრიტიკული შეფასებისა და პროფესიული კომპეტენციის დატვირთვას [3; 4; 17].

ამასთან, ადამიანის და ხელოვნური ინტელექტის ფუნქციების ახალი თანაფარდობა პასუხისმგებლობის საკითხსაც განსხვავებულად აყენებს. ფინანსური გადაწყვეტილება შეიძლება ეფუძნებოდეს ხელოვნური ინტელექტის მიერ დამუშავებულ მონაცემებს, გამოვლენილ ტენდენციებს ან მომზადებულ პროგნოზს, მაგრამ გადაწყვეტილების ეკონომიკური შინაარსის შეფასება და მისი მიღება პროფესიული პასუხისმგებლობის სფეროში რჩება. ამიტომ ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების გაფართოება მოითხოვს მკაფიო განსხვავებას ტექნოლოგიის მიერ შესრულებულ ანალიტიკურ ფუნქციასა და ადამიანის მიერ განხორციელებულ პროფესიულ განსჯას შორის. ადამიანის ზედამხედველობის, AI-ის შესაძ-

ლებლობებისა და შეზღუდვების გაცნობიერებისა და მიღებული შედეგების კრიტიკული ინტერპრეტაციის მოთხოვნა თანამედროვე საერთაშორისო მარეგულირებელ ჩარჩოებშიც სულ უფრო მკაფიოდ იკვეთება, რაც პროფესიული პასუხისმგებლობის შენარჩუნებასა და გადაწყვეტილების სანდოობის უზრუნველყოფას ემსახურება [5; 6].

ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებთან ერთად ეკონომიკური ეფექტიანობისა და პროფესიული პასუხისმგებლობის საკითხებსაც აყენებს. მისი დანერგვა მოითხოვს პროგრამულ უზრუნველყოფას, მონაცემთა ინფრასტრუქტურას, კიბერუსაფრთხოებას, პერსონალის მომზადებასა და სისტემების მუდმივ განახლებას. შესაბამისად, მიღებული სარგებელი უნდა შეფასდეს არა მხოლოდ ტექნოლოგიური შესაძლებლობებით, არამედ დანახარჯებთან, **სამენარმეო სუბიექტის მასშტაბთან** და მიღებული გადაწყვეტილებების ხარისხთან მიმართებით. ამავე დროს, ავტომატიზებული ანალიზის გაფართოება საჭიროებს პასუხისმგებლობის მკაფიო განაწილებას მონაცემთა მომზადების, შედეგების გადამოწმებისა და საბოლოო გადაწყვეტილების ეტაპებზე [5; 6].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ფინანსურ მართვასა და აღრიცხვაში პროფესიული და აკადემიური კვლევების აქტიურ მიმართულებად ჩამოყალიბდა. არსებული ნაშრომები ძირითადად ეხება ფინანსური პროცესების ავტომატიზაციას, მონაცემთა ანალიზისა და პროგნოზირების შესაძლებლობების გაფართოებას, აღრიცხვის ოპერაციების შესრულების დაჩქარებას, შეცდომების გამოვლენას, აუდიტის პროცედურების განვითარებასა და ფინანსური ინფორმაციის ხარისხის გაუმჯობესებას [1; 2; 3; 18; 19]. კვლევების მეორე მიმართულება ყურადღებას ამახვილებს ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებასთან დაკავშირებულ რისკებზე — მონაცემთა სანდოობაზე, ალგორითმული შედეგების გამჭვირვალობაზე, ინფორმაციის დაცვასა და ადამიანის მიერ განხორციელებული კონტროლის აუცილებლობაზე [4; 5; 6].

ამ საკითხების ცალ-ცალკე შესწავლის მიუხედავად, შედარებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირს ფინანსური გადაწყვეტილების მიღების ერთიან პროცესში. ტექნოლოგიური შესაძლებლობის არსებობა თავისთავად არ განსაზღვრავს მისი გამოყენების ეკონომიკურ

მიზანშეწონილობას, ხოლო ავტომატიზებული ანალიზის ხარისხი არ აუქმებს მიღებული შედეგის პროფესიული შეფასების საჭიროებას. შესაბამისად, კვლევას საჭიროებს ხელოვნური ინტელექტისა და ფინანსური სპეციალისტის ფუნქციების ისეთი თანაფარდობა, რომლის დროსაც ტექნოლოგიური შესაძლებლობების გამოყენება ზრდის ფინანსური მართვის ეფექტიანობას, აძლიერებს პროფესიული განსჯის ხარისხს და გადაწყვეტილებაზე ადამიანის პასუხისმგებლობას ინარჩუნებს.

კვლევის მიზანია ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება, პროფესიული განსჯის ფუნქციის ცვლილების გამოვლენა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში პროფესიული პასუხისმგებლობის საზღვრების განსაზღვრა. მიზნის მისაღწევად კვლევა ითვალისწინებს ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ძირითადი მიმართულებების სისტემატიზაციას; მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორების შეფასებას; ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული განსჯის ურთიერთკავშირის შესწავლას; ტექნოლოგიური და პროფესიული ფუნქციების გამიჯვნას; პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული რისკების გამოვლენასა და ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირის ერთიან შეფასებას.

კვლევის სამეცნიერო წვლილი გამოიხატება ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთდაკავშირებულ შეფასებაში. მათი ურთიერთკავშირის ერთიანად შეფასება შესაძლებელს ხდის განისაზღვროს ტექნოლოგიური და პროფესიული ფუნქციების ისეთი თანაფარდობა, რომლის დროსაც ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით მიღებული ეკონომიკური სარგებელი მიიღწევა პროფესიული განსჯისა და საბოლოო გადაწყვეტილებაზე ადამიანის პასუხისმგებლობის შენარჩუნების პირობებში.

კვლევის ჰიპოთეზა ეფუძნება მოსაზრებას, რომ ხელოვნური ინტელექტი ფინანსური მართვის პროცესში არ ანაცვლებს პროფესიონალს; მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა მიიღწევა მაშინ, როდესაც ტექნოლოგიური შესაძლებლობები გამოიყენება მონაცემთა დამუშავებისა და ანალიზის გასაუმჯობესებლად, ხოლო მიღებული შედეგების შეფასება, პროფესიული განსჯა და საბოლოო გადაწყვეტილებაზე პასუხისმგებლობა ადამიანის

კომპეტენციაში რჩება.

კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს სამეცნიერო ლიტერატურის, საერთაშორისო პროფესიული და მარეგულირებელი დოკუმენტების შესწავლა და კრიტიკული შეფასება. კვლევაში გამოყენებულია ანალიზისა და სინთეზის, შედარების, სისტემატიზაციის, ლოგიკური განზოგადებისა და სტრუქტურულ-ლოგიკური შეფასების მეთოდები, რაც ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებას ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირის საფუძველზე შესწავლის შესაძლებლობას იძლევა.

1. ხელოვნური ინტელექტი ფინანსური მართვის ფუნქციური ტრანსფორმაციის პროცესში

ფინანსური მართვა აერთიანებს ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავების, ანალიზის, დაგეგმვის, კონტროლისა და გადაწყვეტილების მიღების ურთიერთდაკავშირებულ პროცესებს. ამ პროცესებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება პირველ რიგში იმ ოპერაციებზე აისახება, რომლებიც დიდი მოცულობის მონაცემების დამუშავებას, განმეორებადი მოქმედებების შესრულებასა და წინასწარ განსაზღვრული ნიშნების მიხედვით ინფორმაციის კლასიფიცირებას მოითხოვს. ინტელექტუალური სისტემები შესაძლებელს ხდის ფინანსური მონაცემების სხვადასხვა წყაროდან გაერთიანებას, მათ შორის კავშირების გამოვლენას, გადახრების იდენტიფიცირებასა და ანალიტიკური ინფორმაციის უფრო სწრაფად მომზადებას [1; 2; 7; 18].

ამ შესაძლებლობების გამოყენება ცვლის ფინანსური სპეციალისტის სამუშაოს შინაარსსა და ცალკეული ფუნქციების შესრულების თანაფარდობას. მონაცემთა შეგროვებასა და პირველადი დამუშავებისთვის საჭირო ოპერაციების ნაწილის ავტომატიზაციის პირობებში პროფესიონალის საქმიანობა მეტად უკავშირდება მიღებული ინფორმაციის სანდოობის შეფასებას, მიზეზშედეგობრივი კავშირების გააზრებას, ალტერნატივების შედარებასა და გადაწყვეტილების ეკონომიკურ დასაბუთებას. შესაბამისად, ტექნოლოგიის ფუნქციური დატვირთვის ზრდა პროფესიონალის როლის შემცირებას არ ნიშნავს. იცვლება მისი სამუშაოს სტრუქტურა და იზრდება იმ ამოცანების წილი, რომელთა შესრულება გამოცდილებას, კრიტიკულ შეფასებასა და პროფესიულ განსჯას მოითხოვს [3; 7; 8].

ფინანსური აღრიცხვის სფეროში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შესაძლებლობები მოიცავს პირველადი ინფორმაციის დამუშავებას, ოპერაციების კლასიფიკაციას, ანგარიშებს შორის შეუსაბამოების გამოვლენას, მონაცემების შეჯერებასა და ანგარიშგებისთვის საჭირო ინფორმაციის მომზადებას. ასეთი ოპერაციების ავტომატიზაცია ამცირებს ხელით შესასრულებელი განმეორებადი სამუშაოს მოცულობას, თუმცა ფინანსური ინფორმაციის აღიარების, შეფასებისა და წარმოდგენის საფუძვლად გამოყენებული პროფესიული გადაწყვეტილებები კვლავ შესაბამისი სპეციალისტის კომპეტენციაში რჩება. სწორედ ამიტომ აღრიცხვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება მიზანშეწონილია განვიხილოთ როგორც პროფესიული საქმიანობის ტექნოლოგიური მხარდაჭერა და არა როგორც პროფესიული განსჯის შემცვლელი [3; 4; 8].

ფინანსური ანალიზის, დაგეგმვისა და პროგნოზირების პროცესში ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობები მონაცემთა პირველადი დამუშავების ფარგლებს სცდება. სხვადასხვა პერიოდის ფინანსური მაჩვენებლების, ფულადი ნაკადების, შემოსავლებისა და დანახარჯების დინამიკის ერთობლივი ანალიზი შესაძლებელს ხდის არსებული ტენდენციების გამოვლენას, მოსალოდნელი ცვლილებების შეფასებასა და გადაწყვეტილების რამდენიმე შესაძლო ვარიანტის შედარებას. ამ გზით ფინანსური სპეციალისტი მოკლე დროში იღებს უფრო ფართო ანალიტიკურ საფუძველს, თუმცა პროგნოზის სანდოობის შეფასება, გამოყენებული დაშვებების გადამოწმება და კონკრეტული გადაწყვეტილების არჩევა მის პროფესიულ კომპეტენციაში რჩება [2; 7; 8].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების კიდევ ერთი მიმართულებაა ფინანსური კონტროლი და რისკების ადრეული გამოვლენა. დიდი მოცულობის ოპერაციებში უჩვეულო ცვლილებების, შეუსაბამოებისა და წინასწარ განსაზღვრული პარამეტრებიდან გადახრების გამოვლენა სპეციალისტს შესაძლებლობას აძლევს, ყურადღება იმ ოპერაციებსა და პროცესებზე გადაიტანოს, რომლებიც დამატებით შესწავლას საჭიროებს. ამ შემთხვევაში ხელოვნური ინტელექტი ასრულებს ინფორმაციის შერჩევისა და შესაძლო რისკის იდენტიფიცირების დამხმარე ფუნქციას, ხოლო გამოვლენილი გარემოების შეფასება, მისი მიზეზების დადგენა და შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღება პროფესიონალის ფუნქციად რჩება [3; 4; 8].

ფინანსური სპეციალისტის ფუნქციური როლის ცვლილება განსაკუთრებით თვალსაჩინოა, როდესაც ხელოვნური ინტელექტი აღრიცხვის, ანალიზის, დაგეგმვისა და კონტროლის პროცესებში დაგროვილ ინფორმაციას აერთიანებს. სპეციალისტის საქმიანობის ძირითადი დატვირთვა მონაცემთა მოძიებისა და დამუშავებიდან გადადის ინფორმაციის შეფასებაზე, ალტერნატივების გაანალიზებასა და ეკონომიკურად დასაბუთებული გადაწყვეტილების შერჩევაზე. ეს ცვლილება ამარტივებს პროფესიულ საქმიანობას, აფართოებს ანალიტიკურ შესაძლებლობებს და მეტ დროს ტოვებს იმ საკითხებისთვის, რომლებიც გამოცდილებას, პროფესიულ ცოდნასა და ეკონომიკური გარემოს შეფასებას მოითხოვს [2; 3; 8].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ფინანსური სპეციალისტის პროფესიულ ცოდნაზე მოთხოვნას არ ამცირებს. ავტომატიზებული ანალიზის შედეგის სწორად გამოყენება მოითხოვს მონაცემთა საფუძვლის, მიღებული შეფასების შესაბამისობისა და შესაძლო შეზღუდვების გააზრებას. შესაბამისად, პროფესიონალის ფუნქცია მონაცემთა უშუალო დამუშავებიდან გადადის მიღებული შედეგის გადამოწმებაზე, ინტერპრეტაციასა და გადაწყვეტილებისთვის მისი გამოყენების დასაბუთებაზე [3; 4; 8].

2. ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა ფინანსურ მართვაში

ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა ფინანსურ მართვაში უნდა შეფასდეს მიღებული შედეგისა და მის მისაღწევად გამოყენებული რესურსების თანაფარდობით. ფინანსური ოპერაციების ნაწილის ავტომატიზაცია ამცირებს მონაცემთა შეგროვების, დამუშავებისა და გადამოწმებისთვის საჭირო შრომით დანახარჯებს, აჩქარებს ანალიტიკური ინფორმაციის მომზადებას და ზრდის ერთდროულად დასამუშავებელი მონაცემების მოცულობას. შედეგად, იგივე ადამიანური რესურსით შესაძლებელი ხდება მეტი ინფორმაციის დამუშავება და ფინანსური გადაწყვეტილების მოსაზრადებელი პერიოდის შემცირება [2; 7; 9].

თუმცა ეკონომიკური ეფექტიანობა მხოლოდ დანახარჯების შემცირებით არ განისაზღვრება. ფინანსურ მართვაში უფრო მაღალი ღირებულება შეიძლება შექმნას ინფორმაციის დროულმა მიღებამ, გადახრების ადრეულმა გამოვლენამ, პროგნოზების დაზუსტებამ და გადაწყვეტილების რამდენიმე ვარიანტის სწრაფად შეფასებამ. ამ შემ-

თხვევაში ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური სარგებელი ვლინდება არა მხოლოდ შესრულებული სამუშაოს ღირებულებაში, არამედ ფინანსური სპეციალისტის შესაძლებლობაში, დროულად გამოავლინოს არასასურველი ცვლილება, შეაფასოს მისი შესაძლო შედეგები და მოამზადოს შესაბამისი გადანყვეტილება [7; 9; 10; 18].

ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა განსხვავებულ ფუნქციურ მიმართულებებში სხვადასხვა ფორმით ვლინდება. მონაცემთა დამუშავების ავტომატიზაცია ამცირებს განმეორებადი ოპერაციებისთვის საჭირო რესურსს, ფინანსური ანალიზის დაჩქარება სპეციალისტს გადახრებზე დროული რეაგირების შესაძლებლობას აძლევს, ხოლო პროგნოზირების გაუმჯობესება ზრდის მომავალი ფინანსური მდგომარეობისა და ალტერნატიული გადანყვეტილებების შეფასების შესაძლებლობას. ფინანსური კონტროლის პროცესში დიდი მოცულობის ოპერაციების ერთდროული შემოწმება ხელს უწყობს შეუსაბამოებებისა და რისკის ნიშნების ადრეულ გამოვლენას. ინფორმაციის სწრაფი დამუშავება ამცირებს გადანყვეტილების მომზადებისთვის საჭირო დროს, რაც განსაკუთრებით ფასეულია ცვალებადი საბაზრო პირობების, ფულადი ნაკადებისა და ფინანსური რისკების მართვისას. მონაცემთა მრავალმხრივი ანალიზი სპეციალისტს საშუალებას აძლევს შეადაროს გადანყვეტილების რამდენიმე ვარიანტი და წინასწარ შეაფასოს მათი ფინანსური შედეგები. შედეგად, იზრდება როგორც ცალკეული ოპერაციების პროდუქტიულობა, ისე

ფინანსური რესურსების განაწილებისა და გამოყენების დასაბუთებულობა. ამ შედეგების ერთობლიობა აჩვენებს, რომ ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ღირებულება ცალკეული ოპერაციის ავტომატიზაციას სცდება და მოიცავს რესურსების რაციონალურ გამოყენებას, ანალიზის ხარისხის გაუმჯობესებასა და ფინანსური გადანყვეტილების ინფორმაციული საფუძვლის გაფართოებას [2; 7; 9; 10; 19]. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის ძირითადი მიმართულებები წარმოდგენილია ცხრილში 1.

ცხრილში წარმოდგენილი მიმართულებები აჩვენებს, რომ ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული შედეგით ყალიბდება. დროისა და შრომითი დანახარჯების ეკონომიას ემატება ინფორმაციის დამუშავების სისწრაფე, ანალიზის სიზუსტე, გადახრების დროული გამოვლენა და გადანყვეტილების ინფორმაციული უზრუნველყოფის გაუმჯობესება. შესაბამისად, შეფასებისას გასათვალისწინებელია არა ერთი ცალკეული მაჩვენებელი, არამედ მიღებული სარგებლისა და ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებასთან დაკავშირებული დანახარჯების თანაფარდობა [7; 9; 10].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება თავის მხრივ მოითხოვს ტექნოლოგიურ და ორგანიზაციულ დანახარჯებს. მათ მიეკუთვნება შესაბამისი სისტემის შეძენა ან გამოყენება, არსებული საინფორმაციო სისტემებთან ინტეგრაცია, მონაცემთა მომზადება და დაცვა, პერსონალის სწავლება, სისტემის კონტროლი და პერიოდული განახლება.

ცხრილი 1. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის ძირითადი მიმართულებები ფინანსურ მართვაში

მიმართულება	AI-ის ფუნქცია	ეკონომიკური შედეგი
მონაცემთა დამუშავება	დიდი მოცულობის ინფორმაციის სწრაფი დამუშავება	შრომითი და დროითი დანახარჯების შემცირება
ფინანსური ანალიზი	მონაცემთა შედარება და გადახრების გამოვლენა	ანალიზის სისწრაფისა და სიზუსტის ზრდა
პროგნოზირება	ტენდენციებისა და შესაძლო ცვლილებების შეფასება	გადანყვეტილების დასაბუთების გაუმჯობესება
ფინანსური კონტროლი	შეუსაბამოებებისა და რისკის ნიშნების გამოვლენა	დანაკარგის ალბათობის შემცირება
გადანყვეტილების მომზადება	ალტერნატიული ვარიანტების სწრაფი შედარება	პროფესიული განსჯისთვის ინფორმაციული საფუძვლის გაფართოება

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ [2; 7; 9; 10; 18].

ამიტომ მაღალი ტექნოლოგიური შესაძლებლობა ყოველთვის არ ნიშნავს მაღალ ეკონომიკურ ეფექტიანობას: მიღებული სარგებელი უნდა აღემატებოდეს მის მისაღებად გაწეულ დამატებით დანახარჯებს და ფინანსური მართვის ხარისხის გაუმჯობესებაში აისახოს [9; 10].

ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასებისას გასათვალისწინებელია სამენარმეო სუბიექტის მასშტაბი, ფინანსური ოპერაციების მოცულობა და სირთულე, მონაცემთა ხარისხი, გამოყენებული ტექნოლოგიის ღირებულება და მისი ინტეგრაციისთვის საჭირო რესურსები. ერთი და იგივე სისტემა განსხვავებულ ეკონომიკურ შედეგს იძლევა იმის მიხედვით, რამდენად ხშირად გამოიყენება, რამოცულობის სამუშაოს ასრულებს და რამდენად ამცირებს ხელით შესასრულებელ ოპერაციებს. მცირე მოცულობის ფინანსური საქმიანობის შემთხვევაში ტექნოლოგიის შეძენის, ადაპტაციისა და მომსახურების დანახარჯმა შეიძლება მიღებული სარგებელი საგრძნობლად შეამციროს, ხოლო მრავალრიცხოვანი და განმეორებადი ოპერაციების პირობებში ავტომატიზაციის ეკონომიკური უპირატესობა უფრო მკაფიოდ გამოვლინდეს [9; 10; 11].

ეფექტიანობის შეფასებაში გასათვალისწინებელია მიღებული ფინანსური ინფორმაციის ხარისხიც. არაზუსტი ან არასრული მონაცემების სწრაფად დამუშავება თავისთავად უკეთეს გადაწყვეტილებას ვერ უზრუნველყოფს. ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობა ეკონომიკურ ღირებულებას მაშინ იძენს, როდესაც გამოყენებული მონაცემები სანდოა, შედეგები პროფესიულად მოწმდება და მიღებული ინფორმაცია გადანეჭვითი დასაბუთებას ემსახურება. ამდენად, ტექნოლოგიური შესაძლებლობა, მონაცემთა ხარისხი და პროფესიული კომპეტენცია ეკონომიკური ეფექტიანობის ურთიერთდაკავშირებულ პირობებს ქმნის [3; 9; 11].

ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისას მიღებული სარგებელი უნდა შეედაროს მისი გამოყენებისთვის საჭირო მთლიან დანახარჯებს. სარგებლის შემადგენლობაში შეიძლება შევიდეს შრომითი დანახარჯების ეკონომია, ფინანსური ინფორმაციის მომზადების დროის შემცირება, შეცდომებისა და შეუსაბამობების დროული გამოვლენით თავიდან აცილებული დანაკარგი და ფინანსური გადანეჭვითი ხარისხის გაუმჯობესებით მიღებული შედეგი. დანახარჯები კი მოიცავს ტექნოლოგიის

შეძენას ან გამოყენებას, ინტეგრაციას, მონაცემთა მომზადებასა და დაცვას, პერსონალის მომზადებას, ტექნიკურ მომსახურებასა და კონტროლს [9; 10; 11].

ამ კომპონენტების ნაწილი უშუალოდ ფულად გამოხატვას ექვემდებარება, ხოლო ნაწილის რაოდენობრივი შეფასება შედარებით რთულია. მაგალითად, სამუშაო დროის ეკონომიის ან ტექნოლოგიის გამოყენების ღირებულების განსაზღვრა შესაძლებელია პირდაპირი გაანგარიშებით, მაგრამ გადანეჭვითი ხარისხის გაუმჯობესებით მიღებული სარგებელი ხშირად მხოლოდ გარკვეული პერიოდის შემდეგ ვლინდება. ამიტომ ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება მიზანშეწონილია დაეფუძნოს როგორც პირდაპირი დანახარჯებისა და ეკონომიის შედარებას, ისე ფინანსური მართვის შედეგებზე მიღებული ცვლილებების შეფასებას.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის შეფასებისას მიღებული სარგებელი უნდა შეედაროს მის დანერგვასა და გამოყენებასთან დაკავშირებულ მთლიან დანახარჯებს. ამასთან, სარგებლის შემადგენლობა სამენარმეო სუბიექტის საქმიანობის სპეციფიკის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. ფინანსური ოპერაციების დიდი მოცულობის მქონე სუბიექტში ეკონომია შეიძლება ძირითადად მონაცემთა დამუშავებისა და კონტროლის ავტომატიზაციით წარმოიქმნას, ხოლო შედარებით მცირე სუბიექტში უფრო მაღალი ღირებულება ჰქონდეს ფინანსური ინფორმაციის სწრაფ მიღებას, პროგნოზების მომზადებასა და გადანეჭვითი ალტერნატივების შეფასებას. ამიტომ შეფასება უნდა მოიცავდეს როგორც დანახარჯებისა და მიღებული ეკონომიის შედარებას, ისე იმ კონკრეტულ შედეგებს, რომლებიც ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით მიიღება [9; 10; 11].

ამასთან, ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა საბოლოოდ დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად სწორად გამოიყენებს პროფესიონალი მის მიერ შექმნილ ანალიტიკურ შესაძლებლობებს. სწრაფად მიღებული ინფორმაცია და ზუსტი გამოთვლები ეკონომიკურ ღირებულებას მაშინ ქმნის, როდესაც ისინი სწორად არის ინტერპრეტირებული და დასაბუთებული ფინანსური გადანეჭვითი საფუძვლად გამოიყენება. სწორედ ამიტომ ეკონომიკური ეფექტიანობის განხილვა ბუნებრივად უკავშირდება **პროფესიული განსჯის როლს**, რომელიც ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების პირობებში განსხვავებულ

ფუნქციურ დატვირთვას იძენს [3; 4; 12].

ფინანსურ მართვაში მიღებული ეკონომიკური შედეგი ტექნოლოგიის შესაძლებლობებთან ერთად დამოკიდებულია მისი გამოყენების ხარისხზეც. სწრაფად დამუშავებული ინფორმაცია, გამოვლენილი გადახრა ან მომზადებული პროგნოზი ფინანსური გადაწყვეტილების საფუძველი მხოლოდ პროფესიული შეფასების შემდეგ ხდება. სპეციალისტმა უნდა განსაზღვროს მიღებული შედეგის სანდოობა, მისი შესაბამისობა ეკონომიკურ გარემოსთან და გაითვალისწინოს ის გარემოებებიც, რომელთა სრულად ასახვა ავტომატიზებულ ანალიზში შეუძლებელია [3; 4; 12]. ამგვარად, ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების გაფართოება პროფესიული განსჯის როლს კი არ ამცირებს, არამედ მის ფუნქციურ დატვირთვას ცვლის.

3. პროფესიული განსჯის ტრანსფორმაცია ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების პირობებში

პროფესიული განსჯა ფინანსური მართვის განუყოფელი ნაწილია და გულისხმობს ცოდნის, გამოცდილებისა და არსებული ინფორმაციის საფუძველზე ისეთი გადაწყვეტილების ჩამოყალიბებას, რომელიც კონკრეტული ეკონომიკური გარემოებების შეფასებას ითვალისწინებს. ფინანსური მონაცემები ყოველთვის არ იძლევა ერთმნიშვნელოვან პასუხს, რადგან მათი ინტერპრეტაცია დამოკიდებულია სამენარმეო სუბიექტის საქმიანობის თავისებურებებზე, დასახულ მიზნებზე, მოსალოდნელ ცვლილებებსა და რისკებზე. სწორედ ამიტომ ფინანსური გადაწყვეტილების მიღება ვერ დაეყრდნობა მხოლოდ მონაცემთა დამუშავების შედეგს და მოითხოვს პროფესიონალის მიერ მათ შეფასებასა და ურთიერთდაკავშირებას [3; 4; 13].

ხელოვნური ინტელექტი პროფესიული განსჯის პროცესს დამატებითი ანალიტიკური შესაძლებლობებით უზრუნველყოფს. მას შეუძლია დიდი მოცულობის მონაცემებში ისეთი კავშირების განმეორებადი ტენდენციებისა და გადახრების გამოვლენა, რომელთა იდენტიფიცირება ტრადიციული მეთოდებით მეტ დროსა და რესურსს მოითხოვს. ამ გზით პროფესიონალი იღებს უფრო ფართო ინფორმაციულ საფუძველს შესაძლო ვარიანტების შესაფასებლად, თუმცა მიღებული შედეგის მნიშვნელობის განსაზღვრა, ალტერნატივებს შორის არჩევანი და საბოლოო გადაწყვეტილების დასაბუთება კვლავ პროფესიულ განსჯას ეფუძნება [3; 8; 13; 18].

ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული განსჯის ასეთი ურთიერთკავშირი ცვლის სპეციალისტის მონაწილეობას გადაწყვეტილების მომზადების პროცესში. მისი ფუნქცია თანდათან გადაადგილდება ინფორმაციის უშუალო დამუშავებიდან AI-ის მიერ მიღებული შედეგების გადამოწმების, ინტერპრეტაციისა და კონკრეტულ ფინანსურ ამოცანასთან შესაბამისობის შეფასებისკენ. შედეგად, პროფესიული განსჯის ხარისხს სულ უფრო მეტად განსაზღვრავს არა ინფორმაციის მექანიკური დამუშავების უნარი, არამედ მისი კრიტიკული შეფასება, სხვადასხვა ფაქტორის შეჯერება და დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღება [4; 8; 13].

პროფესიული განსჯის ფუნქციის ცვლილება პროფესიონალისგან ახალი კომპეტენციების განვითარებასაც მოითხოვს. ფინანსური ცოდნისა და გამოცდილების პარალელურად აუცილებელი ხდება ხელოვნური ინტელექტის მიერ მიღებული შედეგების ლოგიკის გააზრება, გამოყენებული მონაცემების ხარისხის შეფასება და შესაძლო შეზღუდვების გამოვლენა. სპეციალისტს უნდა შეეძლოს განსაზღვროს, რამდენად დასაბუთებულია მიღებული შედეგი, რა გავლენა მოახდინა მასზე სანყისმა მონაცემებმა და რამდენად შეესაბამება იგი სამენარმეო სუბიექტის რეალურ ფინანსურ მდგომარეობას. ამ უნარების განვითარება უზრუნველყოფს პროფესიული განსჯისა და ტექნოლოგიური შესაძლებლობების ურთიერთშეგებას და გადაწყვეტილების მიღებაში ადამიანის განმსაზღვრელ როლს ინარჩუნებს [3; 4; 13; 14].

ამ პროცესში განსაკუთრებით საყურადღებოა ხელოვნური ინტელექტის მიერ მომზადებული შედეგის ავტომატურად მიღების დაუშვებლობა. მაღალი სისწრაფით შესრულებული ანალიზი და დეტალური პროგნოზი შეიძლება დამაჯერებლად გამოიყურებოდეს, თუმცა მისი სანდოობა გამოყენებული მონაცემების სისრულეზე, მათი სწორად შერჩევასა და ანალიზის პირობებზეა დამოკიდებული. პროფესიული განსჯა სწორედ ამ დამოკიდებულებების შეფასებას უზრუნველყოფს და სპეციალისტს საშუალებას აძლევს, საჭიროების შემთხვევაში გადაამოწმოს შედეგი, მოითხოვოს დამატებითი ინფორმაცია ან უარი თქვას მის გამოყენებაზე. ამგვარი კონტროლი ამცირებს ტექნოლოგიურ შედეგზე გადაჭარბებული დამოკიდებულების საფრთხეს და ფინანსური გადაწყვეტილების დასაბუთებულობას აძლიერებს [4; 6; 14].

ადამიანისა და ხელოვნური ინტელექტის ფუნქციების ასეთი განაწილება პროფესიული განსჯის

ახალ შინაარსს აყალიბებს: ხელოვნური ინტელექტი აფართოებს ინფორმაციის დამუშავებისა და ანალიზის შესაძლებლობას, ხოლო ადამიანი აფასებს მიღებულ შედეგს, ანიჭებს მას ეკონომიკურ შინაარსს და იღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას. ამ ურთიერთქმედებაში ტექნოლოგია პროფესიონალის შემცვლელი კი არა, მისი შესაძლებლობების გამაძლიერებელი ინსტრუმენტია, რომლის გამოყენების ხარისხი საბოლოოდ ადამიანის ცოდნაზე, გამოცდილებაზე და განსჯაზე დამოკიდებულია [3; 4; 14].

პროფესიული განსჯის გაძლიერება საჭიროა მაშინ, როდესაც ფინანსური გადაწყვეტილება რამდენიმე ურთიერთსაინააღმდეგო ფაქტორის ერთდროულ შეფასებას მოითხოვს. ხელოვნური ინტელექტს შეუძლია სხვადასხვა სცენარის დამუშავება, მოსალოდნელი შედეგების შედარება და შესაძლო გადახრების გამოვლენა, მაგრამ გადაწყვეტილების მიზანშეწონილობა სამენარმეო სუბიექტის ფინანსური მდგომარეობის, სტრატეგიული მიზნების, რისკის მისაღები დონისა და საქმიანობის გარემოს გათვალისწინებით უნდა შეფასდეს. ამ პირობებში პროფესიონალის ფუნქცია ინფორმაციის გადამოწმებას სცდება და მოიცავს მის ეკონომიკურ ინტერპრეტაციასა და გადაწყვეტილების შესაძლო შედეგების შეფასებას [3; 13; 14].

პროფესიული განსჯის საჭიროება იზრდება მაშინაც, როდესაც ხელოვნური ინტელექტის მიერ დამუშავებული მონაცემები რამდენიმე შესაძლო

გადაწყვეტილებას გვთავაზობს. ასეთ შემთხვევაში ტექნოლოგიური ანალიზი არჩევანის საფუძველს ქმნის, მაგრამ ვერ განსაზღვრავს, რომელი ალტერნატივა შეესაბამება უკეთ სამენარმეო სუბიექტის ფინანსურ შესაძლებლობებსა და სამომავლო მიზნებს. ალტერნატივების შეფასებისას გასათვალისწინებელია არა მხოლოდ მოსალოდნელი ფინანსური შედეგი, არამედ მასთან დაკავშირებული რისკი და შესაძლო გრძელვადიანი გავლენაც. შესაბამისად, საბოლოო არჩევანი პროფესიული ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე უნდა ჩამოყალიბდეს [3; 13; 14].

პროფესიული განსჯის ხარისხზე გავლენას ახდენს ისიც, რამდენად კარგად არის გამოიყენებული ხელოვნური ინტელექტისა და ადამიანის ფუნქციები. მონაცემთა დამუშავება, კანონზომიერებების გამოვლენა, შესაძლო სცენარების ფორმირება და დიდი მოცულობის ინფორმაციის შედარება შეიძლება ტექნოლოგიას დაეკისროს, ხოლო შედეგის სანდოობის შეფასება, კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინება, ალტერნატივის შერჩევა და გადაწყვეტილების მიღება პროფესიონალის კომპეტენციაში დარჩეს. ფუნქციების ასეთი განაწილება ტექნოლოგიურ შესაძლებლობას პროფესიულ ცოდნასთან აერთიანებს და ამცირებს როგორც ინფორმაციის არასრულად გამოყენების, ისე ავტომატიზებულ შედეგზე დამოკიდებულების ალბათობას [4; 6; 14].

მე-2 ცხრილში წარმოდგენილი ფუნქციური გა-

ცხრილი 2. ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული განსჯის ფუნქციური განაწილება ფინანსურ მართვაში

ფინანსური მართვის ეტაპი	ხელოვნური ინტელექტის ფუნქცია	პროფესიონალის ფუნქცია
მონაცემთა მომზადება	მონაცემების შეგროვება, კლასიფიკაცია და სისტემატიზაცია	მონაცემთა შესაბამისობისა და სანდოობის შეფასება
ფინანსური ანალიზი	კავშირების, ტენდენციებისა და გადახრების გამოვლენა	მიღებული შედეგების ინტერპრეტაცია და შეფასება
პროგნოზირება	შესაძლო სცენარებისა და შედეგების გაანგარიშება	დაშვებების შეფასება და სცენარების შერჩევა
ალტერნატივების შედარება	ვარიანტების დამუშავება და მოსალოდნელი შედეგების შედარება	ეკონომიკური მიზანშეწონილობის განსაზღვრა
გადაწყვეტილების მიღება	ანალიტიკური ინფორმაციის მომზადება	პროფესიული განსჯა და საბოლოო გადაწყვეტილება
შედეგების შეფასება	ფაქტობრივი და მოსალოდნელი მაჩვენებლების შედარება	შედეგების შეფასება და შემდგომი მოქმედების განსაზღვრა

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ [3; 4; 6; 13; 14].

ნაწილება აჩვენებს, რომ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებასთან ერთად პროფესიული განსჯა გადაწყვეტილების მიღების ყველა ეტაპზე ინარჩუნებს თავის როლს, თუმცა მისი შინაარსი იცვლება. მონაცემთა დამუშავებასა და ანალიზში ტექნოლოგიის მონაწილეობის ზრდა პროფესიონალს ათავისუფლებს ტექნიკური ოპერაციების ნაწილისგან და მის საქმიანობას მიღებული შედეგების შეფასებისკენ მიმართავს. ამ პირობებში პროფესიული კომპეტენცია უკავშირდება ინფორმაციის სანდოობის შემოწმებას, ფაქტორების შეჯერებას, შესაძლო შედეგების შეფასებასა და გადაწყვეტილების დასაბუთებას [3; 4; 13; 14].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით მომზადებული ინფორმაცია პროფესიონალს გადაწყვეტილების უფრო ფართო ანალიტიკურ საფუძველს აძლევს, მაგრამ არჩევანის გაკეთება კვლავ მის კომპეტენციაში რჩება. სწორედ ამ ეტაპზე პროფესიული განსჯა უშუალოდ უკავშირდება პასუხისმგებლობას: პირი, რომელიც აფასებს მიღებულ ინფორმაციას, ირჩევს მოქმედების ვარიანტს და იღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას, პასუხისმგებელია ამ გადაწყვეტილების პროფესიულ დასაბუთებაზეც. ტექნოლოგიის მონაწილეობა გადაწყვეტილების მომზადებაში პასუხისმგებლობას არ აუქმებს, თუმცა მისი ფარგლების უფრო მკაფიო განსაზღვრის საჭიროებას წარმოშობს [4; 6; 14].

4. პროფესიული პასუხისმგებლობა და ხელოვნური ინტელექტის

გამოყენებასთან დაკავშირებული რისკები

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ფინანსურ მართვაში პროფესიული პასუხისმგებლობის ახალ ასპექტებს წარმოშობს. ტექნოლოგიის მიერ მომზადებული ანალიზი, პროგნოზი ან ალტერნატიული ვარიანტები გადაწყვეტილების მიმღებს მიღებული ინფორმაციის პროფესიული შეფასების ვალდებულებისგან არ ათავისუფლებს. პირიქით, ინფორმაციის დამუშავებაში ხელოვნური ინტელექტის მონაწილეობის ზრდასთან ერთად აუცილებელი ხდება მიღებული შედეგის წარმომავლობის, სანდოობისა და გამოყენების მიზანშეწონილობის შეფასება [4; 6; 14; 15; 17].

პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას უნდა გაიმიჯნოს ტექნოლოგიური სისტემისა და პროფესიონალის ფუნქციები. ხელოვნურმა ინტელექტმა შეიძლება დაამუშაოს არასრული ან მცდარი მონაცემი, ვერ გაითვალისწინოს კონკრეტული გარემოება ან ისეთი შედეგი წარმოადგინოს, რომელიც დამატე-

ბით გადამოწმებას საჭიროებს. პროფესიონალის პასუხისმგებლობა სწორედ ამ ეტაპზე ვლინდება — მან უნდა შეაფასოს მიღებული ინფორმაცია, საჭიროების შემთხვევაში გადამოწმოს იგი და მხოლოდ ამის შემდეგ გამოიყენოს გადაწყვეტილების დასასაბუთებლად. შესაბამისად, პროფესიული პასუხისმგებლობის შეფასებისას გადამწყვეტია, რამდენად სათანადოდ შეფასდა და გადამოწმდა ტექნოლოგიის მიერ მიღებული შედეგი [6; 14; 15].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ფინანსურ მართვაში რამდენიმე სახის რისკს წარმოშობს. მონაცემთა არასრულობა ან უზუსტობა, კონფიდენციალური ინფორმაციის არასათანადო დაცვა, ალგორითმული შედეგის არასწორი ინტერპრეტაცია და ავტომატიზებულ შეფასებაზე გადაჭარბებული დამოკიდებულება შეიძლება ფინანსური გადაწყვეტილების ხარისხზე აისახოს. ამ რისკების შემცირება მოითხოვს მონაცემთა ხარისხის კონტროლს, გამოყენებული სისტემის შესაძლებლობებისა და შეზღუდვების ცოდნას, მიღებული შედეგების გადამოწმებასა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ადამიანის პროფესიული ზედამხედველობის შენარჩუნებას [5; 6; 15; 17; 19].

რისკების მართვისთვის საჭიროა მათი წარმოშობის წყაროების გამიჯვნა. მონაცემთა ხარისხის რისკი შეიძლება წარმოიშვას არასრული, მოძველებული ან არასწორად კლასიფიცირებული ინფორმაციის გამოყენებით, ტექნოლოგიური რისკი — სისტემის ფუნქციური შეზღუდვით ან არასწორი შედეგით, ხოლო პროფესიული რისკი — მიღებული ინფორმაციის არასათანადო შეფასებითა და გამოყენებით. ასეთი გამიჯვნა შესაძლებელს ხდის განისაზღვროს, რომელ ეტაპზეა საჭირო დამატებითი კონტროლი და ვის კომპეტენციას მიეკუთვნება მოქმედება [5; 6; 15].

განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს მონაცემთა კონფიდენციალურობა და დაცვა. ფინანსური მართვის პროცესში მუშავდება სამეწარმეო სუბიექტის ფინანსური მდგომარეობის, ოპერაციების, კონტრაგენტებისა და სამომავლო გეგმების შესახებ ინფორმაცია, რომლის არასათანადო გამოყენებამ შეიძლება როგორც ფინანსური, ისე რეპუტაციული ზიანი გამოიწვიოს. ამიტომ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებისას წინასწარ უნდა განისაზღვროს, რა მონაცემების დამუშავებაა დასაშვები, როგორია მათზე წვდომის პირობები და რა კონტროლი მოქმედებს ინფორმაციის შენახვისა და გამოყენების პროცესში [5; 6; 16].

პროფესიულ პასუხისმგებლობას უკავშირდება

გადაწყვეტილების დასაბუთების შესაძლებლობაც. ფინანსურ სპეციალისტს უნდა შეეძლოს განმარტოს, რა ინფორმაციას დაეყრდნო გადაწყვეტილება, როგორ შეფასდა ხელოვნური ინტელექტის მიერ მიღებული შედეგი და რატომ შეირჩა კონკრეტული ალტერნატივა. ამგვარი დასაბუთება უზრუნველყოფს პროცესის გამჭვირვალობას და პასუხისმგებლობას აკავშირებს არა ტექნოლოგიის გამოყენებასთან, არამედ მისი შედეგების პროფესიულ შეფასებასა და გამოყენებასთან [4; 6; 15; 16].

პასუხისმგებლობის მკაფიო განაწილება სამეწარმეო სუბიექტის შიდა წესებსა და კონტროლის პროცედურებშიც უნდა აისახოს. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებისას წინასწარ უნდა განისაზღვროს, ვინ ამოწმებს გამოყენებული მონაცემების სანდოობას, ვინ აფასებს მიღებულ შედეგს და ვის ეკისრება საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება. ეს ამცირებს პასუხისმგებლობის გაურკვევლობას და ხელს უშლის ტექნოლოგიისთვის იმ ფუნქციის გადაცემას, რომელიც პროფესიულ შეფასებასა და შესაბამის უფლებამოსილებას მოითხოვს [4; 6; 15; 16].

კონტროლის გაძლიერებამ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით მიღებული უპირატესობები არ უნდა შეამციროს. ყველა ავტომატიზებული ოპერაციის ხელით განმეორებითი შემოწმება დროისა და რესურსის ეკონომიას მნიშვნელოვნად შეზღუდავდა. ამიტომ კონტროლის ინტენსივობა უნდა შეესაბამებოდეს ფინანსური გადაწყვეტილების რისკს, გამოყენებული მონაცემების ხასიათსა და შესაძლო შეცდომის შედეგებს. მაღალი რისკის გადაწყვეტილება უფრო ღრმა პროფესიულ გადამოწმებას მოითხოვს, ხოლო განმეორებადი და სტანდარტიზებული ოპერაციების შემთხვევაში კონტროლი შეიძლება შერჩევით, წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმებით განხორციელდეს [6; 15; 16].

კონტროლისა და პროფესიული პასუხისმგებლობის ასეთი თანაფარდობა საშუალებას იძლევა ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით მიღებული სისწრაფე და რესურსების ეკონომია შენარჩუნდეს. ტექნოლოგია ასრულებს მისთვის შესაბამის ანალიტიკურ და დამხმარე ფუნქციებს, პროფესიონალი კი ინარჩუნებს იმ გადაწყვეტილებებზე კონტროლს, რომლებიც ეკონომიკური შედეგის შეფასებას, პროფესიულ განსჯასა და პასუხისმგებლობის აღებას მოითხოვს [4; 14; 16].

პროფესიული პასუხისმგებლობის შენარჩუნება ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების შე-

ზღუდვას არ ნიშნავს. ავტომატიზაცია უნდა გამოიყენებოდეს იქ, სადაც იგი სამუშაოს აჩქარებს, ამცირებს განმეორებად ოპერაციებს და აფართოებს ანალიზის შესაძლებლობას, ხოლო პროფესიონალის ჩართულობა კონცენტრირდეს იმ ეტაპებზე, სადაც საჭიროა შედეგის შეფასება, ეკონომიკური გარემოებების გათვალისწინება და გადაწყვეტილების დასაბუთება. ასეთი თანაფარდობა ხელს უწყობს ტექნოლოგიური შესაძლებლობებისა და პროფესიული კომპეტენციის ურთიერთშევესებას [4; 6; 14; 16].

ამ ურთიერთშევესების ხარისხი პირდაპირ აისახება ფინანსური მართვის შედეგებზე. არასაკმარისი პროფესიული კონტროლი ზრდის მცდარი ან არასრულად შეფასებული ინფორმაციის გამოყენების რისკს, ხოლო გადაჭარბებული კონტროლი ამცირებს ავტომატიზაციით მიღებულ დროით და რესურსულ სარგებელს. შესაბამისად, ფინანსური მართვის ამოცანაა ისეთი თანაფარდობის ჩამოყალიბება, რომლის დროსაც ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობები სრულად გამოიყენება, პროფესიული განსჯა გადაწყვეტილების განმსაზღვრელ ფუნქციას ინარჩუნებს, ხოლო პასუხისმგებლობა მკაფიოდ უკავშირდება გადაწყვეტილების მიმღებ პირს [6; 14; 16].

5. ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირი

ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შედეგიანობა ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირით ყალიბდება. ეკონომიკური სარგებელი მიიღწევა მონაცემთა დამუშავების დაჩქარებით, განმეორებადი ოპერაციების შემცირებითა და ანალიტიკური შესაძლებლობების გაფართოებით, თუმცა ამ უპირატესობების რეალიზება პროფესიონალის მიერ მიღებული ინფორმაციის შეფასებასა და სწორ გამოყენებას მოითხოვს. თავის მხრივ, პროფესიული განსჯა გადაწყვეტილების ხარისხს უზრუნველყოფს, ხოლო პასუხისმგებლობა განსაზღვრავს, ვის ეკისრება მიღებული შედეგის შეფასება და საბოლოო არჩევანის დასაბუთება [3; 4; 9; 14].

ამ სამი კომპონენტის ურთიერთკავშირი განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდება გადაწყვეტილების მომზადების პროცესში. ხელოვნური ინტელექტი ამუშავებს მონაცემებს, გამოავლენს ტენდენციებსა და გადახრებს, ადარებს შესაძლო სცენარებს და პროფესიონალს აწვდის ანალიტიკურ ინფორ-

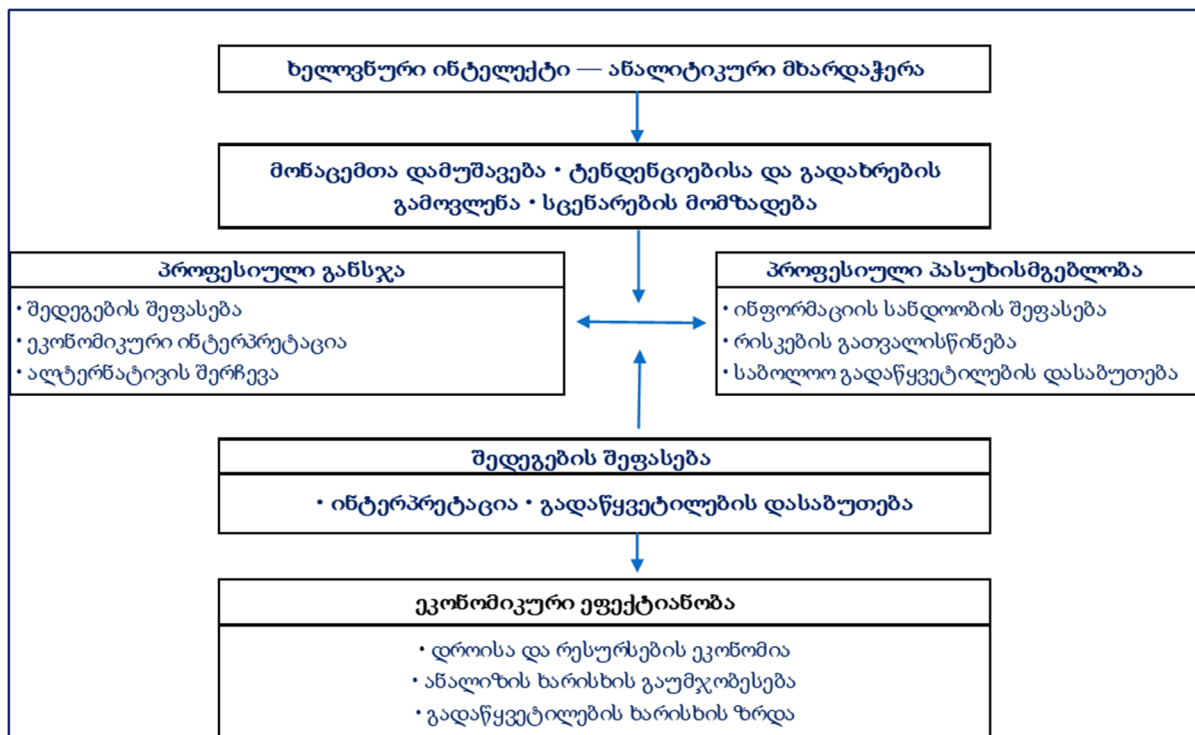
მაციას. სპეციალისტი აფასებს ამ ინფორმაციის სანდოობას, აკავშირებს მას ორგანიზაციის ფინანსურ მდგომარეობასა და საქმიანობის პირობებთან და პროფესიული განსჯის საფუძველზე ირჩევს გადაწყვეტილებას. პასუხისმგებლობა კი უკავშირდება არა ინფორმაციის ტექნიკური დამუშავების ფაქტს, არამედ მისი შეფასების, გამოყენებისა და მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთების პროცესს [4; 6; 14; 16].

ასეთი ურთიერთკავშირი ხელოვნური ინტელექტისა და ადამიანის ფუნქციების დაპირისპირებას გამოიწვევს. ფინანსურ მართვაში მათი შესაძლებლობები ურთიერთშემავსებელია: ტექნოლოგიის უპირატესობა დიდი მოცულობის ინფორმაციის სწრაფ დამუშავებასა და ანალიტიკური ვარიანტების მომზადებაში ვლინდება, ადამიანის უპირატესობა კი ეკონომიკური გარემოებების გააზრებას, შედეგების კრიტიკულ შეფასებასა და პასუხისმგებლიანი გადაწყვეტილების მიღებას უკავშირდება. შესაბამისად, ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების მიზანი პროფესიონალის ჩანაცვლება კი არა, მისი შრომის გამარტივება, ანალიტიკური შესაძლებლობების გაფართოება და გადაწყვეტილების ხარისხის გაუმჯობესებაა [3; 4; 14].

სქემაში წარმოდგენილი ურთიერთკავშირი აჩვენებს, რომ ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ეფექტი ტექნოლოგიური შესაძლებლობებით არ ამოინურება. მონაცემთა დამუშავებისა და ანალიზის შედეგი პროფესიული განსჯის საფუძველზე გარდაიქმნება ფინანსურ გადაწყვეტილებად, ხოლო პასუხისმგებლობა გადაწყვეტილების მიღება პირთან რჩება. ამ კომპონენტების ურთიერთშევისება ზრდის ფინანსური მართვის ხარისხსა და ეკონომიკურ ეფექტიანობას [3; 4; 6; 9; 14; 16].

პრაქტიკული გამოყენებისას ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიონალის ფუნქციების თანაფარდობა ფინანსური ამოცანის ხასიათის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. განმეორებადი, სტრუქტურირებული და დიდი მოცულობის მონაცემებზე დაფუძნებული ოპერაციები უფრო ფართოდ შეიძლება დაეყრდნოს ავტომატიზებულ დამუშავებას, ხოლო მაღალი ფინანსური რისკის, არასტანდარტული პირობებისა და რამდენიმე ალტერნატივის მქონე გადაწყვეტილებები პროფესიონალის უფრო აქტიურ მონაწილეობას მოითხოვს. ასეთი გამიჯვნა სამეწარმეო სუბიექტს საშუალებას აძლევს ტექნოლოგია გამოიყენოს იქ, სადაც მისი უპირატესობა ვლინდება, ხოლო

სქემა 1. ეკონომიკური ეფექტიანობის, პროფესიული განსჯისა და პასუხისმგებლობის ურთიერთკავშირი ფინანსურ მართვაში

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ [3; 4; 6; 9; 14; 16].

პროფესიონალის დრო და კომპეტენცია მიმართოს საკითხებისკენ, რომლებიც გამოცდილებას, შეფასებასა და დასაბუთებულ არჩევანს საჭიროებს [4; 6; 14; 16].

ამ პრინციპის დაცვა ფინანსური მართვის ორგანიზაციულ სტრუქტურაზეც აისახება. რუტინული სამუშაოს ნაწილის შემცირება ფინანსური სამსახურის ფუნქციებს თანდათან გადააქვს მონაცემთა დამუშავებიდან ანალიზის, პროგნოზირების, კონტროლისა და მმართველობითი გადაწყვეტილებების მხარდაჭერისკენ. შედეგად, ფინანსური სპეციალისტის პროფესიული ღირებულება განისაზღვრება არა ტექნიკური ოპერაციების რაოდენობით, არამედ ინფორმაციის შეფასების, ეკონომიკური კავშირების გამოვლენისა და გადაწყვეტილების დასაბუთების უნარით [3; 13; 14].

ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული კომპეტენციის ურთიერთშეგება ფინანსური მართვის განვითარების შესაძლებლობასაც ქმნის. ტექნოლოგიის მიერ შესრულებული ოპერაციების გაფართოებასთან ერთად ადამიანის საქმიანობაში იზრდება ანალიტიკური, საკონსულტაციო და მმართველობითი ფუნქციების წილი. ამდენად, ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება პროფესიის შემცირების საფუძვლად კი არ გვევლინება, არამედ **ფინანსური სპეციალისტის შრომის შინაარსის ცვლილებისა და მისი პროფესიული შესაძლებლობების გაფართოების ფაქტორად** [3; 4; 14].

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით პროფესიული საქმიანობის გამარტივება სამეწარმეო სუბიექტს ადამიანური რესურსის უფრო რაციონალურად განაწილების შესაძლებლობას აძლევს. ფინანსური სპეციალისტის სამუშაო დროის მონაცემთა მექანიკურ დამუშავებაზე ნაკლებად დახარჯვა ზრდის მის მონაწილეობას ფინანსურ დაგეგმვაში, შედეგების შეფასებაში, რისკების წინასწარ გამოვლენასა და მმართველობითი გადაწყვეტილებების მომზადებაში. ამგვარი ცვლილება არსებული პროფესიული რესურსით უფრო მაღალი ანალიტიკური ღირებულების სამუშაოს შესრულებისა და ფინანსური სამსახურის საქმიანობის ბიზნესის საერთო მიზნებთან მეტად დაკავშირების შესაძლებლობას ქმნის [3; 9; 13; 14].

ფინანსური ინფორმაციის სწრაფი დამუშავება და პროფესიონალის დროის ანალიტიკურ საქმიანობაზე გადანაწილება აჩქარებს პრობლემის გამოვლენიდან გადაწყვეტილების მომზადებამდე პროცესს, აუმჯობესებს ფინანსური კონტროლის ოპერატიულობას და ზრდის შედეგების წინასწარი

შეფასების შესაძლებლობას. ამასთან, საბოლოო შედეგის ხარისხი დამოკიდებულია პროფესიონალის ცოდნაზე, გამოცდილებასა და მიღებული ინფორმაციის სწორ ინტერპრეტაციაზე [4; 9; 14; 16].

ამრიგად, ფინანსურ მართვაში ხელოვნური ინტელექტის ეკონომიკური ღირებულება სრულად ვლინდება, როდესაც ტექნოლოგიური შესაძლებლობები და ადამიანის პროფესიული კომპეტენცია არა ურთიერთშემცვლელ, არამედ ურთიერთშემავესებელ რესურსებად გამოიყენება. ასეთი თანაფარდობა ერთდროულად ქმნის შრომისა და დროის ეკონომიის, ანალიზის ხარისხის გაუმჯობესებისა და პროფესიული პასუხისმგებლობის შენარჩუნების შესაძლებლობას [3; 4; 9; 14].

დასკვნები და რეკომენდაციები

კვლევამ აჩვენა, რომ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ცვლის ფინანსური მართვის ფუნქციურ სტრუქტურას: მცირდება განმეორებადი და ტექნიკური ოპერაციების წილი, ხოლო იზრდება ანალიზის, პროგნოზირების, შედეგების შეფასებისა და გადაწყვეტილების დასაბუთების როლი. შესაბამისად, ფინანსური სპეციალისტის საქმიანობის ძირითადი დატვირთვა მონაცემთა დამუშავებიდან მიღებული ინფორმაციის პროფესიული შეფასებისა და მმართველობითი გადაწყვეტილებების მხარდაჭერისკენ გადადის.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება მიღებული სარგებლისა და დანერგვა-გამოყენებისთვის საჭირო სრული დანახარჯების თანაფარდობას უნდა დაეფუძნოს. მიღებული სარგებელი მოიცავს სამუშაო დროისა და საოპერაციო დანახარჯების ეკონომიას, ინფორმაციის დამუშავების დაჩქარებას, ანალიზისა და პროგნოზირების შესაძლებლობების გაფართოებას და ფინანსური გადაწყვეტილებების ხარისხის გაუმჯობესებას. ამასთან, ეფექტიანობის დონე დამოკიდებულია სამეწარმეო სუბიექტის მასშტაბზე, ფინანსური ოპერაციების მოცულობაზე, მონაცემთა ხარისხსა და ტექნოლოგიის გამოყენების პირობებზე.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების გაფართოება პროფესიული განსჯის როლს არ ამცირებს, არამედ მის შინაარსს ცვლის. ფინანსური სპეციალისტის საქმიანობაში იზრდება ანალიზის შედეგების შეფასების, ეკონომიკური ინტერპრეტაციის, ალტერნატივების შედარებისა და გადაწყვეტილების დასაბუთების დატვირთვა. შესაბამისად, ტექნოლოგიური შესაძლებლობების ზრდასთან

ერთად პროფესიული ცოდნის, გამოცდილებისა და კრიტიკული შეფასების როლი უფრო ძლიერდება.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება პროფესიულ პასუხისმგებლობას არ ამცირებს. ტექნოლოგიის მიერ მომზადებული ანალიზის, პროგნოზისა და ალტერნატიული ვარიანტების შეფასება ფინანსური სპეციალისტის კომპეტენციაში რჩება. მან უნდა შეაფასოს გამოყენებული მონაცემების სანდოობა, გაითვალისწინოს შესაძლო რისკები და მიღებული ინფორმაცია მხოლოდ პროფესიული გადაწყვეტილების შემდეგ გამოიყენოს. საბოლოო გადაწყვეტილება და მის შედეგებზე პასუხისმგებლობა გადაწყვეტილების მიმღებ პირს ეკისრება.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებასთან დაკავშირებული რისკები შეიძლება წარმოიშვას მონაცემთა ხარისხის, ტექნოლოგიური სისტემის ფუნქციური შეზღუდვებისა და მიღებული შედეგების არასათანადო პროფესიული შეფასების გამო. მათი შემცირება მოითხოვს მონაცემთა სანდოობის კონტროლს, ტექნოლოგიის შესაძლებლობებისა და შეზღუდვების ცოდნას, შედეგების გადამოწმებასა და პროფესიული ზედამხედველობის შენარჩუნებას. კონტროლის ინტენსივობა უნდა შეესაბამებოდეს ფინანსური გადაწყვეტილების რისკსა და შესაძლო შეცდომის შედეგებს.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდა, პროფესიული განსჯა და პასუხისმგებლობა ურთიერთდაკავშირებული კომპონენტებია. ტექნოლოგიის მიერ მიღებული სისწრაფე და რესურსების ეკონომია რეალურ ეკონომიკურ შედეგს მაშინ იძლევა, როდესაც ავტომატიზებული ანალიზი პროფესიულ შეფასებასა და დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას ეყრდნობა. ამგვარი ურთიერთშევესება უზრუნველყოფს ტექნოლოგიური შესაძლებლობების გამოყენებას პროფესიული პასუხისმგებლობის შენარჩუნებით.

კვლევის შედეგებით დასტურდება ჰიპოთეზა,

რომ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება ფინანსურ მართვაში ეკონომიკურ ეფექტიანობას ზრდის მაშინ, როდესაც ტექნოლოგიური შესაძლებლობებისა და პროფესიული განსჯის ურთიერთშევესება პროფესიული პასუხისმგებლობის შენარჩუნებით ხორციელდება. ხელოვნური ინტელექტი ამცირებს განმეორებადი ოპერაციების მოცულობას, აჩქარებს ინფორმაციის დამუშავებას და აფართოებს ანალიზის შესაძლებლობებს, თუმცა მიღებული შედეგების შეფასება, გადაწყვეტილების დასაბუთება და პასუხისმგებლობა ფინანსური სპეციალისტის კომპეტენციაში რჩება.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია:

სამენარმო სუბიექტებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება პასუხისმგებლობების მკაფიო განაწილებას უნდა ეფუძნებოდეს. წინასწარ უნდა განისაზღვროს მონაცემთა სანდოობის შემოწმების, ავტომატიზებული შედეგების პროფესიული შეფასებისა და საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების პასუხისმგებელი პირები. ფინანსური გადაწყვეტილების რისკის შესაბამისად უნდა განისაზღვროს კონტროლის ინტენსივობა, ხოლო ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება უნდა დაექვემდებაროს შესაბამის პროფესიულ შეფასებას.

ხელოვნური ინტელექტის დანერგვას თან უნდა ახლდეს ფინანსური სპეციალისტების პროფესიული მომზადება მისი შესაძლებლობებისა და შეზღუდვების გათვალისწინებით. პროფესიონალს უნდა შეეძლოს ავტომატიზებული ანალიზის შედეგების შეფასება და ინტერპრეტაცია, შესაძლო რისკების გამოვლენა და მიღებული ინფორმაციის გამოყენება დასაბუთებული ფინანსური გადაწყვეტილების მისაღებად. ამ უნარების გაძლიერება ხელს შეუწყობს ხელოვნური ინტელექტისა და პროფესიული კომპეტენციის ეფექტიან ურთიერთშევესებას.

LEGISLATIVE GAP AS AN OBSTRUCTING FACTOR TO THE EXERCISE OF PROPERTY RIGHTS IN GEORGIAN PRIVATE LAW

Copyright © 2026 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: July 1, 2026
Published: July 25, 2026
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-102

Giorgi Baramidze

Doctoral Candidate

of David Aghmashenebeli University
of Georgia, Lawyer

ORCID ID: 0009-0005-7375-1061;

E-mail: glc.lawoffice@gmail.com

ABSTRACT

Property has played an important role in the life of society since time immemorial, because throughout the entire past period a person, associating property with both his personal and his family's economic well-being, tried and still tries to protect it, both within the country and beyond its borders.

Accordingly, property, at first glance, should include the owner's right to the assets which Article 147 of the Civil Code of Georgia attributes to all things and to those intangible property benefits, the possession, use, and disposal of which may be exercised by natural and legal persons and the acquisition of which may occur without restriction, if this is not prohibited by law or does not contradict moral norms.

However, due to the fact that the existing national legislation is characterized by a number of shortcomings, in certain cases, and especially if there is corresponding political will for this, problems are created regarding the protection of ownership rights over immovable property and certain intangible property benefits, which requires appropriate legislative amendments.

Keywords: *property, legislation, shortcomings, right, protection, things.*

REFERENCES:

1. Constitution of Georgia; Civil Code of Georgia; Administrative Procedure Code of Georgia; Law of Georgia "On Licenses and Permits"; Law of Georgia "On State Property"; Law of Georgia "On Subsoil"; Law of Georgia "On Licenses and Permits";
2. Resolution of the Chief Prosecutor's Office of Georgia dated March 20, 2018, on recognition as a victim in criminal case N 006220113003;
3. Order #102 of the Minister of Environmental Protection and Natural Resources of Georgia dated 15/02/2006;
4. License Certificate N00035 issued by the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Georgia on May 4, 2006;
5. Order #181 of the Minister of Justice of Georgia dated October 8, 2010 - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1040547?publication=0>;
6. Ordinance #1044 of the Government of Georgia dated May 25, 2015 - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2858361?publication=0>;
7. Order N181 of the Minister of Justice of Georgia dated February 28, 2026 - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6789636?publication=0>;
8. Collection of Law Books of Vakhtang VI (The Law of King Vakhtang);
9. Chavchavadze I., Complete Collection of Works, Volume VI. 1956;
10. Moniava P. (T.), Introduction to the General Part of the Civil Code of Georgia. Tbilisi. 2013;
11. Moniava P. (T.), The Social Nature of Property, Its Content, the Criteria Established by the Precedential Decisions of the European Court of Human Rights Regarding the Protection of Property, and the Existing

Reality in Georgia in this Regard. Journal: "Spectrum" N4, 2021, Tbilisi;

12. Gakhokidze J., Gabisonia I., Mamniashvili M., Moniava P. (T.), Investigative Law, Book One. Tbilisi. Publishing House "World of Lawyers." 2018;

13. Adeishvili Z., Winter G., Kitoshvili D. Commentary on the General Administrative Code of Georgia. Tbilisi. 2002;

14. Adam Smith, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Tbilisi. 1938;

15. Kharitonashvili J. Adam Smith, Founder of Economic Science - <https://burusi.wordpress.com/2013/05/29/adam-smith-3/> (as of 21/03/2026);

16. Baramidze G. The Social Nature of Property at Different Stages of Social Development Abroad and in Georgia, Journal "Spectrum" Volume 11 №1 (2025) - <https://journals.4science.ge/index.php/spectri/article/view/4576/4603>;

17. Ulrich Huber, "On the Conflict of Laws in Dif-

ferent Empires" / Huber's Conflict of Laws - <https://openyls.law.yale.edu/entities/publication/9a54706f-2fc6-46dc-9a33-22cacdae912b> (as of 21/03/2026);

18. Veshapidze, Sh., "Ilia Chavchavadze's Concept of Universal Welfare Oriented toward European Values," Journal: "New Economist" #47, 2017, p. 35.

19. Legally effective ruling of the Administrative Cases Panel of the Tbilisi City Court dated April 22, 2025 (Case #3/2963-25);

20. Legally effective ruling of the Civil Cases Panel of the Tbilisi City Court dated April 23, 2025 (Case #2/11261-25);

21. Legally effective ruling of the Tbilisi Court of Appeals dated May 20, 2025 (Case #2b/2598-25);

22. Legally effective ruling of the Tbilisi Court of Appeals dated January 10, 2025 (Case #2b/2485-25); Ruling #bs-942 (K20) of the Supreme Court of Georgia dated December 28, 2022.

საკანონმდებლო ხარვეზი, როგორც საკუთრების უფლების განხორციელების ხელშეშლელი ფაქტორი ქართულ კერძო სამართალში

გიორგი ბარამიძე,

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის

უნივერსიტეტის დოქტორანტი, ადვოკატი

ORCID ID: 0009-0005-7375-1061;

ელფოსტა: glc.lawoffice@gmail.com

აბსტრაქტი

საკუთრება უხსოვარი დროიდან მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა საზოგადოების ცხოვრებაში, რადგან მთელი განვლილი პერიოდის განმავლობაში ადამიანი საკუთრებას უკავშირებდა რა, როგორც პირადად მისი ისე საკუთარი ოჯახის ეკონომიკურ კეთილდღეობას¹, ცდილობდა და დღესაც ცდილობს მის დაცვას, როგორც ქვეყნის შიგნით ისე მის ფარგლებს გარეთ.

შესაბამისად, საკუთრება ერთი შეხედვით უნდა მოიცავდეს იმ ქონებაზე მესაკუთრის უფლებას, რომელსაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 147-ე მუხლი მიაკუთვნებს ყველა ნივთს და იმ არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეებს, რომელთა ფლობაც, სარგებლობა და განკარგვა შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს და რომელთა შეძენაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუკი ეს აკრძალული არ არის კანონით ან არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს.

თუმცა, იმის გამო, რომ არსებული ეროვნული კანონმდებლობა მთელი რიგი ხარვეზებით ხასიათდება, ცალკეულ შემთხვევებში, და განსაკუთრებით კი თუ ამისთვის შესაბამისი პოლიტიკური ნება არსებობს, იქმნება პრობლემები უძრავი ნივთებსა და ცალკეულ არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეებზე საკუთრების უფლების დაცვასთან დაკავშირებით, რაც მოითხოვს შესაბამის საკანონმდებლო ცვლილებებს.

საკვანძო სიტყვები: ქონება, კანონმდებლობა, ხარვეზები, უფლება, დაცვა, ნივთები.

1 დამატებით იხ. და შეადარეთ: , შ., „ილია ჭავჭავაძის ევროპულ ღირებულებებზე ორიენტირებულისაყოველთაო კეთილდღეობის კონცეფცია“, ჟურნალი: „ახალი ეკონომისტი“ #47, 2017 წელი, გვ.35. - <http://loi.com.ge/ka/eco/online/>

შესავალი

მთელი რიგი ქვეყნებისაგან განსხვავებით, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170.1-ე მუხლი ხაზგასმას აკეთებს მასზე, რომ მესაკუთრეს შეუძლია კანონისმიერი ან სხვაგვარი, კერძოდ სახელშეკრულებო შებოჭვის ფარგლებში თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს მხოლოდ ისეთი ქონებით, რომლებიც განეკუთვნება ნივთთა კატეგორიას.

ამდენად, საკუთრების უფლება, ანუ იმის შესაძლებლობა, რომ თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით და არ დაუშვას სხვა პირთა მიერ ამ ქონებით სარგებლობა და განკარგოს იგი თუკი ამით არ ილახება მეზობლების ან სხვა მესამე პირთა უფლებები, ანდა, თუ ეს მოქმედება არ წარმოადგენს უფლების ბოროტად გამოყენებას, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170.1-ე მუხლის მიზნებიდან გამომდინარე ვრცელდება, მხოლოდ მოძრავ და უძრავ ნივთზე.

მათგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი 149-ე მუხლის სახით იძლევა მხოლოდ უძრავი ნივთების ჩამონათვალს. კერძოდ, მათ მიეკუთვნება მიწის ნაკვეთი მასში არსებული წიაღისეულით, მიწაზე აღმოცენებული მცენარეები, ასევე შენობა-ნაგებობანი, რომლებიც მყარად დგას მიწაზე. შესაბამისად, ივარაუდება, რომ ყველა ის ნივთი, რომელიც არ განეკუთვნება უძრავ ნივთთა კატეგორიას წარმოადგენს მოძრავ ნივთს.

რაც შეეხება არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეებს, სკ-ის 152-ე მუხლის თანახმად მასში იგულისხმება ის მოთხოვნები და უფლებები, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს სხვა პირებს, ან გამოიწვიოს საიმისოდ, რომ მათ მფლობელს შეეძლოს მატერიალური სარგებელი, ანდა მიენიჭოს უფლება მოსთხოვოს სხვა პირებს რაიმე.

ნივთებთან დაკავშირებით, როგორც ამას ცხადყოფს სკ-ის 158.1-ე მუხლი მოქმედებს მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია, რაც ნიშნავს ისეთი ვარაუდის არსებობას, რომ გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ნივთზე საკუთრებითი ურთიერთობის ხასიათი ვლინდება საჯარო რეესტრიდან, ნივთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე. შესაბამისად, გაცილებით ადვილი უნდა იყოს საჯარო რეესტრში რეგისტრირებული საკუთრების უფლების დაცვა უძრავ

ნივთებზე, მით უფრო, რომ საკუთრების უფლება სამართლით დაცული ერთ-ერთი ყველაზე ძველი უფლებაა და ადამიანის სურვილია სახელმწიფომ სადაც მას საკუთრება გააჩნია შექმნას ისეთი კანონმდებლობა, რომლითაც მესაკუთრეს შეეძლება საკუთარი ნების შესაბამისად შეუზღუდავად ფლობდეს, სარგებლობდეს და განკარგავდეს თავის ქონებას. თუმცა, როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო რეალურად არაერთი ხელშემშლელი, მათ შორის, კანონმდებლობის ხარვეზებით განპირობებული პრობლემა არსებობდა და არსებობს ამ და ცალკეული არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეების დაცვასთან მიმართებით.

ძირითადი ნაწილი

საზოგადოების არსებობის ისტორია ადასტურებს, რომ უძველესი დროიდან მოყოლებული, მისი განვითარებისათვის მთავარ ლოკომოტივად იქცა უძრავი ქონება და მასზე საკუთრების უფლება. კერძოდ, ექვემდებარება არასდროს დამდგარა ის, რომ პირველყოფილი თემური საზოგადოების რღვევას შედეგად მოჰყვა თემის წევრთა საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების: მიწა-წყლის ამ გაერთიანების ხელმძღვანელ (ტომის და თემის ბელადთა, მხედართმთავართა და ა.შ.) პირთა კონტროლქვემ გადასვლა და ვინაიდან მათ საკუთრებაში გადასული მიწის დასამუშავებლად საჭირო გახდა დიდი ოდენობით უფასო მუშა-ხელი, ოდესღაც თავისუფალი მეთემეები თანდათან იქცნენ მონებად და მათ რიგებს შეუერთდნენ ასევე საომარი მოქმედებების შედეგად ტყვედ აყვანილი მეომრები და დაპყრობილ ტერიტორიაზე მაცხოვრებლები ხალხები¹.

ხოლო, მას შემდეგ, რაც მონათმფლობელურმა საზოგადოებამ ამონურა თავისი თავი და დღის წესრიგში დადგა ახალი ფორმაციის საზოგადოების შექმნის საკითხი, ამ შემთხვევაშიც გადამწყვეტი როლი ითამაშა უძრავ ქონებაზე საკუთრების ფაქტორმა,² რადგან იგი იქცა პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსული ახალი ძალის - ფეოდალთა ხელში ისეთ ძლიერ ინსტრუმენტად, რომელმაც უზრუნველყო ფეოდალთა ბატონობა ყმაგლეხებზე. ყოველივე ამით კი საკუთრებამ არათუ დაკარგა სოციალური ბუნება³ თუ საბოლოოდ არა დიდი ხნით

1 ბარამიძე გ. საკუთრების სოციალური ბუნება საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე საზღვარგარეთ და საქართველოში, ჟურნალი „სპექტრი“ ტომი 11 №1 (2025) - <https://journals.4science.ge/index.php/spectri/article/view/4576/4603>;

2 ჭავჭავაძე ი. თხუზულებათა სრული კრებული ტომი VI. 1956 წ. გვ. 120.

3 ბარამიძე გ. „საკუთრების სოციალური ბუნება საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე საზღვარგარეთ და საქართველოში“, ჟურნალი: „სპექტრი“ ტომი 11 №1 (2025) - <https://journals.4science.ge/index>.

მაინც, არამედ გამოეცალა საფუძველი მასზედ ოცნებასაც, რომ უძრავ ქონებას პირველყოფილი საზოგადოების მსგავსად დაბრუნებოდა სოციალური ბუნება. ანუ, თანაბრად დაეკმაყოფილებინა სხვადასხვა ფენის/კლასების წარმომადგენელთა მოთხოვნები.

კაპიტალისტურმა საზოგადოებამ კი, რომლის საფუძველი საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში განხორციელებული ბურჟუაზიული რევოლუციები გახდა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ლიდერები გამოდიოდნენ ლოზუნგით: ძმობის, თავისუფლების და თანასწორობის შესახებ ვერ უზრუნველყო ამ ლოზუნგის რეალობად ქცევა, ვინაიდან არ განხორციელებულა საკუთრების, მათ შორის უძრავი ქონების ყველასთვის თანაბრად გადანაწილება და მეტიც, საფრანგეთი, სადაც ბურჟუაზიული რევოლუციის აკვანი დაირწა, ხელისუფლებაში ნაპოლეონ ბონაპარტეს მოსვლის შემდეგ, თვითონ იქცა მეზობელი სახელმწიფოების ისეთ დამპყრობად, რომელიც თავისი ქვეყნის კეთილდრობას უკავშირებდა სხვა სახელმწიფოების ტერიტორიების და შესაბამისად მათი უძრავი ქონების საფრანგეთის საკეთილდღეოდ გამოყენებას. თუმცა, ამაში ბრალი იმ გარემოებასაც მიუძღვის, რომ საზოგადოება დიდ ხანს იყო ილუზიის ტყვეობაში, რომ საბაზრო ეკონომიკა და „ბაზრის უხილავი ხელი“ დაარეგულირებდა ამ მიმართებითაც ყველაფერს.^{1, 2, 3}

ამ მხრივ, რეალური ხელშესახები წარმატებები არ ჰქონია საბჭოთა სახელმწიფოსაც, რადგან დაპირებების მიუხედავად, რომ მიწა გადაეცემოდა გლეხებს, ხოლო ფაბრიკა-ქარხნები მუშებს, რეალურად მიწაზე, როგორც უძრავ ქონებაზე, საკუთრების უფლება საბჭოთა მოქალაქისთვის კვლავაც აუხდენელ ოცნებად დარჩა, რადგან შეზღუდული ფართობის მქონე საცხოვრებელი, ანუ საკარმიდამო ნაკვეთიც კი, პირებს გადაცემული ჰქონდათ უვადო სარგებლობაში და არა საკუთრებაში.

საბჭოთა კავშირის დაშლისა და დამოუკიდებლობის ხელახლა მოპოვების შემდეგ, კერძოდ 1992 წლიდან მართალია არაერთი რეფორმა ჩატარდა

საქართველოში უძრავ ქონებასთან დაკავშირებით, თუმცა, ძველი საქართველოსგან განსხვავებით, სადაც საკუთრებას მეტ-ნაკლებად ჰქონდა სოციალური დატვირთვა, რადგან ვახტანგ მე-VI -ის სამართლის წიგნის 169-ე მუხლის თანახმად არსებობდა ისეთი საკუთრება, რომელიც მართალია სახელმწიფოს ანუ ხელმწიფეს ეკუთვნოდა მაგრამ ამ საკუთრებით სარგებლობა შეეძლო ნებისმიერ პირს. კერძოდ მასში ნათქვამია, რომ „ქვეყანაზედ სამი რამ არ დაეჭირვის კაცსა და ხელმწიფისა არის: წყალი, შეშა და ბალახი,“⁴ რეფორმის ყველაზე ხელშესახები შედეგი საწყის ეტაპზე ის იყო, რომ საქართველოს მოქალაქებს მიღება-ჩაბარების აქტის საფუძველზე გადაეცათ მიწის ნაკვეთი მხოლოდ სარგებლობაში, თუმცა სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას ეს სარგებლობა იმით განსხვავდებოდა საბჭოთა პერიოდის მიწათსარგებლობისგან, რომ მოსარგებლეს შეეძლო მასზე გადაცემული მიწის ნაკვეთის გასხვისება ან/და სხვა გზით განკარგვა, მაგრამ მხოლოდ გადაცემიდან 2 წლის გასვლის შემდეგ.

მოგვიანებით, საქართველოში დაიწყო მოქალაქეთათვის „მიწის (უძრავი ქონების) საკუთრებაში გადაცემის შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის #327 ბრძანებულების შესაბამისად, ადრე სარგებლობაში გადაცემული მიწის ნაკვეთებზე საკუთრების დამადასტურებელი მონუმენტების გაცემა. ხოლო მისი ერთგვარი იურიდიული საფუძველი გახდა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1513-ე მუხლის⁵ დანაწესი, რომლითაც ამ კოდექსის ამოქმედებიდან ფიზიკურ პირთა კანონიერ სარგებლობაში არსებული მიწის ნაკვეთები, რომლებზედაც ინდივიდუალური სახლებია განლაგებული, ითვლება ამ პირთა საკუთრებად და მათზე ვრცელდება სამოქალაქო კოდექსით უძრავი ქონებისთვის გათვალისწინებული წესები.

ანუ, როგორც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1513-ე მუხლი ცხადყოფს საქართველოს მოქალაქისთვის საკუთრებაში გადაცემული მიწის ნაკვეთი უნდა ყოფილიყო საკუთრების ისეთი

php/spectri/article/view/4576/4603;

1 ადამ სმიტი, გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ. თბილისი. 1938 წ. გვ.7; გვ. 189.

2 ხარითონაშვილი ჯ. ადამ სმიტი ეკონომიკური მეცნიერების ფუძემდებელი - <https://burusi.wordpress.com/2013/05/29/adam-smith-3/>;

3 ჰუბერი „კანონთა კონფლიქტების შესახებ სხვადასხვა იმპერიებში“ / ჰუბერის კანონის კონფლიქტი - <https://openyls.law.yale.edu/entities/publication/9a54706f-2fc6-46dc-9a33-22cacdae912b> (21/03/2026 წლის მდგომარეობით).

4 მონიავა პ(თ). შესავალი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგად ნაწილში. თბილისი. 2013 წელი. გვ.34.

5 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1513-ე მუხლი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=138>;

ობიექტი, რომელზეც გავრცელდებოდა მხოლოდ სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი უძრავი ქონებისთვის გათვალისწინებული წესები.

კანონის ეს მოთხოვნა საქართველოს სინამდვილეში რეალურად სრულდებოდა მანამ, ვიდრე 2000 წლის 1-ლი იანვრიდან და შემდგომ პერიოდში ამოქმედდებოდა საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი და სხვა არაერთი ნორმატიული აქტი. საქმე ისაა, რომ როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსით და სხვა საკანონმდებლო აქტებით (მაგალითად 1999 წლის „საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი“¹, რომელიც ამოქმედდა 2000 წლის 1 იანვრიდან, „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონი², ასევე „სახელმწიფო ქონების შესახებ“ საქართველოს კანონი³ და ა.შ.) შემოღებულმა რეგულაციებმა, მაგალითად ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მე-2.5 მუხლის სავალდებულო დანაწესიდან გამომდინარე, სასამართლოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა, აეკრძალა სარჩელის მიღება, თუ მოსარჩელე საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსით დადგენილი წესით, არ გამოიყენებს ადმინისტრაციული საჩივრის ერთჯერადად წარდგენის შესაძლებლობას, თანაც ეს რეგულაცია ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როცა საქმის ადმინისტრაციული წესით განმხილველი სასამართლო შემდეგში იმ მოტივით, რომ ეს დავა სამოქალაქო კატეგორიას განეკუთვნება უარს ამბობს მის განხილვაზე.^{4, 5, 6, 7}

ყოველივე ამან კი, არათუ ხელი შეუწყო არსებული პრობლემების მოგვარებას, არამედ ცალკეულ შემთხვევებში, ფაქტობრივად ერთმანეთს დაუპირისპირა, ერთი მხრივ, მიწის, როგორც უძრავი ქონების მესაკუთრის და, მეორე მხრივ, ადმინისტრაციული ორგანოს ინტერესი ერთ

უფლებაზე. რადგან არაერთ ისეთ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი, როცა უძრავი ქონება მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ შეცვლილი საკადასტრო კოდით აღირიცხა სახელმწიფოს საკუთრებად და შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანო უარს ამბობდა არა მხოლოდ მესაკუთრისთვის მის დაბრუნებაზე, არამედ შეგნებულად აჭიანურებდა გადაწყვეტილების მიღებას. ამით კი, მესაკუთრე, ერთი მხრივ, დიდი ხნის განმავლობაში ვერ ახერხებდა სასამართლოში სარჩელის შეტანას ან/და მასზე კანონსაწინააღმდეგო ზემოქმედების გამო სულაც უარს ამბობდა თავისი უფლების შემდგომ დაცვაზე.

შესაბამისად, როგორც ამას კვლევის პროცესში მოპოვებული არაერთი მაგალითი ადასტურებს, შედეგად მივიღეთ არა მესაკუთრის სასარგებლოდ საკითხის უფრო სწრაფად და ეფექტურად გადაწყვეტა სასამართლოზე მიმართვის გარეშე, როგორც ამაზე აპელირებდნენ ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის⁸ და სხვა ნორმატიული აქტების ამ სახით შექმნის ინიციატორები, არამედ პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ყოველივე ამანაც, კანონმდებლობაში არსებულ ხარვეზებთან ერთად, გააძნელა ან/და მთელ რიგ შემთხვევებში შეუძლებელი გახდა მიწაზე მესაკუთრის მიერ საკუთრების უფლების პრაქტიკული განხორციელება.

მხედველობაში გვაქვს თუნდაც ისეთი შემთხვევა, როცა პირის უძრავი ქონება შეცვლილი საკადასტრო კოდით, მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ, აღირიცხებოდა სახელმწიფოს ანდა თვითმმართველი ორგანოს საკუთრებად და შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანო სხვადასხვა მოტივით უარს ამბობდა მის დაბრუნებაზე. მეტიც, შეგნებულად აჭიანურდებოდა ამ მიმართებით ადმინისტრაციული პროცესები და არცთუ იშვიათად ხდებოდა რა ამ უძრავი ქონების გასხვისება, ან უკვე

1 საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი - <https://matsne.gov.ge/document/view/16492?publication=109>;

2 „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონი - <https://matsne.gov.ge/document/view/26824?publication=121>;

3 „სახელმწიფო ქონების შესახებ“ საქართველოს კანონი - <https://matsne.gov.ge/document/view/112588?publication=62>;

4 თბილისის საქალაქო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიის 2025 წლის 22 აპრილის კანონიერ ძალაში შესული განჩინება (საქმე #3/2963-25);

5 თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2025 წლის 23 აპრილის კანონიერ ძალაში შესული განჩინება (საქმე #2/11261-25);

6 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2025 წლის 20 მაისის კანონიერ ძალაში შესული განჩინება (საქმე: #2ბ/2598-25);

7 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2025 წლის 10 იანვრის კანონიერ ძალაში შესული განჩინება (საქმე: #2ბ/2485-25);

8 ადგიშვილი ზ., ვინტერი გ., ქიტოშვილი დ. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი. თბილისი. 2002 წელი. გვ.13.

კეთილსინდისიერი შემძენისაგან კი ფაქტობრივად შეუძლებელი იყო მისი უკან დაბრუნება¹.

ამდენად, ზემოთქმული ცხადყოფს, რომ მთელ რიგ შემთხვევებში, მინაზე, როგორც უძრავ ნივთზე, მესაკუთრის უფლება ფაქტობრივად გადაიქცა ფიქციად, რადგან არც თუ იშვიათად არსებული ოფიციალური დოკუმენტის (მაგ. მიღება-ჩაბარების აქტის) თანახმად პირი თუმცა კვლავინდებურად საჯარო რეესტრში რეგისტრირებული იყო მესაკუთრედ, თუმცა, ან შეუძლებელი იყო მისი საკუთრების ადგილმდებარეობის დადგენა², ვინაიდან შეცვლილი ჰქონდა თავდაპირველი საკადასტრო კოდი და ამის გამო იმყოფებოდა ზედდებაში სხვის საკუთრებასთან, ან/და სხვა სახის მანიპულაციების გზით მესაკუთრეს არ ეძლეოდა საკუთრების რეალურად გამოყენების შესაძლებლობა. თანაც, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, მდგომარეობას ართულებდა ისიც, რომ უძრავი ქონება ხშირ შემთხვევაში სასწრაფოდ იყო გასხვისებული და გადაფორმებული სხვა პირზე, ახალ მესაკუთრეს კი იცავდა კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტი.³

უფლებამოსილი ადმინისტრაციული და სამართალდამცავი ორგანოებისათვის მიმართვას კი, აზრი ჰქონდა დაკარგული იმის გამო, რომ ხშირ შემთხვევაში თავად შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანოების წარმომადგენლები იყვნენ ამგვარი ქმედებების ინიციატორები.

რაც შეეხება სამართალდამცავ ორგანოებს ისინი, ან საერთოდ არ რეაგირებდნენ, ან/და დიდი ხნის დაგვიანებით რეაგირებდნენ მსგავს შემთხვევებზე, რადგან პირის უფლებების დაცვის უკანა პლანზე გადაწევა ქვეყნის პოლიტიკის ნაწილად იყო გამოცხადებული. კერძოდ, აღნიშნულს ცხადყოფს საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის #181 ბრძანებით⁴ დამტკიცებული „სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების ზოგადი ნაწილი“, რომელმაც იმ დროს საქვეუნებო დანესებულების სახით არსებული სა-

ქართველოს პროკურატურა, ფაქტობრივად აქცია ორგანოდ, რომელსაც უნდა მოეხდინა გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის პროცესების იმდაგვარად მართვა, რომ ფინანსურად მაქსიმალურად მომგებიანი ყოფილიყო მმართველი ძალისათვის და თანაც პირების უფლებათა ხელყოფის ხარჯზე, რადგან იმ მოტივით, რომ თითქოსდა ქვეყანას არ გააჩნდა სათანადო ფინანსური რესურსი განხორციელებისა სისხლისსამართლებრივი დევნა ყველა კატეგორიის საქმეზე, პროკურორის პირდაპირ ვალდებულებად გამოცხადდა საზოგადოების ინტერესის და არა რომელიმე ინდივიდის დაცვა.⁵

თანამედროვე პირობებში კი, მართალია ზოგი რამ გაკეთდა მესაკუთრეთა უფლებების დასაცავად, მაგრამ მოქმედი კანონმდებლობა ჯერ კიდევ მთელი რიგი ხარვეზებით ხასიათდება და განხორციელებული ცვლილებები, ან ვერ პასუხობს მაგ. მხედველობაში გვაქვს - საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისი # 1044 განკარგულება,⁶ რომელმაც არათანაბარ მდგომარეობაში ჩააყენა არამატერიალური ქონებრივი უფლებების მესაკუთრეები უძრავ და/ან მოძრავი ქონების მესაკუთრეებთან შედარებით, ან/და ფეხს ვერ უბამს დროის მოთხოვნებს და რასაც ცხადყოფს თუნდაც ის, რომ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის N181 ბრძანება,⁷ ხელისუფლების შეცვლის (2012 წელი) მიუხედავად თითქმის 14 წლის განმავლობაში რატომღაც ისევ სახელმძღვანელო დოკუმენტად რჩებოდა სამართალდამცავი ორგანოებისათვის და მხოლოდ 2026 წლის 28 თებერვალს გამოცხადდა ძალადაკარგულად საქართველოს იუსტიციის მინისტრის N186 ბრძანებით⁸. ეს მაშინ, როცა იუსტიციის მინისტრის #181 ბრძანებით დამკვიდრებული პრინციპი იმის შესახებ, რომ ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობიდან გამომდინარე საზოგადოების ინტერესის პრიორიტეტულად დაცვა ინდივიდთან შედარებით ეწინააღმდეგებოდა არაერთ კანონს და მათ შორის

1 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 28 დეკემბრის #ბს-942 (კ20) განჩინება.

2 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 28 დეკემბრის #ბს-942 (კ-20) განჩინება.

3 იხ. იგივე გადაწყვეტილება.

4 იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის #181 ბრძანება - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1040547?publication=0>;

5 გახოკიძე ჯ., გაბისონია ი., მამნიაშვილი მ., მონიავა პ(თ), საგამოძიებო სამართალი, წიგნი პირველი. თბილისი. გამომცემლობა „იურისტების სამყარო.“ 2018 წ. გვ. 227.

6 იხ. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისი # 1044 განკარგულება - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2858361?publication=0>;

7 იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის #181 ბრძანება - <https://matsne.gov.ge/document/view/1040547?publication=0>;

8 იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2026 წლის 28 თებერვლის N181 ბრძანება - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6789636?publication=0>;

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-12.4 მუხლის იმ დანაწესს, სადაც იუსტიციის მინისტრის ან უკვე ძალადაკარგულად გამოცხადებული N181 ბრძანებისგან განსხვავებით ნათქვამია, რომ პირის კანონიერ ინტერესს პრიორიტეტი აქვს საჯარო ინტერესთან შედარებით და, რომ პირის კანონიერი ინტერესების დაცვა სისხლის სამართლის პროცესში საზოგადოების ინტერესებს ემსახურება.

ყოველივე ზემოთქმულს, არცთუ იშვიათად ემატებოდა ისიც, რომ რათა აღსრულებულიყო იუსტიციის მინისტრის ეს აშკარად კანონსაწინააღმდეგო მოთხოვნა თავიდანვე ხდებოდა თადარიგის დაჭერა საგამოძიებო ორგანოებში. კერძოდ, იმისათვის, რომ სისხლისამართლებრივი დევნა არც გამხდარიყო საჭირო, გამომძიებლები ცალკეულ შემთხვევებში, არ ასრულებდნ თავიანთ პირდაპირ მოვალეობას დანაშაულის შესახებ ინფორმაციის მიღებისას გამოძიების დაუყოვნებლივ დაწყების თაობაზე.

სამწუხაროდ, ცალკეულ შემთხვევაში, საქმეებზე, რომლებიც ქონებაზე საკუთრების უფლების ხელყოფას ეხება და, მეტიც პირი ცნობილია დაზარალებულადაც¹ კი, წლების მანძილზე (რომელიც დღემდე გრძელდება) ჭიანჭურდება საბოლოო გადანაწევტილების მიღება, რის გამოც ზარალდებიან ძირითადად უძრავი ქონებისა და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეების, განსაკუთრებით კი ლიცენზიების ან/და ნებართვების მესაკუთრები, რისი დამადასტურებელი არაერთი მაგალითი არსებობს.

შესაბამისად, მოძრავი ნივთების მესაკუთრეებან შედარებით მათი, ანუ ცალკეული არამატერიალური ქონების მესაკუთრეთა უფლებები, ვინაიდან ნაკლებად არის დაცული ქართულ სინამდვილეში. სწორედ აღნიშნული გარემოება გახდა ამ დასახელების ნაშრომის შექმნის ერთ-ერთი მოტივატორი. მით უფრო, რომ ამ მიმართებით შემდგომ დახვეწას მოითხოვს არაერთი საკანონმდებლო აქტი, მათ შორის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, რასაც ზემოთქმულთან ერთად, თუნდაც ის გარემოება

ცხადყოფს, რომ ორი მოძრავი ნივთი თუ ერთიანი ნივთის არსებით შემადგენელ ნაწილებად იქცა, ანდა მოძრავი ნივთები ერთმანეთს შეერწყა, ამ ახალი ნივთის თანამესაკუთრეები, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 194.1-ე მუხლის² თანახმად ხდებიან მესაკუთრეები ახალ ნივთში თავიანთი წილის პროპორციული უფლებებით. უძრავი ქონების მესაკუთრეები კი, თავიდანვე მოკლებული იყვნენ და არიან ამ შესაძლებლობას, რადგან ორი უძრავი ქონების შერწყმის შედეგად წარმოქმნილ ნივთზე საკუთრების მომწესრიგებელ ნორმას, ვინაიდან დღემდე არ იცნობს ქართული კანონმდებლობა, მათ შორის სამოქალაქო კოდექსი, არსებული რეალობის გათვალისწინებით ფაქტობრივად დაუცველი რჩება მინის ნაკვეთის მესაკუთრე. ასე მაგალითად: ქალაქ თბილისში, ერთ-ერთი ტბის, რომლის ფართობიც დაახლოებით 15 ჰექტარია, ამ ტბის ნაწილის ფსკერის მეპატრონედ საჯარო რეესტრში რეგისტრირებულია კერძო პირი, ხოლო მასზე არსებული მეორე უძრავ ქონებას - წყალს, რომელიც წიაღისეულთა კატეგორიას განეკუთვნება ჰყავს სხვა მესაკუთრე სახელმწიფოს სახით³ შესაბამისად, იმ უძრავი ქონების, ანუ მინის მესაკუთრე, რომელზეც ეს ტბა მდებარეობს, მოკლებულია შესაძლებლობას არათუ განკარგოს ქონება, არამედ რაიმე სარგებელი მიიღოს თავისი უძრავი ქონებიდან.

შედარებით უკეთეს მდგომარეობაშია, თუმცა სათანადოდ მაინც არ არის დაცული საკუთარ ეზოში განძის მპოვნელის უფლებები, რადგან თუ აღმოჩნილია განძი, ანუ საგანი, რომელიც ისე დიდხანს იყო დაფლული, რომ შეუძლებელია მისი მესაკუთრის დადგენა, მაშინ სამოქალაქო კოდექსის 192-ე მუხლის⁴ თანახმად საკუთრება სანახევროდ გადადის აღმომჩენზე და იმ მესაკუთრეზე, რომლის ნივთშიც იქნა განძი ნაპოვნი. რაც ყველაფერს თავი რომ დავანებოთ, წინააღმდეგობაში მოდის ქართულ ტრადიციებთან, რადგან როგორც ვახტანგ მე-VI-ს სამართლის წიგნის 165-ე მუხლის⁵ შინაარსი ცხადყოფს ძველ საქართველოში საკუთრების წარმოშობის ერთ-ერთი საფუძველი იყო საქართველოში

1 საქართველოს მთავარი პროკურატურის 1018 წლის 20 მარტის დადგენილება სისხლის სამართლის N 006220113003 საქმეზე დაზარალებულად ცნობის შესახებ;

2 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 194-ე მუხლის პირველი ნაწილი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=138>;

3 იხ. „წიაღის შესახებ“ საქართველოს კანონი და ამავე კანონის მე-2 მუხლის პირველი ნაწილი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33040?publication=22>;

4 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 192-ე მუხლი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=138>;

5 იხ. ვახტანგ მე-VI სამართლის წიგნთა კრებული (სამართალი ვახტანგ მეფისა), გვ. 229 - https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/409460/1/Samartali_Vaxtang_Meeqvsisa_1981.pdf (21/03/2026 წლის მდგომარეობით);

განძის პოვნა. თანაც ნაყიდ მამულში ან აგარაკში განძის პოვნის შემთხვევაში მასზე უფლებას ვერავინ შეეცვლილებოდა მესაკუთრეს, თუკი მამულის და აგარაკის შესაძენად მას თანხა უკვე გადახდილი ჰქონდა.¹

ანალოგიურად, კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზები, კერძოდ ის, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170.1-ე მუხლის² თანახმად მესაკუთრეს შეუძლია კანონისმიერი ან სხვაგვარი კერძოდ, სახელშეკრულებო შებოჭვის ფარგლებში თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს მხოლოდ იმ ქონებით, რომელიც ნივთთა კატეგორიას განეკუთვნება, ასევე ამავე კოდექსის 498.1-ე მუხლის³ დეფინიცია იმის შესახებ, რომ ნივთის ნასყიდობის მომწესრიგებელი წესები შესაბამისად გამოიყენება უფლების ან სხვა ნასყიდობის მიმართაც, ანუ მხოლოდ ისეთ შემთხვევაში, როცა არამატერიალური ქონებრივი სიკეთის სასყიდლიან შეძენას აქვს ადგილი, ამ სახის უფლებათა დაცვის გზაზე არაერთი სერიოზული პრობლემა წარმოაჩინა. კერძოდ, დღემდე გრძელდება ტენდენცია იმისა, რომ უძრავი და მოძრავი ნივთების მესაკუთრეებთან შედარებით ნაკლებადაა დაცული ისეთი ცალკეული არამატერიალური ქონების მესაკუთრეების უფლებები, რომლებსაც კანონიერი საფუძვლით, - „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი წესით საკუთრებაში აქვთ ლიცენზია და/ან ნებართვა. ასე მაგალითად, ჯერ კიდევ 2006 წელს შ.პ.ს. „ბ-ა“-მა აუქციონზე დაახლოებით 200 000 ლარად შეიძინა არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე-მტკნარი წყლის მოპოვების და მოსახლეობაზე მიწოდების ლიცენზია /უფლება⁴,⁵. თუმცა, შეძენიდან რამდენიმე წელიწადში ეს ლიცენზია, სახელმწიფო მოხელეთა კანონსაწინააღმდეგო ქმედებების შედეგად, გაყალბებული ხელშეკრულებით, ანუ ე.წ. „ჩუქებით“ გადაეცა სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებულ ჯერ ერთ შ.პ.ს. -ს, შემდეგ კი, ასევე უსასყიდლოდ

გადაეცა სხვა შ.პ.ს. -ს. მოგვიანებით, კერძოდ 2013 წელს მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ, როგორც კანონსაწინააღმდეგო გარიგება ბათილად ცნო ლიცენზიის თითქოსდა გაჩუქების შესახებ ეს ხელშეკრულება⁶, ის ადმინისტრაციული ორგანო, რომელმაც წყლის მოპოვების უფლება თავადვე გაყიდა აუქციონზე და სკ-ის 498.2-ე მუხლის⁷ თანახმად ვალდებულია ლიცენზიის თავდაპირველ და კონსტიტუციურ მესაკუთრესთან ერთად სასამართლოს წარუდგინოს ამ უფლების ნამდვილობის დასაბუთება, პირიქით დღემდე იბრძვის, რომ ნამდვილ მესაკუთრეს არ დაუბრუნდეს ქონება, ანუ როგორც თავად ლიცენზია, ისე მასში გადახდილი თანხა. სასამართლოში კი, ეს დავა დღემდე მიმდინარეობს და მისი მოკლე დროში (მაშინ, როცა 2013 წლიდან დღევანდლამდე 13 წელი უკვე გავიდა) განხილვის პერსპექტივაც ჰორიზონტზე არ ჩანს.

ისევე, როგორც წარმოუდგენლად ჭიანჭურდება მოცემულ შემთხვევასთან დაკავშირებით დაწყებული გამოძიება და ეს ხდება იმ პირობებში, როცა ჯერ კიდევ 2018 წელის მარტში დაზარალებულად იქნა ცნობილი „ბ-ა“-ი. ხოლო, საგამოძიებო ორგანოს წარმომადგენლებმა სატელევიზიო გადაცემაში აუწყეს საზოგადოებას, რომ თურმე „ბ-ა“-ს უკვე დაუბრუნდა მისთვის უკანონოდ წართმეული ლიცენზია ასევე, ის, რომ დადგენილი ჰყავთ ამ დანაშაულებრივ ქმედებაში მონაწილე საჯარო მოხელეები და გამოძიებას დაამთავრებდნენ უახლოეს პერიოდში⁸.

თუმცა, რეალურად დიდი დროის გასვლისა და არაერთი დაპირებების მიუხედავად, ამ კომპანიას არც ლიცენზია დაბრუნებია და არც გამოძიებაში არსებული სისხლის სამართლის საქმე და არც სასამართლოში არსებული ადმინისტრაციული საქმე დღემდე დასრულებული არ არის.

შესაბამისად, დღემდე გრძელდება „ბ-ა“-ის, როგორც მართლზომიერი მესაკუთრის უფლების ხელყოფა. მით უფრო, რომ კომპანიამ ვერ შეძლო

1 იხ. მონიავა პ(თ). შესავალი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგად ნაწილში. თბილისი. 2013 წელი. გვ. 34.

2 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=138>;

3 იხ. იქვე 498-ე მუხლი;

4 იხ. საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრის 15/02/ 2006 წლის #102 ბრძანება;

5 საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს მიერ 2006 წლის 4 მაისის N00035 ლიცენზიის მონაშთი;

6 იხ. თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2013 წლის 28 ნოემბრის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება (საქმე N2/2155-13);

7 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 498.2-ე მუხლი - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=138>;

8 საქართველოს პროკურატურის წარმომადგენელმა არსებული სისხლის სამართლის საქმე N 006220113003;

ესარგებლა საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისის N1044 განკარგულებითაც,¹ რადგან ამ განკარგულებით მხოლოდ იმ უძრავი და მოძრავი ქონების დაბრუნება იყო შესაძლებელი, თანაც სიმბოლური თანხის გადახდის საფასურად, რომლებიც იძულებით წაართვეს მესაკუთრეებს. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისის N1044 განკარგულება კი, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, მიუხედავად იმისა, რომ აშკარად არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეების/ უფლებების მესაკუთრეებს უძრავ და/ან მოძრავი ქონების მესაკუთრეებთან შედარებით და ეწინააღმდეგება, როგორც საქართველოს კონსტიტუციის ისე არაერთ, ეროვნულ და საერთაშორისო სამართლებრივ აქტს დღემდე ძალაშია და არ შეცვლილა.²

დასკვნა

ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ მოძრავ ნივთებთან შედარებით უძრავი ნივთებზე და განსაკუთრებით კი ცალკეულ არამატერიალურ

ქონებრივ სიკეთეებზე მესაკუთრეთა უფლების ხელყოფის წარსულიდან მომდინარე მანკიერი ტენდენცია მთელ რიგ შემთხვევებში, სამწუხაროდ დღემდე გრძელდება. რასაც სხვადასხვა სუბიექტურ ფაქტორებთან ერთად ასევე განაპირობებს მოქმედ კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზებიც. საჭირო საკანონმდებლო ცვლილებები კი, ან არ ხორციელდება, ან ხორციელდება დაგვიანებით და ზოგიერთი მათგანი ხარვეზიანია, მაგ. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისის N1044 განკარგულება, რომელიც არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს ცალკეული არამატერიალური ქონებრივი სიკეთის მესაკუთრეებს მოძრავი და უძრავი ნივთების მესაკუთრეებთან შედარებით. რის გამოც მიზანშეწონილია, რომ სათანადო ცვლილება შევიდეს, როგორც საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისის #1044 განკარგულებაში, ისე მთელ რიგ სხვა საკანონმდებლო აქტებში, მათ შორის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში იმ მიმართებით, რომ თანაბრად იყოს დაცული კერძო პირთა საკუთრებაში არსებული ყველა სახის ქონება.

1 იხ. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 25 მაისის N1044 განკარგულება - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2858361?publication=0>;

2 მონიავა პ (თ.), საკუთრების სოციალური ბუნება, მისი შინაარსი, საკუთრების დაცვასთან ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული გადაწყვეტილებებით დადგენილი კრიტერიუმები და ამ მხრივ საქართველოში არსებული რეალობა. ჟურნალი: „სპექტრი“ N4, 2021 წელი, თბილისი. გვ.28.

POTENTIAL OF GEOBIOTECHNOLOGY FOR PROCESSING WASTE GENERATED BY THE MINING INDUSTRY OF GEORGIA TO OBTAIN ADDITIONAL MINERAL RESOURCES

Copyright © 2026 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: August 21, 2026

Published: September 17, 2026

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC21032026-111

Shalva Malashkhia

Academic Doctor of Engineering, TSU,
Head of the Biotechnology Scientific Research
Department, Chief Research Scientist, Alexander
Tvalchrelidze Caucasian Institute of Mineral
Resources.

ORSID-ID-0009-0008-5493-5422

E-mail: shalvamalashkhia@gmail.com

Mob.(+995) 599 267 705

ABSTRACT

Using examples of major mining and industrial facilities in Georgia, including coal, manganese, copper-polymetallic, gold, barite and other deposits, the paper discusses waste generation during ore extraction and processing and the associated problems. The conditions determining the volumes of waste generated are assessed; among the principal factors are the technologies used, whose shortcomings lead to the rapid depletion of deposit resources, particularly their high-grade portions. It is noted that, in terms of adverse environmental impact, the use of technologies involving carcinogenic substances is particularly undesirable. Possible positive aspects are also identified, namely that opportunities have been established for the secondary processing of these wastes through the development and practical application of modern, innovative and environmentally safe technologies. The biotechnological method is considered one such approach. The results of studies conducted and continuing at the Biotechnology Research Department of the TSU Alexander Tvalchrelidze Caucasian Institute of Mineral Resources are analyzed. Parameters established through laboratory testing of technological schemes developed on the basis of these studies are presented. The quantitative parameters of mineral resources that may be obtained through their practical implementation are assessed, and the possibilities for generalizing the developed technological schemes are noted.

Keywords: mineral resource, waste, mining, biotechnology, industry, coal, barite, manganese, gold, copper, silver.

REFERENCES

1. Lomidze N., Totibadze V., Kakulia J., Malashkhia Sh., Kandelaki M., Kartvelishvili L., Chubinidze N., Guruli T. Study of the Possibilities for Obtaining Humate Preparations from Coal-Industry Waste. "Science and Technologies" No. 1-3, 2011:
2. Kvatashidze R., Totibadze V., Kartvelishvili L., Lomidze N., Kakulia J., Malashkhia Sh. Preliminary Biotreatment of Barite-Bearing Slurries for the Intensification of Flotation. "Mining Journal" 1(23), 2009, pp. 41-44;

3. Malashkhia Sh., Kandelaki M., Lomidze N., Kartvelishvili L. Biotransformation of Manganese-Industry Waste for Its Incorporation into Fertilizers as Microelements. "Mining Journal" No. 1(43), 2020, pp. 18-21:
4. Lomidze N., Kandelaki M., Malashkhia Sh., Chubinidze N., Guruli T., Chkhobadze N. Treatment of Sulfide Technogenic Waste Using the Biohydrometallurgical Method. "Annals of Agrarian Science" Vol. 18, No. 3, 2020.

გეობიოტექნოლოგიის შესაძლებლობები საქართველოს სამთო მრეწველობაში წარმოქმნილი ნარჩენების გადამუშავებისათვის დამატებითი მინერალური რესურსების მისაღებად

შალვა მალაშხია

ტექნიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ, ალექსანდრე თვალრელიძის სახელობის
კავკასიის მინერალური ნედლეულის ინსტიტუტის
ბიოტექნოლოგიური სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელი,
მთავარი მეცნიერ თანამშრომელი.
ORSID-ID-0009-0008-5493-5422
ელ.ფოსტა : shalvamalashkhia@gmail.com
Mob.(+995) 599 267 705

აბსტრაქტი

განხილულია საქართველოში არსებული ისეთი ძირითადი მსხვილი სამთო სამრეწველო ობიექტების მაგალითებზე, როგორიცაა ქვანახშირის, მანგანუმის, სპილენძ-პოლიმეტალების, ოქროს, ბარიტისა და სხვა საბადოებზე მადნის მოპოვებისა და გადამუშავების პროცესში ნარჩენების წარმოქმნის და ამასთან დაკავშირებული პრობლემები. შეფასებულია ამ ნარჩენების წარმოქმნის მოცულობების განმაპირობებელი პირობები, რომელთა შორის ძირითადია გამოყენებული ტექნოლოგიები, რომელთა არასრულყოფილება იწვევს საბადოთა რესურსების სწრაფ მიღწევადობას, განსაკუთრებით მათ მალახხარისხოვან ნაწილებში. აღნიშნულია, რომ გარემოზე უარყოფითი გავლენების მხრივ განსაკუთრებით არასასურველია ისეთი ტექნოლოგიების გამოყენება, რომლებიც დაკავშირებულია კარცორეგენული ნივთიერებების გამოყენებასთან. აღნიშნულია შესაძლო დადებითი მხარეები, რაც მდგომარეობს იმაში, რომ დადგენილია მათი მეორადი გადამუშავების შესაძლებლობები თანამედროვე ინოვაციური და ეკოლოგიურად უსაფრთხო ტექნოლოგიების შემუშავებით და გამოყენებით პრაქტიკაში. ასეთად მიჩნეულია ბიოტექნოლოგიური მეთოდი. გაანალიზებულია კვლევების ის შედეგები, რაც ჩატარებულ იქნა და გრძელდება თსუ-ს კავკასიის თვალრელიძის სახ. მინერალური ნედლეულის ინსტიტუტის ბიოტექნოლოგიური კვლევითი განყოფილებაში. აღნიშნულია კვლევების საფუძველზე შემუშავებული ტექნოლოგიური სქემების ლაბორატორიული გამოცდების საფუძველზე დადგენილი პარამეტრები. შეფასებულია მათი პრაქტიკაში დანერგვით შესაძლო მიღებული მინერალური რესურსების რაოდენობრივი პარამეტრები, აღნიშნულია შემუშავებული ტექნოლოგიური სქემების განზოგადების შესაძლებლობები.

საკვანძო სიტყვები: მინერალური რესურსი, ნარჩენები, სამთო, ბიოტექნოლოგია, მრეწველობა, ქვანახშირი, ბარიტი, მანგანუმი, ოქრო, სპილენძი, ვერცხლი.

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სააქმეში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მისი მინერალური რესურსების ეფექტური ათვისება და ჩართვა ეკონომიკაში. სამთო მრეწველობაში ნედლეულის მოპოვების და გადამუშავების პროცესის თანმდევი მოვლენაა ნარჩენების წარმონაქმნები, რომლებიც გარემოზე ზემოქმედების კუთხით წარმოადგენენ ეკოლოგიური პირობების დამამძიმებელ ფაქტორს, ვინაიდან იკავებენ გარკვეული ზომის გარემოს

სასარგებლო ფართობებს, ატმოსფერული მოვლენების ზემოქმედებით განიცდიან დესტრუქციას და ქიმიურ გარდაქმნებს, რომლის დროსაც შეიძლება წარმოიქმნან არასასურველი ნაერთები და ისინი გაიფანტონ გარემოში. მოძველებული და არასრულყოფილი ტექნოლოგიები, მდიდარი საბადოების მარაგების მოპოვების ინტენსიფიკაცია ზრდის სამთო-მომოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის ნარჩენების მოცულობებს, რაც თავის მხრივ ზრდის გარემოზე უარყოფით დატვირთვებს

და შესაბამისად ეკოლოგიური წონასწორობისათვის პრობლემების შექმნის შესაძლებლობებს. აღნიშნული ფაქტორები დღის წესრიგში აყენებს არსებული და მოსალოდნელი პრობლემების გადაწყვეტას ახალი, ინოვაციური ტექნოლოგიების შექმნის და პრაქტიკაში დანერგვით, რომელთა პრეცედიულობა განაპირობებენ იმას, რომ უზრუნველყოფენ არა მარტო ნარჩენების მოცულობის შემცირებას, არამედ ქმნიან პირობებს არსებული დანაგროვებების ხელმეორედ გადამუშავებისათვის, მათგან სასარგებლო კომპონენტების დამატებითი მოპოვებისათვის, რაც გაზრდის საბადოების რესურსებს და ეკონომიკურ პარამეტრებს.

ძირითადი ტიპსტი

საქართველოში სამთო-მომპოვებელ და გადამამუშავებელი მრეწველობის ძირითადი დარგებია: ქვანახშირის, ბარიტის, მანგანუმის, სპილენძ-პოლიმეტალების საწარმოები.

ქვანახშირის მრეწველობის რესურსები ამჟამად წარმოდგენილია ტყიბულ-შაორის საბადოთი. მისი ექსპლუატაციის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მოპოვებული და გამდიდრებული იქნა ათეულობით მილიონი ტონა ქვანახშირი. გადამამუშავების პროცესში მოპოვებული მასის თითქმის მეოთხედი მიდის კუდებში და შლამებში, რომელთა ნაცრიანობა აღწევს 55-60 %-ს. მათი დასაწყობება ხდება კუდსაცავებში, ნაწილი გაედინება მდინარეში და ილექება ტყიბულის წყალსაცავში შლამის სახით. აღნიშნული ნარჩენები სანავაზი ნაწილის გარდა შეიცავენ თიხამინებს-არგელიტებს, რომლებიც თავის მხრივ 30-32% ალუმინის ჟანგის შემცველია.

ერთ-ერთი უმსხვილესი და მნიშვნელოვანი მინერალური რესურსული წყაროა მანგანუმის საბადო, რომელიც განლაგებულია ჭიათურის რეგიონში. მისი ექსპლუატაცია საუკუნეზე მეტია რაც წარმოებს. ამ ხნის განმავლობაში მოპოვებული იქნა 250 მილიონ ტონაზე მეტი ნედლეული. ამასთან, ძირითადად ადგილი ჰქონდა მდიდარი ოქსიდური მადნების მოპოვებას. ჭიათურის საბადო წარმოდგენილია ოქსიდური (25%), დაჟანგული (15%), შერეული (13%), ლარიბი და კარბონატული (47%) მადნებით.

მანგანუმის მოპოვების და გადამამუშავების შედეგად ორი ტიპის ნარჩენი წარმოიქმნება; მყარი ქანები (წიდა და კუდები) და შლამები. მყარი ნარჩენების განთავსება ხდება მუნიციპალიტეტის სოფლების მიდამოებში არსებულ სანაყაროებზე, რაც ქმნის პრობლემებს გარემოს დაბინძურების

კუთხით. მოპოვებული მადნების გამდიდრების საწარმოების თანმდევი ნარჩენებია შლამები, რომელთა ნაწილი პულპის სახით ჩაედინება მდინარეში და ინვესტის მის დაბინძურებას.

სამთო მრეწველობის აღსანიშნავი მიმართულებაა ბარიტის მოპოვება. რომლის ძირითადი წყარო საქართველოში არის ჩორდი საბადო რაჭაში. აღნიშნული ობიექტი თავისი პარამეტრებით ითვლება მაღალხარისხიან საბადოდ. ბარიტის საბადოზე მოპოვებული მადნის გადამამუშავება-გამდიდრება ხდებოდა ირის სამთო-მამდიდრებელ ფაბრიკაში გრავიტაციული და ფლოტაციური მეთოდებით. გამდიდრების პროცესში ნარჩენებს წარმოადგენს გამდიდრების კუდები, რომელიც გროვდებოდა სპეციალურ ტერიტორიაზე. მიღებული დანაგროვების მოცულობამ შეადგინა თითქმის 350 ათასი ტონა. აღნიშნულ დანაგროვებში ბარიტის შემცველობა 35-42%-ია, კალციტის-40-42%, პირიტის-1,2%, წყალში ხსნადი მარილები-0,2%, მძიმე ლითონები-0,3%, რკინა-0,9%.

სამთო მოპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის ერთ-ერთი უმსხვილესი და მნიშვნელოვანი მიმართულებაა სილენძ-პოლიმეტალური საბადოები, რომლის ფლაგმანია საქართველოში ბოლნისის საბადო, რომელიც წარმოდგენილია ხუთი ძირითადი სამრეწველო სახეობით: სილენძის, სპილენძ-თუთიის, ბარიტ-პოლიმეტალური მადნები, ბარიტ-ოქროსშემცველი კვარციტებით და ოქროსშემცველი მეორადი კვარციტებით.

თავისი არსებობის ნახევარსაუკუნოვანი პერიოდის განმავლობაში წარმოებს სპილენძის მადნებიდან ფლოტაციის მეთოდით სპილენძის კონცენტრატის მიღება, რომლის დროსაც ადგილი აქვს მადნის შემადგენლობაში არსებული ოქროს ნაწილობრივი ამოკრეფას, ნაწილი კი რჩება პირიტულ კუდებში, რომელთა დასაწყობება ხდება კუდსაცავებში.

ეკოლოგიური თვალსაზრისით სულფიდების შემცველი ნარჩენები საფრთხის შემცველი სახეობაა, ისინი დროთა განმავლობაში ატმოსფერული ნალექების ზეგავლენით იჟანგებიან, მძიმე ლითონები გარდაიქნებიან წყალში ხსნად მარილებად და ჟონავენ გარემოში.

აღნიშნული სამრეწველო ნარჩენები, მიუხედავად იმისა, რომ წარმოადგენენ გარემოზე უარყოფითად მომქმედ ფაქტორს, სათანადო ეფექტური, ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენების პირობებში შეიძლება იქცნენ სასარგებლო ელემენტების მოპოვების დამატებით ტექნოგენურ წყაროებად. ასე მაგალითად, ქვანახშირის ნარჩენებიდან შეი-

ძლება დარჩენილი სანავი ორგანიკის, ალუმინის შემცველი თიხამინის და სხვა ელემენტების ამოღება, მანგანუმის მრეწველობის ნარჩენებიდან დამატებით სხვადასხვა ხარისხის მანგანუმის ფორმაციების მიღებაა შესაძლებელი. ბარიტის ნარმოების ნარჩენებიდან კი როგორც ბარიტისა და კალციტის მონო ასევე კოლექტიური კონცენტრატების, ხოლო სპილენძ-პოლიმეტალური ნარჩენებიდან სპილენძის, თუთიის, ოქროს და ვერცხლის დამატებითი რადენობების მიღება. აღნიშნული ნარჩენების ხელმეორე გადამუშავება მოითხოვს ახალი, ინოვაციური, ეკოლოგიურად უსაფრთხო ტექნოლოგიების შემუშავებას და პრაქტიკაში გამოყენებას. ამ მხრივ ეფექტურ მიმართულებად ითვლება გეობიოტექნოლოგია, რაც გულისხმობს ბიოტექნოლოგიის მეთოდის გამოყენებას მინერალი რესურსების გადამუშავებაში მათგან სასარგებლო ელემენტების ამოღების მიზნით.

ტექნოგენური ნარჩენების და მასთან ერთად ღარიბი მადნების ათვისება განიხილება როგორც დამატებითი წყარო მინერალური ნედლეულისა. ამასთან, ფაქტობრივად ადგილი აქვს მათ უტილიზაციას, სანაყაროების გამონათავისუფლებას და ქმნის მათი რეკულტივაციის შესაძლებლობას. იქმნება კომპლექსური ეკონომიკური ეფექტი.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ალექსანდრე თვალჭრელიძის კავკასიის მინერალური ნედლეულის ინსტიტუტის ბიოტექნოლოგიური კვლევით განყოფილებაში წლების განმავლობაში წარმოებს სამეცნიერო-ტექნოლოგიური კვლევები ბიოლოგიური მეთოდის გამოყენების მიმართულებით მინერალური ნედლეულის გადამუშავებაში.

კვლევების საფუძველზე შემუშავებული იქნა ტექნოლოგიები ქვანახშირის ნარჩენების ბაზაზე სხვადასხვა სასარგებლო პროდუქციის მისაღებად. კერძოდ სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო ჰუმუსური პრეპარატების მიღების ტექნოლოგია, რაც ითვალისწინებს ქვანახშირის შლამებიდან ჰუმუსის ექსტრაქციას ნატრიუმის ტუტის ხსნარების მეშვეობით [1].

ალუმინის ჟანგის შემცველი ქვანახშირის გაერთიანებული კუდების სილიკატური მიკროორგანიზმებით დამუშავების შედეგად მიღებული იქნა თიხამინის კონცენტრატი რაც წარმოადგენს ალუმინის ნარმოების ნედლეულს.

ბარიტის ნარჩენების უტილიზაციის ტექნოლოგიური სქემის შესამუშავებლად გამოცდილი იქნა გრავიტაციული, დალექვის, მძიმე სუსპენ-

ზიებში გამდიდრების მაგნიტური სეპარაციის და ფლოტაციის მეთოდები, ასევე მათი სილიკატური მიკროორგანიზმებით გადამუშავების სქემა [2]. კვლევების საფუძველზე დადგენილ იქნა, რომ ბარიტის არსებული ნარჩენების შემუშავებული სქემების კომპლექსური გამოყენებით მათი მეორადი გადამუშავებით შესაძლებელია 100 ათასი ტონა მაღალხარისხოვანი ბარიტის და ამდენივე კალციტის კონცენტრატის მიღება.

ჭიათურაში გამამდიდრებელი ფაბრიკები მოპოვებული მადნების გადამუშავებით 250 ათას ტონამდე კონცენტრატს აწარმოებს. როგორც აღინიშნა, გამდიდრების პროცესში წარმოიქმნება ორი სახის ნარჩენი, მყარი სახით წიდა და კუდები, თხევადი სახით შლამური პულპა, რომლის დიდი ნაწილი მდინარის კალაპოტში იღექება. როგორც ყველა ნარჩენი, აღნიშნული სახეობებიც წარმოადგენენ გარკვეულ პრობლემას ეკოლოგიური კუთხით, მაგრამ მათი მეორადი გადამუშავებისათვის სათანადო ტექნოლოგიების შემუშავების პირობებში წარმოადგენენ ნედლეულის დამატებით წყაროს. ამ მიზნით ჩატარებულ იქნა გარკვეული ტექნოლოგიური კვლევები, ამასთან აქცენტი გაკეთდა ბიოტექნოლოგიის მეთოდზე [3].

ლაბორატორიულ პირობებში ჩატარებული კომპლექსური კვლევებით დადგენილ იქნა, რომ გარკვეული სახის მიკროორგანიზმებს გააჩნიათ უნარი რომ მანგანუმის ჟანგეულის იონები გადაიყვანოს ხსნარში, რაც საფუძვლად დაედო ტექნოლოგიური სქემის შემუშავებას, რომლის პრაქტიკაში დანერგვა შესაძლებელს გახდის ნარჩენების შემცირებისათვის და შესაბამისად დამატებითი ნედლეულის მიღებას.

თავისი არსებობის პერიოდში მადნეულის საბადოდან ამოღებული იქნა დაახლოებით 60 ათას ტონა სპილენძ-კოლჩედანური მადანი და 100 ათას ტონა მეორადი კვარციტი. არსებული ტექნოლოგიებით მადნების გადამუშავებისას მადნიდან ხდება ოქროს ნაწილის ამოღება, დანარჩენი კი რჩება კუდებში, რომელიც სანყობდება კუდსაცავში.

სამთო მრეწველობის ინტენსიფიკაციის პირობებში სულ უფრო მცირდება მაღალხარისხიანი სპილენძის და ძვირფასი ლითონების შემცველი მადნების მარაგები და ადგილი აქვს საბადოების გაღარიბებას, რაც დღის წესრიგში აქვს იურებს საკითხს ღარიბი მადნების და ნარჩენების კომპლექსური გადამუშავების მიმართულებით. ამ მიმართულებით ჩატარებულმა კვლევებმა უჩვენეს,

რომ დასაწყობებულ ფლოტაციის კუდებში ოქროს შემცველობა 0,6 გ/ტ-ს აღწევს, ხოლო ვერცხლი - 3,2 გ/ტ, სპილენძი - 0,22 %-ს. კვლევებმა უჩვენეს, რომ ბაქტერიულ დაჟანგვა-გამოტუტვის გროვითი მეთოდით შესაძლებელი აღნიშნული ნარჩენებიდან კომპონენტების 80-90%-ის ამოღება. ასევე, მნიშვნელოვანია ის, რომ ნარჩენების მეორადი გადამუშავების შედეგად სასარგებლო კომპონენტების ამოღების შემდეგ დარჩენილი ბალასტური ქანები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას, როგორც სამშენებლო მასალა - ინერტული შემავსებელი ბეტონის წარმოებისათვის [4].

დასკვნები

1. ქვანახშირის მრეწველობის ნარჩენები შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ტექნოგენური საბადო საწვავი მასალის დამატებით მიღებისათვის. ასევე სოფლის მეურნეობისათვის აუცილებელი ჰუმუსური ნაერთების წარმოების და სტრატეგიული პროდუქტის, ალუმინის წარმოებისათვის ნედლეულის, თიხამინის მისაღებად;

2. ბარიტის წარმოების ნარჩენების გადამუშავებით შესაძლებელია 100 ათას ტონამდე ბარიტის მაღალხარისხოვანი კონცენტრატის მიღება რაც

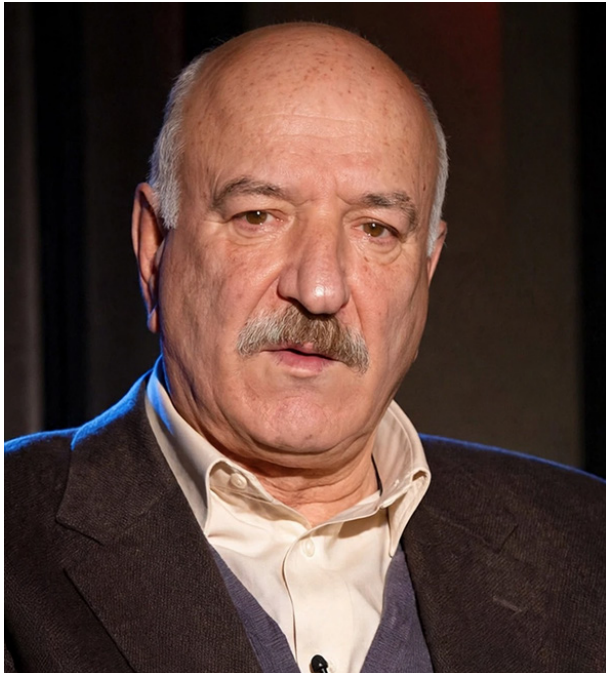
ღირებული პროდუქტია ნავთობმომპოვებელი მრეწველობისათვის ბურღვითი სამუშაოსათვის როგორც დამამძიმებელი სუსპენზიის ძირითადი კომპონენტი, ასევე იგივე რაოდენობის კალციტის წარმოება, რომელიც ასევე მნიშვნელოვანი კომპონენტია საღებავების წარმოებაში;

3. ბიოტექნოლოგიის მეთოდის გამოყენებით შესაძლებელია მანგანუმის ძნელადგამდიდრებადი კარბონატული მადნების და მრეწველობის ნარჩენების და შლამების გადამუშავებით კონდიციური კონცენტრატების მიღება;

4. ბოლნისის სპილენძ-პოლიმეტალური საბადოზე ბიოტექნოლოგიური მეთოდის გამოყენებით შემუშავებული ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენებით შესაძლებელია წარმოქმნილი ნიარჩენები განხილულ იქნას როგორც ტექნოგენური საბადო მეორადი გადამუშავებისათვის და მათგან სპილენძის, ოქროს და ვერცხლის დამატებით ამოღებისათვის;

5. სპილენძ-პოლიმეტალური საბადოს სამთო-მომპოვებითი და გადამუშავების ნარჩენების მეორადი გადამუშავების კუდები, შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც სამშენებლო ინერტული მასალა.

პროფესორი დავით იაკობიძე 80 წლისაა

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

ცნობილ ქართველ ეკონომისტს, მეცნიერსა და სახელმწიფო მოღვაწეს, პროფესორ **დავით იაკობიძეს 80 წელი შეუსრულდა**. მას განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის დამოუკიდებელი საქართველოს საფინანსო-ეკონომიკური სისტემისა და ინსტიტუტების ჩამოყალიბებაში.

ბატონი დავით იაკობიძე დაიბადა **1946 წლის 1 აპრილს** ქალაქ საჩხერეში. უმაღლესი განათლება მიიღო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სადაც **1968 წელს** დაამთავრა ეკონომიკის ფაკულტეტი. **1976 წელს** მიენიჭა ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი.

პროფესორ დავით იაკობიძის პროფესიული კარიერა ათეულობით წელს მოიცავს წამყვან სამეცნიერო-კვლევით და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში: **1978-1982 წლებში მუშაობდა** საქართველოს ეკონომიკისა და მართვის ინსტიტუტის ფინანსებისა და ფასწარმოქმნის განყოფილების გამგედ; **1982-1989 წლებში** - საქართველოს სახალხო მეურნეობის მართვის ინსტიტუტის პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის გამგედ; **1989-1991 წლებში** - სახალხო მეურნეობის დაგეგმვისა და მართვის ინსტიტუტის საბაზრო ეკონომიკის განყოფილების გამგედ; **2000-2001 წლებში** - ადამიანის განვითარების პრობლემის შემსწავლელი სამეცნიერო ცენტრის ხელმძღვანელად; **2006 წლიდან** თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ხოლო **2013 წლიდან** - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი (ამავე წელს მიენიჭა პროფესორის აკადემიური წოდება).

იგი არის მრავალი სამეცნიერო ნაშრომის, მონოგრაფიისა და პუბლიცისტური სტატიის ავტორი. მისი კვლევები ძირითადად ეძღვნება გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს ეკონომიკური განვითარების საკითხებს, მაკროეკონომიკურ ამოცანებსა და მათი გადაწყვეტის სპეციფიკურ მექანიზმებს.

ბატონი დავით იაკობიძის მოღვაწეობის ყველაზე საპასუხისმგებლო ეტაპი უკავშირდება **1990-იანი წლების შუა პერიოდს**, როდესაც ქვეყანა პოსტსაბჭოთა კრიზისიდან გამოსვლასა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას ცდილობდა.

მისი ფინანსთა მინისტრად მუშაობის პერიოდში (**1993-1997 წწ.**) საფუძველი ჩაეყარა დამოუკიდებელი საქართველოს ფინანსურ სუვერენიტეტს: ბატონი დავითი აქტიურად მონაწილეობდა ეროვნული ფულადი ერთეულის — ლარის გამოშვებაში. სწორედ ბატონი დ. იაკობიძის ხელმოწერაა აღბეჭდილი პირველ ქართულ ეროვნულ ვალუტაზე. იგი, ასევე, მონაწილეობდა **1994-1997 წლების** პირველი სახელმწიფო ბიუჯეტების ფორმირებაში, ეროვნული ხაზინისა და ზარაფხანის შექმნაში. მისი ხელმძღვანელობით საბუღალტრო აღრიცხვა-ანგარიშგებაში დაინერგა ერთიანი საერთაშორისო სტანდარტები.

2001-2003 წლებში ბატონი დავით იაკობიძე მუშაობდა საქართველოს პრეზიდენტის კანცელარიაში მრჩეველის თანამდებობაზე. **2014 წელს** მას მიენიჭა **ქალაქ ჭიათურის საპატიო მოქალაქის** წოდება.

ბატონ დავითთან სამ ათეულ წელზე მეტი ხნის ნაცნობობა მაკავშირებს. შემიძლია თამამად ვთქვა, რომ გარდა ზემოთ ჩამოთლილი დამსახურებებისა, ის კიდევ უფრო ფართო მასშტაბების პიროვნება გახლავთ. კარგი იქნებოდა, თუკი ის თავისი მრავალწლიანი გამოცდილებიდან გამომდინარე დაწერდა მოსაზრებებსა და შეხედულებებს მიმდინარე საფინანსო-ეკონომიკური პოლიტიკის პერსპექტივებზე, რაც სასარგებლო იქნება ჩვენი ქვეყნის მომავლისთვის.

ჟურნალ The New Economist (ახალი ეკონომისტის) სარედაქციო საბჭოს სახელით ვულოცავთ ბატონ დავით იაკობიძეს საიუბილეო თარიღს და შემდგომ წარმატებებს ვუსურვებთ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობაში, საზოგადოებრივ და პირად ცხოვრებაში.

ლოილ ქარჩავა
მთავარი რედაქტორი,
ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი, პროფესორი.

პროფესორი მერაბ კაკულია 65 წლისაა

ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრს, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის (GIPA) ეკონომიკის საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელს, პროფესორს, **მერაბ კაკულიას** 65 წელი შეუსრულდა.

ბატონი მერაბ კაკულია დაიბადა 1961 წლის 29 ივნისს ქ. ოზურგეთში. 1983 წელს დაამთავრა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სადაც მიენიჭა ეკონომისტის დიპლომი ფინანსებისა და კრედიტის სპეციალიზაციით. 1986 წელს მ. ლომონოსოვის სახელობის მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოიპოვა ეკონომიკის აკადემიური დოქტორის ხარისხი (ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი), ხოლო 2002 წელს ვ. მელქაძის სახელობის ეკონომიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მიენიჭა ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი.

მისი მრავალწლიანი შრომითი საქმიანობა მოიცავს საჯარო, აკადემიურ და კერძო სექტორებს: **1993-2005 წლებში** იკავებდა საქართველოს ეროვნული ბანკის ვიცე-პრეზიდენტის თანამდებობას. **2000-2005 წლებში** იყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი. **2005-2010 წლებში** მუშაობდა ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამართლებრივი საკითხების ქართულ-ევროპული საკონსულტაციო ცენტრის (GEPLAC) მთავარ ეკონომიკურ ექ-

სპერტად. **2005-2025 წლებში** იყო საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდის (GFSIS) წამყვანი ეკონომიკური მკვლევარი. **2010 წლიდან დღემდე** არის საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის (GIPA) პროფესორი და ეკონომიკის საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი. **2017-2020 წლებში** სათავეში ედგა საქართველოს დარგობრივი და რეგიონული განვითარების კომპანიის ანალიტიკურ ჯგუფს და იკავებდა მთავარი ეკონომისტის პოსტს. **2020-2023 წლებში** ხელმძღვანელობდა სს „საპარტნიორო ფონდის“ რისკების მართვისა და ანალიტიკურ სამსახურს. **2023-2026 წლებში** იყო სს „საქართველოს განვითარების ფონდის“ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი და თავმჯდომარის მოადგილე. **2023 წლიდან დღემდე** არის ციფრული ბანკის — „ჰეპ ბანკის“ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი. **2025 წლიდან დღემდე** იკავებს საქართველოს ეროვნული ბანკის სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალის, „მონეტარული ეკონომიკის“, მთავარი რედაქტორის თანამდებობას.

ბატონ მერაბ კაკულიას გააჩნია სიღრმისეული გამოცდილება მონეტარული, განვითარების, საერთაშორისო და ფინანსური ეკონომიკის მიმართულებით. მას აქვს ეკონომიკური, სავალუტო და ვაჭრობის პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელების, ასევე ევროინტეგრაციისა და საინვესტიციო გარემოს საკითხებში კონსულტირების მრავალწლიანი პრაქტიკა.

იგი არის საქართველოს ეკონომისტთა ასოციაციის გამგეობის წევრი და ეკონომიკურ მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრი.

ბატონი მერაბი არის 3 მონოგრაფიისა და 50-მდე სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი. არის დაოჯახებული, ფლობს ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებს.

ჟურნალ The New Economist (ახალი ეკონომისტის) სარედაქციო საბჭოს სახელით ვულოცავთ ბატონ მერაბს საიუბილეო თარიღს და შემდგომ წარმატებებს ვუსურვებთ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

ლოიდ ქარჩავა
მთავარი რედაქტორი,
ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი, პროფესორი.

პროფესორი როსტომ ბერიძე 65 წლისაა

ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრს, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორს, ეკონომიკის დოქტორს, ბატონ როსტომ ბერიძეს 65 წელი შეუსრულდა.

ბატონი როსტომ ბერიძე დაიბადა 1961 წლის 20 ივლისს ქალაქ ბათუმში.

1982 წელს დაამთავრა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი ეკონომიკა-ორგანიზაციის სპეციალობით.

მრავალფეროვანია მისი პროფესიული კარიერა: ბატონი როსტომი 1983-1986 წლებში საქართველოს მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ეკონომიკის განყოფილების უფროსი ლაბორანტია. 1986-1990 წლებში მოსკოვის კ. ა. ტიმირიაზევის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის ეკონომიკის კათედრის ასპირანტია, ხოლო 1988-1989 წლებში, იქვე, ეკონომიკის კათედრის უმცროსი მეცნიერ-თანამშრომელი. 1990-1991 წლებში მოსკოვის სამეურნეობათაშორისო გაერთიანება „ვოსხოდის“ კომერციული ცენტრის დირექტორის მოადგილე. 1991-1994 წლებში კოლსალტინგური სამეცნიერო საწარმო „აგრო - XXI საუკუნე“-ს დირექტორი, უფროსი მეცნიერ თანამშრომელია. 1997-2000 წლებში საავიაციო კომპანია - შპს „ჯერონი“-ს დირექტორი, უკრაინა. 2002-2004 წლები ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის ფინანსებისა და კრედიტის კათედრის დოცენტი. 2004-2006 წლებში ბათუმის შოთა რუს-

თაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების, ფინანსებისა და კრედიტის კათედრის უფროსი მასწავლებელია. 2006 - 2009 წლებში სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტის ეკონომიკის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი. 2009-2013 წლებში სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართალმცოდნეობის ფაკულტეტზე მენეჯმენტისა და ადმინისტრირების მიმართულების სრული პროფესორი. 2011-2021 წლებში ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ტურიზმის ფაკულტეტის დეკანია. 2013 წლიდან დღემდე ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ტურიზმის ფაკულტეტის პროფესორი.

მისი სამეცნიერო კვლევის ინტერესების სფეროა: სტრატეგიული მენეჯმენტი, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი ტურიზმსა და მასპინძლობაში, საბანკო მენეჯმენტი, კონკურენტული უპირატესობის პრობლემები, მარკეტინგული სტრატეგიები, ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარების სტრატეგიები.

ადგილობრივ და საერთაშორისო გამოცემებში გამოქვეყნებული აქვს 50-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი. მათ შორის, ორი სახელმძღვანელო. მონაწილეობდა 20-ზე მეტ საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებში და კონფერენციებში:

ხელმძღვანელობდა და კოორდინირებდა უწევდა 5-ზე მეტ საგრანტო პროექტს, სტჟირება გაიარა და კვალიფიკაცია აიმაღლა გერმანიაში, ავსტრიაში, საფრანგეთსა და ნორვეგიაში. ფლობს გერმანული და რუსულ ენებს.

მისი უშუალო ხელმძღვანელობით გამოიცა პოპულარული სახელმძღვანელოები:

ჩარლზ გელდერი, ბრენტ რითი, „ტურიზმი: საფუძვლები, პრაქტიკა, თეორია“, ბსუ, 2013. და ა. ტომპსონი, ა. სტრიკლენდი, „სტრატეგიული მენეჯმენტი“, ბსუ, 2010.

ბატონი როსტომი ხელმძღვანელობდა საერთაშორისო ექსპედიციებს „პირველი ქრისტიანული გზა საქართველომდე“ (ეგვიპტე, იორდანია, სირია, თურქეთი) და „სამი საქართველო“ (ტაო-კლარჯეთი, ფერეიდანი, საინგილო), 2007-2008.

ჟურნალ The New Economist (ახალი ეკონომისტის) სარედაქციო საბჭოს სახელით ვულოცავთ ბატონ როსტომს საიუბილეო თარიღს და შემდგომ წარმატებებს ვუსურვებთ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

ლოიდ ქარჩავა

**მთავარი რედაქტორი,
ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი, პროფესორი.**

გამთხზულება პროფესორ ეთერ ხარაიშვილისა და პროფესორ ბადრი გეგაიას მონოგრაფიაში: „მწვანე ტრანსფორმაცია აბროსასურსათო სექტორში: ორგანული მეურნეობის ევროპული გამოცდილება და საქართველოს სტრატეგიული არჩევანი“

პროფესორ ეთერ ხარაიშვილისა და პროფესორ ბადრი გეგაიას მონოგრაფია „მწვანე ტრანსფორმაცია აბროსასურსათო სექტორში: ორგანული მეურნეობის ევროპული გამოცდილება და საქართველოს სტრატეგიული არჩევანი“ წარმოადგენს თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერებისათვის მნიშვნელოვან ნაშრომს. მისი განსაკუთრებული ღირებულება განპირობებულია იმით, რომ ავტორები ერთ კვლევით სივრცეში აერთიანებენ მწვანე ტრანსფორმაციის, ორგანული სოფლის მეურნეობის, მდგრადი განვითარების, ინსტიტუციური ცვლილებების, მომხმარებელთა და მწარმოებელთა ქცევის, აგრარული პოლიტიკისა და ხელოვნური ინტელექტის ნეირონული ქსელების გამოყენებით პროგნოზირების საკითხებს.

ნაშრომში დასმული პრობლემა სცილდება აგრარული ეკონომიკის ვიწრო დარგობრივ ფარგლებს და დაკავშირებულია საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სტრატეგიულ გამოწვევასთან - როგორ უნდა განხორციელდეს აბროსასურსათო სექტორის ტრან-

სფორმაცია ისე, რომ ეკონომიკური ეფექტიანობა, გარემოსდაცვითი მდგრადობა, სოციალური ინტერესები და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა ერთმანეთთან იყოს შეთავსებული. სწორედ ამ თვალსაზრისით არის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ავტორთა მიერ ორგანული მეურნეობის განხილვა არა მხოლოდ როგორც წარმოების კონკრეტული ტექნოლოგიური ფორმა, არამედ როგორც მწვანე ტრანსფორმაციის მიმართულება.

მონოგრაფიის მაღალი სამეცნიერო ღირებულება, უპირველესად, მისი კონცეპტუალური მთლიანობითა და კვლევის პრობლემის სისტემური ხედვით განისაზღვრება. ავტორები ორგანული მეურნეობის განვითარებას უკავშირებენ მწვანე ეკონომიკის, მდგრადი განვითარების, ეკოლოგიური პრობლემების თანამედროვე მიდგომებს და ამავდროს ყურადღებას ამახვილებენ ინსტიტუციურ გარემოზე, ბაზრის სტრუქტურაზე, ფინანსურ მექანიზმებზე, მომხმარებელთა მოთხოვნასა და მწარმოებელთა ქცევაზე. ამგვარი მიდგომა ორგანული წარმოების საკითხს ფართო ეკონომიკური

ტრანსფორმაციის კონტექსტში განიხილავს და ნაშრომს მკაფიოდ გამოკვეთილ ინტერდისციპლინარულ ხასიათს ანიჭებს.

განსაკუთრებით დასაფასებელია ავტორთა მიერ ევროპული გამოცდილების საქართველოს პირობებთან დაკავშირების მცდელობა. მონოგრაფიაში ევროპული მოდელები წარმოდგენილი არ არის როგორც უნივერსალური და მექანიკურად გასათვალისწინებელი პრაქტიკა. პირიქით, ავტორები დამაჯერებლად ასაბუთებენ, რომ ევროპული გამოცდილების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ საქართველოს ინსტიტუციური, სოციალურ-ეკონომიკური და საბაზრო თავისებურებების გათვალისწინებით. სწორედ ამ საკითხში იკვეთება ნაშრომის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ღირებულება - საერთაშორისო გამოცდილების აღწერიდან ავტორები გადადიან მისი საქართველოს პირობებთან შესაბამისობისა და ადაპტაციის საკითხებზე.

მონოგრაფიის სამეცნიერო სიახლეს მნიშვნელოვნად აძლიერებს კვლევის მრავალმხრივი მეთოდოლოგია. ავტორები იყენებენ ბიბლიომეტრიულ, სტატისტიკურ, შედარებით და ემპირიულ კვლევის მეთოდებსა და პროგნოზირების თანამედროვე ინსტრუმენტებს. Scopus-ისა და Web of Science-ის მონაცემთა ბაზების გამოყენებით ჩატარებული ბიბლიომეტრიული ანალიზი საშუალებას იძლევა შეფასდეს მწვანე ტრანსფორმაციისა და ორგანული მეურნეობის კვლევების საერთაშორისო დინამიკა, ძირითადი სამეცნიერო მიმართულებები და კვლევითი თანამშრომლობის ტენდენციები. ეს კომპონენტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის საჩვენებლად, თუ რა ადგილს იკავებს საქართველოს პრობლემა საერთაშორისო სამეცნიერო დისკუსიაში.

ნაშრომის ერთ-ერთ გამორჩეულ სამეცნიერო ღირებულებას წარმოადგენს მომხმარებელთა და მწარმოებელთა ემპირიული შესწავლა. 536 მომხმარებლისა და 249 მწარმოებლის კვლევა საშუალებას იძლევა ორგანული მეურნეობის განვითარების საკითხი განხილულ იქნეს როგორც მოთხოვნის, ისე მიწოდების მხრიდან. ასეთი მიდგომა მნიშვნელოვნად აძლიერებს კვლევის არგუმენტაციას, რადგან ორგანული პროდუქტების ბაზრის განვითარების შესაძლებლობები შეფასებულია მაკროეკონომიკური, ასევე, ინსტიტუციური ფაქტორების გათვალისწინებითა და უშუალოდ ბაზრის მონაწილეთა დამოკიდებულების საფუძველზე.

მომხმარებელთა კვლევის შედეგები განსაკუთრებით საინტერესოა ორგანულ პროდუქტებზე არსებული პოტენციური მოთხოვნის შეფასების თვალსაზრისით.

ავტორთა კვლევის მიხედვით, გამოკითხულთა

58.9% მზად არის ორგანულ პროდუქტში 5-10%-ით მეტი გადაიხადოს, ხოლო 28.3% - 11-20%-ით მეტი. აღნიშნული შედეგები, ავტორთა მიერ გამოვლენილ სხვა ფაქტორებთან ერთად, მიუთითებს, რომ საქართველოში ორგანული პროდუქტების ბაზრის განვითარებისათვის არსებობს გარკვეული საფუძველი. ამავე დროს, კვლევა აჩვენებს იმ ბარიერებსაც, რომლებიც მომხმარებელთა ქცევაზე მოქმედებს, რაც ნაშრომის დასკვნებს უფრო დაბალანსებულსა და მეცნიერულად დასაბუთებულს ხდის.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მწარმოებელთა კვლევის შედეგები. ავტორები წარმოაჩენენ იმ შეზღუდვებს, რომლებიც ორგანულ წარმოებაზე გადასვლის პროცესს აფერხებს. ამ მხრივ, მონოგრაფიაში მკაფიოდ იკვეთება მნიშვნელოვანი სამეცნიერო დასკვნა: მწვანე ტრანსფორმაცია მხოლოდ მწარმოებელთა მზაობაზე ან მომხმარებელთა მოთხოვნაზე არ არის დამოკიდებული და მისი რეალიზაცია მოითხოვს შესაბამის ინსტიტუციური, ფინანსური და მარეგულირებელი გარემოს ფორმირებას.

მონოგრაფიის განსაკუთრებულ სამეცნიერო სიახლეს წარმოადგენს ორგანული წარმოების განვითარების პროგნოზირებაში ტრადიციული ეკონომიკური მეთოდებისა და ხელოვნური ინტელექტის ინსტრუმენტების ერთობლივი გამოყენება. ავტორების მიერ CAGR-ის, ექსპონენციური ზრდის მოდელისა და ხელოვნური ინტელექტის ნეირონული ქსელის LSTM მოდელის გამოყენება კვლევას მნიშვნელოვან თანამედროვე მეთოდოლოგიურ განზომილებას სძენს. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის, რომ ავტორები არ შემოიფარგლებიან არსებული მდგომარეობის აღწერით და ცდილობენ განსაზღვრონ სექტორის განვითარების სამომავლო ტრაექტორიებიც.

ხელოვნური ინტელექტის ნეირონული ქსელების LSTM მოდელზე დაფუძნებული პროგნოზით 2030 წლისთვის ორგანული პროდუქტებით დაკავებული მიწის ფართობის დაახლოებით 11.8 ათას ჰექტრამდე ზრდაა ნავარაუდები. ამ შედეგის მნიშვნელობა მხოლოდ პროგნოზულ მაჩვენებელში არ მდგომარეობს. მისი მეცნიერული ღირებულება ის არის, რომ კვლევაში ხელოვნური ინტელექტის მეთოდი გამოყენებულია ეკონომიკური განვითარების კონკრეტული სექტორული პროცესის შესაფასებლად. ამით მონოგრაფიაში ნაჩვენებია თუ როგორ შეიძლება თანამედროვე მონაცემთა ანალიზისა და ნეირონული ქსელების ინტეგრირება აგრარული ეკონომიკის შესახებ პრობლემების კვლევაში.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ავტორები მიღებულ რაოდენობრივ შედეგებს არ განიხილავენ

იზოლირებულად. პროგნოზები დაკავშირებულია ინსტიტუციურ გარემოსთან, სახელმწიფო პოლიტიკასთან, ფინანსურ მხარდაჭერასთან, სერტიფიცირების სისტემასთან, ბაზრის განვითარებასა და ადამიანის უფლებების კაპიტალის ეფექტიან გამოყენებასთან. შესაბამისად, მონოგრაფიაში პროგნოზირების შედეგი წარმოდგენილია არა როგორც თვითკმარი სტატისტიკური მაჩვენებელი, არამედ როგორც სტრატეგიული დაგეგმვის ერთ-ერთი საფუძველი.

ნაშრომის მნიშვნელოვანი ღირსებაა მეცნიერული შედეგების პრაქტიკულ რეკომენდაციებად გარდაქმნა. ავტორები ასაბუთებენ ორგანული სოფლის მეურნეობის ეროვნული სტრატეგიის ფორმირების მნიშვნელობას, სერტიფიცირების მხარდაჭერის აუცილებლობას, ფინანსური და საგრანტო მექანიზმების გაძლიერების, ევროკავშირის სტანდარტებთან სამართლებრივი და მარეგულირებელი გარემოს ჰარმონიზაციის, ფერმერთა განათლებისა და გადამზადების საჭიროებას, საკონსულტაციო სერვისების განვითარების, შიდა ბაზრის გაფართოებისა და საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენების გზებს. ამ თვალსაზრისით, მონოგრაფია მნიშვნელოვანი რესურსია როგორც სამეცნიერო კვლევების, ისე აგრარული პოლიტიკისა და სექტორული განვითარების მიმართულებით შემდგომი მუშაობისთვის.

განსაკუთრებულად უნდა აღინიშნოს კვლევისადმი ავტორთა პასუხისმგებლობისა და მეცნიერული თვითკრიტიკულობის შესახებ. მონოგრაფიაში წარმოდგენილია კვლევის შეზღუდვები და მითითებულია ის გარემოებები, რომლებმაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს მიღებულ შედეგებზე. მათ შორის, დასახელებულია სტატისტიკურ ინფორმაციაზე შეზღუდული წვდომა, ემპირიული შერჩევის მასშტაბი და პროგნოზირების მოდელებში გამოყენებული დაშვებები. ამგვარი მიდგომა კიდევ უფრო აძლიერებს ნაშრომში მიღებული კვლევის შედეგების სანდოობას, რადგან ავტორები მიღებულ შედეგებს არ წარმოადგენენ როგორც უცვლელ მოცემულობას.

საბოლოო შეფასებისას უნდა აღინიშნოს, რომ მონოგრაფიის მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ღირებულება მდგომარეობს თეორიული ცოდნის, საერთაშორისო გამოცდილების, საქართველოს ემპირიული რეალობისა და თანამედროვე რაოდენობრივი მეთოდების ერთიან კვლევით სისტემად წარმოდგენაში. განსაკუთრებით დასაფასებელია ის, რომ ავტორებმა შეძლეს მწვანე ტრანსფორმა-

ციის ფართო კონცეფციის დაკავშირება საქართველოს აგროსასურსათო სექტორის კონკრეტულ პრობლემებთან და ამ კავშირის საფუძველზე წარმოადგინეს როგორც ემპირიული მიგნებები, ისე განვითარების შესაძლო მიმართულებები.

ჩვენი შეფასებით, წარმოდგენილი მონოგრაფია გამოირჩევა საკვლევი პრობლემის მაღალი აქტუალურობით, მკაფიო მეცნიერული კონცეფციით, კვლევის მეთოდოლოგიური მრავალფეროვნებით, მნიშვნელოვანი ემპირიული მასალების გამოყენებით, საერთაშორისო გამოცდილების კრიტიკული ანალიზითა და ხელოვნური ინტელექტის თანამედროვე მეთოდების კვლევაში ინტეგრირებით. იგი წარმოადგენს არა მხოლოდ კონკრეტული აგრარული მიმართულების კვლევას, არამედ საქართველოს ეკონომიკური განვითარების, მწვანე ტრანსფორმაციისა და ევროპულ ეკონომიკურ სივრცესთან დაახლოების საკითხების კომპლექსურ მეცნიერულ გააზრებას.

ამასთან, მონოგრაფიის სამეცნიერო მნიშვნელობა სცილდება უშუალოდ ორგანული მეურნეობის პრობლემატიკას. ნაშრომში შემოთავაზებული მიდგომა - საერთაშორისო გამოცდილების, ინსტიტუციური გარემოს, ბაზრის მონაწილეთა ქცევის, ემპირიული მონაცემებისა და ხელოვნური ინტელექტის პროგნოზირების ინსტრუმენტების ერთობლივი გამოყენება - შეიძლება საფუძველად დაედოს საქართველოს აგროსასურსათო სექტორის სხვა მიმართულებებით შემდგომ კვლევებსაც.

პროფესორ ეთერ ხარაიშვილისა და პროფესორ ბადრი გეჩბაიას მონოგრაფია წარმოადგენს მაღალი სამეცნიერო ღირებულების მქონე, თანამედროვე მეთოდოლოგიაზე დაფუძნებულ, თეორიული და პრაქტიკული დატვირთვის მქონე ნაშრომს. იგი მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს საქართველოში მწვანე ტრანსფორმაციის, ორგანული მეურნეობის, მდგრადი განვითარების, ევროპული გამოცდილების ადაპტაციისა და აგროსასურსათო პოლიტიკის მეცნიერულ არგუმენტაციაში. ნაშრომში ჩამოყალიბებული კვლევის კონცეფცია, მიღებული ემპირიული შედეგები და პროგნოზირების თანამედროვე მეთოდების გამოყენება მას გამორჩეულ სამეცნიერო ნაშრომად წარმოაჩენს.

ნათია ნიკლაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი

რეცენზია ეკონომიკის აკადემიური დოქტორის, თმარ შურლაიას ნიგნზე: „პოსტსაბჭოთა საქართველო - ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა: ეკონომიკური ტრანსფორმაცია და თანამედროვე რეალიები“.

2026 წელს გამომცემლობა „უნივერსალმა“ მეტად საინტერესო ნიგნი გამოსცა. ესაა „პოსტსაბჭოთა საქართველო - ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა: ეკონომიკური ტრანსფორმაცია და თანამედროვე რეალიები“ (715 გვ.).

ნიგნის რედაქტორია ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ-ს პროფესორი, გიორგი შუბლაძე. ნიგნის რეცენზენტები არიან ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფ. ანზორ თოთაძე, პროფ. რევაზ ჯავახიშვილი და საეკლესიო მეცნიერებათა დოქტორი, პროფ. გაგა შურლაია.

ნიგნში ქრონოლოგიური თანმიმდევრობითაა წარმოდგენილი ავტორის მიერ ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე დაწერილი და სამეცნიერო ჟურნალ-გაზეთებში, კრებულებსა თუ სხვა სახის გამოცემებში დაბეჭდილი ეკონომიკის, სოციოლოგიის, დემოგრაფიის, ეკონომიკური ფსიქოლოგიის, სამართლის თუ სხვა სახის წერილები და სტატიები.

იმის წარმოსადგენად, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი პრობლემებია ნიგნში განხილული, ზოგიერთი მათგანის უბრალო ჩამოთვლაც იკმარება.

კერძოდ, ნიგნი იწყება ისეთი პრობლემის შესწავლით, როგორიც არის პოსტსაბჭოთა საქართველოში რადიკალურ ცვლილებათა გარდუვალობა და განვითარების რესურსები. მასში განსაკუთრებით კარგადაა დახასიათებული მცირე საწარმოების, მცირე ბიზნესის როლი და ადგილი პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში. ეს გასაგებია: ამ სახის ეკონომიკას ალტერნატივა არა ჰქონდა პოსტსაბჭოთა, ცენტრალიზებული ეკონომიკის ახალი მოდელის ეკონომიკით შეცვლის დროს. არა მხოლოდ პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში, განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებშიც კი მცირე ბიზნესი ასაქმებს შრომისუნარიანი მოსახლეობის თითქმის 60%-მდე და ეს დარგები აწარმოებენ მთლიანი შიდა პროდუქციის {მშპ} 50%-ზე მეტს.

მეორე თავი ძირითადად ეძღვნება საბაზრო ურთიერთობაზე გადასვლის აუცილებლობას და ქართული ეროვნული მეურნეობის გარდაქმნას. მასში ვეცნობით საბაზრო ეკონომიკის ძირითად ფორმებსა და ეკონომიკის მომავალი მოდელის ნახნაგებს.

საკმაოდ არაორდინალურია ნაშრომის მესამე თავი. კერძოდ, აქ წარმოდგენილია მეურნეობის თავისებურებებისა და ეკონომიკური ფსიქოლოგიისადმი მიძღვნილი წერილები, კერძოდ და სათემო მიწათმოქმედების თავისებურებანი და ეკონომიკური ფსიქოლოგია, სოციალური სოლიდარობა და ჰუმანიზმი.

მეტად საინტერესოა ის თავი, რომელშიც ავტორი განიხილავს ქვეყანაში არსებულ დემოგრაფიულ კრიზისს და ქართული მოსახლეობის დეპოპულაციის თავისებურებებს. აქვე ავტორი იკვლევს იმ მიზეზებს, რომელთა გავლენითაც ეს პრობლემები წარმოიშვა და არსებობს.

კერძოდ, ნაშრომში ვკითხულობთ, რომ ჯერ კიდევ 2000 წელს, ქვეყნის 11 ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მხარიდან 8-ში შეინიშნებოდა მოსახლეობის მკვეთრი შემცირების ტენდენცია, ხოლო 74 რაიონიდან და ქალაქიდან, 36-ში მოსახლეობის კლება ფიქსირდებოდა. ავტორის დასკვნით, დემოგრაფიული კრიზისის უმთავრეს მიზეზად საბაზრო პრინციპებზე დამყარებული და ორგანიზებული თანამედროვე სრულფასოვანი და სიცოცხლისუნარიანი ეროვნული მეურნეობის არარსებობა უნდა მივიჩნიოთ.

ზოგადად ნიგნი გაჯერებულია ახალი სტატისტიკური მონაცემებით, რაც ავტორის კეთილსინდისიერებასთან ერთად, მეტად დამაჯერებელს ხდის მის ანალიზსა და დასკვნებს.

ეკონომიკის, სოციოლოგიისა და ფსიქოლოგიის ცოდნასთან ერთად, ბატონი ომარი ავლენს ისტორიის ღრმა ცოდნასაც. ეს კი განსაკუთრებით მჟღავნდება თავებში: ეკონომიკური ფსიქოლოგია და ძველი ქართული ეკონომიკური სამართალი, და ასევე, გლახაკთა მშრომელობა ძველ საქართველოში. აქ განხილულია ამ საკითხების ისტორიულ-ეკონომიკური ასპექტები.

კარგად არის შესწავლილი და გაშლილი თემა ქართული ინდივიდუალისტური და რუსული „ობშინიური“ ფსიქოლოგიის შესახებ. ამ თავში გაკეთებულ დასკვნებს კი დიდი მნიშვნელობა აქვს იმაზე, თუ, კერძოდ, როგორი ტიპის მეურნეობა განვითარდება ამა თუ იმ ქვეყანაში, მათ შორის, საქართველოში. სწორედ ამ მიზნით აქვს შესწავლილი ეს პრობლემა ავტორს.

ამ თავში ხაზგასმითაა ნათქვამი, რომ რუსი მე-თემის მენტალური განწყობა სრულიად უცხო და მიუღებელია ქართველი მეურნისათვის, რომელიც უხსოვარი დროიდან საკუთარი, ინდივიდუალური მეურნეობით მოვიდა მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებამდე, ვიდრე განხორციელდებოდა სოფლის მეურნეობის სოციალისტური კოლექტივიზაცია, რომელმაც თვისებრივად შეცვალა საქართველოს ეკონომიკის დომინანტი ტრადიციული დარგის - სოფლის მეურნეობის არა მხოლოდ სტრუქტურა, ინსტიტუციური მოწყობისა და გაძღოლის ფორმები და მეთოდები,

არამედ - თვით ქართული სოფლის სახე და ქართველი კაცის ფსიქოლოგია.

უნდა ითქვას, რომ ავტორი გამოირჩევა იშვიათი გამბედაობითა და მოქალაქეობრივი კეთილსინდისიერებით. ეს განსაკუთრებით ცხადად ჩანს წერილში, რომელიც მიძღვნილია მსოფლიოში უძველესი ოქროსმომპოვებელი მალაროს - საყდრისის აფეთქებისადმი. ავტორს პატიოსნად შეუსწავლია საკითხი და პირუთვნელი მსჯავრიც გამოაქვს ამ ანტიეროვნული საქმის ჩამდენთა მისამართით.

როგორც ჩანს, ეს ვერაგული საქმე მზადდებოდა უკვე მ. სააკაშვილის მმართველობის ეპოქიდან. ხოლო ბ. ივანიშვილის მმართველობისას უკვე წერტილი დაუსვეს ამ ძეგლს, რომელიც თავის ისტორიას ძველი წელთაღრიცხვის მეოთხე ათასწლეულიდან ითვლიდა.

ჩემზე, როგორც წინამდებარე წიგნის ერთ-ერთ რიგით მკითხველზე, განსაკუთრებით ცხოველი შთაბეჭდილება მოახდინა თავმა: „ეკონომიკის მართვის ქართული ტრადიციებისა და ეროვნული ეკონომიკური ფსიქოლოგიის ურთიერთმიმართება (ისტორიულ-ეკონომიკური და სოციოლოგიური ასპექტები)“. მინდა მოვიტანო თავის ერთი ღირსალსანიშნავი ციტატა: „მინათმოქმედება, მხვნელ-მთესველობა, მცენარეთა თაყვანისცემა საქართველოს, ქართველობის იდენტობაა, მისი თვითმყოფლობის არსებითი, გამორჩეული ნიშან-თვისებაა. გაქართველება, უპირველეს ყოვლისა, ვენახისა და ღვინის „ხელისცოდნას“ გულისხმობს, მინის მუშაკობა - ადგილის მკვიდრობას, ვინც მინათმოქმედი არ არის, ის მკვიდრად არ ითქმის“.

ამის შემდეგ ავტორი გამოთქვამს სინანულს, რომ „ბოლო პერიოდში არსებითად იცვლება ქართველობის ერთი ნაწილის ცნობიერება, სულ უფრო ინდიფერანტული ხდება მათი დამოკიდებულება ეროვნული სინამდევებისადმი, დედულ-მამულისადმი, მინის უცხოელებზე გასხვისებისადმი, საქართველოს მინა-წყალზე უცხოელებით დასახლებული ანკლავებისადმი, წინა თაობების მიერ შექმნილი მემკვიდრეობისადმი“.

რადგან დიდი სურვილი მაქვს, რომ რეცენზია იყოს ნამდვილად ობიექტური შეფასება ამ მართლაც დიდებული წიგნისა და არა მისი პანეგერიკი, მინდა ჩემი კრიტიკული მოსაზრებაც გამოვთქვა ავტორის ერთი სერიოზული დასკვნის გამო.

კერძოდ, ის არ ეთანხმება იმ მეცნიერებს, რომელთა აზრითაც, საქართველოში კოლექტივიზაცია ეროვნული კატასტროფა, ტრაგედია იყო და სოფლის მეურნეობის სოციალისტურად გარდაქმნის ამ პროცესს დადებითად აფასებს.

ვფიქრობ, ამ მოსაზრებით ბატონი ომარი საკუთარ თავსაც ეწინააღმდეგება. მას ხომ აქვს წიგნში ადრე გამოთქმული მოსაზრება, რომ ქართველი კაცი თა-

ვისი ბუნებით ინდივიდუალურია, მაშ რა მოუვა მას კოლექტივში შესვლისას, დაკარგავს, ხომ ამ ინდივიდუალობას, ანუ ეს მისი ბუნების წინააღმდეგ წასვლას ნიშნავს. ასე არაა?! საკუთარი ბუნების წინააღმდეგ მოსიარულე კაცის შრომის ეფექტურობა კიდევ ხომ ძალზე დაბალი იქნება?! მაშ როგორ შეიძლება გამართლება მოეძებნოს იძულებით კოლექტივიზაციას საქართველოში?! ვფიქრობ, აქ დიდი განმასხვებელი ხაზი უნდა დავინახოთ კოლექტივიზაციასა რუსეთში, სადაც საუკუნეების განმავლობაში სოფელში თემური წყობილება იყო წამყვანი, ძირითადი ფორმა თანაცხოვრებისა და საქართველოს შორის, სადაც მსგავსი რამ არ დაფიქსირებულა. როგორც კი დააპირა რუსეთის იმპერიის პრემიერმა პ. სტოლიპინმა ქვეყანაში მიწის კერძო საკუთრების შემოტანა და ინდივიდუალური მეურნეობების განვითარება, მალევე სიცოცხლე მოუსწრაფეს.

თავის გამოთქმულ მოსაზრებას, ანუ საქართველოში კოლექტივიზაციის გამართლებას, ავტორი იმავე თავში მსჯელობისას, თავადვე ეწინააღმდეგება. კერძოდ, ის წერს, რომ „ძირითადად უცვლელი დარჩა ქართული ეკონომიკური ფსიქოლოგიის ფუძემდებლური არსი და ნიშნები. ქართველ მენარმეთა აბსოლუტურმა უ მ რ ა ვ ლ ე ს ო ბ ა მ ვერანაირად ვერ გაითავისა თავიანთი შინაგანი ბუნებისათვის უცხო და მიუღებელი სოციალისტურ-კოლექტივისტური, იძულებითი, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური მეურნეობრიობის პრინციპები: წარმოების განსაზოგადოება, კონკრეტული საქმის გაუპიროვნებულობა და პასუხისმგებლობის გაუნაწილებლობა, ზემოდან დიქტატი და წვრილმანი მეურვეობა, შრომის საბოლოო შედეგებისაგან გაუცხოება და ა.შ., რაც მკვეთრად უარყოფით გავლენას ახდენდა თითოეული ადამიანის ფსიქოლოგიაზე, შრომისადმი დამოკიდებულებაზე, მორალურ-ზნეობრივ სახეზე“.

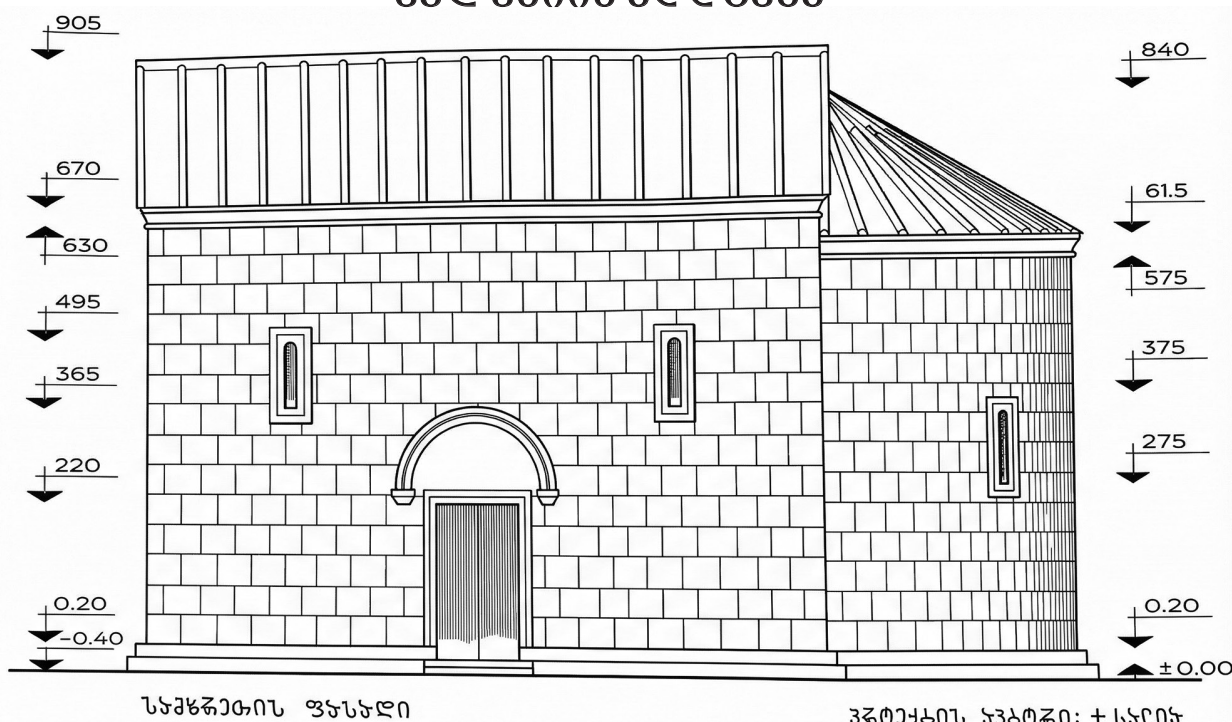
ახლა, ამ ბოლო დასკვნის გაცნობიერების შემდეგ, ჩემთვის უკვე მთლად გაუგებარია: მაშ რატომ უნდა შეწინააღმდეგებოდა ბატონი ომარი კოლექტივიზაციის კრიტიკოსებს და რატომღა უნდა დაეცვა ეს ახალი ფორმა სოციალისტური საკუთრებისა და წარმოებისა?! საიდან ასეთი დუალიზმი?!

დასასრულს, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი: წიგნის დაბეჭდვა დააფინანსა და მის გამოცემას ორგანიზაციული ხელმძღვანელობა გაუწია საეკლესიო მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა გაგი შურლაიამ, ბატონი ომარის ვაჟიშვილმა.

ამ წიგნის მკითხველისა და პირადად ჩემი, რიგითი ქართველის სახელით, უღრმესი მადლობა ბატონ გაგის, მშობლებისადმი სიყვარულისა და პატივისცემის ასეთი გამოვლენისათვის.

ამბროსი ბრიშვილი

ეკლესიის აღდგენა

აი, ეს გახლავთ „ლექარჩეს მთავარანგელოზ მიქაელის სახელობის ეკლესია“, რომელიც შენდება ჩხო-
როწყუს მუნიციპალიტეტის სოფელ ნაკიანში, **ლექარჩეში**.

მისი ძირითადი პარამეტრებია: სიგანე - 8 მეტრი, სიგრძე - 13,5 მეტრი, სიმაღლე - 9,05 მეტრი.

აღნიშნული ეკლესია შენდება იმავე ადგილას და იმავე პარამეტრებით, სადაც ჩვენს წინაპრებს 1833
წელს აუშენებიათ ხის, ხოლო 1902 წელს - ქვის ეკლესია. (ეს ინფორმაცია აღებული გვაქვს საარქივო
მასალებიდან. კერძოდ, ამავე ეკლესიის საეკლესიო ჟურნალის 1909 წლის ჩანაწერის მიხედვით). თუმცა,
1933-34 წლებში ადგილობრივ კომუნისტებს დაუნგრევიათ. დღეს მიმდინარეობს ამ ეკლესიის აღდგენა
საპატრიარქოს შესაბამისი საბჭოს მიერ დამტკიცებული პროექტის მიხედვით.

ანგარიშის ნომერი, სადაც შემომწირველებს შეუძლიათ თანხის ჩარიცხვა:

საქართველოს ბანკი. ლარში: GE81BG0000000574048941; მიმღები: ააიპ „ლექარჩე“,

გფარავდეთ უფალი!

სიყვარულით,

ლოიდ ქარჩავა

The New *ახალი* **ECONOMIST ეკონომისტი**

International Precise and Review Scientific-Practical Magazine

Continues taking articles according to this requests:

1. Text must be gathered in Word, size of Sylfaen font 12, interval between lines - 1.5, borders in right and left side- 3 and 2.5cm. Also, up and down borders- 2.5 and 2.5cm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEG. The minimal size of article is 5 pages of A4 format.

2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEG.

3. The article must have abstract in Georgian and English languages. The size should be 300-600 words, it must be picked up in Sylfaen and in Times New Roman, size of font-12. Scientific article must have list of used literature.

4. The article will published in English, Russian, German and France languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian, English and Russian languages too.

The price of article's publication is- 100 GEL (Lari) or 35 USD. And author will pay this price after getting positive respond. Also, the price of journal is 30 GEL (Lari) or 15 USD.

5. The price of publication article, buying journal and subscription fee could be payed in Ltd. LOI's account: identification code – 204439296, the account number- GE33LB0113168905809000, „liberty bank”, central office, bank code LERTGE22.

Our coordinates:

e-mail: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

Tel: 299 05 76; 555 277 554; 558 944 800.

PS. Giving articles with papres or CD-s, is not necessary.

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სტატიების მიიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, Sylfaen-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის - 1,5, ველების დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა - 2,5 და 2,5სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG-ში. სტატიის მინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.

2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო ნოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კორდინატები, (ტელეფონები, ელ.ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში;

3. სტატიას უნდა ახლდეს ანოტაცია ქართულ და ინგლისურ ენებზე, მოცულობით 300-600 სიტყვა, აკრეფილი შესაბამისად Sylfaen-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12. სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.

4. სტატია იბეჭდება ინგლისურ, რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზეც. ნებისმიერ შემთხვევაში, აუცილებელი მოთხოვნაა, რეზიუმე მოგვანოდოთ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე.

სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს - 100 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება - 30 ლარი.

5. სტატიის გამოქვეყნების, ჟურნალის შეძენისა და/ან გამოწერის ღირებულების გადახდა შესაძლებელია შპს „ლოი“-ს ანგარიშზე: საიდენტიფიკაციო კოდი 204439296, ანგარიშის ნომერი E33LB0113168905809000, სს „ლიბერთი ბანკი“, ბანკის კოდია LERTGE22.

ელექტრონული ფოსტა: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

ტელ: 299-05-76; 555 277 554; 558 944 800.

PS. სტატიების მოწოდება ფურცლებით ან CD-ით აუცილებელი არ არის.

www.neweconomist.com.ge

E-mail: editor@neweconomist.com.ge